

Серія «12-річна школа»
Заснована 2006 року

В. В. Паращич

Усі уроки
ЗАРУБІЖНОЇ
ЛІТЕРАТУРИ
10 клас

Книга скачана с сайта <http://e-kniga.in.ua>

Издательская группа «Основа» —
«Электронные книги»

Харків
«Видавнича група «Основа»»
2010

УДК 37.016
ББК 74.26
П18

Серія «12-річна школа»
Заснована 2006 року

Паращич В. В.

П18 Усі уроки зарубіжної літератури. 10 клас. — Х. : Вид. група «Основа», 2010. — 316, [4] с. : іл., табл. — (Серія «12-річна школа»).

ISBN 978-617-00-0435-2.

Плани-конспекти із зарубіжної літератури для 10 класу розроблено згідно з чинною програмою для 12-річної школи. Пропонований методичний посібник містить детальні розробки усіх 70 уроків стандартного курсу, календарно-тематичний план, уривки художніх текстів, схеми, таблиці, методичні коментарі.

Для вчителів зарубіжної літератури, керівників методичних об'єднань, студентів філологічних факультетів.

УДК 37.016
ББК 74.26

ISBN 978-617-00-0435-2

© Паращич В. В., 2009
© ТОВ «Видавнича група «Основа»», 2010

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА 9

КАЛЕНДАРНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН 10

I СЕМЕСТР

ВСТУП. ВІД РОМАНТИЗМУ ДО РЕАЛІЗМУ 28

Урок 1. Загальна характеристика розвитку культури та літератури XIX ст., стильове розмаїття літератури 28

Урок 2. В. М. Гюго — центральна постать літератури французького романтизму 33

Урок 3. В. М. Гюго. «Собор Паризької Богоматері» — романтичний історичний роман, його проблематика . . . 39

Урок 4. В. М. Гюго «Собор Паризької Богоматері». Образ Собору як композиційний стрижень твору й місткий символ перехідної епохи («від теократії — до демократії») 45

Урок 5. В. М. Гюго «Собор Паризької Богоматері». Система образів роману, вираження в ній колізій епохи 49

Урок 6. В. М. Гюго «Собор Паризької Богоматері». Трагічність долі Есмеральди 55

Урок 7. В. М. Гюго «Собор Паризької Богоматері». Еволюція Квазімодо: від раба («пан і його пес») до особистості 61

Урок 8. В. М. Гюго «Собор Паризької Богоматері». Мотив фатуму. Фантастичні обриси та висвітлення подій доби Середньовіччя 65

Урок 9. Тематичне оцінювання № 1 (тестування)	68
Урок 10. О. де Бальзак — видатний французький письменник, зачинатель соціального реалістичного роману, автор «Людської комедії». Бальзак і Україна	70
Урок 11. О. де Бальзак. Влада золота та її філософія в повісті «Гобсек».	75
Урок 12. О. де Бальзак. Романтичні й реалістичні риси неоднозначного образу «філософа і скнари» Гобсека	80
Урок 13. О. де Бальзак «Гобсек». Зіставлення образів Фанні Мальво й Анастазі де Ресто. Роль Дервіля в розгортанні й відтворенні подій повісті. Композиція і стиль твору	85
ІЗ ЛІТЕРАТУРИ РОСІЙСЬКОГО РЕАЛІЗМУ	91
Урок 14. Реалізм як художній напрям у світовій літературі	91
Урок 15. Творчість Ф. М. Достоєвського як одна з вершин російської та всесвітньої літератури	95
Урок 16. Ф. М. Достоєвський. Роман «Злочин і кара» як вираження нового, поліфонічного типу художнього мислення	99
Урок 17. Ф. М. Достоєвський. Філософські, соціальні, психологічні й морально-етичні ідеї роману «Злочин і кара»	104
Урок 18. Ф. М. Достоєвський. Еволюція образу Раскольнікова та розвінчання теорії сильної особистості, «надлюдини» у романі «Злочин і кара»	108
Урок 19. Ф. М. Достоєвський. Система образів роману «Злочин і кара». Розкриття складності духовного світу людини	114
Урок 20. Ф. М. Достоєвський. Співвідношення «злочину» і «кари», семантика і символіка назви роману «Злочин і кара»	118
Урок 21. Тематичне оцінювання № 2 (тестування)	122

Урок 22. Творчість Л. М. Толстого як найповніший вияв можливостей реалістичної літератури. Духовні й творчі шукання та здобутки письменника	124
Урок 23. Л. М. Толстой. «Війна і мир» — історичний і психологічний роман-епоса	128
Урок 24. Л. М. Толстой «Війна і мир». Соціофілософська концепція твору, війна і мир як її вісь. Духовні пошуки толстовських героїв: Андрій Болконський . . .	133
Урок 25. Л. М. Толстой «Війна і мир». Народ і особистість у романі, народ і влада в розумінні письменника. Образи Наполеона та Кутузова	136
Урок 26. Л. М. Толстой «Війна і мир». Народ як головна сила історії, обертг національної незалежності, культури та традицій. Образ Наташі Ростової	142
Урок 27. Л. М. Толстой «Війна і мир». «Діалектика душі» толстовських героїв. Духовні шукання П'єра Безухова	146
Урок 28. Л. М. Толстой «Війна і мир». Система образів роману-епосаї	151
Урок 29. Л. М. Толстой «Війна і мир». Загальнолюдське значення проблематики твору. Особливості стилю, композиції, художні прийоми та засоби у творі . . .	157
Урок 30. Твір за романом-епосеєю Л. М. Толстого «Війна і мир»	161
Урок 31. Тематичне оцінювання № 3 (тестування)	162
Урок 32. Видатний російський поет М. О. Некрасов — «співець страждань народних»	165
Урок 33. М. О. Некрасов. Поезії «О шостій вчора завернув...», «Роздуми біля парадного під'їзду»	169

II СЕМЕСТР

Урок 34. М. О. Некрасов. Поезії «Трійка», «На смерть Шевченка». Поетичне новаторство автора	176
---	-----

Урок 35. Виразне читання напам'ять поезії М. О. Некрасова («На смерть Шевченка»)	185
---	-----

ТРАДИЦІЇ ТА НОВАТОРСЬКІ ЗРУШЕННЯ В ЛІТЕРАТУРІ II ПОЛ. XIX СТ. 186

Урок 36. В. Вітмен — американський поет-новатор. Зв'язок його поезії з романтичними традиціями та трансценденталізмом	186
Урок 37. В. Вітмен. Збірка «Листя трави», її провідні теми й мотиви. «Пісня про себе» — програмовий твір поета. Верлібр	190
Урок 38. Тематичне оцінювання № 4 (тестування)	197
Урок 39. Е. Золя — французький письменник, теоретик натуралізму. Цикл романів «Ругон-Маккари»	199
Урок 40. Е. Золя. Роман «Кар'єра Ругонів» як вступ до циклу «Ругон-Маккари». Провідні теми й мотиви, сюжет	205
Урок 41. Е. Золя «Кар'єра Ругонів». Шлях до багатства і влади сім'ї Ругонів. Сюжет	208
Урок 42. Е. Золя «Кар'єра Ругонів». Система образів у творі	211
Урок 43. Е. Золя «Кар'єра Ругонів». Художні особливості роману	222
Урок 44–45. Бесіда з позакласного читання за твором Гі де Мопассана «Пампушка»	225
Урок 46. Тематичне оцінювання № 5 (тестування)	233
Урок 47. Г. Ібсен — норвезький письменник, зачинатель «європейської нової драматургії»	235
Урок 48. Г. Ібсен. «Ляльковий дім» — соціально-психологічна драма. Сюжет	238
Урок 49. Г. Ібсен «Ляльковий дім». Особливості драматичного конфлікту та розвитку сценічної дії в п'єсі	242
Урок 50. Г. Ібсен «Ляльковий дім». Аналітична композиція п'єси. Образ головної героїні	245

Урок 51. Г. Ібсен «Ляльковий дім». Новаторство драматурга, художні особливості твору	250
Урок 52. Захист творчого дослідницького проекту «Європейська нова драматургія і творчість Г. Ібсена»	252
Урок 53. Тематичне оцінювання № 6 (тестування)	258
Урок 54. А. П. Чехов — видатний російський письменник. Еволюція творчості Чехова, імпресіонізм його пізньої прози та драматургії; співзвучність творчості Г. Ібсена	260
Урок 55. А. П. Чехов. «Чайка» — перша п'єса російської нової драматургії	266
Урок 56. А. П. Чехов «Чайка». Життєва мета й сенс мистецтва як головні проблеми твору	269
Урок 57. А. П. Чехов «Чайка». Особливості драматичного конфлікту та розвитку сценічної дії в п'єсі. Система образів	272
Урок 58. А. П. Чехов «Чайка». Художні особливості твору. Значення новаторства драматурга	280
Урок 59–60. Бесіда з позакласного читання за твором А. П. Чехова «Вишневий сад»	283
Урок 61. Тематичне оцінювання № 7 (тестування)	287
Урок 62. Дж. Б. Шоу — видатний англійський драматург, його «театральна революція» та «драма ідей». Дж. Б. Шоу й «ібсенізм»	289
Урок 63. Дж. Б. Шоу. Міфологічна основа комедії «Пігмаліон». Динамізм дії та парадоксальність як невід'ємні риси творчості драматурга	292
Урок 64. Дж. Б. Шоу «Пігмаліон». Проблематика й художні особливості твору, його «філологічний конфлікт» і соціально-виховна спрямованість	295
Урок 65. Дж. Б. Шоу «Пігмаліон». Шлях Елайзи Дулітл від малопривабливої квітникарки-кокні до «чарівної леді»	298

Урок 66. Дж. Б. Шоу «Пігмаліон». Особливості індивідуального стилю письменника, інтелектуальний характер його драматургії	301
Урок 67. Твір за комедією Дж. Б. Шоу «Пігмаліон»	303
ПІДСУМОК	304
Урок 68. Узагальнення та систематизація вивченого упродовж року матеріалу	304
Урок 69. Тематичне оцінювання № 8 (тестування)	306
Урок 70. Підсумки роботи за рік. Літературне свято (презентація творчого проекту)	308
ЛІТЕРАТУРА	313

ПЕРЕДМОВА

Цей методичний посібник створений відповідно до чинної Програми із зарубіжної літератури для 12-річної школи. Він містить календарне планування за семестрами та розширені плани-конспекти уроків із зарубіжної літератури для 10 класу. Наведено зразки уроків різних типів — як традиційних, так і нетрадиційних. Кожній темі передує чітка мотивація. Учителям пропонується значна кількість різноманітних прийомів та засобів відповідно до сучасних педагогічних технологій, а також із урахуванням досягнень вікової психології. Багато уваги приділяється інтерактивним вправам та завданням, які дозволяють оптимізувати навчальний процес, зробити його цікавим і доступним для сприйняття учнями.

Численні довідкові та додаткові матеріали полегшать учителям пошук відповідної інформації.

Оскільки школярам доводиться знайомитися зі світовою літературою поза минулого століття, автор за допомогою оригінальних питань та завдань намагався наблизити проблеми до сьогодення, до сучасних потреб і запитів молоді.

У посібнику пропонуються матеріали для поточного контролю знань, умінь і навичок учнів, а також для проведення тематичного оцінювання (тестування) упродовж навчального року з урахуванням трьох рівней складності.

Наше видання стане в пригоді не лише молодим учителям, але й досвідченим, тому що надає можливість обрання найраціональніших способів викладання навчального матеріалу, містить значну кількість способів активізації образного, логічного, асоціативного мислення школярів, що розвивають спостережливість, пам'ять, зв'язне мовлення, культуру спілкування та естетичні смаки, дозволяють якнайповніше розкрити виховний потенціал художньої літератури.

Отже, бажаємо вам успіхів, шановні колеги, і творчої наснаги!

З повагою — автор

КАЛЕНДАРНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

№ з/п	Дата	Тема уроку	Очікувані результати навчальних досягнень учня	Теорія літератури	Оснащення	Примітки
I СЕМЕСТР						
1. Вступ. Від романтизму до реалізму (12 годин)						
1		Загальна характеристика розвитку культури та літератури XIX ст., стиліове розмаїття літератури	Називає основні риси літературного процесу XIX ст., характеризує стилі	Літературний процес, романтизм, реалізм, модернізм	Карта світу, зразки мистецтва різних стилів XIX ст.	
2		В. М. Гюго — центральна постать літератури французького романтизму	Розповідає біографію письменника, визначає історичну основу роману, його тематику	Історичний роман, тематика, проблематика	Портрет письменника, виставка його творів, ілюстрації до біографії, кінофільм	
3		В. М. Гюго. «Собор Паризької Богоматері» — романтичний історичний роман, його проблематика	Переказує розділи роману, коментує їх, висловлює своє ставлення до подій та героїв	Сюжет, головні та другорядні герої	Портрет письменника, видання роману, ілюстрації до нього; фотографії матеріали про Собор Паризької Богоматері та інші архітектурні споруди, про які йшлося в романі	

№ з/п	Дата	Тема уроку	Очікувані результати навчальних досягнень учня	Теорія літератури	Оснащення	Примітки
4		В. М. Гюго «Собор Паризької Богоматері». Образ Собору як композиційний стрижень твору й місткий символ перехідної епохи («від теократії — до демократії»)	Переказує розділи роману, виділяє ключові епізоди, коментує, визначає їх роль у творі	Сюжет, головні та другорядні герої, образ-символ, композиція	Портрет письменника, видання роману, ілюстрації до твору, фрагменти кінофільму, зображення Собору Паризької Богоматері	
5		В. М. Гюго «Собор Паризької Богоматері». Система образів роману, вираження в ній колізій епохи	Переказує розділи роману, характеризує образи, висловлює своє ставлення	Сюжет, головні та другорядні герої, образ-символ, композиція	Портрет письменника, видання роману, ілюстрації до твору, фрагменти кінофільму	
6		В. М. Гюго «Собор Паризької Богоматері». Трагічність долі Есмеральди	Знає зміст розділів роману, виділяє ключові епізоди, характеризує героїню, наводячи цитати з тексту	Художній образ, художній засіб	Портрет письменника, ілюстрації до твору, фрагменти кінофільму, вірш М. Рильського «Есмеральда»	
7		В. М. Гюго «Собор Паризької Богоматері». Еволюція Квазімодо: від раба («пан і його пес») до особистості	Знає сюжет твору, уміє його переказувати, аналізувати, характеризувати головного героя	Художній образ, художній засіб	Портрет письменника, ілюстрації до твору, фрагменти кінофільму	

№ з/п	Дата	Тема уроку	Очікувані результати навчальних досягнень учня	Теорія літератури	Оснащення	Примітки
8		В. М. Гюго «Собор Паризької Богоматері». Мотив фагуму. Фантастичні обриси та висвітлення подій доби Середньовіччя	Знає зміст усього твору, визначає основні ідейні мотиви, визначає художні особливості, порівнює з твором В. Скотта «Айвенго», висловлює своє ставлення до зображуваного	Художній образ, художній засіб, мотив, ідея	Портрет письменника, ілюстрації до твору, фрагменти кінофільму	
9		Тематичне оцінювання № 1 (тестування)	Уміє виконувати тестові завдання, створювати власне висловлювання, обґрунтовувати думки, наводячи цитати з твору	Історичний роман, тематика, сюжет, мотив, композиція, образ, символ, художній засіб	Тестові завдання	
10		О. де Бальзак — видатний французький письменник, зачинатель соціального реалістичного роману, автор «Людської комедії». Бальзак і Україна	Розповідає біографію письменника, відзначає його зв'язок з Україною, пояснює, чому «Людську комедію» називають «енциклопедією життя Франції І пол. ХІХ ст.»	Реалізм, романтизм, проблематика, тематика, провідна ідея	Портрет письменника, ілюстрації до його біографії, виставка книжок митця, творів про нього; кінофільм	

№ з/п	Дата	Тема уроку	Очікувані результати навчальних досягнень учня	Теорія літератури	Оснащення	Примітки
11		О. де Бальзак. Влада золота та її філософія в повісті «Гобсек»	Переказує розділи повісті, коментує їх, висловлює своє ставлення до проблеми	Повість, сюжет, проблема	Портрет письменника, видання твору, ілюстрації до нього, фрагменти кінофільму	
12		О. де Бальзак. Роман-тичний й реалістичні риси неоднозначного образу «філософа і скнари» Гобсека	Переказує зміст повісті, характеризує головного героя, визначає в ньому риси реалізму та романтизму	Повість, сюжет, проблема, художній образ, художній засіб	Портрет письменника, видання твору, ілюстрації до нього	
13		О. де Бальзак. «Гобсек». Зіставлення образів Фанні Мальво й Анастазі де Ресто. Роль Дервіля в розгортанні й відтворенні подій повісті. Композиція і стиль твору	Знає зміст усього твору, уміє характеризувати героїв, порівнювати їх, робити висновки, визначати елементи композиції, риси стилю твору	Повість, сюжет, проблема, художній образ, художній засіб	Портрет письменника, видання твору, ілюстрації до нього, фрагменти кінофільму	
2. Із літератури російського реалізму (18 годин)						
14		Реалізм як художній напрям у світовій літературі	Характеризує реалізм як художній напрям, порівнює з іншими	Реалізм	Карта Європи XIX ст., виставка книг письменників-реалістів XIX ст.; ілюстративні історичні матеріали цієї доби	

№ з/п	Дата	Тема уроку	Очікувані результати навчальних досягнень учня	Теорія літератури	Оснащення	Примітки
15		Творчість Ф. М. Достоєвського як одна з вершин російської та всесвітньої літератури	Розповідає біографію письменника, знає його філософські, етичні та естетичні погляди, їх вираження у творчості Достоєвського	Реалізм, філософський та психологічний роман	Портрет письменника, ілюстрації до біографії, видання творів	
16		Ф. М. Достоєвський. Роман «Злочин і кара» як вираження нового, поліфонічного типу художнього мислення	Переказує зміст розділів твору, виділяє ключові епізоди, коментує їх, висловлює свої думки щодо прочитаного	Реалізм, роман, тематика, проблематика, сюжет	Портрет письменника, видання твору, ілюстрації до нього, фрагменти кінофільму	
17		Ф. М. Достоєвський. Філософські, соціальні, психологічні й морально-етичні ідеї роману «Злочин і кара»	Переказує зміст розділів твору, коментує їх, визначає ідеї, висловлює свої думки	Композиція, провідна ідея	Портрет письменника, видання твору, ілюстрації до нього	
18		Ф. М. Достоєвський. Еволюція образу Раскольнікова та розвінчання теорії сильної особистості, «надлюдини» у романі «Злочин і кара»	Переказує зміст розділів твору, характеризує образ головного героя в його розвитку	Головний герой, художній засіб	Портрет письменника, видання твору, ілюстрації до нього, фрагменти кінофільму	

№ з/п	Дата	Тема уроку	Очікувані результати навчальних досягнень учня	Теорія літератури	Оснащення	Примітки
19		Ф. М. Достоевський. Система образів роману «Злочин і кара». Розкриття складності духовного світу людини	Перекаже зміст розділів твору, характеризує героїв, наводить приклади, що свідчать про складність духовного світу героїв	Герої твору, засоби творення характерів	Портрет письменника, видання твору, ілюстрації до нього, фрагменти кінофільму	
20		Ф. М. Достоевський. Співвідношення «злочину» і «кари», семантика і символіка назви роману «Злочин і кара»	Знає зміст твору, розкриває особливості системи образів роману, пояснює сенс і символіку назви твору	Художній образ, засоби його творення	Портрет письменника, видання твору, ілюстрації до нього, фрагменти кінофільму	
21		Тематичне оцінювання № 2 (тестування)	Уміє виконувати тестові завдання, складати висловлювання, підтверджуючи свої думки прикладами з твору	Психологічний, філософський роман	Тестові завдання	
22		Творчість Л. М. Толстого як найповніший вияв можливостей реалістичної літератури. Духовні й творчі шукання та здобутки письменника	Уміє розповідати біографію письменника, знає його творчість, визначає його духовні шукання та здобутки	Реалізм, традиції, новаторство	Портрет письменника, ілюстрації до біографії, видання творів	

№ з/п	Дата	Тема уроку	Очікувані результати навчальних досягнень учня	Теорія літератури	Оснащення	Примітки
23		Л. М. Толстой. «Війна і мир» — історичний і психологічний роман-епоса	Переказує зміст розділів роману, виділяє ключові епізоди, коментує їх	Історичний, психологічний роман-епоса, сюжет	Портрет письменника, видання твору, ілюстрації до нього, фрагменти кінофільму	
24		Л. М. Толстой «Війна і мир». Соціофілософська концепція твору, війна і мир як її вісь. Духовні пошуки толстовських героїв: Андрій Болконський	Переказує зміст розділів роману, виділяє ключові епізоди, проблематику та соціофілософські ідеї	Історичний, психологічний роман-епоса, сюжет	Портрет письменника, видання твору, ілюстрації до нього, фрагменти кінофільму	
25		Л. М. Толстой «Війна і мир». Народ і особистість у романі, народ і влада в розумінні письменника. Образи Наполеона та Кутузова	Переказує зміст розділів роману, виділяє ключові епізоди, характеризує колективного героя — народ, його стосунки з особистостями й владою	Історичний, психологічний роман-епоса, сюжет, проблематика, колективний герой	Портрет письменника, видання твору, ілюстрації до нього; портрети Наполеона, Кутузова, фрагменти кінофільмів, ілюстрації до біографій історичних постатей роману	

№ з/п	Дата	Тема уроку	Очікувані результати навчальних досягнень учня	Теорія літератури	Оснащення	Примітки
26		Л. М. Толстой «Війна і мир». Народ як головна сила історії, оберіг національної незалежності, культури та традицій. Образ Наташі Ростової	Перекаже зміст розділів твору, виділяє ключові епізоди, коментує їх, уміє поглиблено характеризувати образи, наводити приклади з тексту	Роман, проблематика, образ, засоби його творення	Портрет письменника, видання твору, ілюстрації до нього, фрагменти кінофільму	
27		Л. М. Толстой «Війна і мир». «Діалектика душі» толстовських героїв. Духовні шукання П'єра Безухова	Знає зміст твору, уміє характеризувати героїв, висловлювати своє ставлення до них	Роман, проблематика, образ, засоби його творення	Портрет письменника, видання твору, ілюстрації до нього, фрагменти кінофільму	
28		Л. М. Толстой «Війна і мир». Система образів роману-епопеї	Знає зміст твору, уміє його аналізувати, виділяти проблеми, характеризувати героїв, висловлювати своє ставлення до них	Роман, проблематика, образ, засоби його творення	Портрет письменника, видання твору, ілюстрації до нього, фрагменти кінофільму	
29		Л. М. Толстой «Війна і мир». Загальнолюдське значення проблематики твору. Особливості стилю, композиції, художні прийоми та засоби у творі	Знає зміст твору, уміє його аналізувати, характеризувати проблеми героїв у їх розвитку, висловлювати своє ставлення, аргументувати думки прикладами з тексту	Роман, проблематика, образ, засоби його творення	Портрет письменника, видання твору, ілюстрації до нього, фрагменти кінофільму	

№ з/п	Дата	Тема уроку	Очікувані результати навчальних досягнень учня	Теорія літератури	Оснащення	Примітки
30		<i>Урок розвитку зв'язного мовлення.</i> Твір за романом-епопеєю Л. М. Толстого «Війна і мир»	Знає зміст творів, уміє розкривати тему, висловлювати своє судження, аргументуючи цитатами з тексту	Роман, проблематика, образ, засоби його творення	Портрет письменника, видання твору, ілюстрації до нього, художній текст	
31		Тематичне оцінювання № 3 (тестування)	Уміє виконувати тестові завдання, складати зв'язні висловлювання, аргументувати свої твердження	Історичний, філософський, роман-епопей, проблематика, художній образ, художній засіб	Тестові завдання	
32		Видатний російський поет М. О. Некрасов — «співець страждань народних»	Уміє розповідати біографію поета, характеризувати його творчість, порівнювати її із творчістю Т. Шевченка	Ліричний вірш, поема	Портрет поета, ілюстрації до біографії, виставка творів різних видань; поема М. Некрасова «Княгиня Трубецька» (або «Княгиня М. Волконська»)	
33		М. О. Некрасов. Поезії «О шостій вчора завернув...», «Роздуми біля парадного під'їзду»	Виразно читає вірші поета, аналізує їх, висловлює своє ставлення до порушених автором проблем	Ліричний вірш, народна говірка, художній засіб	Портрет поета, видання творів, ілюстрації до них, до епохи Некрасова (Петербург)	

№ з/п	Дата	Тема уроку	Очікувані результати навчальних досягнень учня	Теорія літератури	Оснащення	Примітки
II СЕМЕСТР						
34		М. О. Некрасов. Поезії «Трійка», «На смерть Шевченка». Поетичне новаторство автора	Виразно читає вірші, аналізує їх, визначає риси новаторства, зіставляє з творами Шевченка	Ліричний вірш, народна говірка, художній засіб	Портрет поета, збірки його творів, ілюстрації до них; аудіозаписи	
35		Виразне читання напам'ять поезії М. О. Некрасова («На смерть Шевченка»)	Виразно читає напам'ять поезію, аналізує її, висловлює своє ставлення до зображуваного	Ліричний вірш, народна говірка, художній засіб, різне читання, його складові	Портрет письменника, ілюстрації до твору, таблиця з теорії виразного читання	
3. Традиції та новаторські зрушення в літературі другої половини XIX ст. (22 години)						
36		В. Вітмен — американський поет-новатор. Зв'язок його поезії з романтичними традиціями та трансценденталізмом	Розповідає про традиції та новаторство в літературі II пол. XIX ст., знає біографію поета, характеризує його творчість	Літературний процес, традиції, новаторство, проблематика	Карта Америки, краєвиди США II пол. XIX ст., портрет поета, ілюстрації до біографії; збірка творів	
37		В. Вітмен. Збірка «Листя трави», її провідні теми й мотиви. «Пісня про себе» — програмовий твір поета. Верлібр	Виразно читає вірші поета, аналізує їх, називає і наводить приклади провідних тем і мотивів збірки, дає визначення поняття «верлібр»	Ліричний вірш, верлібр, програмований твір	Портрет поета, збірка його творів, ілюстрації до неї; зображення американських краєвидів	

№ з/п	Дата	Тема уроку	Очікувані результати навчальних досягнень учня	Теорія літератури	Оснащення	Примітки
38		Тематичне оцінювання № 4 (тестування)	Уміє виконувати тестові завдання, створювати власні висловлювання, аргументувати їх прикладами з тексту	Ліричний вірш, ліричний герой, верлібр, художній засіб	Тестові завдання	
39		Е. Золя — французький письменник, теоретик натуралізму. Цикл романів «Ругон-Маккари»	Уміє розповідати біографію письменника, характеризує його творчість	Натуралізм	Портрет письменника, видання його творів, ілюстрації до біографії; зображення краєвидів Франції II пол. XIX ст.	
40		Е. Золя. Роман «Кар'єра Ругонів» як вступ до циклу «Ругон-Маккари». Провідні теми й мотиви, сюжет	Характеризує цикл романів, переказує зміст розділів твору, виділяє ключові епізоди, коментує їх	Натуралізм, цикл романів, роман, тематика	Портрет письменника, видання твору, ілюстрації до нього	
41		Е. Золя «Кар'єра Ругонів». Шлях до багатства і влади сім'ї Ругонів. Сюжет	Переказує зміст розділів твору, визначає ключові епізоди, провідні теми та мотиви, висловлює своє ставлення до прочитаного	Натуралізм, цикл романів, роман, тематика, мотив	Портрет письменника, видання твору, ілюстрації до нього	

№ з/п	Дата	Тема уроку	Очікувані результати навчальних досягнень учня	Теорія літератури	Оснащення	Примітки
42		Е. Золя «Кар'єра Ругонів». Система образів у творі	Знає зміст твору, уміє визначати ключові епізоди, коментувати їх, характеризувати систему образів	Натуралізм, цикл романів, роман, тематика, мотив, художній образ	Портрет письменника, видання твору, ілюстрації до нього	
43		Е. Золя «Кар'єра Ругонів». Художні особливості роману	Знає зміст твору, пояснює символіку червоного кольору, визначає художні особливості	Натуралізм, цикл романів, роман, тематика, мотив, художній образ, символіка	Портрет письменника, видання твору, ілюстрації до нього	
44-45		Бесіда з позакласного читання за твором Гі де Мопассана «Пампушка»	Уміє переказувати, аналізувати самостійно прочитані твори, висловлювати свою думку, аргументувати її прикладами з тексту	Відгук про книгу, тема, проблема, ідея, художній образ	Читацькі щоденники, портрет письменника, видання його творів, ілюстрації до них, кінофільм	
46		Тематичне оцінювання № 5 (тестування)	Уміє виконувати тестові завдання, створювати власні висловлювання, аргументувати власні думки, наводити приклади	Натуралізм, роман, тема, ідея, проблематика, символіка	Тестові завдання	

№ з/п	Дата	Тема уроку	Очікувані результати навчальних досягнень учня	Теорія літератури	Оснащення	Примітки
47		Г. Ібсен — норвезький письменник, зачинатель «європейської нової драматургії»	Уміє розповідати біографію драматурга-новатора, характеризує тематику та провідні ідеї його творчості	Драматичний твір, драматургія, новаторство	Портрет письменника, ілюстрації до його біографії, видання творів, ілюстрації до них; зображення краєвидів Норвегії	
48		Г. Ібсен. «Ляльковий дім» — соціально-психологічна драма. Сюжет	Переказує зміст драми, визначає її особливості, ключові епізоди, коментує їх	Соціально-психологічна драма	Портрет письменника, видання твору, ілюстрації до нього	
49		Г. Ібсен «Ляльковий дім». Особливості драматичного конфлікту та розвитку сценічної дії в п'єсі	Переказує зміст драми, визначає ключові епізоди, особливості драматичного конфлікту, зовнішньої та внутрішньої дії	Соціально-психологічна драма, драматичний конфлікт	Портрет письменника, видання твору, ілюстрації до нього	
50		Г. Ібсен «Ляльковий дім». Аналітична композиція п'єси. Образ головної героїні	Знає зміст драми, характеризує образи, аналізує композицію, висловлює свої думки з приводу прочитаного	Соціально-психологічна драма, проблематика, аналітична композиція	Портрет письменника, ілюстрації до твору, аудіозапис «Тарантели»	

№ з/п	Дата	Тема уроку	Очікувані результати навчальних досягнень учня	Теорія лігерагури	Оснащення	Примітки
51		Г. Ібсен «Ляльковий дім». Новаторство драматурга, художні особливості твору	Знає зміст драми, визначає риси новаторства, художні особливості, висловлює своє ставлення	Соціально-психологічна драма, проблематика, аналітична композиція, новаторство, зовнішня і внутрішня дія	Портрет письменника, видання твору, ілюстрації до нього	
52		Захист творчого дослідницького проекту «Європейська нова драматургія і творчість Г. Ібсена»	Уміє самостійно знаходити інформацію, аналізувати її, систематизувати, готувати презентацію, працювати в групі	Соціально-психологічна драма, проблематика, аналітична композиція, новаторство, зовнішня і внутрішня дія	Портрети драматургів, виставка їхніх творів, ілюстрації до них, відеогазета, стіннівка, декорації та костюми для інсценівок	
53		Тематичне оцінювання № 6 (тестування)	Уміє виконувати тестові завдання, створювати власні висловлювання, обґрунтовувати свої думки	Соціально-психологічна драма, проблематика, аналітична композиція, новаторство, зовнішня і внутрішня дія	Тестові завдання	
54		А. П. Чехов — видатний російський письменник. Еволюція творчості Чехова, імпресіонізм його пізньої прози та драматургії; співзвучність творчості Г. Ібсена	Розповідає біографію письменника, визначає тематику, жанрове розмаїття його творчості, новаторство, риси, які зближують творчість А. Чехова та Г. Ібсена	Драматичний твір, новаторство, інтелектуальний характер, відкритий фінал твору	Портрет письменника, ілюстрації до біографії; видання його творів, ілюстрації до них, фрагменти кінофільмів за творами Чехова	

№ з/п	Дата	Тема уроку	Очікувані результати навчальних досягнень учня	Теорія літератури	Оснащення	Примітки
55		А. П. Чехов. «Чайка» — перша п'єса російської нової драматургії	Переказує зміст твору, визначає головні епізоди, коментує їх, знаходить риси новаторства	Нова драма, новаторство, традиції, проблематика	Портрет письменника, видання твору, ілюстрації до нього	
56		А. П. Чехов «Чайка». Життєва мета й сенс мистецтва як головні проблеми твору	Переказує зміст твору, визначає ключові епізоди, коментує їх, визначає проблеми твору та способи їх розв'язання	Нова драма, новаторство, традиції, проблематика	Портрет письменника, видання твору, ілюстрації до нього	
57		А. П. Чехов «Чайка». Особливості драматичного конфлікту та розвитку сценічної дії в п'єсі. Система образів	Знає зміст п'єси, визначає особливості драматичного конфлікту та розвитку сценічної дії в п'єсі. Система образів	Нова драма, новаторство, традиції, драматичний конфлікт	Портрет письменника, видання твору, ілюстрації до нього; фрагменти вистав	
58		А. П. Чехов «Чайка». Художні особливості твору. Значення новаторства драматурга	Знає зміст п'єси, визначає риси новаторства, характеризує героїв, висловлює свою думку про них	Нова драма, новаторство, традиції, проблематика, драматичний конфлікт, художній образ, художній засіб	Портрет письменника, видання твору, ілюстрації до нього	
59–60		Бесіда з позакласного читання за твором А. П. Чехова «Вишневий сад»	Переказує та аналізує зміст самостійно прочитаних творів, визначає провідні ідеї, висловлює свої думки про них, обґрунтовує їх прикладами з тексту	Нова драма, новаторство, традиції, проблематика, драматичний конфлікт, художній образ, художній засіб	Портрет письменника, видання його творів, ілюстрації до них, кінофільми	

№ з/п	Дата	Тема уроку	Очікувані результати навчальних досягнень учня	Теорія літератури	Оснащення	Примітки
61		Тематичне оцінювання № 7 (тестування)	Уміє виконувати тестові завдання, складати власні висловлювання, обґрунтовувати їх прикладами з тексту	П'єса, драматичний конфлікт, новаторство	Тестові завдання	
62		Дж. Б. Шоу — видатний англійський драматург, його «театральна революція» та «драма ідей». Дж. Б. Шоу й «ібісизм»	Розповідає біографію письменника, пояснює новаторський характер його творчості, розвитоком ним традицій Г. Ібсена	Драматичний твір, інтелектуальна драма	Портрет письменника, ілюстрації до біографії, видання творів, ілюстрації до них; фрагменти кінофільму «Моя прекрасна леді» (реж. Дж. К'юкор)	
63		Дж. Б. Шоу. Міфологічна основа комедії «Пігмаліон». Динамізм дії та парадоксальність як невід'ємні риси творчості драматурга	Переказує зміст комедії, визначає головні епізоди, коментує їх, визначає міфологічну основу твору	Комедія, міфологічна основа, парадокс, динамізм	Портрет письменника, видання твору, ілюстрації до нього; фрагменти мультфільму, кінофільму	

№ з/п	Дата	Тема уроку	Очікувані результати навчальних досягнень учня	Теорія літератури	Оснащення	Примітки
64		Дж. Б. Шоу «Пігмаліон». Проблематика й художній особливості твору, його «філологічний конфлікт» і соціально-виховна спрямованість	Перекаже зміст комедії, визначає проблематику, художні особливості твору, конфлікт	Комедія, проблематика, філологічний конфлікт	Портрет письменника, видання твору, ілюстрації до нього; фрагменти мультфільму, кінофільму	
65		Дж. Б. Шоу «Пігмаліон». Шлях Елайзи Дулітл від малопривабливої квітничарки-кокні до «чарівної леді»	Знає зміст комедії, визначає головні епізоди, характеризує образ героїні у його розвитку	Комедія, проблематика, філологічний конфлікт	Портрет письменника, видання твору, ілюстрації до нього; фрагменти кінофільму	
66		Дж. Б. Шоу «Пігмаліон». Особливості індивідуального стилю письменника, інтелектуальний характер його драматургії	Знає зміст комедії, уміє його аналізувати, визначати риси стилю письменника, висловлювати своє особисте ставлення до проблем твору	Комедія, художній образ, художній зачіп, індивідуальний стиль письменника	Портрет письменника, видання твору, ілюстрації до нього; фрагменти кінофільму	
67		Урок <i>розвитку зв'язного мовлення</i> . Твір за комедією Дж. Б. Шоу «Пігмаліон»	Уміє створювати зв'язне висловлювання, обґрунтовувати свої думки, наводячи приклади з тексту	Комедія, художній образ, художній зачіп, індивідуальний стиль письменника	Портрет письменника, видання твору, ілюстрації до нього; фрагменти мультфільму, кінофільму	

№ з/п	Дата	Тема уроку	Очікувані результати навчальних досягнень учня	Теорія літератури	Оснащення	Примітки
4. Підсумок (2 години)						
68		Узагальнення та систематизація вивченого упродовж року матеріалу	Називає авторів і переказує зміст вивчених творів, узагальнює та систематизує відомості про особливості перебігу світового літературного процесу	Верлібр, зовнішня і внутрішня дія, роман (історичний, психологічний, соціально-психологічний, філософський, драма)	«Портретна галерея» письменників, виставка їхніх творів, узагальнювальні таблиці; учнівські ілюстрації	
69		Темагічне оцінювання № 8 (тестування)	Уміє виконувати темативні завдання, складає власне висловлювання, наводить приклади з тексту	Верлібр, зовнішня і внутрішня дія, роман (історичний, психологічний, соціально-психологічний, філософський, драма)	Тестові завдання	
70		Підсумки роботи за рік. Літературне свято (презентація творчого проекту)	Уміє систематизувати й узагальнювати вивчене, аналізувати твори, висловлювати свою точку зору щодо своїх уподобань	Верлібр, зовнішня і внутрішня дія, роман (історичний, психологічний, соціально-психологічний, філософський), драма	Матеріали для презентації, елементи костюмів і декораций; фрагменти кінофільмів, аудіозаписи; цікаві літературні твори, перелік літератури для читання влітку	

I семестр

ВСТУП. ВІД РОМАНТИЗМУ ДО РЕАЛІЗМУ

УРОК 1

Тема. Загальна характеристика розвитку культури та літератури XIX ст., стильове розмаїття літератури

Мета: дати загальну характеристику розвитку культури та літератури XIX ст., стильовому розмаїттю літератури; розвивати навички систематизації та узагальнення матеріалу, використання міжпредметних зв'язків, вміння складати конспекти лекцій; виховувати інтерес до світової літератури, любов до книги та мистецтва взагалі.

Оснащення: карта світу; «портретна галерея» письменників XIX ст., виставка їхніх книг; ілюстрації найвидатніших наукових досягнень цієї доби.

Тип уроку: комбінований.

ХІД УРОКУ

I. Мотивація навчальної діяльності

Учитель. Напевне, немає серед вас таких, у чиєму домі не було б художньої книжки. То що ж означає книга для нас, чого ми від неї очікуємо?

Ось як на це питання відповів видатний французький письменник XIX ст. Гі де Мопассан: «Розрадьте мене; втіште мене; дайте мені помріяти; розчульте мене; дайте мені змогу здригнутися; дайте мені змогу поплакати; дайте мені привід для роздумів».

- ♦ А що художня книга означає для вас, яке місце вона посідає у вашому житті? Чи не витіснили її новітні джерела мистецтва? *(Відповіді учнів.)*

Кожна освічена, культурна людина має хоча б у загальних рисах знати етапи розвитку світової літератури, її найцінніші надбання.

У попередніх класах ми познайомилися з літературою від її витоків до XVIII ст., побачили її тематичне, жанрове та стильове розмаїття.

- ♦ Як ви думаєте, що об'єднує письменників різних епох і народів, їхні твори? (*Людина, її уявлення про світ і про саму себе; читач*)

Розвиток стилів і напрямів у літературі важко обмежити часовими рамками. Ось, наприклад, *романтизм* — основний літературний напрям XVIII ст., але він яскраво представлений (зокрема, в ліриці) і в літературі XIX ст., плавно переходить у *неоромантизм* XX ст. І все ж, література XIX ст. проходить шлях від романтизму до *реалізму*. Про це — сьогодні на уроці.

II. Оголошення теми та мети уроку

III. Актуалізація опорних знань

Учитель. Згадаймо письменників-романтиків XVIII ст. та їхні твори. (*Е. Т. А. Гофман «Крихітка Цахес на прізвисько Циннобер», Г. Гейне, Дж. Г. Байрон, А. Міцкевич, О. Пушкін, М. Лермонтов, М. Гоголь*)

- ♦ Що є характерним для романтиків і чим це обумовлено? (*Перевага суб'єктивного над об'єктивним; герой романтичного твору — яскрава, незвичайна, протиставлена природі й суспільству, часто трагічна особистість; тягіння до фантастики, умовності форм, поєднання високого і низького, комічного і трагічного, повсякденного і незвичайного — «незвичайний герой у незвичайних обставинах». Зумовлено це передреволюційним піднесенням і післяреволюційним розчаруванням; звідси провідні мотиви самотності, світової скорботи, національного духу й романтичного бунту, нескореності.*)

IV. Сприйняття та засвоєння навчального матеріалу

1. Слово вчителя

— Одна з найяскравіших сторінок у розвитку світового літературного процесу, яку називають «золотим фондом світового письменства», — XIX ст.

2. Презентація книжок і портретів найвидатніших письменників XIX ст.

Примітка. Доречно використати під час презентації такі видання та портрети письменників, які їх написали: Стендаль «Червоне і чорне», «Пармський монастир»; О. де Бальзак «Людська

комедія» (щось із епопеї, що містить 95 творів); П. Меріме «Жакерія»; Г. Флобер «Мадам Боварі»; Ч. Діккенс «Пригоди Олівера Твіста», «Домбі і син»; Ш. Бронте «Джейн Ейр»; В. Теккерей «Ярмарок марнославства»; Ф. Достоевський «Злочин і кара»; Л. Толстой «Анна Кареніна», «Війна і мир»; І. Гончаров «Обломов»; М. Салтиков-Щедрін «Історія одного міста» та ін.

3. Колективна робота з таблицею «Найважливіші суспільні, історичні, наукові події XIX ст.».

Учитель. Пригадайте відомості з історії, інших джерел про цей час і самостійно заповніть ліву колонку таблиці.

Суспільні, історичні, наукові події XIX ст.	Реалізм як один із основних творчих методів XIX ст. і його ознаки
Наполеонівські війни; Громадянська війна в США; об'єднання Германії; розвиток капіталістичних відносин, жорстока ринкова боротьба; соціально-демократичні рухи; великі відкриття в природознавстві — еволюційна теорія Дарвіна, закон збереження і перетворення енергії; розвиток науково-технічного прогресу: автомобілі, електрика тощо	Пізнання соціальних зв'язків людини і суспільства; вірність дійсності, прагнення до достовірності зображення, відтворення життя «у формах самого життя»; зображення типових характерів у типових обставинах; викривальний пафос; розмаїтість художніх форм; пізнавальне спрямування (зв'язок з науками)

4. Заповнення правої колонки таблиці під керівництвом учителя

5. Інтерактивна вправа «Мозковий штурм»

Учитель. Знайдіть логічно-причинні зв'язки між двома колонками, зробіть висновки.

(Очікувані відповіді: «Швидко й бурхливо змінювалося суспільство, необхідно було осмислювати зміни, реагувати на них. Звідси зв'язок із дійсністю», «Життя багатогранне, різноманітні умови в національних культурах, тому письменники використовували різні художні форми», «Людина стала розглядатися як продукт історії, її поведінка є соціально обумовленою, адже особистість належить до певної соціальної групи. Звідси типові характери в типових обставинах», «З'явилася віра в те, що література може вплинути на життя, змінити його на краще; звідси викривальний пафос».)

V. Закріплення знань, умінь і навичок

1. Слово вчителя

— Які з наведених далі тверджень відомих людей, на вашу думку, найвдаліше характеризують XIX ст. та світовий літературний процес цього періоду?

- «XIX ст. відрізняється від усіх століть точним і виразним зображенням людського серця». (*Стендаль*)
 - «Маркса просторіччя,
Наївне дев'ятнадцяте сторіччя».
(*О. Ольжич. «На небі хмара — вічність і світи...»*)
- «Протягом XIX ст. митці працювали “естетично змішано”. Вони зводили суто естетичні елементи до мінімуму й намагалися побудувати художній твір майже цілком на відтворенні реальності. У цьому розумінні все зразкове мистецтво... століття було реалістичним». (*Х. Ортега-і-Гасет. «Дегуманізація мистецтва»*)
- Істотними прикметами XIX ст. Іван Франко вважав «розпання давніших, географічних і державно-етнографічних кордонів, значне збільшення комунікації, безмірне розширення літературних горизонтів. Спільність ідеї та ідеалів у писаннях однієї генерації в різних краях... панування... певної літературної моди в цілому цивілізованому світі цього часу».

2. Експрес-тестування

1. Гі де Мопассан, закликаючи розрадити його, втішити, дати змогу помріяти, поплакати, замислитися, звертався до:
 - а) психологів;
 - б) людей узагалі;
 - в) *книги*;
 - г) проповіді священика.
2. Більшою мірою письменників різних епох і народів, їхні твори об'єднує:
 - а) *об'єкт дослідження — людина*;
 - б) місце дії — природа;
 - в) художні засоби;
 - г) зображення реального життя.
3. XIX ст. в літературі — це шлях від:
 - а) реалізму до романтизму;
 - б) класицизму до романтизму;
 - в) *романтизму до реалізму*;
 - г) Просвітництва до реалізму.

4. Що спільного є у творах Е. Т. А. Гофмана, Г. Гейне, Дж. Г. Байрона, А. Міцкевича, О. Пушкіна, М. Лермонтова, М. Гоголя?
 - а) Реалістичні тенденції;
 - б) ознаки класицизму;
 - в) *ознаки романтизму*;
 - г) мотиви Просвітництва.
5. Які з цих подій, рис не є характерними для ХІХ ст.?
 - а) Наполеонівські війни;
 - б) розвиток капіталістичних відносин, жорстока ринкова боротьба;
 - в) визначні відкриття в природознавстві, техніці;
 - г) *інквізиція*.
6. Зображення типових характерів у типових обставинах — це ознака:
 - а) романтизму;
 - в) *реалізму*;
 - в) Просвітництва;
 - г) сентименталізму.

VI. Домашнє завдання

Для всіх: опрацювати конспект, вступну статтю підручника, записати у вигляді тез важливі доповнення до теми.

Індивідуальне: підготувати заочну екскурсію Парижем ХІХ ст.; повідомлення про роль кохання в житті В. Гюго (*по 2–3 учнів*).

VII. Підсумок уроку

1. Слово вчителя

— Справжній митець творить вільно й незалежно і бере з літературної традиції те, що співзвучно його внутрішнім пориванням. Дуже часто він сам жодним чином не визначає себе (наприклад, ані Стендаль, ані Бальзак, ані Флобер, яких уважають класиками реалізму, реалістами себе не вважали), тому, звертаючись до творчості того чи іншого письменника, слід намагатися досягнути неповторності його художнього світу зі всіма суперечностями, а не прагнути будь-що зарахувати його до певної течії, школи або угруповання. Що стосується реалізму, то його елементи з'явилися ще в добу Відродження чи й раніше, але термін цей почав уживатися в середині ХІХ ст. в період його розвитку.

2. Рефлексія. Інтерактивна вправа «Мікрофон»

- Найбільше мені запам'яталося (мене вразило)... тому що...

УРОК 2

Тема. В. М. Гюго — центральна постать літератури французького романтизму

Мета: ознайомити з життям і творчістю письменника, його творчим кредо, викликати до них інтерес; розвивати навички сприйняття інформації на слух, виділення головного, формувати вміння складати тези, конспект, працювати в парі; виховувати допитливість, прагнення до самопізнання та самовдосконалення.

Оснащення: портрет письменника, виставка його творів, ілюстрації до біографії, кінофільм.

Тип уроку: вивчення нового матеріалу.

ХІД УРОКУ

I. Мотивація навчальної діяльності

Учитель

Природо-матінко! Коли б таких людей
Ти іноді не посилала світу,
Затихло б саме життя.

Так писав видатний російський поет ХІХ ст. Микола Некрасов, маючи на увазі великих митців. Це повною мірою стосується і Віктора Марі Гюго, якого вважають центральною постаттю літератури французького романтизму, його теоретиком і практиком, який очолив у 20–30-х рр. ХІХ ст. боротьбу проти класицизму.

В. Гюго все своє життя залишався вірним поборником добра, соціальної справедливості, захисником знедолених і принижених, пропагандистом ідей милосердя й любові до ближнього. Це особливо актуально нині, тому письменника можна назвати цілком сучасним. Яскраво відбилися прекрасні гуманістичні ідеали В. Гюго в одному з його віршів:

Живые — борются! А живы только те,
Чье сердце предано возвышенной мечте,
Кто цель прекрасную поставив пред собою,
К вершинам доблести идут крутой тропой
И, точно факел свой, в грядущее несут,
Великую любовь или священный труд!

Відомий російський письменник Костянтин Паустовський у повісті «Золота троянда» так писав про В. Гюго: «Музика його книг була такою могутньою, як грім океанських прибоїв. Від неї здригалася

земля. І стріпувалися слабкі людські серця. Але він не шкодував. Він був нестямний у своєму прагненні заразити все людство власним гнівом, захопленням і своєю шумною любов'ю. Він був не тільки лицарем свободи. Він був її глашатаєм, її трибуном... Він увірвався в класичне й нуднувате століття як ураган, як вихор, що несе потоки дощу, листя, хмари, пелюстки квітів, пороховий дим й зірвані з кашкетів кокарди.

Цей вітер називається Романтикою».

II. Оголошення теми та мети уроку

III. Актуалізація опорних знань

1. Робота в парах, потім у четвірках.

Презентація результатів роботи

Обмін інформацією про XIX ст., розвиток літератури, стилів-ві течії цього періоду, яка не прозвучала на попередньому уроці й була опрацьована самостійно.

2. Заповнення таблиці

(графи таблиці учні заповнюють самостійно)

Романтики XIX ст.	Письменники, які поєднували у своїй творчості риси романтизму та реалізму	Реалісти XIX ст.
Е. Т. А. Гофман, Г. Гейне, Дж. Г. Байрон, А. Міцкевич, В. Гюго	О. Пушкін, М. Лермонтов, М. Гоголь, В. Вітмен	О. де Бальзак, Ф. Достоевський, Л. Толстой, М. Некрасов, Е. Золя, Г. Ібсен, А. Чехов, Дж. Б. Шоу

IV. Сприйняття та засвоєння навчального матеріалу

1. Міні-лекція вчителя

Примітка. Під час міні-лекції вчителя учні записують план, тези або роблять виписки.

— Сонячним травневим днем 1885 року понад 600 тисяч людей проводжали в останню путь видатного громадянина Франції Віктора Гюго — академіка, пера, сенатора, автора понад тридцяти романів, драм, поетичних збірок. Всесвітньо відомого письменника ховали у звичайній труні — так, як ховають принижених і знедолених, яких він захищав усе життя. Таким був заповіт митця. А ще зі

свого п'ятимільйонного капіталу, заробленого літературною працею, він залишив півтора мільйони бідним, один мільйон заповів на влаштування сирітського притулку.

Але почнемо спочатку. Народився Віктор Марі Гюго 1802 року в Безансоні у родині наполеонівського полковника, згодом бригадного генерала. Разом із батьком, учасником наполеонівських походів, ще в дитинстві відвідав Італію та Іспанію. У Парижі навчався в пансіоні, потім у коледжі.

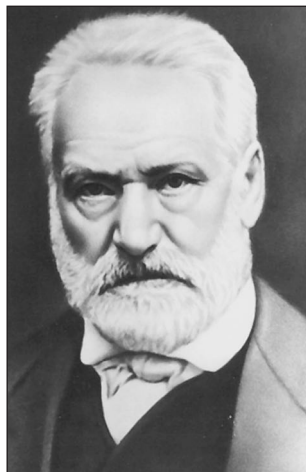
Уже тоді проявився поетичний дар Гюго: він пише оди, сатири, послання, поеми, елегії, трагедії та комічні опери. У 15–16 років Гюго вже перемагає у літературних конкурсах, на нього звертають увагу відомі письменники.

Батько не поділяє захоплення сина літературою і, щоб змусити його обрати «пристойну» професію, залишає без будь-якої матеріальної підтримки. Гюго не здається, продовжує улюблену справу, переживаючи злидні. Якимось йому навіть довелося три дні поспіль вечеряти однією котлетою. У нього було дві мети: завдяки літературній праці стати заможним та відомим і мати змогу одружитися зі своєю нареченою Адель Фуше. Коли Віктору виповнилося 20 років, було надруковано його першу книжку «Оди та різноманітні вірші», за яку він отримав від короля щорічну пенсію в 2000 франків і благословення батька на літературну працю та одруження.

2. Повідомлення учня «Кохання в житті В. Гюго»

— Перше кохання до Віктора Гюго прийшло рано. У 15 років він узяв участь у поетичному конкурсі, що його було оголошено Французькою академією, і отримав нагороду. Наступний приз — «Золоту лілію» — Віктор отримав від літературної Академії в Тулузі. Життя здавалося прекрасним, а коли Віктор бачив чарівну Адель, яка, схиливши голівку, займалася рукоділлям, то почувався ще щасливішим.

Та в цю чарівну дівчину був закоханий і старший брат Гюго — Ежен, у душі якого палали ревності, бо Адель надала перевагу Вікторові.

Віктор Гюго

Молоді люди таємно листувалися, приховуючи свої почуття від батьків. Та ось над головами закоханих загримів грім. Мати дівчини, мадам Фуше, знайшла й прочитала любовного листа Віктора до її дочки. Перелякана Адель зізналася у своєму коханні та в тому, що вони вирішили побратися. Молодим заборонили бачитися, і це сповнило життя закоханих невимовними стражданнями. Щоб утамувати біль, Гюго просто кидається в літературну творчість — за рік він пише 22 поеми та 112 статей.

Через деякий час закохані поновили таємне листування, але в їхніх листах все частіше відчувалися відчай та безнадія.

Аж ось трапляється горе — помирає мати Гюго.

Вечори Віктор проводить на тій самій паризькій вулиці, де живе Адель. Незабаром батьки дівчини дають згоду на їхній шлюб. Молодий поет щасливий, він пише:

Как вечер тих и дали чисты!
 Сегодня дождь шумел с утра;
 Пойдем скорей на влажный мшистый
 Простор зеленого ковра!..
 Пойдем бродить по влажным травам,
 Одни мы в этот час с тобой.
 Дай руку. К ликам величавым
 Мы проберемся стороной.

12 жовтня 1822 року абат собору Сен-Сюльпіс герцог де Горан обвінчав Адель і Віктора Гюго. Почалося весілля, танці, розваги, і ніхто не помітив відсутності брата Ежена. А в того в цей час стався напад божевілля.

Йшли роки. У французькому суспільстві відбувалися бурхливі зміни, і література класицизму, пишномовна, далека від реального життя, сповнена умовностей, уже не відповідала потребам часу. У 25 років Віктор Гюго стає теоретиком і родоначальником нового літературного напрямку — романтизму. Він багато працює, пише роман «Собор Паризької Богоматері».

В особистому ж житті письменника відбувається трагедія. Гюго відчуває, що Адель більше не любить його, хоча зовні все залишається так само.

На прем'єрі п'єси «Лукреція Борджія» у 1833 році Гюго звертає увагу на актрису Жульєтту Друе та закохується в неї. Так починається кохання — 50 років відданості та вірності жінки, її самозречення, адже заради кохання вона відмовилася від театральної кар'єри, щастя мати власну сім'ю та дітей.

У збірці віршів «Пісні присмерків» є 13 віршів, у ліричних героях яких упізнається образ Жульєтти.

У 1882 році Жюльетта востаннє привітала свого коханого друга з Новим роком:

«Любий, коханий мій, не знаю, де я буду в цей час наступного року, але я щаслива і горда тим, що можу підписати свідоцтво про своє життя двома словами: “Люблю тебе”».

Після того, як Жюльетти на стало, Віктор Гюго перестав писати. Один із останніх віршів, написаних поетом, такий:

Когда б мои стихи, как птицы,
Могли бы крыльями взмахнуть,
Они вспорхнули б со страницы
И отыскали бы к вам путь.
Когда б они крылаты были,
Как феи, что хранят ваш дом,
Они бы распростерли крылья
Над вашим мирным очагом.
Они над вами бы парили,
К вам возвращаясь вновь и вновь,
Когда б они имели крылья,
Имели крылья, как любовь.

3. Продовження міні-лекції вчителя

— На життя В. Гюго припали дуже бурхливі події в історії Франції — наполеонівські війни, проголошення трьох республік, Паризька комуна і її падіння. З досвідом змінювались і погляди письменника — від роялізму до бонапартизму і захисника республіканських ідей. Через це йому довелося пережити і клеймо «державного злочинця», за голову якого було обіцяно 25 000 франків, і 19-річне вигнання.

На знак протесту проти державного перевороту 1851 року у Франції Гюго нелегально виїхав із країни й перебував у еміграції майже 20 років. Коли імператор Франції намагався улестити розгніваного письменника й повернути його на свій бік, той відповів віршем «Останнє слово», у якому висловлювалася його вірність ідеалам свободи:

Изгнание свое я с мужеством приемлю,
Хоть не видать ему ни края, ни конца.
И если сила зла всю завоюет землю,
И закрадется страх в бесстрашные сердца,
Я буду и тогда Республики солдатом!
Меж тысячи бойцов я непоколебим;
В десятке смельчаков я стану в строй десятым;
Останется один — клянусь, я буду им.

Незважаючи на постійні життєві трагедії — втрату близьких (у 19 років юнак втрачає матір), неприхильність влади та колеґ-літераторів, Гюґо невтомно працює, видаючи одну за одною поетичні збірки, драми та інші твори — романи «Собор Паризької Богоматері», «Знедолені», «Трудівники моря», «Людина, що сміється», «Дев'яносто третій рік» та ін.

Свої естетичні принципи Гюґо виклав у передмові до драми «Кромвель» (1827). Це був літературний маніфест романтиків і своєрідний дороговказ для тих, хто приєднався до створеного письменником гуртка «Сенакль»: літераторів Альфреда де Мюссе, Олександра Дюма, Проспера Меріме, Жерара де Нерваль; художників Ежена Делакруа, Давида д'Анже, братів Деверґа і композитора Гектора Берліоза.

Естетична вимога Гюґо — зображувати життя без прикрас, показувати контрастність людських характерів. На зміну класицистичному сприйняттю дійсності з його прагненням до штучної гармонії повинно прийти розуміння дисгармонії світу, його суперечливості, поєднання прекрасного і потворного, комічного і трагічного, піднесеного і низького. Великого значення Гюґо надавав гротеску, за його висловом, «красі, відтіненій потворністю». Він проголосив у маніфесті вільну, необмежену фантазію стрижнем літературної творчості. Засуджуючи «три єдності» класицистів як надто далекі від життя, Гюґо підкреслює: «Першою умовою правдивого зображення реальності є локалізація дії». Звідси — вимога точного відтворення «місцевого колориту», національної та історичної своєрідності зображуваних характерів і подій. Виступаючи проти вигадливості та пишномовності стилю класицистів, французький романтик радив своїм однодумцям писати твори простою, зрозумілою мовою, збагачуючи її народними висловами й думками.

4. Робота в парах і четвірках

Доповнення учнями планів, тез, виписок; їх озвучення.

V. Закріплення знань, умінь і навичок

1. Міні-дискусія «Зміна поглядів і переконань — це добре чи погано?»

2. Про що свідчить такий факт?

- ♦ «У 1862 році роман Гюґо “Знедолені” вийшов одночасно в Парижі, Брюсселі, Лейпцигу, Лондоні, Мілані, Мадриді, Роттердамі, Варшаві, Пешті. Перше паризьке його видання накладом 7000 примірників розійшлося за два дні».

VI. Домашнє завдання

Для всіх: ознайомитися із біографією письменника, його естетичними поглядам (за підручником); прочитати роман «Собор Паризької Богоматері».

Індивідуальне: підготувати повідомлення про Собор Паризької Богоматері як пам'ятку архітектури.

VII. Підсумок уроку

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Закінчіть речення:

- Найбільше мене вразив той факт...
- Під час дискусії я зрозумів (-ла)...
- Віктор Гюго для мене постав як...

УРОК 3

Тема. В. М. Гюго. «Собор Паризької Богоматері» — роман-тичний історичний роман, його проблематика

Мета: допомогти учням усвідомити ідейно-художній зміст твору, його проблематику, жанрові особливості; розвивати навички пошуково-дослідницької роботи під час аналізу художнього твору, вміння працювати з додатковими джерелами інформації, узагальнювати матеріал; виховувати прагнення до осмислення історичного досвіду, естетичні смаки.

Оснащення: портрет письменника, видання роману, ілюстрації до нього; карта Парижа ХІХ ст., фотоматеріали про Собор Паризької Богоматері та інші архітектурні споруди, про які йшлося в романі.

ХІД УРОКУ

I. Мотивація навчальної діяльності

Учитель. Віктор Гюго, з творчістю якого ми розпочали знайомство, захоплювався історією. Чому? Тому що, описуючи в романі «Собор Паризької Богоматері» любовний «багатокутник», автор намагався розв'язати більш масштабні, «вічні» проблеми, які б зацікавили й прийдешні покоління. Що це за проблеми, якими є шляхи їх розв'язання — на ці та багато інших питань ми спробуємо знайти відповідь сьогодні на уроці.

II. Оголошення теми та мети уроку

III. Актуалізація опорних знань

Троє учнів презентують свої спостереження та умовиводи щодо:

- а) В. Гюго — політика, громадського діяча;
- б) В. Гюго — людину;
- в) В. Гюго — письменника, апологета романтизму.

IV. Сприйняття та засвоєння навчального матеріалу

1. Слово вчителя, евристична бесіда

— За два дні до початку Липневої революції, 25 липня 1830 р., В. Гюго розпочав роботу над романом «Собор Паризької Богоматері». Книга вийшла у світ 16 березня 1831 р. — у тривожні дні холерних заворушень і розгрому архієпископського палацу народом. Бурхливі політичні події зумовили характер роману, який був історичним за формою, але глибоко сучасним за ідеями. Захоплюючись революційним запалом французького народу, письменник прагнув знайти в далекій історії зачатки його майбутніх великих діянь, прагнув дослідити ті глибокі зрушення, які відбуваються у свідомості, у душах людей у буремний час, на зламі двох епох.

- ♦ Про що свідчать згадані факти? (Назвіть не менше трьох висновків, можна за допомогою «Мозкового штурму».)

(Очікувані відповіді: «В. Гюго був обдарованою і працьовитою людиною, тому писав дуже швидко»; «Письменник був свідомим громадянином, йому не була байдужою доля народу, соціальна справедливість», «Він був романтиком, бо саме романтикам притаманний інтерес до історії, прагнення зберегти культурні, мистецькі, зокрема архітектурні, цінності».)

Блукаючи Парижем зі своїми друзями, Гюго часто відвідував Нотр-Дам. Особливо письменника вразив напис на стіні Собору: «Доля (фатум)». Мотив фатуму пройде потім через увесь роман. Здійснено уявну подорож до Собору й ми.

2. Заочна екскурсія Парижем ХІХ ст., підготовлена учнями

— В. Гюго любив гуляти рідним містом, друзям він показував «свій Париж»: від Собору Паризької Богоматері до вулиці Гренель (за можливості показати цей маршрут на карті Парижа).

Ми в центрі Парижа. На острові Сіте, що знаходиться посеред найбільшої ріки Франції — Сени, височіє Собор Паризької Богоматері. Його будівництво розпочалося у 1163 році і тривало до 1345 року. Собор може вмістити 9 тисяч людей.

Навпроти Собору Нотр-Дам — Палац Правосуддя. Тут відбувалися суди, знаходилися державна в'язниця, зал жандармерії, зал гвардійців, королівська їдальня, що вміщувала до тисячі гостей, камери для тих, хто очікував на смертну кару.

Ліворуч від Собору — Пантеон. 1744 року Людовик XV пообіцяв побудувати новий храм на честь святої Женеви. Роботи розпочалися у 1758 році та завершилися у 1789 році. У роки Французької революції будівля набула нового значення — тут ховали видатних людей країни. Архітектор Суфло обрав для цієї будівлі класичний античний стиль: грандіозні пропорції (110 м завдовжки і 83 м заввишки), портик із 22 колонами, які тримають фронтон. На фронтоні — скульптурний алегоричний сюжет, що символізує Францію між Свободою і Історією, нижче — знаменитий напис: «Видатним людям — вдячна Батьківщина». Саме тут у 1885 році було поховано В. Гюго.

Йдемо далі набережною Сени. Ось найвідоміший у світі музей — Лувр. Спочатку, у XIII ст., це був королівський палац. У 1682 р., коли королівську резиденцію перенесли у Версаль, Лувр вирішили зруйнувати. Його врятували паризькі жінки, продавщиці з базару, які вирушили маршем на Версаль і примусили королівську сім'ю повернутися до палацу. Після Великої французької революції Лувр став музеєм. Через історичну цінність цієї споруди заборонені будь-які перебудови.

Між площею Вобан і Еспланадою Інвалідів розташувався грандіозний комплекс будівель, що містить Будинок Інвалідів, Собор і церкву св. Людовика. Людовик XIV наказав побудувати притулок для старих солдатів-інвалідів, які бідували. Також тут розміщено гробницю Наполеона Бонапарта.

Далі височіє Триумфальна арка (сьогодні — площа Шарля де Голля), збудована за наказом Наполеона на честь перемог його армії (висота арки — 50 м, ширина — 45 м). З 1920 року під аркою знаходиться могила Невідомого Солдата з вічним вогнем, а всередині розміщено невеликий музей.

Від Триумфальної арки бере початок вулиця В. Гюго, що веде до площі його імені.

Ось яким побачив сучасний Париж видатний український поет Максим Рильський: «Париж має два обличчя. Перше — це старий Париж, Париж старовинних будівель, таких, як Собор Паризької Богоматері (Нотр-Дам де Парі), Лувр, Тюїльрі, таких парків, як відомий Булонський ліс із його величезними деревами й озерами, на яких серед гамірного натопу городян вільно почувуються дикі качки. Це місто знайоме нам з описів Гюго, Бальзака, Флобера та ін.

І другий Париж — Париж величезних магазинів, блискучих нащадків змальованого письменником Е. Золя магазину “Для щастя дам”, колосальних вітрин, грандіозних реклам, що переливаються вночі вогнями всіх кольорів; Париж, де безкінечним потоком котяться і котяться автомобілі всіх марок, де на кожному кроці стрінеш задоволене і при тому байдуже обличчя іноземного туриста...

І дивна річ: старий і новий Париж не суперечать один одному, вони живуть у повній злагоді».

2. Повідомлення учня про історію будівництва Собору Паризької Богоматері (супроводжується демонстрацією наочних матеріалів)

— Собор Паризької Богоматері, як ми вже чули, будували досить тривалий час, з 1163 до 1345 року, внаслідок чого в ньому поєдналися різні архітектурні стилі — романський (раннього Середньовіччя) і готичний (пізнього Середньовіччя). За законами естетики різні стилі не можуть гармонійно поєднуватися в художню ціле, між ними виникає напруженість, яку Гюго, наприклад, трактує філософськи — як боротьбу влади та народу.

Собор розташований у центрі Парижа на острові Сіте. Він збудований на місці двох церков, що, у свою чергу, постали на місці античного храму Юпітера.

Хоча ім'я архітектора Нотр-Дама невідоме, його задум був справді грандіозним. На головному фасаді Собору розміщено фігури 28 царів Іудеї. Центральною фігурою фасаду перед круглим вікном-розеткою, яке має вигляд німба, є Діва Марія.

Ще більше дивує Собор усередині. У ньому завжди багато світла, що проникає крізь видовжені вікна, прикрашені вітражами. Сонячного дня промені яскравими кольоровими відблисками падають на підлогу і стіни, забарвлюючи навіть повітря у храмі.

Неодноразово Собор страждав від погромів, але його весь час відреставровували, тому він і досі зачаровує відвідувачів.

3. Слово вчителя

— Відвідуючи Собор, В. Гюго познайомився з його вікарієм — абатом Егже, який і став прототипом Клода Фролло. Жодне з імен персонажів цього роману Гюго не вигадав, усі вони згадуються в історичних джерелах.

4. Жанр твору В. Гюго — історичний роман

Учитель. Згадаймо 7 клас і вивчений нами історичний роман «Айвенго» Вальтера Скотта, який став творцем цього жанру. Традиції В. Скотта використовували багато романістів, серед них і В. Гюго.

Визначемо основні особливості історичного роману.

Історичний роман — це великий прозовий твір, що побудований на історичному сюжеті та відтворює у художній формі якусь епоху, певний період історії.

Це не просто художнє відтворення тієї або іншої епохи минулого, події, історичних діячів, але й органічне поєднання історичної дійсності з особистим життям людини, з художньою вигадкою.

Для того щоб історичне минуле було у творі відчутним, яскравим, кольоровим, автор відтворює колорит епохи — культуру, побут, звичаї, психологію, людей різних соціальних груп; зброю, одяг, їжу та ін.

Історичний роман не обмежується зображенням видатних історичних постатей, він показує представників народу, сам народ, позиція якого врешті-решт визначає хід найважливіших подій.

5. Виконання у групах завдань пошуково-дослідницького характеру та їх презентація

- *I група* доводить, що твір В. Гюго — роман.
- *II група* доводить, що цей твір — історичний.
- *III група* визначає проблематику роману.
- *IV група* визначає риси романтизму в романі.

(Очікувані відповіді)

I група. «Собор Паризької Богоматері» є романом, тому що він великий за обсягом, прозовий, у ньому багато героїв, кілька сюжетних ліній, дія відбувається протягом тривалого часу.

II група. Твір В. Гюго є історичним, оскільки в ньому зображене історичне минуле — Франція XV ст. з її беззаконствами, самосудом (натовп кидає каміння в Квазімодо), анархією в суді, жорстокими покараннями (колесо, ганебний стовп, повішення, спалення); у романі згадується про початок книгодрукування, про алхімію; змальовуються історичні особи (жорстокий кат Трістан Самітник, облесливий цирюльник короля метр Олів'є, кардинал Бурбонський і сам король Франції Людовик XI). Письменник зобразив усі верстви населення — короля та його почет, кардинала і духовенство, суддів, дворянство, городян, жебраків і волоцюг, ремісників, військових. У романі багато історичних подробиць.

У Франції XV ст. із настанням ночі вогні у місті гасили, а городяни мали запалювати свічки й замикати собак. Увечері вулиці перетинали залізними ланцюгами. Уночі місто охороняла нічна варта. Про важливі події чи накази короля городянам сповіщали герольди. Під час молитви до Діви Марії у церквах обов'язково

дзвонили у дзвони. Штраф накладали на того, хто носив при собі зброю або золоті прикраси.

Твір за жанром є історичним романом, тому що у ньому:

- історичний факт поєднаний із художньою вигадкою;
- поряд з історичними особами співіснують вигадані персонажі;
- основою є гострий конфлікт;
- герої проходять через складні випробування, часто трагічні;
- а також тому, що він навчає історичної пам'яті, мужності та гуманізму.

Є ще дві важливі деталі історичного побуту французької столиці — дерев'яні помости для дітей, яких підкинули (саме туди й поклали колись Квазіmodo), та печери, підвали для затворників (людей, які хотіли покарати себе за якусь провину чи вирішили стати аскетами-самітниками) — там Гудула багато років карала себе за те, що не вберегла дочку від викрадення циганами й оплакувала її.

III група. Роман В. Гюго є багатопроблемним. Серед найважливіших проблем твору такі:

- історичний прогрес та соціальна справедливість, смертна кара;
- історична пам'ять, ставлення до пам'яток мистецтва;
- проблема кохання та ненависті;
- народження нової свідомості, підґрунтям якої є віра в добро і любов, віра в Бога, вміння прощати.

IV група. Твір належить до романтичних, оскільки:

- письменник надає перевагу суб'єктивному погляду перед об'єктивним;
- герої — яскраві, незвичайні, протиставлені природі й суспільству, часто трагічні особистості;
- спостерігається різкий контраст між зовнішньою та внутрішньою красою людини (Квазіmodo та Феб де Шатопер, їхнє кохання до Есмеральди); людина зображується в нерозривному зв'язку з її внутрішнім світом;
- у ньому зображуються віддалені в часі та просторі події;
- фон, на якому відбувається дія, є дуже яскравим, екзотичним, незвичайним.)

V. Закріплення знань, умінь і навичок

Учитель. Прочитайте висловлення О. де Бальзака про Гюго та доведіть або спростуйте це твердження.

Т	І	В	С	Й	И	Л	І	Ц	Е	Ц	—	О	Г	Ю	Г
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---

(«Гюго — це цілий світ».)

VI. Домашнє завдання

Повторити за підручником матеріал щодо проблематики, особливостей жанру твору.

VII. Підсумок уроку

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Закінчіть речення:

- Мені сподобалося завдання...
- Роман нагадує мені...
- Найбільше зацікавило мене...

УРОК 4

Тема. В. М. Гюго «Собор Паризької Богоматері». Образ Собору як композиційний стрижень твору й місткий символ перехідної епохи («від теократії — до демократії»)

Мета: допомогти учням усвідомити значення образу-символу собору; розвивати вміння коментувати прочитане, робити висновки, аналізувати великий прозовий твір; виховувати активну життєву позицію, естетичні смаки, любов до мистецтва.

Оснащення: портрет письменника, видання роману, ілюстрації до твору, фрагменти кінофільму, зображення Собору Паризької Богоматері.

Тип уроку: вивчення нового матеріалу.

ХІД УРОКУ

I. Мотивація навчальної діяльності

Учитель. Собори — незвичайні споруди. Їх будували в особливих місцях, де людина могла звернутися до Бога, бути ближчою до нього. Разом із тим, величні собори — це свідчення надзвичайної майстерності й працьовитості, неймовірної фантазії та винахідливості людини. У творі В. Гюго Собор присутній не тільки як місце подій, але й як діюча особа, композиційний центр. Ось про це ми й говоритимемо сьогодні на уроці.

II. Оголошення теми та мети уроку

III. Актуалізація опорних знань

Літературний диктант за змістом 1–6 книг роману (*кожна правильна відповідь — 1 бал, оцінюється за допомогою взаємоперевірки під керівництвом учителя*)

- 1) Що святкували в Парижі 6 січня 1482 р., коли розпочинаються події роману? (*Свято блазнів*)
- 2) Про кого це: «...Він був непоганою людиною, провадив веселе... життя, радо тішився королівським вином, охочіше роздавав милостиню гарненьким дівчатам, ніж старим жінкам... Був красень-чоловік у розкішній пурпуровій мантії, яка йому так личила і яку він умів чудово носити...»? (*Кардинал Шарль де Бурбон*)
- 3) Хто порядкував на святі блазнів і здобув повагу простолюдинів, давши відсіч пихатим придворним і кардиналу? (*Панчішник Жак Коппеноль*)
- 4) Ким був Квазімодо? (*Дзвонарем Собору*)
- 5) Коли й чому Квазімодо відчув «гірку і погордливу радість»? (*Коли став королем блазнів і його несли на ношах*)
- 6) Чому Гревський майдан мав зловісний вигляд? (*Посеред нього стояли шибениця і ганебний стовп*)
- 7) Хто врятував циганку Есмеральду від нападників? (*Феб де Шатопер, ротмістр нічної варти*)
- 8) Хто погодився стати дружиною поета П'єра Гренгуара і цим врятував його? (*Есмеральда*)
- 9) Про кого це: «Це була справжня гарячка здобування та нагородження скарбів науки. У вісімнадцять років він закінчив усі факультети. Юнакові здавалося, що життя має одну мету — знання»? (*Клод Фролло*)
- 10) Хто був «душею Собору», «випромінював якусь таємничу силу, що оживлює все каміння Собору і розбуджує найглибші надра старої будівлі»? (*Квазімодо*)
- 11) Що означають слова архідиякона Клода Фролло: «Це вб'є те» і в чому «зародок усіх революцій»? (*Друкарство вб'є архітектуру, у ньому революційна сила*)
- 12) Хто виявив співчуття до покараного Квазімодо й дав йому пити? (*Есмеральда*)

IV. Сприйняття та засвоєння навчального матеріалу

1. Евристична бесіда

- ♦ Чим можна аргументувати важливу роль образу Собору як композиційного стрижня твору? (*Усі події та персонажі роману так чи інакше пов'язані із Собором Паризької Богоматері.*)

- ♦ Унаслідок того, що Собор будували тривалий час, у ньому поєдналися романський і готичний архітектурні стилі. В. Гюго використовує це як місткий символ. Який саме? (*Перехід від теократії (влада церкви) до демократії*)
- ♦ В. Гюго говорить: «Кожен камінь [Собору Паризької Богоматері] є сторінкою не тільки історії країни, а й історії науки та мистецтва». Як це розуміти? (*Храми ще з часів Середньовіччя були осередками освіти, культури та науки; їх оздоблювали фресками, вітражами, картинами, що відображало мистецькі уподобання, естетичні смаки людей певної доби.*)

2. Слово вчителя (свою розповідь учитель супроводжує доречними цитатами з роману)

— Для В. Гюго середньовічна готика — це, передусім, чудове народне мистецтво, вираження талановитої народної душі з усіма її сподіваннями, страхами й віруваннями.

«Все це... чудовий твір спільних зусиль цілої епохи, на кожному камені якої відбиті сотні виявів фантазії робітника, керованої генієм художника; одне слово, рід могутнього і плідного творіння людського, подібного до творіння Божественного, у якого воно перейняло його подвійний характер: різноманітність і вічність».

Собор стає в романі місцем зовсім не містичних, а життєвих подій. І не зловісному священнослужителеві Клоду Фролло, а нещасному підкидькові, дзвонареві Квазімодо судилося бути справжньою душею Собору. Він краще за будь-кого розуміє музику його дзвонів, рідними йому здаються фантастичні скульптурні порталі.

«Храм був заселений мармуровими статуями королів, святих, єпископів, які не сміялися йому в лице і завжди дивилися на нього на нього спокійним і доброзичливим поглядом. Статуї страховиськ і демонів також не мали до нього ненависті: він був надто подібний до них. Вони охоче глузували з інших людей. Святі були його друзями і благословляли його; страховиська були йому друзями і оберегали його. Тому Квазімодо подовгу й щиро виливав перед ними всю душу. Сидячи навпочіпки перед якоюсь із цих статуй, він інколи годинами розмовляв з нею».

Коли Собор став прихистком нещасної жертви церковного бузвірства Есмеральди, він благотворно вплинув і на її душу.

«Величні лінії його архітектури, релігійний характер усіх предметів, що оточували молоду дівчину, благочестиві й світлі думки, які ніби видихало це каміння з усіх пор, благотворно впливали на неї всупереч волі. Звуки, що долинали з храму, мали в собі стільки благодаті, були такими урочистими, що заколисували її хвору душу».

І навпаки, коли Клод Фролло після свого жахливого злочину зайшов до храму, а потім побіг, «йому здалося, що церква теж захиталася, заворушилася, зарухалася, ожила... що весь гігантський Собор перетворився на казкового слона».

Як бачимо, Собор у романі виступає також своєрідним моральним суддею.

Образ Собору також можна назвати гротесковим (згадайте, що В. Гюго у своєму маніфесті визначив як один із принципів романтизму).

Як зазначає один із літературознавців, В. В. Рогозинський, «статуї святих, єпископів, королів співіснували в Соборі із зображеннями химер і страховиськ, красиве співіснувало з потворним, вродливе з бридким. І все це потворне, бридке відтіняло красу храму, підкреслювало божественну силу добра, що має завжди перевагу над злом».

Сам автор, дивлячись на Собор, розмірковує: «Безперечно, ще й тепер Собор Паризької Богоматері — велична й чудова споруда. Але яким би чудовим не залишався Собор старіючи, не можна не уболівати й не обурюватися, дивлячись на численні пошкодження й руйнування, яких завдали і час і люди цій поважній пам'ятці старовини, не шануючи ні Карла Великого, який заклав перший камінь, ні Філіппа-Августа, який поклав останній...»

V. Закріплення знань, умінь і навичок

1. Інтерактивна вправа «Мозковий штурм»

- ♦ Які ідеї несе в собі образ Собору в романі?

(Очікувані відповіді: «Собор — охоронець духовності, захисник скривджених», «Собор — моральний суддя», «Собор — цінна пам'ятка історії, культури та мистецтва, яку слід берегти».)

2. Колективне укладання (або за допомогою довідкової літератури — самостійне) історичного словничка

Алхімія — лженаука. Прийшла в Європу через Візантію з єгипетської Александрії. Вчені-алхіміки шукали панацею — ліки від усіх хвороб, філософський камінь, спосіб перетворення будь-якого металу на золото. Церква ставилася до алхімічних дослідів негативно.

Демократія — форма народовладдя, закріплена в законах свободи та рівноправ'я громадян.

Інквізиція — особливий церковний суд, що його було запроваджено у XII ст. папою Григорієм IX та поширено у країнах Європи до XV ст.

Книгодрукування — започатковано німецьким майстром Й. Гутенбергом. У середині XV ст. він винайшов друкарський верстат, що давало змогу випускати будь-яку книгу сотнями примірників.

Теократія — форма правління, за якої політична влада належить духовенству, церкві.

VI. Домашнє завдання

За підручником охарактеризувати образ-символ Собору; повторити сюжетну лінію роману.

VII. Підсумок уроку

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Закінчіть речення:

- Я хотів би (хотіла б) побачити Собор Паризької Богоматері наяву, тому що...
- Урок допоміг мені...
- Мене вразило (здивувало) те, що...

УРОК 5

Тема. В. М. Гюго «Собор Паризької Богоматері». Система образів роману, вираження в ній колізій епохи

Мета: допомогти учням усвідомити виховне та ідейно-художнє значення образів роману; розвивати навички аналізу образів-персонажів, вміння зіставляти, висловлювати оціночні твердження, обґрунтовувати їх; виховувати пріоритет загальнолюдських цінностей, читацьку культуру.

Оснащення: портрет письменника, видання роману, ілюстрації до твору, фрагменти кінофільму.

Тип уроку: формування вмінь і навичок.

ХІД УРОКУ

I. Мотивація навчальної діяльності

Учитель. Один із розділів роману В. Гюго «Собор Паризької Богоматері» називається «Три чоловічих серця, по-різному створених». Багато героїв твору видатного французького письменника

є антиподами за переконаннями, характерами, вчинками, зовнішністю. Але всі вони виражають колізії епохи, різнобічно розкривають ідеї автора. Наше завдання сьогодні — розібратися в цій системі образів та ідеях, які в них закладені, відчутти силу й красу хужожнього слова.

II. Оголошення теми та мети уроку

III. Актуалізація опорних знань

**Літературна гра-диктант «Так чи ні»
за змістом 7–11 книг роману**

Необхідно підтвердити або заперечити судження:

- 1) Феб не любив своєї майбутньої дружини і не знав, як із нею поводитися. (*Так*)
- 2) Коли Квазіmodo дивився зверху на танцівницю-циганку, його погляд був розгубленим і злим. (*Ні*)
- 3) Феб пішов на побачення з Есмеральдою і хотів її вбити. (*Ні*)
- 4) Суд звинувачував Есмеральду в тому, що вона у змові із козоучарівницею заколола кинджалом ротмістра Феба де Шатопера. (*Так*)
- 5) Через тортури Есмеральда обмовила себе, визнавши провину за бивство Феба. (*Так*)
- 6) У стінах Собору навіть злочинець ставав недоторканим. (*Так*)
- 7) Натовп заревів від злості й обурення, коли Квазіmodo відбив Есмеральду в катів і поніс її до Собору. (*Ні*)
- 8) Квазіmodo доглядав за Есмеральдою, годував її, розважав, і вони стали друзями. (*Ні*)
- 9) Юрма волоцюг, підмовлена П'єром Гренгуаром, кинулася до Собору рятувати дівчину-танцівницю. (*Так*)
- 10) Клод Фролло вказав Есмеральді на шибеницю і сказав, щоб вона обирала між ними двома. Дівчина обрала архідиякона. (*Ні*)
- 11) Жінка-затворниця так і не дізналася, що Есмеральда — її дочка, колись викрадена циганами. (*Ні*)
- 12) Ніхто ніколи так і не дізнався про долю Квазіmodo. (*Ні*)

IV. Формування вмінь і навичок

1. Слово вчителя

— Призначення героїв (головних і другорядних, історичних та вигаданих, реальних та символічних) у романі В. Гюго «Собор Паризької Богоматері» — виразити колізії епохи.

2. Колективне заповнення таблиці (другу колонку учні заповнюють самостійно)

Уособлення церковної влади	Клод Фролло
Уособлення світської влади	Король Людовик XI
Уособлення демократії, що починала про себе заявляти	Фламандський панчішник Жак Коппеноль; Квазімодо

3. Слово вчителя

— Багато образів у романі побудовано за принципом антитези. Напишіть, за яким принципом протиставляються слова в парах — заповніть другу колонку таблиці самостійно.

Герой	Протиставлення за...	Герой
Король	...соціальним станом	Народ
Квазімодо	...потворністю та красою	Есмеральда
Квазімодо	...моральністю, поняттям про коханням	Клод Фролло
Квазімодо	...ставленням до дівчини, поняттям про кохання, зовнішністю	Феб де Шатопер

4. Робота в групах і презентація зіставлень, досліджень

I група досліджує образи короля та узагальнений образ народу.

II група зіставляє образи Квазімодо й Есмеральди.

III група порівнює образи Квазімодо й Клода Фролло.

IV група зіставляє образи Квазімодо і Феба де Шатопера.

Примітка. Учні обговорюють проблему, складають порівняльні таблиці, знаходячи спільне та відмінне, звертаючи увагу на відповідність та протиріччя, добирають цитати, узагальнюють результати роботи у висновках.

(Очікувані відповіді)

I група зазначає, що король Людовик XI зображений як втілення деспотизму королівської влади. Цей хитрий політик вів боротьбу із феодальною роздрібненістю. Король вдягався у «заяложений капелюх, фланелевий камзол, оторочений облізлим хутром», але не шкодував грошей на витрати, необхідні для тортур та страти засуджених.

Штурм Собору французькою біднотою, яка піднялася на захист Есмеральди, король сприйняв як виступ проти головного судді Палацу правосуддя та затримав військову допомогу до ранку, тому що це було йому на користь. «О мій добрий народде! Нарешті ти мені допомагаєш розправлятися із феодалами!» Коли ж чернь

уже почала штурмувати Собор, що перебував під опікою короля, Людовик «з лиса обернувся на гієну» і почав кричати катові, щоб той хапав і вбивав «мерзотників». Отже, народ для короля — лише знаряддя досягнення своєї мети, тому панчішник Жак Коппеноль у розмові з королем пророкує майбутню революцію.

Народ у романі, щоправда, показаний поки що як юрба, часто жорстока, зла та забобонна. Проте за цим убачається прагнення простих людей відчувати свою гідність, повагу до себе. Об'єднані спільною метою — визволити улюблену танцівницю, міські низи були грізною та небезпечною силою для королівської влади.

II група звертає увагу на те, що образи Квазімодо й Есмеральди є протилежними за зовнішністю, учасники групи зачитують портретні характеристики героїв із тексту.

Квазімодо: «Величезна голова, вкрита рудою щетиною; між плечима — здоровенний горб, що видавався і на грудях; якась дивовижна будова стегон і ніг, таких вигнутих, що вони сходилися тільки в колінах і були подібні до двох серпів, з'єднаних ручками, широкі ступні, потворні руки. І при всій цій потворності якийсь невловимий вираз грізної сили, спритності та відваги; дивний виняток із споконвічного правила, за яким як сила, так і краса виникають з гармонії»; «Здавалось, що це був розбитий і невдало спаяний вельтень». Есмеральда: «Вона була невисока, але не здавалось такою, настільки зграбною була її тонка постать. Вона була смуглява, та легко було догадатися, що при денному світлі її шкіра повинна мати чудовий золотавий полиск, як в андалузок та римлянок... Тоненька, жвава, немов оса, у своєму золотистому корсажі, барвистій сукні, що надималася від швидкого танцю, з оголеними плечима, стрункими ніжками, що мелькали з-під спідниці, чорним волоссям, сяючими очима — вона, здавалось, була неземною істотою».

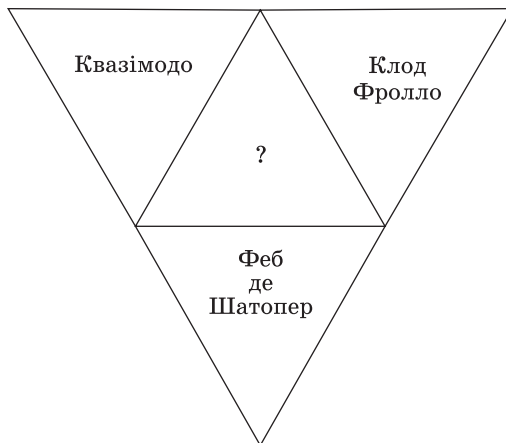
Проте між цими образами є й спільне.

III група зазначає, що Клод Фролло і Квазімодо — вихователь і вихованець. Квазімодо — юнак. Про Клода Фролло сказано, що йому було не більше тридцяти п'яти років, він був лисий, «лише на скронях у нього було кілька пасом ріденького волосся, вже зовсім сивого». Клод Фролло вважав свою пристрасть до Есмеральди гріховною і звинувачував у цьому дівчину, її чари; разом із тим не міг позбутися свого почуття, що й призвело його до злочину та власної загибелі. Кохання цього чоловіка темне, дике, егоїстичне. Квазімодо вразив вчинок Есмеральди, коли вона єдина поставилася до нього прихильно й дала води. Горбань закохався, але розумів, що не може викликати почуттів у відповідь через свою потворність. Він не нав'язувався їй, поводився із нею тактовно, коли врятував її та взяв під свою опіку (навіть пішов до Феба, щоб попросити його зустрітися з дівчиною, хоча сам кипів від ревности). Клод Фролло домагався кохання силою та підступом, врешті-решт, призвів до загибелі свою кохану.

IV група характеризує Феба де Шатопера й говорить про те, що ротмістр не любив своєї нареченої, звик до воєнщини та солдатської лайки, кохання легковажних жінок і відвідування таверни. Він урятував Есмеральду, вона йому сподобалася. Феб навіть домовився з нею про побачення. Але для нього це була звичайна розвага, і на почуття дівчини він зовсім не зважав, на відміну від Квазімодо. Вживши після поранення, ротмістр і не згадав про чарівну циганку.)

5. Запишіть поняття, що об'єднують згаданих героїв

(Любов, інтерес до Есмеральди)

6. Напишіть сенкан до образів Есмеральди, Квазімодо, Клода Фролло, Феба

Приклади:

ЕСМЕРАЛЬДА

Дівчина
Щира, запальна
Танцює, розважає, веселить
Що їй любов готує?
Фатум

КВАЗІМОДО

Потвора
Гнаний, осміяний
Служить, ненавидить, любить
Чи є благородніша людина?
Лицар

ФЕБ ДЕ ШАТОПЕР

Офіцер
Красивий, сонцесяйний
Гарцює, нудьгує, грається
Що в його серці палкім?
Порожнеча

КЛОД ФРОЛЛО

Чернець
Допитливий, страшний
Протирічить, змагається, гине
Так тобі й треба!
Потвора

V. Домашнє завдання

За підручником повторити характеристику системи образів роману та вираження в ній колізій епохи.

VI. Підсумок уроку

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Закінчіть речення:

- Мені сподобалася (мене вразила) думка (спостереження, зіставлення)...

- Я переконався (-лася) в тому, що...
- Завданням уважного читача є не лише знати зміст, зовнішній хід подій, але й...

УРОК 6

Тема. В. М. Гюго «Собор Паризької Богоматері». Трагічність долі Есмеральди

Мета: допомогти учням краще усвідомити ідейно-художні особливості та значення образу Есмеральди в системі образів роману; розвивати навички аналізу художнього образу, спостереження над текстом, виділення головного та деталей, висловлення своєї думки з приводу прочитаного; виховувати гуманістичні ідеали, щирість почуттів.

Оснащення: портрет письменника, ілюстрації до твору, фрагменти кінофільму, вірш М. Рильського «Есмеральда».

Тип уроку: формування вмінь і навичок.

ХІД УРОКУ

I. Мотивація навчальної діяльності

Учитель. Немає, мабуть, жодного письменника, який не писав би про кохання. Але в кожної людини воно своє, неповторне, і кожен переживає його по-своєму, незважаючи на тисячолітній досвід людства. У романі В. Гюго кохання пов'язане з Есмеральдою. На уроці ми спробуємо з'ясувати, що означає для героїні любов — щастя чи нещастя, добро чи зло; визначимо й своє ставлення до цього питання.

II. Оголошення теми та мети уроку

III. Актуалізація опорних знань

Складання сюжетного ланцюжка, пов'язаного з долею Есмеральди (*див. схему на наступній сторінці*)

IV. Формування вмінь і навичок

1. Складання «асоціативного куща», пов'язаного з Есмеральдою (*Жінка, красуня, весела, добра, закохана, нещасна, відважна...*)

Есмеральда танцює на Гревському майдані. Її вітає натовп	→	Затворниця Роландової башти проклинає її, а лисий чоловік з натовпу (Клод Фролло) звинувачує в чаклунстві	→
Вночі на Есмеральду нападають двоє, серед них Квазімодо; дівчину рятує ротмістр королівських стрільців Феб де Шатопер	→	Есмеральда рятує поета П'єра Гренгуара від смерті на Дворі чудес, погодившись узяти його за чоловіка; порозумівшись, вони стають друзями	→
Квазімодо покарали, він стояв під зливою глузування та образ. Просив пити, але ніхто не дав. Тоді підійшла Есмеральда і напоїла його. Це викликало в засудженого сльози	→	Феб, сидячи у своєї нареченої й нудьгуючи, згодився на її прохання покликати циганку з площі. Він похвалив вроду Есмеральди, а коли кізка склала слово «Феб», дівчину вигнали, вважаючи її суперницею	→
Клод Фролло, закоханий у Есмеральду, дізнався про її побачення з Фебом, проник у кімнату і вдарив ножем суперника	→	Есмеральду звинуватили у вбивстві Феба, ув'язнили. Під тортурами вона взяла провину на себе. Її засудили до страти	→
Під час страти Квазімодо вирвав Есмеральду в катів і відніс у Собор, де міг отримати притулок будь-хто, навіть злочинець	→	Есмеральда живе в комірчині Собору, Квазімодо піклується про неї, але вона не може зносити його вигляду. Побачивши Феба живим, просить привести його до неї	→
До сплячої Есмеральди в Собор приходять Клод Фролло, але її знову рятує Квазімодо	→	Гренгуар намовив волоцюг штурмувати Собор, щоб урятувати Есмеральду	→
Гренгуар разом із архidiaконом дістають ключі від Червоної брами й виводять Есмеральду. Клод Фролло говорить, щоб дівчина обирала між ним і шибеницею	→	Есмеральда відмовляє Клоду Фролло, той віддає її затворниці, яка ненавидить циган, а сам іде за солдатами	→
Під час розмови Гудули й Есмеральди з'ясовується, що вони мати й дочка, приходять солдати і, незважаючи на благання затворниці, забирають дівчину. На неї чекає шибениця	→	Квазімодо йде у склеп, де поклали страчену Есмеральду, обнімає її й залишається так до самої смерті	→

2. Слово вчителя. Евристична бесіда

— Есмеральда — ім'я не випадкове. У перекладі з іспанської означає «смарагд» — чудовий прозорий зелений камінь, який за давньоєгипетською легендою символізує красу природи. Як справжнє дитя природи, вона любить пісні й танок. «Такою вона народилася, закохана в танець, шум, широкий простір; це просто дівчина-бджілка, з невидимими крильцями на ногах, що живе наче у вихорі», — говорить Гренгуар. І він, філософ-скептик, і похмурий архідиякон засліплені красою дівчини. Есмеральді притаманна не лише зовнішня, але й внутрішня краса, висока моральність. Вона ніколи не залишається байдужою до людських страждань, безкорисливо й без вагань допомагає нещасним: П'єрові Гренгуару (до речі, інші жінки у Дворі чудес просили його показати свій плащ, капелюх, черевики, гаманець, оскільки ж усього цього не було, то вони й не погоджувалися брати його за чоловіка), Квазімодо.

Побачивши Феба, «пишного рицаря в сліпучому вбранні та обладунку», закохавшись у нього, Есмеральда думає, що й душа її коханого така ж красива. І пробачає йому все.

- ♦ Як ви думаєте, чому? (*Через молодість, недосвідченість, палку закоханість*)
- ♦ Чи можна вважати Есмеральду ідеальним романтичним образом? (*Так*)

Відомий український поет М. Рильський присвятив героїні В. Гюго вірш «Есмеральда»:

Шаліє вітер полум'я і змори:
Коза, та бубон, та циганський стрій.
П'єр Гренгуар, високий і худий,
Уже забув містерії та хори.

Реве юрба, мов різнобарвний рій:
Пани, старці, войовники, актори.
Так всі річки у повновладне море
Вливаються, як многохвостий змій.

Дівочий стан приваблює і надить
Перед собором, де ряди химер
Зібралися холодну раду радить.

Він на коні, прекрасний Шатопер!
Але вгорі, в стрілчастій амбразурі
Палають очі горді та похмурі.

- ♦ Які риси Есмеральди опосередковано показані у вірші? (*Краса, майстерність і пристрасність танцю, що так захоплюють глядачів*)

3. Інтерактивна вправа «Коло ідей (гіпотез)»

- ♦ Чому доля Есмеральди склалася так трагічно? (*Учні висувують гіпотези і доводять їх.*)

(*Очікувані відповіді: «Вона жила за часів грубого свавілля, забобонів», «Вона стала жертвою релігійного бузувірства», «Над нею тяжів фатум», «Її краса притягувала нещастя», «Безрозсудна закоханість у Феба згубила її», «Вона загинула через свою принциповість, обравши шибеницю замість архідиякона; не зрозуміла Квазімодо», «Вона розплучувалася за гріхи матері», «Такою має бути доля романтичного героя».*)

4. Визначення кількості прихильників цих гіпотез у класі; коментар учителя

5. Слово вчителя

— У В. Гюго є таке твердження про кохання: «Навчитися кохати може не кожний. І не кожному доля посилає таке щастя».

6. Міні-диспут «Кохання — це щастя чи нещастя? Чи має рацію В. Гюго?»

7. Прослуховування пісні з мюзиклу «Нотр Дам», обмін враженнями

8. Постановка інсценівки

Натовп. Слава! Слава! Слава королеві блазнів Квазімодо! Потворнішого за нього не знайдеш у всьому Парижі!

(*Вносять під вигуки на руках зі сцени Квазімодо.*)

Кат (*гонить Квазімодо до ганебного стовпа, хльоскає нагайкою*). Ось тобі, ось тобі! На коліна! Зараз ти отримаєш по заслугах за напад на жінку! На! На! А тепер стій біля цього стовпа до вечора, і хай кожен плюне на тебе і кожен ударить!

Квазімодо. Пити! Хочу пити! Дайте хто-небудь пити! Ох! Люди!

Дитина (*кидає камінь*). Ось тобі пити!

Жінка (*кидає ганчірку*). На тобі пити: від таких потвор, як ти, усі наші нещастя!

Натовп (*сміється, показує пальцями на Квазімодо, вигукує, улюлюкає*). Ну й чудовисько! Так тобі й треба!

Есмеральда (*пробирається крізь натовп; Квазімодо здригається, починає вириватися*). Чого смієтеся над ним, чого знущаєтеся

над бідолахою? Бог і так уже його покарав. Людина хоче пити! (По-дає фляжку з водою.) Пий!

К в а з і м о д о. Ні, це неможливо! Прости мене, прости, я не хотів красти тебе, не хотів налякати. Покарай мене, але прости! Пити. (З очей у нього капає сльоза.)

Гудула (до Есмеральди). Будь прокляте, циганське поріддя!

Клод Фролло (хапає Есмеральду за руку й тягне до Гудули). Тримай її міцно! Це проклята циганка! Я піду по сторожу. Ти побачиш, як її покарають! Це відьма, відьма, у якої коза розмовляє, а сама вона зваблює людей!

Гудула. Ха-ха-ха! Зараз тебе покарають!

Есмеральда. За що? Що я вам зробила? Відпустіть мене, благаю!

Гудула. Що ти мене зробила? А ось що! У мене була дитина. Чудова маленька дівчинка, Агнесса. Цигани викрали її у мене, вони позбавили життя її та мене. Ось що ви, цигани, мені зробили! І ти за це мусиш відповісти!

Есмеральда. Чому я? Мене й на світі тоді, мабуть, ще не було!

Гудула. Е ні! Вона була б твоїм однолітком. Вона спала! Мене не було тоді поруч! Ви, циганські матері, зжерли її, тож подивіться, як помиратиме ваше дитя!

Есмеральда. Змилосоєрдьтеся! Є у вашому серці хоч трохи жалю? Ви страждаєте, що немає вашої дитини, а я страждаю, що не маю батьків.

Гудула. То, може, ти знаєш, де моя донечка? Стривай, ось, поглянь, що від неї у мене лишилося! Черевичок! Я ношу його як ладанку й обливаю слізьми вже 15 років!

Есмеральда. А покажіть-но ще той черевичок! Дивно! Адже у мене є такий самий! (Показує.)

Гудула. Що це, що? Звідки? Боже, такий самий!

Есмеральда. Цей черевичок у мене від народження. Стара циганка казала, що з його допомогою я колись знайду своїх батьків.

Гудула (кричить). Боже! Боже! Доню моя! Доню! Це моя донечка!

Есмеральда. Мамо!

Гудула (розхитуючи ґрати). Ох, цей мур! Прокляті ґрати! Бачити її та не обійняти! Дай же мені свою рученьку! Моя доня зі мною! Милосердний Господь повернув її мені! (Чути тупіт солдатських чобіт.) О, сторожа! Тільки не це! Ніхто не відбере у мене моєї донечки, ніхто!

V. Домашнє завдання

Скласти характеристику образу Есмеральди, усний (чи письмовий) твір-роздум «Чи може кохання змінити долю?», дібрати висловлення відомих людей про кохання (*див. Додаток*).

VI. Підсумок уроку

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Закінчіть речення:

- Мені близька думка...
- На мою думку, пісня з мюзиклу стала такою популярною тому...
- Есмеральда для мене як...

Додаток до уроку 6

Висловлення видатних людей про кохання

- Любовь, как поцелуй Дианы, —
Дар бескорыстный и неожиданный.
Г. Лонгфелло
- Любовь — это страсть роковая!
Г. Гейне
- Любовь — костер.
Пылающий, бессонный...
О. Хайям
- Любовь над бурі зведений маяк,
Що кораблям шле промені надії...
В. Шекспір
- Кохання в серці робить все, що зна.
Воно господар у своїй хатині...
Данте
- Первинніше суцього всього любов...
- Кохання — війна, у якій Купідон наділяє жінку владою над чоловіком.
Овідій
- Скільки на морському березі мушель, стільки й страждань від кохання.
- Кохання перемагає все, будьмо ж у нього в покорі.
Вергілій

- Навчитися кохати може не кожний. І не кожному доля посилає таке щастя.

В. Гюґо

УРОК 7

Тема. В. М. Гюґо «Собор Паризької Богоматері». Еволюція Квазіmodo: від раба («пан і його пес») до особистості

Мета: допомогти учням усвідомити ідейно-художні особливості та значення образу Квазіmodo, простежити його еволюцію; розвивати усне зв'язне мовлення, вміння висловлювати та відстоювати власну думку; сприяти вихованню високих моральних якостей, гуманізму.

Оснащення: портрет письменника, ілюстрації до твору, фрагменти кінофільму.

Тип уроку: формування вмінь і навичок.

ХІД УРОКУ

I. Мотивація навчальної діяльності

Учитель. Кому б не хотілося бути красивим, мати гарну зовнішність? Адже на красиву людину більше звертають увагу, з нею приємніше спілкуватися. В. Гюґо з цього приводу зазначає: «Жодна зовнішня краса не може бути повною, якщо вона не оживлена внутрішньою красою». Ви, напевне, помічали, якими негарними стають юнак чи дівчина, коли починають брутально, жорстоко поводитися, кричати, лаятися? Отже, сьогодні наша розмова буде про красу й потворність, про зовнішню і внутрішню в людині. Звісно, враховуватимемо, що Квазіmodo, про якого йтиметься на уроці, — образ гротесковий, його потворність перебільшена або виняткова, але ж проблема залишається.

II. Оголошення теми та мети уроку

III. Актуалізація опорних знань

1. Характеристика учнями Есмеральди в системі інших образів роману

2. Зачитування творів-роздумів «Чи може кохання змінити долю?»

3. Складання «скарбнички» висловлень відомих людей про кохання, коментування тих із них, які найбільше припали до душі

IV. Формування вмінь і навичок

1. Складання «паспорта-анкети» Квазіmodo (другу колонку учні заповнюють самостійно)

Ім'я	Квазіmodo (у перекладі з лат. « <i>тільки, ніби</i> »)
Походження	Невідоме (підкинутий дитиною)
Батьки	Невідомі, опікун Клод Фролло
Вік	Двадцять років
Зовнішність	Потворна
Виховання	Виховував священик, якому герой служив віддано
Заняття	Дзвонар у Соборі
Характер, поведінка	Ненавидів людей за їхню ненависть; добрий, тактовний, сильний, розумний
Вчинки	Урятував Есмеральду, опікувався нею, з нею й загинув

2. Коментар наведених висловлень

- «Квазіmodo любив архidiaкона так, як ніколи ні собака, ні кінь, ні слон не любили свого господаря». (*Рабська любов, більше тваринна, ніж людська*)
- «...Він почувався величним і сильним, він дивився прямо в обличчя цьому суспільству, яке його вигнало і в справі якого він так владно втрутився». (*У Квазіmodo прокинулася людська гідність, він відчув свою силу і вищість над тими, хто його зневажав за те, в чому він не був винним.*)
- «Есмеральда іноді чула, як горбань сумно наспівував:

Не дивись на обличчя,
Дівчино, а заглядай у серце.
Серце прекрасного юнака часто буває потворним».

(*Квазіmodo тонко відчуває людей і натякає дівчині, що її обранець — підла людина, не варта її.*)

- «Одного ранку, прокинувшись, вона [Есмеральда] знайшла у себе на вікні дві емності з квітами. Одна з них була гарна кришталева ваза, але надтріснута. Налита у вазу вода витекла, і квіти зів'яли. Друга — глиняний грубий горщик, повний води, і квіти в ньому залишилися свіжими, пишними». (*Квазіmodo*

кмітливий і навіть дотепний, в алегоричній формі він показує Есмеральді, до чого призводять почуття, якщо їх віддано нікчемній людині.)

- Коли горбань розхитав свої дзвони, здавалось, ним заволодів диявол: «...Він знову став щасливим, забув про все, а полегкість, яку відчувало його серце, відбилася на його обличчі». (*Чутливий до краси, мистецтва, здатний на глибокі почуття*)

3. Слово вчителя

— Образ Квазімодо протягом роману змінювався. Відобразіть ці зміни за допомогою ланцюжка. (*«Вірний пес», зневажена всіма людина → відчуває свою силу, здатність до надзвичайних вчинків → навіть життя віддає об'єкту кохання; заслуговує на пошану як моральна особистість*)

4. Проблемне питання

- ♦ Квазімодо скинув свого вихователя Клода Фролло у безодню. Чи можна його після цього вважати моральною людиною? (*І так, і ні*)
- ♦ Чи погоджуєтеся ви з таким твердженням літературознавця Т. В. Баратової: «Провідна моральна ідея роману, яка головним чином пов'язана з образом Квазімодо, полягає в тому, що в цьому символічному образі уособлено пригноблений і принижений середньовічний французький народ — дужий, але глухий і спотворений. Та в ньому поступово прокидаються найкращі людські почуття, прагнення до справедливості»? (*Однозначної відповіді бути не може, автор, напевно, не мав на увазі такого прямолінійного зв'язку.*)

5. Проведіть паралелі з відомими казками народів світу про красуню й чудовисько

Казки	Роман
Дівчина-красуня; потворна істота, яка потім перетворюється на принца-красеня; дівчина любить чудовисько із співчуття, за добрі якості, не чекаючи на його перетворення	Дівчина-красуня; не очікує дивовижних змін; поважає як і будь-яку іншу людину, співчуває, виявляє милосердя; не може здолати своєї огиди до потворної зовнішності юнака

V. Домашнє завдання

Скласти характеристику Квазімодо, показуючи його образ у розвитку; скласти усний (або письмовий) твір-роздум «Чи можуть співіснувати краса й потворність в одній людині?»

Слово вчителя

— Послухайте легенду про створення Леонардо да Вінчі картини «Таємна вечерея» (із книги сучасного аргентинського письменника Паоло Коельо «Диявол і сеньйорита Прим»), яка полегшить вам виконання завдання: «...Під час створення цієї картини Леонардо спіткали значні труднощі: він повинен був зобразити Добро, втілене в образі Ісуса, і Зло в образі Іуди, який вирішив зрадити Вчителя на останній трапезі з апостолами. Леонардо переривав роботу й відновив її тільки після того, як знайшов ідеальні моделі.

Одного разу, коли художник був присутнім на виступі хору, він побачив в одному з юних півчих ідеальний образ Христа і, запросивши його до своєї майстерні, зробив з нього кілька начерків та етюдів.

Минуло три роки. «Таємна вечерея» була майже завершена, однак Леонардо поки так і не знайшов підходящого натурника для Іуди.

Кардинал, який відповідав за розпис цього собору, підганяв його, вимагаючи, щоб фреску було завершено якнайшвидше.

І от після багатоденних пошуків художник побачив молодого, але передчасно постарілого, брудного, п'яного й обірваного чоловіка, який валявся в стічній канаві. Часу на ескізи вже не залишалося, і Леонардо наказав своїм помічникам доставити волоцюгу прямо в собор, що ті й зробили.

З великими труднощами його притягли туди й поставили на ноги. Він навіть не розумів, що відбувається, а Леонардо зображував на полотні гріховність, себелюбство, злостивість, якими дихало його лице. Коли він закінчив роботу, жебрак, котрий до того часу вже трохи протверезів, розплющив очі, побачив перед собою полотном і закричав із жахом і нудьгою:

— Я вже бачив цю картину раніше!

— Коли? — здивовано спитав Леонардо.

— Три роки тому, ще до того, як я все втратив.

Коли я співав у хорі, і життя моє було сповнене мрій, якийсь художник написав із мене Христа». То, можливо, у Добра і Зла — одне й те саме обличчя? Усе залежить від того, коли вони зустрічаються на шляху людини і кого з них людина обирає собі в супутники.

VI. Підсумок уроку

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Закінчіть речення:

- Мене вразило...
- Квасімодо для мене...
- Краса — поняття відносне, тому що...

УРОК 8

Тема. В. М. Гюго «Собор Паризької Богоматері». Мотив фатуму. Фантастичні обриси та висвітлення подій доби Середньовіччя

Мета: підсумувати й узагальнити знання учнів про ідейно-художні, жанрові особливості роману; розвивати навички аналізу та узагальнення знань, усне мовлення, вміння висловлювати свої думки та обґрунтовувати їх; сприяти вихованню учнів на засадах гуманізму та високої моральності.

Оснащення: портрет письменника, ілюстрації до твору, фрагменти кінофільму.

Тип уроку: систематизація та узагальнення вивченого.

ХІД УРОКУ

I. Мотивація навчальної діяльності

Учитель. Ось і закінчується наше знайомство з французьким письменником Віктором Гюго і його романом «Собор Паризької Богоматері». Чи збагатив він вашу скарбничку знань, чи змусив переживати за героїв, чи зачепив за живе, чи дав привід замислитися над серйозними життєвими моментами? Чи може людина якось вплинути на перебіг подій, на свою долю? А може, не варто й намагатися — «воля фатуму непереборна»? Про це та багато іншого йтиметься сьогодні на уроці.

II. Оголошення теми та мети уроку

III. Актуалізація опорних знань

1. Довести, що в романі В. Гюго дійсно показана еволюція образу Квазімодо від раба до особистості
2. Усний твір-роздум «Чи можуть співіснувати краса й потворність в одній людині?»

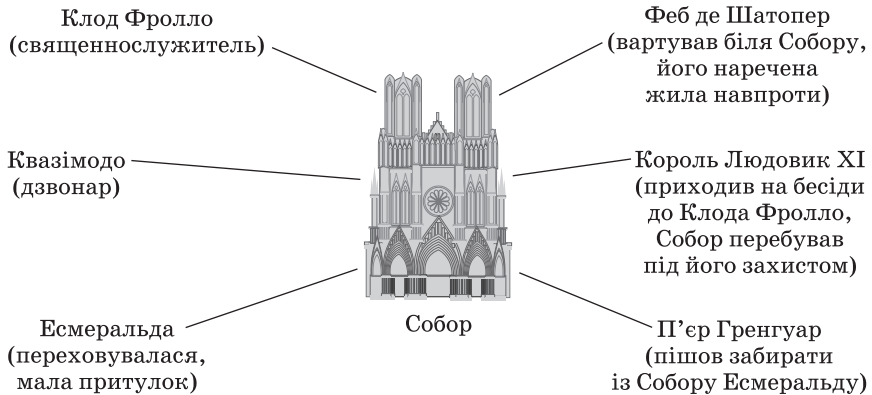
IV. Систематизація та узагальнення вивченого

1. Заповнення «паспорта» твору (другу колонку учні заповнюють самостійно)

Назва твору	«Собор Паризької Богоматері»
Автор	В. Гюго
Літературний напрям	Романтизм

Жанр	Історичний роман
Тема	Панорама життя французького Середньовіччя, зростання народної свідомості
Проблематика	Влада і народ, історична пам'ять, кохання, протиставлення красивого і потворного
Мотиви	Історичні, фатуму
Основні ідеї	Обмеження теократії та рух до демократії; збереження історичних пам'яток, цінність внутрішньої краси, моральність
Головні герої	Квазімодо, Есмеральда, Клод Фролло, Феб де Шатопер, П'єр Гренгуар, Гудула, Собор та ін.
Художні особливості	Незвичайні герої, сильні пристрасті, антитеза, гротеск, символи

2. Складання схеми «Зв'язки центрального образу роману В. Гюґо — Собору — з рештою героїв»

3. Прокоментуйте уривок із вірша В. Гюґо «Джинни»

...Звук новий льється,
 Бренчит звонок:
 То пляс уродця,
 Весёлый скок.
 Он мрак дурачит,
 В валах маячит,
 По гребням скачет,
 Встав на носок.

Громче рокот шумный,
Смутных гулов хор,
То звучит безумно
Проклятый Собор.
То толпы смятенной
Грохот непреклонный,
Что во тьме бездонной
Разбудил простор.

4. Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Закінчіть речення: «Собор Паризької Богоматері є символом...» (перехідної від теократії (церковної влади) до демократії епохи; історичної пам'яті, витвором мистецтва, мистецького генія на роду; духовного осередку; єднання краси й потворності, добра й зла та ін.).

5. Міні-диспут

Учитель. Дуже сильним у романі є мотив фатуму. Як ми пам'ятаємо, автора вразив напис на стіні Собору Паризької Богоматері, що означав «доля». І далі у творі зустрічається думка про те, що «воля фатуму непереборна». Як ви до цього ставитеся? (Відбувається міні-диспут.)

6. Проблемне питання

- ♦ Що, на вашу думку, найчастіше призводить людину до трагедії? (Збіг обставин, фатальна пристрасть та ін.)
- ♦ Що повчального можна взяти з образу затворниці Гудули? (Потрібно вміти прощати, не слід ненавидіти)

7. Слово вчителя

— У романі В. Гюго багато кольорів: золотисті обладунки у Феба і керсет у Есмеральди, Червона брама і червоне полум'я, чорний плащ Клода Фролло, біла кізка, жінка в білому. З яким кольором для вас асоціюється весь роман? Чому? (Відповіді учнів.)

Особисто для мене — з сірим та криваво-чорним. Сірий Собор, дикі звичаї та забобони Середньовіччя, коли палають вогнища інквізиції, а в сірих підвалах готуються знаряддя для тортур. Отже, роман В. Гюго, як і належить історичному твору, має фантастичні обриси й освітлення Середньовіччя.

V. Закріплення знань, умінь і навичок

Учитель. У Віктора Гюго є такі висловлення: «В історії немає кошика для сміття», «Кохання подібне до дерева, що виростає само

по собі; глибоко пускає в нас своє коріння й нерідко продовжує зеленіти навіть на руїнах нашого серця».

- ♦ Як ви розумієте перше твердження? (*Історію не можна повернути, переробити чи переписати; кожна людина самоцінна — не можна її відштовхувати; те саме можна сказати й про народ, різні його прошарки та ін.*)
- ♦ Поясніть другу думку. (*Кохання — надзвичайно сильне почуття; воно може штовхнути людину як на героїчний подвиг, так і на злочин; нерозділене кохання поетів викликало до життя чудові твори.*)

VI. Домашнє завдання

Підготуватися до тематичного оцінювання (тестування) за романом В. Гюго «Собор Паризької Богоматері».

VII. Підсумок уроку

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Продовживши речення, передайте «мікрофон» другові:

- З уроків, присвячених В. Гюго і його творчості, найбільше мені запам'ятався...
- Незважаючи на те, що твір досить похмурий, він викликає почуття...
- Я зрозумів (-ла), що потрібно навчитися під зовнішньою оболонкою...

УРОК 9

Тема. Тематичне оцінювання № 1 (тестування)

Мета: повторити, систематизувати й узагальнити навчальний матеріал; виявити рівень знань та вмій учнів з метою їх корекції; розвивати навички виконання тестових завдань, вміння письмово висловлювати свої думки та аргументувати їх; сприяти вихованню кращих моральних якостей, естетичних смаків та любові до книги, книжної мудрості.

Оснащення: тестові завдання.

Тип уроку: контроль знань, умінь і навичок.

ХІД УРОКУ

**I. Оголошення теми та мети уроку,
мотивація навчальної діяльності****II. Контроль знань, умінь і навичок****1. Інструктаж до виконання тестових завдань****2. Написання контрольної роботи (виконуються всі завдання)****Варіант I**

Початковий та середній рівні (кожна правильна відповідь — 1 бал)

- Еволюція образу Квазімодо відбувається в романі В. Гюго «Собор Паризької Богоматері»:
 - від раба до особистості;
 - від слабосилої до сильної людини;
 - від нищої до високоморальної особистості;
 - від потвори до красеня.
- У романі «Собор Паризької Богоматері» згадується про:
 - визначні географічні відкриття;
 - початок повітроплавання;
 - початок книгодрукування;
 - винайдення автомобіля.
- Проти кого боровся французький король, зображений у романі В. Гюго?
- Закінчіть речення: «Гротеск, використаний у романі В. Гюго, — це...»

Достатній рівень (кожна правильна відповідь — 2 бали)

- Назвіть основні ознаки романтизму як літературного напрямку.
- Складіть порівняльну характеристику Квазімодо і Клода Фролло.
Високий рівень (повна, правильна, цікава відповідь — 4 бали)
Виконайте одне із завдань.
 - Доведіть, що твір В. Гюго «Собор Паризької Богоматері» — історичний роман.
 - Напишіть твір-роздум на тему «Значення роману В. Гюго “Собор Паризької Богоматері” для сучасності».

Варіант II

Початковий та середній рівні (по 1 балу)

- Образ собору в романі В. Гюго «Собор Паризької Богоматері» виступає як композиційний стрижень твору і місткий символ:
 - високої духовності французького народу;

- б) незнищенності парижан;
 - в) *перехідної епохи (від теократії до демократії)*;
 - г) величності історії.
2. «Собор Паризької Богоматері» є за жанром:
 - а) *романтичним історичним романом*;
 - б) реалістичним історичним романом;
 - в) соціально-психологічним романом;
 - г) романом-хронікою.
 3. Як звали короля Франції, який став персонажем роману В. Гюго?
 4. Закінчіть речення: «Антитеза, що її широко використано в романі В. Гюго, — це...»

Достатній рівень (по 2 бали)

1. Назвіть основні ознаки реалізму.
2. Складіть порівняльну характеристику образів Квазімодо та Есмеральди.

Високий рівень (4 бали)

Виконайте одне із завдань.

1. Доведіть, що твір В. Гюго «Собор Паризької Богоматері» — романтичний.
2. Напишіть твір-роздум «Морально-етичні уроки роману В. Гюго «Собор Паризької Богоматері»».

III. Домашнє завдання

Індивідуальне: підготувати повідомлення про зв'язки Бальзака з Україною.

IV. Підсумок уроку

УРОК 10

Тема. О. де Бальзак — видатний французький письменник, зачинатель соціального реалістичного роману, автор «Людської комедії». Бальзак і Україна

Мета: ознайомити учнів із життям і творчістю письменника, викликати до них інтерес; розкрити роль України у долі митця; розвивати навички сприйняття інформації на слух, вміння готувати повідомлення та презентувати їх, виділяти головне, висловлювати свої думки та відстоювати їх; виховувати оптимістичне світосприйняття, естетичні смаки.

Оснащення: портрет письменника, ілюстрації до його біографії, виставка книжок митця, творів про нього; кінофільм.

Тип уроку: вивчення нового матеріалу.

ХІД УРОКУ

I. Актуалізація опорних знань. Аналіз тематичного оцінювання (тестування)

II. Мотивація навчальної діяльності

Учитель. Ми знову мандруємо до Франції ХІХ ст., щоб познайомитися з одним із найвизначніших письменників світу. «Бальзак великий! Його характери — витвір розуму Всесвіту!» — сказав про нього видатний російський письменник Ф. Достоевський. В. Г. Бєлінський, російський критик, зазначав: «Подивіться на Бальзака: як багато написала ця людина, та, незважаючи на це, чи є в його повістях бодай один характер, бодай єдине обличчя, яке було б схожим на інше? О, яке незбагненне мистецтво змальовувати характер з усіма відтінками їхньої індивідуальності!»

Отже, на нас чекає відкриття для себе нової зірки!

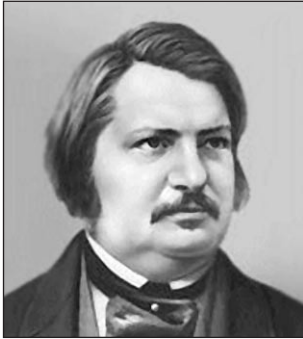
III. Оголошення теми та мети уроку

IV. Сприйняття та засвоєння навчального матеріалу

1. Слово вчителя (міні-лекція з елементами бесіди)

— Творчість Оноре де Бальзака витримала перевірку часом. Про це свідчать масові видань, численні екранізації його творів. Проте життя самого письменника виявляється не менш захопливим і повчальним, аніж його твори. Книгою Андре Моруа «Прометей, або Життя Бальзака» зачитувалося не одне покоління.

Вражає надзвичайна широта таланту й працьовитість письменника: наприклад, у 1829 році Бальзак видав п'ять романів, у 1830 — одинадцять, у 1831 — вісім, у 1832 — одинадцять. Звичайна людина не встигне за цей час навіть переписати такий обсяг текстів, а потрібно ще й придумати та продумати кожну деталь, сюжет і композицію в цілому. Як це йому вдавалося? Секрет — у розкладі дня. Сам митець зізнався: «Працювати — це означає вставати опівночі, писати до 8-ї години ранку, поспідати за п'ятнадцять хвилин і знову працювати до п'ятої, пообідати, лягти спати і завтра все почати спочатку. ...Пишу весь час, а коли не сиджу за рукописом, обмірковую план, а коли не думаю над планом, то виправляю гранки. Ось моє життя».

Оноре де Бальзак

- Як ви думаєте, що спонукало Бальзака до такого способу життя? (*Можливо, талант та енергія переповнювали його, він прагнув якнайбільше встигнути, мав високу мету; хотів довести батькам, усім оточуючим, що це його справжнє покликання, гідна справа, яка приносить йому задоволення та визнання.*)

Насправді Бальзак трохи лукавив, говорячи «оце і все життя». Він устигав усюди й усе: вести світське життя, підкорювати серця чарівних жінок, навіть зазнав слави трохи кумедного «денді».

Але почнемо все спочатку. Оноре де Бальзак народився 20 травня 1799 р. у м. Тур у родині чиновника військового відомства, вихідця із селян. Дитинство і юність він провів поза рідною домівкою: спочатку в селі у годувальниці, потім у різних закритих пансіонах і школах, про які в нього залишилися найсумніші спогади. Родину пам'ятав мало, батькові на той час було вже 53 роки, мати ж, молода, енергійна, вродлива, на тридцять два роки молодша за батька, з головою поринула у вир кохання та аристократичного життя. Однак зі своїм сином була дуже суворою, і це дошкуляло самолюбству Оноре, змушуючи жадати незалежності, грошей та визнання. До речі, батько змінив дідове селянське прізвище *Бальса* на аристократичне *Бальзак*.

Утіху юнак знаходив лише в книжках, які, усупереч суворим правилам, він примудрявся діставати й уважно вивчати. Це були вільнодумні твори великих просвітителів XVIII ст. й античних філософів.

- ♦ Як ви думаєте, сприяло чи шкодило розвитку особистості Бальзака його важке життя без батьківської ласки в дитинстві й підлітковому віці? Чому? (*Сприяло, бо розбудило честолюбні мрії*)

Коли Бальзакові виповнилося 15 років, його родина переїхала до Парижа. Оноре продовжував навчатися у школі правознавства і працював писарем в адвокатській конторі, бо батько твердо вирішив зробити з нього успішного юриста.

Зламани долі, несправедливість, людські вади в хитромудрому переплетінні — чого він тільки не надивився в адвокатській конторі! Згодом цей неабиякий життєвий досвід виллється в яскравий образ Дервіля з повісті «Гобсек».

Бальзака зовсім не приваблювала юридична кар'єра, і він, отримавши диплом бакалавра, твердо сказав про це батькам. До того ж заявив, що хоче стати літератором. Після тривалих суперечок і сварок батьки надали сину дворічний випробувальний термін із мінімальною матеріальною підтримкою.

Бальзак починає писати з усім жаром серця. Перші спроби виявилися невдалими. Молодий письменник спробував свої сили в різних жанрах, навіть у видавничому бізнесі, але закінчив із поганими результатами.

Тільки в тридцять років до нього приходить успіх, коли було опубліковано його історичний роман «Шуани». Філософський роман «Шагренева шкіра», який вийшов через два роки, робить його відомим у Європі письменником і відчиняє двері аристократичних салонів.

- ♦ Які найяскравіші риси характеру проявляються у Бальзака в цей період? (*Наполегливість, оптимізм, невтомна діяльність і пошуки шляхів до досягнення мети*)

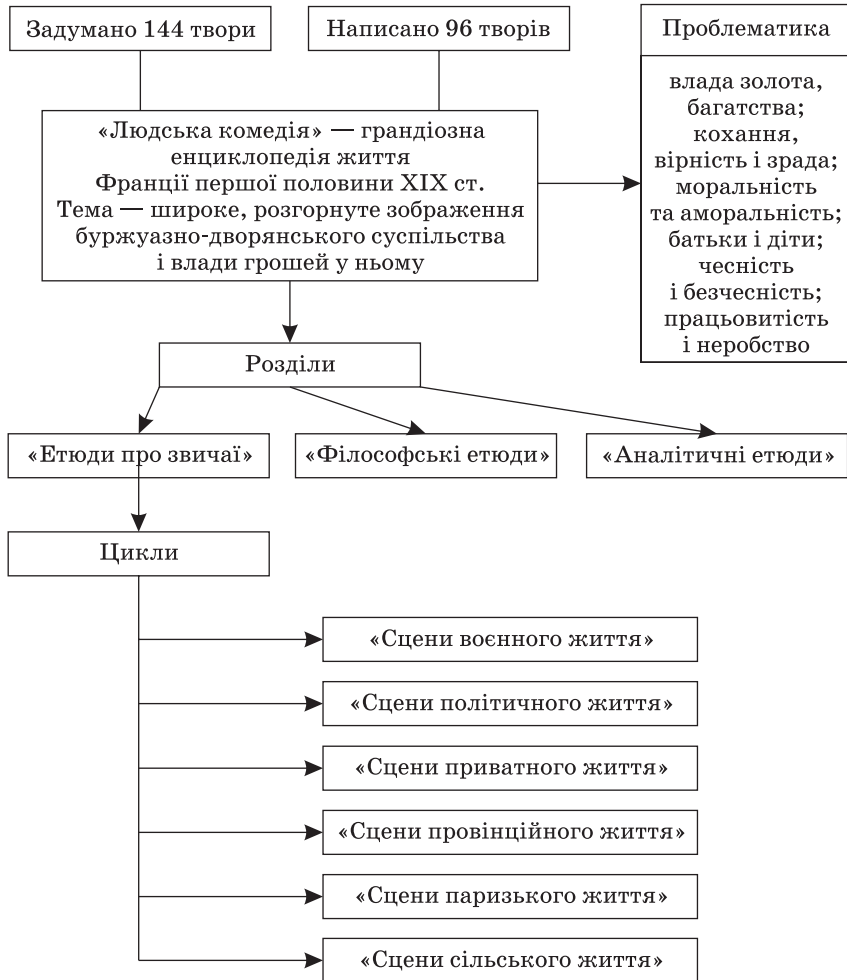
Твори Бальзака один за одним виходять у світ. І в письменника виникає задум об'єднати їх у грандіозну епопею «Людська комедія» (як «Божественна комедія» Данте), яка б увібрала в себе «всі типи людей, усі суспільні стани. ...Втілити всі соціальні зрушення так, щоб жодна життєва ситуація, жодна особа, жоден характер, чоловічий та жіночий, жоден образ, жодна професія не опинилися в забутті!»

2. Складання опорної схеми до структури епопеї «Людська комедія» (*див. схему на наступній сторінці*)

3. Повідомлення учнів про зв'язки Бальзака з Україною

— 28 лютого 1832 року в житті Бальзака трапилася подія, яка мала для нього дуже важливі наслідки: він отримав листа з Одеси від прихильниці його творчості. Підпис був інтригуючий — «Іноземка». Через деякий час прийшов і другий лист. Його відправником була багата польська аристократка, російська піддана, графиня Евеліна Ганська. Почалося постійне листування, яке тривало близько 15 років. Восени 1833 року в Швейцарії вони познайомилися особисто; пізніше зустрічалися ще. Влітку 1843 року Бальзак уперше вирушив до Росії, зустрівся з Е. Ганською в Петербурзі й супроводжував її в подорожі Германією та Італією.

Усі свої надії письменник пов'язував з одруженням з коханою жінкою, але вона була заміжною і йому довелося чекати, поки та овдовіє. Ганська й після того зволікала зі шлюбом, боячись втратити свої багаті володіння.

Опорна схема до структури епопеї «Людська комедія»

Щаслива для Бальзака подія відбулася 14 березня 1850 року в Бердичеві.

Незабутні враження привіз письменник з України, яку він відвідував двічі. Прекрасний Київ, мальовничі села, родючі ниви, веселі селяни... «Всюди я бачив групи селян і селянок, які йшли на роботу або поверталися додому дуже весело, безтурботно і майже завжди з піснями», — писав він. Це надихнуло його написати роман «Селяни» та «Лист про Київ».

4. Слово вчителя

— Надмірна праця, безкінечні турботи й хвилювання підірвали здоров'я Оноре де Бальзака, і через п'ять місяців після щасливого вінчання його не стало. Із приводу цієї сумної події В. Гюго, його товариш, сказав: «Добродій де Бальзак був одним із перших серед великих, одним із кращих серед обраних... Усі його твори складають одну книгу, сповнену життя, яскраву, глибоку, де рухається й діє вся наша сучасна цивілізація, втілена в образах цілком реальних...»

V. Закріплення знань, умінь і навичок

Інтерактивна вправа «Займи позицію та обґрунтуй її»

- ♦ Чи має рацію А. Моруа, який назвав свій твір про письменника «Прометей, або Життя Бальзака»?

Так

Ні

VI. Домашнє завдання

Повторити за підручником біографію О. де Бальзака, історію створення «Людської комедії», особливості творчості письменника, прочитати повість «Гобсек».

VII. Підсумок уроку

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Закінчіть речення:

- Історія життя Бальзака наштовхнула мене на думку...
- Мені запам'яталося...
- Мені захотілося...

УРОК 11

Тема. О. де Бальзак. Влада золота та її філософія в повісті «Гобсек»

Мета: допомогти учням усвідомити ідейно-художній зміст твору; розвивати навички роботи з текстом, його коментування, виділення головного та деталей, формувати вміння аргументувати свої твердження; виховувати позитивне ставлення до загальнолюдських моральних цінностей.

Оснащення: портрет письменника, видання твору, ілюстрації до нього, фрагменти кінофільму.

Тип уроку: вивчення нового матеріалу.

ХІД УРОКУ

I. Мотивація навчальної діяльності

Учитель. Кому б не хотілося бути багатою людиною? Питання майже риторичне. Проблема в іншому: як здобути кошти, скільки їх потрібно і для чого вони будуть використані. На кожне запитання є по дві відповіді. Можна отримувати гроші чесним шляхом, а можна — нечесним; можна прагнути здобути їх скільки, стільки потрібно для здійснення благодійної мети, а можна мріяти про безмежну кількість — чим більше, тим краще; мета одного — просто стати найбагатшим, іншого — зробити щось корисне для людей. Вибір, як бачимо, залежить від людини, і тут можливі варіанти.

Для героя повісті Оноре де Бальзака Гобсека гроші, багатство замінили все — родину, друзів, кохання, людські чесноти. Для чого вони були потрібні Гобсекові, до чого це призвело — дізнаємося на уроці.

II. Оголошення теми та мети уроку

III. Актуалізація опорних знань

1. Охарактеризувати Бальзака як письменника й людину
2. Охарактеризувати твір життя Бальзака — «Людську комедію»
3. Розповісти про зв'язки Бальзака з Україною

IV. Сприйняття та засвоєння навчального матеріалу

1. Слово вчителя

— Повість «Гобсек» є складовою частиною «Людської комедії». Незважаючи на її невеликий обсяг, Бальзак надавав творові великого значення, про що свідчить хоча б непритаманна письменникові ретельність (надруковано три варіанти) у шліфуванні первинного тексту.

Перший варіант повісті створений у 1830 р. Їй передував нарис «Лихвар», написаний Бальзаком для журналу «Мода». Він же згодом стане першим розділом повісті. У «Сцени приватного життя», що вийшли того ж 1830 р., повість було вміщено під назвою «Небезпека безпутства». А в 1835 році з'явилася нова редакція — «Батечко Гобсек». Перша редакція мала ідилічну кінцівку: Гобсек віддавав молодому графові де Ресто кошти, необхідні для одруження, за

що мати Ернеста клопотала про отримання Гобсеком дворянського звання. Друга редакція завершувалася описом комори лихваря, який помирав. Тут же з'явилася нова подробиця: графиня де Ресто виявилася дочкою Горію, що пов'язало повість із попереднім романом «Батько Горію». Третю редакцію повісті було названо просто «Гобсек».

♦ Як ви думаєте, чому?

Повість «Гобсек» складається з трьох історій. Перш за все, це історія оповідача, адвоката Дервіля, який допоміг віконтесі де Грельє повернути свої статки, забрані під час революції, і хоче прислужитися ще раз, посприявши Каміллі в її намірі вийти заміж за молодого графа де Ресто. Друга — і центральна — історія про старого лихваря Гобсека, з яким доля пов'язала Дервіля. І нарешті, це трагічна історія родини де Ресто. Графиня, віддавши всі гроші коханцеві Максиму де Траю, йде на злочин, щоб забезпечити своїх молодших дітей, яким старий граф де Ресто не був батьком.

В образі головного героя свого твору Бальзак поєднав риси реалізму (детально описавши механізм позичання грошей, кількість відсотків) і романтизму (самотність і загадковість багатія — достеменно невідомо, хто він, звідки приїхав, де нажив свій величезний капітал; цей персонаж по-романтичному контрастний — «скнара і філософ, створіння нище і створіння шляхетне»).

Щодо грошей у Гобсека існує своя філософія. У золоті, на його переконання, зосереджені всі ті сили, що керують людьми, і той, хто за допомогою золота підпорядковує їх собі, той має над людьми могутню владу. «Хіба можуть в чомусь відмовити тому, в чиїх руках мішок із золотом? — розмірковує Гобсек. — Я досить багатий, щоб купувати людську совість, щоб управляти міністрами через тих, хто має на них вплив, починаючи із секретарів і кінчаючи полюбівницями? Хіба це не влада, хіба не могутність?»

2. Міні-дослідження «Як розбагатів Гобсек, яким чином став одним із найбагатших людей Парижа і як зберігав та примножував свої мільйони?»

(Очікувані відповіді: «Гобсек мав бурхливу молодість, перепробував багато занять, серед них і протизаконних. Вочевидь, якимось чином здобув початковий капітал. Потім розпочав лихварювати — давати гроші в борг під відсотки. Ці відсотки могли бути дуже високими, коли людина перебувала в такому скрутному становищі, що не могла торгуватися або заперечувати.

“Я беру за свої позики п’ятдесят відсотків. А іноді сто, двісті, а то й п’ятсот”, — говорить Гобсек Дервілю»; «Гобсек не знає, що таке жалість, співчуття, коли його просять про відкладення терміну сплати. Жертви цього скнари “іноді обурювалися, кричали в нестямі — а тоді раптом западала мертва тиша, наче в кухні, коли там ріжуть качку!” — усе, людина припиняла опиратися. Лихвар дає гроші під велику заставу, тому ніколи не має збитків. Графиня де Ресто, наприклад, віддала йому родинні діаманти за позику в сто тисяч франків для свого коханця Максима де Трая. Оскільки Гобсек був непоганим психологом, то розумів, що позику не буде віддано вчасно, тому коштовності набагато більшої вартості залишаються у нього. Лихвар економить на всьому — на їжі, на помешканні, на дровах, цілоденно бігає “по всьому Парижу на своїх сухорлявих, як у оленя, ногах”, стягуючи борги по векселях, бо шкодує грошей на візника та помічників».)

3. Міні-диспут

- Чи згодні ви з тим, що за гроші можна купити совість?
- Наскільки наш час, наша мораль відрізняються від бальзаківських?

4. Проблемні питання

Учитель. Прокоментуйте наведені далі твердження Гобсека і зробіть висновки:

- «Щоб здійснити свої примхи, ми потребуємо часу, засобів і зусиль. Так от, у золоті все це є у зародку, і воно все дає у житті»;
- «...Переконання і мораль — пусті слова. Непохитне тільки одне-єдине почуття, яким наділила нас природа: “інстинкт самозбереження”, або “особистий інтерес”». З усіх земних благ є тільки одне, досить надійне, щоб людина прагнула його. Це... золото. В золоті втілено всі людські сили»;
- «Нещастя навчить його [графа де Ресто] знати ціну грошам і людям, чоловікам і жінкам. Нехай поплаває по паризькому морю. А коли стане вправним лоцманом, ми дамо йому корабель»;
- «Краще самому утискувати, ніж дозволяти, щоб тебе утискували інші».

(Очікувані відповіді: «Гобсек — суперечлива людина», «Гобсек — аморальна людина, одержима ідеєю влади над людьми», «Гобсек має великий життєвий досвід, знає психологію людей, інколи чинить чесно та розумно».)

V. Закріплення знань, умінь і навичок

Учитель. Поедняйте героїв з їхніми портретами.

<p>«Створіння дивовижне, на все придатне і ні до чого не здатне, суб'єкт, який розбуджує в людях страх і зневагу, всезнайка і цілковитий неук, готовий зробити добре діло і вчинити злочин, іноді — втілення самої підмоги, іноді — уособлення благородства, відчайдух, більше заляпаний багнукою, аніж заплямований кров'ю, людина, яку можуть гризти турботи, але не докори совісті, і яка більше турбується про своє травлення, ніж про духовні потреби, натура зовні пристрасна, а всередині холодна, як лід»</p>	Гобсек
<p>«Він сидів у кріслі, нерухомий, мов статуя, втупившись поглядом у камін з таким виразом, ніби перечитував свої боргові розписки та векселі»</p>	Граф де Ресто
<p>«Чоловік років тридцяти п'яти... Вдягнений до сити просто, гість скидався на покійного герцога Решильє»</p>	Максим де Трай
<p>«Молода дівчина, вдягнена просто, але з вишуканістю парижанки; в неї граціозна голівка, свіже личко, привітний погляд; красиво зачесане каштанове волосся, спускаючись двома півкругами і прикриваючи скроні, надавало якогось витонченого виразу її голубим очам, чистим, наче кришталь»</p>	Графиня Анастазі де Ресто
<p>«У поспіху вона тільки накинула на голі плечі кашемірову шаль і куталася в неї так уміло, що під шаллю легко вгадувалися форми її прегарного тіла... Голова... була недбало пов'язана, наче в креолки, яскравою шовковою хустинкою, з-під якої вибивалися пишні чорні кучері»</p>	Фанні Мальво

VI. Домашнє завдання

Підготуватися до аналізування образу Гобсека; підготуватися до літературного диктанту за системою образів повісті «Гобсек».

VII. Підсумок уроку

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Закінчіть речення:

- Для мене було новим...
- Я здивований (-на), що...
- Мені запам'яталося...

УРОК 12

Тема. О. де Бальзак. Романтичні й реалістичні риси неоднозначного образу «філософа і скнари» Гобсека

Мета: допомогти учням усвідомити значення й художні особливості образу Гобсека; розвивати навички аналізу художніх образів, уміння зіставляти літературу й життя, висловлювати та обґрунтовувати свої думки; сприяти формуванню справжніх цінностей, філософського ставлення до життєвих проблем.

Оснащення: портрет письменника, видання твору, ілюстрації до нього.

Тип уроку: формування вмінь і навичок.

ХІД УРОКУ

I. Мотивація навчальної діяльності

Учитель. Образ скнари — це мандрівний образ у світовій літературі: Шейлок у Шекспіра, скнара у Мольєра, скупий лицар у Пушкіна та ін. Образ скупердяя переходить від епохи до епохи, з однієї країни до іншої, маючи певні спільні «родові» риси. А який же лихвар у Бальзака? Про це йтиметься сьогодні на уроці.

II. Оголошення теми та мети уроку

III. Актуалізація опорних знань

Літературний диктант (кожна правильна відповідь — 1 бал)

1. Чому Дервіль став близьким другом віконтеси де Гранльє? (*Допоміг їй повернути маєтки*)
2. Завдяки чому Дервіль потоваришував із Гобсеком? (*Сусідству й розсудливій поведінці*)
3. До кого Гобсек вирішив з'явитися «як месник, як муки сумління»? (*До графині*)
4. Яку суму податків сплачує мільйонер Гобсек і пишається цим? (*Сім франків*)
5. Чому Гобсек любив бруднити килими в багатих будинках? (*Щоб дати відчуття пазурі Неминучості*)
6. Що Дервіль позичав у Гобсека і для чого? (*Гроші на купівлю адвокатської контори*)
7. Хто є дружиною Дервіля? (*Фанні Мальво*)
8. Яку справу доручив граф де Ресто Гобсекові та Дервілю? (*Передати його майно синові*)

9. Що вразило Дервіля в помешканні Гобсека? (*Багатства, що гнили*)
10. Кому заповів багатства Гобсек? (*Дочці своєї небоги*)
11. Про що думав в останні години Гобсек, що радив Дервілеві? (*Як і де вигідніше продати товари, що були в його домі*)
12. Чому віконтеса де Гральє віддавала перевагу під час обрання нареченого для Камілли? (*Честі, багатству та родовитості*)

IV. Формування вмінь і навичок

1. Слово вчителя

— Ім'я головного героя повісті Бальзака — Гобсек — не є випадковим. Воно означає те, що є сутністю героя — «глитай», «сучохлот», і розуміти це можна так: Гобсек поглинав, збирав золото, а золото поглинало його.

2. Пошуково-дослідницька робота в групах.

Спостереження над текстом та образом героя

І група. Знаходить у тексті портрет Гобсека і відповідає на питання:

- ♦ Яким постає перед читачем цей герой?
- ♦ Які кольори та відтінки використовує автор у змалюванні зовнішності героя? Чому?
- ♦ З чим порівнюється зовнішність Гобсека? Чому?
- ♦ Які деталі портрета героя є визначальними?
- ♦ Як такий опис характеризує героя, показує ставлення до нього автора?

(*Очікувані відповіді:* «Обличчя — “місячний лик”; жовтава блідість скидалася на колір срібла, “з якого облупилася позолота”; риси здавалися відлитою в бронзі; глибокі зморшки “мережать” його обличчя; “густі чорні брови”»; «Волосся — гладеньке, акуратно причесане, “із сивиною попелясто-сірого кольору”»; «Очі — “жовті, як у кунциці”, “майже без вій”, “боялися світла”»; “дашок старого кашкета надійно захищав очі від світла”»; «Ніс — “гострий”, “подовбаний на кінчику віспою, скидався на сведлик”»; «Губи — “тонкі, як у алхіміків або старих карликів, зображених на картинах Рембрандта і Метсю”»; «Голос — “тихий, лагідний”, Гобсек “ніколи не сердиться”»; говорить про гроші “тоненьким голоском, схожим на звук флейти, в яку забули вставити мундштук”»; «Вік — невизначений, чи “завчасно постарів, чи задумав до похилого віку зберегти молодість”»).

Висновки. Такі портретні деталі нагадують нам хижого звіра — хитрого, обережного, який боїться яскравого світла.

Довгий ніс винюхує здобич, жертву. Лагідність голосу удавана, це лицемірство, яке покликане приспати пильність. Кольорова гама — золотисто-сріблясто-бронзова викликає в уяві образ «золотого тільця», ідола, «золотого мішка», якому поклоняється герой.)

II група. Знаходить опис помешкання Гобсека, відповідає на питання:

- ♦ На яких деталях помешкання зосереджується увага читача? Чому?
- ♦ Чи можна за описом житла визначити рівень статків героя, його характер, ставлення до нього автора?
- ♦ Про що свідчить опис квартири Гобсека після того, як його не стало?

(Очікувані відповіді: «Жив Гобсек у “похмурому, вологому будинку без подвір’я, усі вікна якого виходять на вулицю”; довгий коридор, кімнати схожі на монастирські келії, освітлені малесенькими віконцями. “Дім та його мешканець пасували один до одного — як ото скеля та приліплена до неї устриця”. Зелене сукно на письмовому столі, килимок біля ліжка були якісь однакові — охайні й потерті. Закіптюжена лампа на облупленій підставці, залізна пічка, яка стоїть у такому ж закіптюженому кутку каміна; “взлмку головешки у його каміні завжди тільки жевріли, поховані під купкою попелу”»; «Старий скнара обмежує себе в усьому, його жадібність та аскетизм доведені до абсурду. Він ретельно приховує розміри свого багатства, таємно тішачи себе спогляданням статків. Навіть його старій воротарці ввижається, що їй господар “пожирає” багатство: “Здається мені, він все це глитає, та тільки не на користь собі...”»)

III група. Знаходить згадки у тексті про родинні взаємини і відповідає на питання:

- ♦ Що ми знаємо про родину Гобсека?
- ♦ Чи має він родичів, як він до них ставиться?
- ♦ Як це його характеризує?
- ♦ Кому заповідав своє багатство Гобсек? Чому?

(Очікувані відповіді: «У десятирічному віці Гобсек був відправлений матір’ю в плавання, прилучився до важкого й небезпечного заробітку. Після того він, вочевидь, уже й не повернувся в родину. Свою сім’ю він не завів. Двоюрідна онука (онука сестри) мала сумнівне заняття, але він не підтримував із нею зв’язків; тільки перед смертю попросив Дервіля знайти її.»)

IV група. Знаходить у тексті рядки, які висвітлюють характер Гобсека, і відповідає на питання:

- ♦ Як лихвар ставиться до своїх клієнтів?
- ♦ У чому Гобсек знаходив задоволення?
- ♦ Як Гобсек ставився до переважної більшості аристократів? Чому?
- ♦ Чому Гобсек інакше поставився до Дервіля та Фанні Мальво? Про що це свідчить?
- ♦ Що свідчить про те, що в головному героєві «співіснують двоє людей: скнара і філософ, створіння нище і створіння шляхетне»?

(Очікувані відповіді: «Гобсек стає лихварем, якого з жахом згадують клієнти, адже звернутися до нього — це значить збанкрутувати. Представників знаті Гобсек називає безумцями, хворими, дурнями, простаками. Під його контролем знаходиться “золота молодь, актори й художники, світські люди, гравці — найвідоміша частина паризького товариства”»; «Він із великим задоволенням уявляє, як ця знать тремтітиме перед ним, прохаючи про позику чи відстрочення платежа: “Ось як почне графиня фокусничати, яку буде виставу влаштовувати через тисячу франків! Привітно посміхнеться, заговорить таємничим, ніжним голоском, зовсім як із тим молодчиком, на чиє ім’я виданий вексель, мабуть, буде навіть благувати мене! А я... А я неблаганний! Я з’явлюся як помста, як докір совісті...”»; «Гобсек із задоволенням залишає брудні сліди на килимах у багатих будинках: “Я люблю бруднити черевиками килими в багатих людей,— говорить він Дервілю,— не через дрібне самолюбство, а щоб дати відчутти кігтисту лапу Невідворотності”»; «Гобсек дає значну позику Дервілю, поклавшись на його чесність, бо в того нічого для застави немає. Коли Дервіль спитав його, чому він це робить, лихвар відповів: “Тому що ви одні довірилися мені без усяких хитрощів”»; «Гобсек упевнений, що кожна людина повинна, як і він сам, пройти “жорстке загартування”, і тому притамовує у собі благородні пориви. “Нещастя — найкращий учитель,— говорить він.— У нещасті він багато чого навчиться, знатиме ціну грошам, ціну людям — і чоловікам, і жінкам”. Навіть до Дервіля, якому симпатизує, Гобсек не стає поблажливим і бере великі відсотки, пояснюючи це так: “Сину мій, я позбавив тебе від вдячності, я дав тобі право вважати, що ти мені нічим не зобов’язаний. І тому ми з тобою найкращі у світі друзі”».)

V група. Досліджує життєву філософію Гобсека і коментує такі висловлення:

- ♦ «Що таке життя? Машина, яку приводять у рух гроші»;
- ♦ «Влада і втіха — хіба не основи нашого нового суспільного ладу?»;

- ♦ «Я досить багатий, щоб купувати людську совість»;
- ♦ «У золоті зосереджені всі сили людства»;
- ♦ «Найтривкіше марнославство — це наше “я”»;
- ♦ «Щастя або в сильних емоціях, які підточують наше життя, або в розмірених заняттях»;
- ♦ «Краще самому утискувати, ніж дозволяти, щоб тебе інші утискували»;
- ♦ «Я володію світом... а світ не має наді мною ані найменшої влади»;
- ♦ «Я читаю в серцях, від мене ніщо не сховається».

(Очікувані відповіді: «Гобсек вважає, що володіє світом. Але й він не може купити справжніх друзів, родину, не може відвернути свою останню годину»; «Лихвар боїться втратити свої багатства, тому обмежує себе, прикидається бідним. Він сам став рабом золота, своєї скнарості. Багатство не приносить йому справжнього щастя, спокою, він глибоко самотній»; «Ще Ісус Христос у проповіді говорив своїм учням: “Не збирайте собі скарбів на землі, де міль та іржа знищують і злодії підкопують та крадуть. Але збирайте собі скарби на небі, де ні міль, ні іржа не знищують і де злодії не підкопують і не крадуть. Бо де скарб ваш, там буде й серце ваше”» (Мф. 6 : 19–21).)

3. Презентація пошуково-дослідницької роботи у групах

4. Узагальнення образу Гобсека (за допомогою інтерактивної вправи «Коло ідей»)

5. Висновки за допомогою інтерактивної вправи «Коло ідей»

(Очікувані відповіді: образ суперечливий; переважають негативні риси, особливо наприкінці життя; не обділений почуттям справедливості, негативно ставиться до марнотратства, вад аристократії; смішний у своїй жадібності; романтично-загадковий.)

Учитель. Заповніть таблицю «Реалістичні та романтичні риси в образі Гобсека».

Реалістичні риси	Романтичні риси
Скнарність; уміння здійснювати фінансові операції; збагачуватися на всьому; лінія поведінки з боржниками: демонстрація своєї влади, вищості; поведінка у побуті — економія на вигодах, їжі; прагнення мати репутацію не дуже заможної людини	Загадкове минуле, пригоди, зміна багатьох професій та занять — корсара, торговця, золотошукача, матроса та ін.; невідоме походження багатства; контрастність характеру: поєднання нищості й благородства; прагнення покарати марнотратників та аморальних багатіїв

V. Закріплення знань, умінь і навичок

Міні-диспут «Справжні та уявні цінності в житті героїв Бальзака і в нашому житті»

VI. Домашнє завдання

Скласти усний (або письмовий) твір на тему диспуту «Справжні та уявні цінності в житті героїв Бальзака і в нашому житті».

VII. Підсумок уроку

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Закінчіть речення:

- Найбільше мені сподобалося (запам'яталося)...
- Я хотів (-ла) би з'ясувати...
- Гобсек — це...

УРОК 13

Тема. О. де Бальзак «Гобсек». Зіставлення образів Фанні Мальво й Анастазі де Ресто. Роль Дервіля в розгортанні й відтворенні подій повісті. Композиція і стиль твору

Мета: допомогти учням усвідомити значення висвітлених автором моральних проблем, показати майстерність автора у змалюванні образів, побудові повісті; розвивати навички характеристики образів, критичного осмислення прочитаного, висловлювання й аргументування власних думок; виховувати прагнення до доброчесного життя.

Оснащення: портрет письменника, видання твору, ілюстрації до нього, фрагменти кінофільму.

Тип уроку: формування вмінь і навичок.

ХІД УРОКУ

I. Мотивація навчальної діяльності

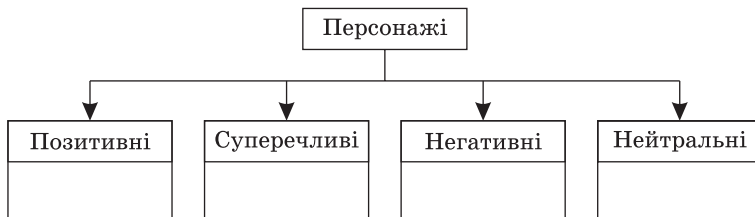
Учитель. Людство постійно визначає для себе справжні й уявні цінності, кожен час і кожен народ вносять у ці визначення свої корективи. Але вражає те, що кожна людина прагне пройти увесь шлях пізнання самостійно, сама встановлює ієрархію цінностей і обирає їх для себе, незважаючи на світовий досвід. Бальзак у своєму творі не аналізує причин виникнення скупості, маніакальної потреби накопичувати багатство заради багатства, але показує, до чого це призводить. Сьогодні на уроці ми спробуємо зазирнути до творчої лабораторії письменника, щоб зрозуміти, як йому вдалося так майстерно зобразити згубну владу золота над людиною.

II. Оголошення теми та мети уроку**III. Актуалізація опорних знань**

1. Охарактеризувати образ Гобсека, визначивши в ньому реалістичні та романтичні риси
2. Скласти усний твір про справжні та уявні цінності в житті героїв Бальзака і в нашому житті

IV. Формування вмінь і навичок

1. Запишіть імена персонажів повісті О. де Бальзака «Гобсек» до умовної схеми

2. Зробіть порівняльну характеристику жіночих образів повісті «Гобсек»

Анастасі де Ресто	Фанні Мальво
<i>Спільне</i>	
Молоді, вродливі, парижанки	

Анастасі де Ресто	Фанні Мальво
<i>Відмінне</i>	
З багатой родини, легковажна, безрозсудно піддалася пристрасті, раба почуттів; жорстока; щастя не здобула, усе життя потому спокутувала свій гріх; залишила синові погану славу	З небагатої родини, чесна, добропорядна, працьовита, відповідальна, тиха, скромна; здобула щастя в родинному житті

3. Інтерактивна вправа «Мозковий штурм». Визначення ролі образу Дервіля в повісті Бальзака «Гобсек»

(Очікувані відповіді: композиційний стрижень твору — автор-оповідач; один з головних героїв, носій ідеї моральності навіть у жорсткому буржуазному світі; образ Дервіля грає роль прийому обрамлення: історія про Гобсека «взята у рамку» опису розмови у салоні віконтеси де Гранльє; Дервіль об'єктивно відтворює події, висловлює власне ставлення до героїв і ситуацій, що створює особливу атмосферу задушевності розмови й вірогідності оповіді.)

4. «Провокаційно»-дискусійні (проблемні) питання

- Дервіль — головний герой твору Бальзака «Гобсек».
- Дервіль — ідеальний буржуа, взірець для наслідування.
- Гобсек — благородний месник, що карає розбещену аристократію за її гріхи.
- Гобсек — «змій-спокусник», у нього завжди можна позичити гроші.
- Гобсек — хвора людина.

5. Слово вчителя

— Зверніть увагу на табличку. Про що вона свідчить?

Художній фільм «Гобсек»	СРСР	1937
Художній фільм «Помилка Оноре де Бальзака»	СРСР	1989
Художній фільм «Бальзак»	Франція — Італія — Німеччина	1999 (режисер Ж. Дайан за участі Ж. Депардьє)

(Про велику популярність твору)

V. Домашнє завдання (індивідуально-колективне)

Порівняти образи творів Плавта «Скарб», В. Шекспіра «Венеціанський купець», Ж. Б. Мольєра «Скупий», О. Пушкіна «Скупий

рицар», М. Гоголя «Мертві душі» (Плюшкін), Ч. Діккенса «Різдвяна пісня в прозі», І. Карпенка-Карого «Хазяїн» (Пузир). Кожен учень готує повідомлення про одного героя, у класі заповнюється спільна таблиця (див. Додатки 1, 2).

Проаналізувати вірш Б. Пастернака «Бальзак» (1927), визначити, наскільки точно автор відобразив характер письменника (див. Додаток 3).

VI. Підсумок уроку

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Закінчіть речення:

- Цей урок допоміг мені усвідомити...
- Я думаю, що образи, створені Бальзаком...
- Мені запам'яталося...

Додатки до уроку 13

Додаток 1

Довідка

Плавет — давньоримський комедіограф, комедія «Скарб», головний герой — бідняк Евкліон, який знайшов скарб і перетворився на жадібного, смішного й жалюгідного чоловіка.

В. Шекспір — англійський драматург, комедія «Венеціанський купець», головний герой — купець Шейлок.

Жан Батист Мольєр — французький комедіограф, комедія «Скнара», головний герой — багач Гарпагон, його капітал надбаний, як і у Гобсека, за допомогою лихварства.

О. С. Пушкін — російський письменник, драматичний твір «Скупий лицар», головний герой — Барон.

М. В. Гоголь — російський письменник, поема «Мертві душі», герой — поміщик Плюшкін.

І. Карпенко-Карий — український письменник, п'єса «Хазяїн», герой — хижак нового типу Пузир.

Ч. Діккенс — англійський письменник, повість «Різдвяна пісня в прозі», герой — Скрудж (до переродження).

Висновок

Усіх цих героїв поєднує жадоба до багатства, наживи у будь-який спосіб, не гребуючи й злочинними. Часто смішні (показані в комедіях), часто жорстокі, адже через них страждають інші. Але в кожного з героїв — своя індивідуальна історія.

Додаток 2

О. Пушкін

УРИВОК ІЗ МАЛЕНЬКОЇ ТРАГЕДІЇ «СКУПИЙ ЛИЦАР»

Барон

Как молодой повеса ждет свиданья
С какой-нибудь развратницей лукавой,
Иль душой им обманутой, так я
Весь день минуты ждал, когда сойду
В подвал мой тайный, к верным сундукам.
Счастливый день! Могу сегодня я
В шестой сундук, в сундук еще не полный,
Горсть золота накопленного всыпать.
Что не подвластно мне? Как некий демон,
Отселе править миром я могу:
Лишь захочу — воздвигнуться чертоги,
И музы дань свою мне принесут,
И вольный гений мне поработится...
Я свисну — и ко мне послушно, робко
Вползет окровавленное злодейство,
И руки будет мне лизать, и в очи
Смотреть, в них знак моей читая воли.

Додаток 3

БАЛЬЗАК

Париж в золотых тельцах, в дельцах,
В дождях, как мщенье, долгожданных.
По улицам летит пыльца.
Разгневанно цветут каштаны.

Жара покрыла лошадей
И шелканье бичей глазурию
И, как горох на решете,
Дрожит в оконной амбразуре.

Беспечно мчатся тильбюри.
Своя довлеет злоба дневи.
До завтрашней ли им зари?
Разгневанно цветут деревья.

А их заложник и должник,
Куда он скрылся? Ах, алхимик!
Он, как над книгами, поник
Над переулками глухими.

Почти как тополь, лопоух,
Он смотрит вниз, как в заповедник,
И ткет Парижу, как паук,
Зауспокойную обедню.

Его бессонные зенки
Устроены, как веретена.
Он вьет, как нитку из пеньки,
Историю сего притона.

Чтоб выкупиться из ярма
Ужасного заимодавца,
Он должен сгинуть задарма
И дать всей нитке размотаться.

Зачем же было брать в кредит
Париж с его толпой и биржей,
И поле, и в тени раки
Непринужденность сельских пиршеств?

Он грезит волей, как лакей,
Как пенсией — старик бухгалтер,
А весу в этом кулаке
Что в каменщиковой кувалде.

Когда, когда ж, утерши пот
И сушь кофейную отвеяв,
Он оградится от забот
Шестой главою от Матфея?

Борис Пастернак

ІЗ ЛІТЕРАТУРИ РОСІЙСЬКОГО РЕАЛІЗМУ

УРОК 14

Тема. Реалізм як художній напрям у світовій літературі

Мета: поглибити поняття про реалізм як художній напрям у світовій літературі, про особливості російського реалізму; розвивати логічне мислення, вміння зіставляти явища літератури з явищами життя, виділяти головне, робити висновки; виховувати прагнення до пізнання, до сповідування загальнолюдських цінностей; виховувати інтерес до літератури.

Оснащення: карта Європи XIX ст., виставка книг письменників-реалістів XIX ст.; ілюстративні історичні матеріали цієї доби.

Тип уроку: комбінований.

ХІД УРОКУ

I. Мотивація навчальної діяльності

Учитель. Історія реалізму світової літератури надзвичайно багата. Уявлення про нього змінювалися на різних етапах художнього розвитку, відображаючи наполегливе прагнення художників до правдивого зображення, дійсності. Реалізм пройшов кілька етапів свого розвитку, сформувавшись як метод ще в епоху Відродження (XVI ст.). Самий же термін «реалізм» у науці про літературу й мистецтво почали вживати з середини XIX ст. Чому з того часу й донині саме цей метод сприймається як основний, найбільш прийнятний, спробуємо розібратися сьогодні на уроці.

II. Оголошення теми та мети уроку

III. Актуалізація опорних знань

1. Колективне заповнення порівняльної таблиці «скупих» героїв

	Гобсек	Плюшкін	Скрудж	Пузир та ін.
Етап				
Як розбагатів				
Характер				

	Гобсек	Плюшкін	Скрудж	Пузир та ін.
Фінал				
тощо				

2. Аналіз вірша Б. Пастернака «Бальзак»

IV. Сприйняття та засвоєння навчального матеріалу

1. Слово вчителя

— Розглянемо порівняльно-узагальнювальну таблицю «Течії реалізму» та спробуємо зробити висновки.

Течії реалізму	Умови, обставини дійсності, що зображується	Герой і прийоми його зображення	Проблема, конфлікт
Доба Відродження (XVI ст.)	Вільне царство природи, суспільство без забобонів	Краса тіла гармонійно поєднується з багатством душі й розуму. Самоцінність людини, її поетизація	Між гуманістичним та середньовічним ідеалами
Доба Просвітництва (XVIII ст.)	Природні обставини, умовно правдоподібні ситуації	Людина розумна, практична; піднесення сили розуму; критика нерозумних дій у сатиричних образах	Між раціональним та стихійним, негативним у людині й суспільстві
Критичний реалізм (XIX ст.)	Типові умови, типові обставини	Типовий представник певного суспільного прошарку, поведінка якого зумовлена соціальними обставинами	Між особистістю та суспільними протиріччями
Соціалістичний реалізм (XX ст.)	Дійсність з позицій партійного врядування	Ідеалізована людина соціалістичного суспільства; борець, будівник нового суспільства	Між буржуазними та соціалістичними ідеями

(Очікувані відповіді: «Для всіх течій реалізму характерне правдиве зображення дійсності “у формах самого життя”», «Аналітичний підхід до зображуваного», «Зображення людини у взаємозв'язках із середовищем; внутрішній світ героїв, їхня поведінка сповнені прикметами часу у їх багатобічній взаємозалежності».)

2. Інтерактивна вправа «Мозковий штурм»

- ♦ Чому реалізм у мистецтві залишається найпопулярнішим і найлюбленішим для багатьох людей і донині?

(Очікувані відповіді: «Дає можливість порівнювати з реальним життям», «Доступніший для розуміння, менше умовностей», «Істини є більш очевидними», «Реалізм є традиційним, звичним для багатьох».)

3. Проблемне питання

- ♦ Прихильність лише до реалізму — це добре чи погано? (Добре, бо через мистецтво пізнається дійсність, утверджуються ідеали; погано, бо обмежується художній світ.)

4. Слово вчителя

— А зараз помандруємо до Росії XIX ст. У її житті література завжди посідала особливе місце, а в II пол. XIX ст. вона взагалі стала духовним підґрунтям нації. У центрі уваги письменників — морально-філософські шукання людини, її любов і страждання, драматичні колізії, осмислення шляхів оновлення світу. Проза цього періоду відзначалася інтелектуалізмом, філософічністю, психологізмом, соціальним аналізом, пошуками сенсу життя.

Професійну філософію, за спостереженнями вчених, «затіма-рило світло, яке струменіло від великих мислителів із царини літератури, особливо французької (Стендаль, Бальзак, Флобер) та російської (Гоголь, Достоевський, Толстой)».

Зацікавленість російської літератури національними проблемами не виключала її інтересу до загальнолюдських світових питань, навпаки, їй була притаманна, за словами Ф. Достоевського, «всесвітня чутливість». Л. Толстой зазначав: «Ми, росіяни, взагалі не вміємо писати романи у тому смислі, в якому розуміють ці твори в Європі... Російська художня думка не вміщується у ці межі та шукає для себе нової». Достоевський, наприклад, вважав, що російський роман «нехтує інтригою», фабульністю заради вільного вираження найширшого змісту.

Російська література представлена такими талантами, як Ф. Достоевський і Л. Толстой, які багато в чому визначили долю світового літературного процесу не лише XIX, але й XX ст. Видатними митцями цього часу визнано також І. Гончарова, І. Тургенева, М. Салтикова-Щедріна, А. Чехова, М. Лескова та ін. Серед їхніх героїв — багато «шукачів», це література, що намагається відповісти на питання «Хто винен?» і «Що робити?»; література символі-типів (Обломов І. Гончарова — обломовщина — символ бездіяльної людини, сибарита; Базаров І. Тургенева — базаровщина — символ нігілізму та ін.).

5. Огляд книжкової виставки, ілюстрацій до творів

V. Закріплення знань, умінь і навичок

Проблемне питання

- ♦ Чи припустима фантастика у художній системі реалізму? (*Так, у вигляді елементів — сну, марення, сатири, утопій, які реалістично мотивовані та дозволяють розширити часові й просторові межі художнього світу.*)

Експрес-тестування (клоуз-тест)

1. Реалізм сформувався ще в епоху... (*Відродження XVI ст.*)
2. «Реалізм» як літературознавчий термін почали вживати... (*від середини XIX ст.*).
3. Зображення природних обставин, умовно правдоподібних ситуацій, характерне для реалізму доби... (*Просвітництва XVIII ст.*).
4. Зображення типових умов у типових обставинах характерне... (*для критичного реалізму*).
5. Зображення прикрашеної дійсності з позицій правлячої партії, характерне... (*для соціалістичного реалізму*).
6. Позитивне в реалізмі для сприйняття — ... (*доступність*).
7. Негативне в реалізмі для сприйняття — ... (*обмеження форм зображення*).
8. Найвідоміший французький реаліст XIX ст. із уже вивчених нами... (*Бальзак*).
9. Найвідомішими російськими реалістами XIX ст. є... (*Гоголь, Толстой, Достоевський та ін.*)
10. За Достоевським, російські романи відрізняються від європейських тим, що... (*«нехтують інтригою»*).
11. Російську літературу XIX ст. можна назвати літературою... (*питань і символів-типів*).
12. Фантастика в реалістичній літературі представлена у вигляді... (*снів, марення, утопій*).

VI. Домашнє завдання

Повторити за конспектом уроку характеристику реалізму як творчого методу, його течій; особливості розвитку російського реалізму XIX ст., його представників; читати роман Ф. Достоевського «Злочин і кара».

VII. Підсумок уроку

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Закінчіть речення:

- Найбільше мені запам'яталось...
- Реалізм для мене...
- Мене зацікавило, чому...

УРОК 15

Тема. Творчість Ф. М. Достоєвського як одна з вершин російської та всесвітньої літератури

Мета: ознайомити з основними віхами життя та творчості Ф. Достоєвського, його світоглядними позиціями та морально-етичними переконаннями, зацікавити творами письменника; розвивати вміння сприймати інформацію на слух, лаконічно висловлювати власні думки з приводу почутого, навички роботи з книгою; виховувати гуманізм, цілеспрямованість, почуття справедливості.

Оснащення: портрет письменника, ілюстрації до біографії, видання творів.

Тип уроку: вивчення нового матеріалу.

ХІД УРОКУ

I. Мотивація навчальної діяльності

Учитель. «За глибиною замислу, за широтою завдань морального світу...цей письменник стоїть у нас справді відокремлено. Він не тільки визнає законність тих інтересів, що хвилюють сучасне суспільство, але навіть іде далі, у галузь передбачень та передчуттів, що складають мету... шукань людства», — так оцінив творчість Ф. Достоєвського, з якою ми починаємо знайомство, його сучасник М. Салтиков-Шчедрін. А ось висловлення сучасного літературознавця Є. Волощук: «Його романи стали своєрідною творчою лабораторією, в якій досліджувалася боротьба суперечливих витоків у людській душі й випробовувалися провідні соціальні, моральні й філософські ідеали, які визначили духовне життя людства останні півтора століття».

Як бачимо, творчість письменника визнається епохальним явищем, а його особистість — неординарною. Детальніше про все це — на уроці.

II. Оголошення теми та мети уроку

III. Актуалізація опорних знань

1. Назвати основні принципи реалізму, його течії, представників.
2. Визначити особливості розвитку російського реалізму II пол. XIX ст.; назвати найвидатніших представників.
3. Питання для допитливих та уважних:
 - Чим зумовлений особливий шлях розвитку російського реалізму XIX ст.? (*Особливими історичними умовами: наявністю кріпацтва, потім його скасуванням, реформами, розвитком капіталізму на десятки років пізніше, ніж у Західній Європі, та іншими чинниками*)

IV. Сприйняття та засвоєння навчального матеріалу

1. Слово вчителя

Примітка. Під час розповіді вчителя учні записують тези чи конспект за планом:

- 1) Дитинство і юнацькі роки письменника.
- 2) Початок літературної діяльності.
- 3) Гурток М. Петрашевського. Арешт.
- 4) Каторга.
- 5) Після каторги.
- 6) Останні роки життя.
- 7) Еволюція світогляду письменника.
- 8) Огляд творчості.

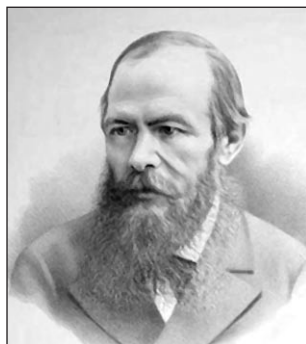
— Дитинство майбутнього письменника було нелегким. Народився він у родині колишнього військового лікаря у 1821 році в Москві. Його батько був людиною нестриманою, грубою, скупю, до того ж пиячив. Підтримувала сімох дітей добра, релігійна, хазяйновита мати, яка прожила недовго.

За волею батька Федір вступив до Головного військово-інженерного училища в Петербурзі, хоча покликання до військової справи не відчував. У цьому навчальному закладі викладали не лише технічні та військові дисципліни, але й французьку мову, живопис, історію, літературу. Студенти серйозно, фахово займалися літературною працею, читали твори зарубіжних авторів різними мовами й обговорювали прочитане.

У 1839 році Достоевського приголомшила звістка про трагічну загибель батька, якого вбили селяни. Мабуть, саме це й спричинило хворобу Федора — епілепсію.

Після закінчення училища (1843) Достоевський став офіцером і отримав призначення до інженерного корпусу. Але служба цікавила його мало, і він пішов у відставку, вирішивши присвятити себе

літературній праці. Одним подихом він перекладає «Ежені Гранде» О. де Бальзака, а потім пише свій власний твір — повість у листах «Бідні люди». Критики щиро привітали новий літературний талант. Упродовж наступних трьох років (1846–1849) з'являються повісті Достоевського «Двійник», «Хазяйка», «Білі ночі», «Неточка Незванова». Молодий письменник знайомиться з Іваном Тургенєвим, Миколою Некрасовим й іншими тодішніми митцями та критиками. Але його увага до людини, складності її долі, непередбачуваності її вчинків, таємних передчуттів, психологічних загадок викликали критичні відгуки, які він болісно переживав.

Федір Достоевський

У 1847 році Достоевський зближується з Михайлом Буташевичем-Петрашевським, чиновником Міністерства іноземних справ, який пропагував ідеї утопічного соціалізму Фур'є. На зборах гуртка говорили про перебудову суспільства, про необхідність скасування кріпацтва, навіть шляхом повстання. Гурток викрили, а його учасників, серед них і Достоевського, заарештували. Вирок суду — страта. 22 грудня 1849 року групу молодих петрашевців вивели на одну з петербурзьких площ, де стояли солдати з рушницями напоготові. Засудженим зав'язали очі. Потяглися страшні хвилини очікування. Раптом — цокіт кінських копит, солдатам командують «Вільно!» Ад'ютант царя оголошує, що імператор помилував бунтівників і замінив смертну кару чотирма роками каторжних робіт, а після цього — солдатською службою.

Шістнадцять діб у сорокаградусний мороз на відкритих санях везли петрашевців до Західного Сибіру. Там, у Тобольську, їх відвідали дружини декабристів, які ще двадцять років тому поїхали за своїми чоловіками на каторгу, щоб підтримати їх. Мужні жінки подарували Достоевському Євангеліє, яке той свято зберігав усе життя.

Умови перебування в тобольському острозі були жахливим: письменникові довелося спати на спільних нарах з убивцями та злодіями, працювати по коліна в холодній воді. Не легшими були умови в омському острозі та на солдатській службі в Семипалатинську.

Через кілька років Достоевський отримав офіцерський чин, закохався й одружився. Новий цар Олександр II дозволив петрашевцям повернутися до столиці.

Свої спогади про каторгу письменник виклав у творі «Записки з Мертвого дому». «Не знаю кращої книжки з усієї нової літератури, рахуючи Пушкіна, — захоплено відгукнувся Лев Толстой. — Погляд... щирий, природний і християнський».

З 1861 року Достоевський разом зі своїм братом Михайлом видає в Петербурзі журнал «Время», а після його заборони — журнал «Епоха». У цей час він визначає власний погляд на завдання російського письменника і громадського діяча. Його ідеї — це своєрідний російський варіант християнського соціалізму.

У 1862 році Достоевський здійснив подорож Західною Європою, яка укріпила його в думці, що необхідно боротися зі всесвітнім злом, яке все більше завойовує душу людини. Він починає писати один із ключових своїх творів — роман «Злочин і кара».

Наступні роки приносять Федору Михайловичу і літературну славу, і великі душевні випробування: втрату дружини, банкрутство, борги. Йому довелося навіть продати ще не написані романи.

«Ось я залишився один, і стало мені просто страшно, — пише Достоевський. — Усе життя водночас розпалось на дві частини. Стало навкруг мене холодно...» Після закриття його журналу «Епоха» він зізнається друзів: «На мені... до 10 000 вексельного боргу і 5 000 під чесне слово... О друже мій, я залюбки пішов би в каторгу знову на стільки ж років, аби тільки виплатити борги й знову почуватись вільним».

Під час роботи над повістю «Гравець» Достоевському допомагає стенографістка Ганна Сніткіна, яка стала для письменника помічницею, а згодом — дружиною і другом. Через борги родині Достоевських довелося близько п'яти років перебувати за кордоном. Там було створено романи «Ідіот» і «Біси».

Достоевський постійно працював, практично не підводячись з-за письмового столу. Нарешті він міг вільно творити, його творчість було визнано видатним досягненням світової літератури, він мав сімейний затишок на дачі поблизу Новгорода. Але хвороби перемогли, і в 1881 році письменника не стало.

Літературознавці відзначають, що впродовж творчого шляху світогляд Достоевського змінювався і це відбилося у його творах. У ранньому періоді (40-і рр. XIX ст.) він відчував вплив романтизму і сентименталізму, перейшов від традицій натуральної школи до поглибленого психологізму. Другий період (50–60-і рр.) — перехідний (шіллерівський) — розчарування в ідеях соціалістичної утопії, прихід до антигероя, героя-бунтаря. Третій період (останні 15 років) — це розквіт творчості, коли письменник відмовився від

крайніх, відкрито революційних форм боротьби, утвердився у своїх релігійно-моральних переконаннях.

2. Робота в парах

Уточнення, доповнення записів. Озвучування робіт 1–2 учнів.

V. Закріплення знань, умінь і навичок

Асоціативний диктант

Учитель. Запишіть риси характеру, які, на ваш погляд, притаманні Ф. Достоєвському: *талановитість, гуманізм, пасивність, різкість, релігійність, висока моральність, працелюбство, непрактичність, марнотратство, патріотизм.*

VI. Домашнє завдання

Вивчити біографію письменника, визначити еволюцію його світогляду та творчості. Дочитати роман «Злочин і кара».

VII. Підсумок уроку

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Закінчіть речення:

- Достоєвський для мене...
- Мене вразило...
- Якщо порівняти молодь нашого часу з молоддю доби Достоєвського, то...

УРОК 16

Тема. Ф. М. Достоєвський. Роман «Злочин і кара» як вираження нового, поліфонічного типу художнього мислення

Мета: допомогти учням усвідомити ідейно-художній зміст, проблематику роману; розвивати навички переказу частин твору, їх коментування та аналізу, вміння висловлювати свої думки з приводу почутого й прочитаного, обґрунтовувати їх; виховувати в кращих гуманістичних традиціях.

Оснащення: портрет письменника, видання твору, ілюстрації до нього, фрагменти кінофільму.

Тип уроку: комбінований.

ХІД УРОКУ

I. Мотивація навчальної діяльності

Учитель. Незважаючи на те, що літературознавцями написано тисячі праць про твір Достоевського «Злочин і кара», проаналізовано чи не кожне слово, і до цього часу він залишається складним та неоднозначним. До речі, чи не є вражаючим той факт, що ми вивчатимемо цей роман упродовж шести годин, а в японських юридичних навчальних закладах із ним знайомляться близько дев'яноста годин!

Що ж є такого особливого в цьому творі, спробуємо з'ясувати сьогодні на уроці.

II. Оголошення теми та мети уроку**III. Актуалізація опорних знань****1. Робота в парах за біографією Ф. Достоевського****2. Переказ сюжету роману, створення головного «Сюжетного ланцюжка»**

	Бідний студент Раскольников задумав убити лихварку і йде «на спробу»	→
→	Відмова героя від наміру після відвідування старої	→
→	Розповідь Мармеладова і повернення Раскольникова до свого задуму	→
→	Лист від матері, її повідомлення про сестру Дуню	→
→	Сон Раскольникова, друга відмова від злочинного задуму	→
→	Випадкова звістка про те, що сестри лихварки не буде ввечері вдома; розмова в трактирі між студентом і офіцером про стару процентницю	→
→	Підготовка до злочину і вбивство лихварки та її сестри Лизавети. Душевні та фізичні муки студента; переховування грошей, марення. Допомога Разуміхіна	→
→	Приїзд матері та сестри Раскольникова; допомога Мармеладову, якого збив кінь, його смерть. Знайомство із Сонею	→
→	Раскольников відмовляє Дуню від шлюбу з Лужиним заради матеріального порятунку їхньої сім'ї. Підозри слідчого Порфирія Петровича	→
→	Розмова Раскольникова із Сонею, його зізнання. Свидригайлов підслуховує розмову. Порфирій Петрович називає Раскольникова вбивцею, хоча визнав провину інший	→
→	Соня переконує Раскольникова зізнатися, він не витримує докорів сумління та викриває себе. Його судять, визначають покарання — каторгу. Соня їде разом з ним. Раскольников знаходить розраду у вірі, в Євангелії	

IV. Сприйняття та засвоєння навчального матеріалу

1. Слово вчителя

— Більшість літературознавців вважають, що роман «Злочин і кара» створювався «на підставі глибоких і сумних роздумів письменника над найважливішими проблемами часу. Достоевського цікавлять, перш за все, моральні наслідки повсюдного збіднення, зростання злочинності й народного пияцтва, що їх було спричинено реформою 1861 року й подальшим розгулом капіталістичного хижацтва».

Головним мотивом роману «Злочин і кара» Достоевський робить мотив падіння моральності, людського роз'єднання, зростання злочинності й трагедію «маленької людини». Він усвідомлює, що всі злочини, внутрішнє страждання та метання головного героя, муки совісті та боротьба розуму й серця є відображенням конфліктів і парадоксів оточуючої дійсності.

Щодо назви твору, то у перекладі з російської символічне значення назви дещо звулилося. Російською мовою «*преступление*» — це ще й «пере-ступ», перехід через межу, через яку переступати людині не можна, тобто через моральні, «неписані» закони.

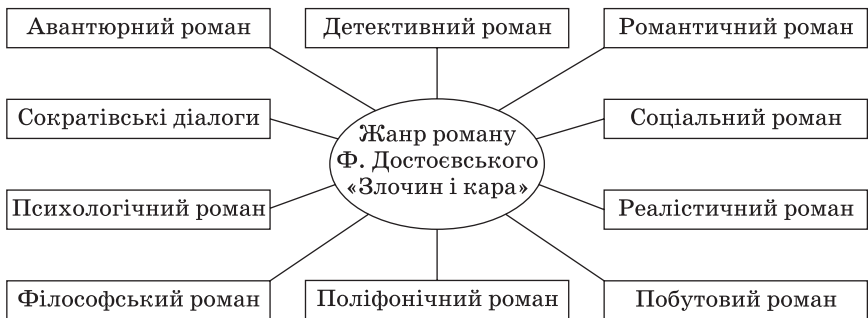
У своєму творі Достоевський запропонував новий, поліфонічний тип художнього мислення. Жанр його «Злочину і кари» дехто навіть визначає як поліфонічний роман. Що це означає? У музиці *поліфонія* — багатоголосся. У літературі *поліфонічність* — множинність самостійних і незлитих голосів та свідомостей, незалежність художніх світів, що відображають свідомість героїв.

Можливо, ще на каторзі, де Достоевський опинився 1850 року, у нього вперше з'явилася думка про створення образу «ідейного» злочинця, який скоює злочин «за велінням совісті». Не давала спокою письменникові думка про наполеонів, які вирішили, що отримали право знищувати мільйони людей. 1863 року він сказав А. П. Суслівій слова, які вразили жінку і які вона згодом записала до щоденника: «Коли ми обідали, він, дивлячись на дівчинку, яка брала уроки, сказав: “Ну ось, уяви собі, така ось дівчинка та старий, і раптом якийсь Наполеон говорить: “Знищити все місто”. Завжди так було на світі”».

2. Визначення жанрових особливостей роману за допомогою інтерактивного прийому «Сонечко»

(Орієнтовні відповіді та обґрунтування: у творі є ознаки детективного жанру, оскільки основою сюжету є вбивство

старої лихварки й розслідування злочину; ознаки психологічного твору — автор досліджує таємниці психології героїв; ознаки соціального твору — у ньому показано, як зароджується та розвивається капіталізм у Росії 60-х рр. XIX ст., як живуть у цих умовах соціальні низи; ознаки філософського твору — досліджуються сучасні авторові ідеї, які панують у суспільстві; у романі багато описів побутових умов і характеристик, що дає можливість віднести твір до жанру побутових; головною діючою особою твору є неприкрашена дійсність, і це свідчить про ознаки реалістичного твору; як у свідомості головного героя, так і між героями триває постійний діалог, пошук істини, і це дає підстави говорити про жанр «сократівських діалогів»; Раскольніков — сильна, незвичайна особистість, яка кінцевою своєю метою вважає слугування людству — у цьому можна побачити ознаки романтизму. Отже, сукупність таких жанрових ознак може свідчити про новаторське художнє мислення автора поліфонічного типу.)

3. Аналітичне коментування

Учитель. Прокоментуйте уривок з листа Ф. Достоевського М. Каткову:

«Чи можу я сподіватися вмістити у Вашому журналі “Русский вестник” мою повість?..»

Це — психологічний звіт одного злочину. Дія сучасна, цього року. Юнак, виключений зі студентів університету, міщанин за походженням, живе у жорстоких злиднях, з легковажності, через хиткість у поняттях, піддавшись деяким дивним “недовершеним” ідеям, що вирують у повітрі, вирішив разом вийти зі скрутного свого становища. Він зважився вбити одну стару, титулярну радницю-лихварку...

Йому зовсім випадково вдається здійснити свій намір... Майже місяць минає після того до остаточної катастрофи. Жодних на нього підозр немає і не може бути. Саме тут і розгортається весь психологічний процес злочину. Питання, що їх не вирішено, постають перед убивцею; непідозрювані та неочікувані почуття крають його серце. Божа правда, земний закон беруть своє, і він закінчує тим, що змушений сам на себе донести. Вимушений, щоб хоча і загинути на каторзі, але приєднатися знову до людей; почуття розірваності з людством, що відчув він одразу ж після скоєння злочину, замучило його. Закон правди і людська природа взяли своє... Злочинець сам вирішує прийняти муки, щоб спокутувати свою справу...

У повісті моєї є, окрім того, натяк на ту думку, що юридичне покарання за злочин набагато менше лякають злочинця, ніж гадають законодавці, почасти тому, що він і сам його морально потребує...»

(Автор окреслює сюжетну лінію та головну думку: злочинець завжди отримує кару, якщо не людську, то Божу, у вигляді мук сумління, відмежування від людей, людського осуду.)

V. Закріплення знань, умінь і навичок

Учитель. Знайдіть «точки дотику» роману Ф. Достоевського «Злочин і кара» та таких висловлень письменника:

- «Я не хочу і не можу вірити, щоб зло було нормальним станом людей»;
- «Добро залишиться завжди, тому що воно є потребою особистості».

VI. Домашнє завдання

З'ясувати історію задуму роману, його жанр, новаторство письменника; дібрати матеріали для вікторини за змістом твору.

VII. Підсумок уроку

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Закінчіть речення:

- Мені запам'яталося...
- Я не зрозумів (-ла)...
- Мені здається, що...

УРОК 17

Тема. Ф. М. Достоевський. Філософські, соціальні, психологічні й морально-етичні ідеї роману «Злочин і кара»

Мета: допомогти учням глибше засвоїти провідні ідеї твору, виражені в художніх образах; розвивати навички визначення основних думок, висловлювання та обґрунтування своїх міркувань; виховувати високі моральні якості.

Оснащення: портрет письменника, видання твору, ілюстрації до нього.

Тип уроку: формування вмінь і навичок.

ХІД УРОКУ

I. Мотивація навчальної діяльності

Учитель. «Кожна людина мусить бути людиною і ставитися до інших, як людина», — ця висловлена Достоевським істина близька до біблійної, дуже актуальна і в наш час. Письменник, спираючись на гуманістичні засади, хотів, щоб такої думки дотримувалися, так чинили і політики, і влада, і звичайні громадяни щодо одне одного.

Інші ідеї, які письменник розвиває у своєму романі, ми й розглянемо сьогодні на уроці.

II. Оголошення теми та мети уроку

III. Актуалізація опорних знань

1. Робота в парах

Обмін питаннями за змістом роману, озвучення крапих, найцікавіших питань.

2. Міні-тестування

- 1) Задум роману Ф. Достоевського «Злочин і кара» виник...
 - а) під впливом спостереження за навколишньою дійсністю;
 - б) з досвіду власного життя й міркувань;
 - в) на основі конкретного випадку, про який прочитав у газеті.
- 2) За жанром роман Ф. Достоевського є...
 - а) детективно-реалістичним;
 - б) соціально-психологічним;
 - в) філософсько-психологічним.
- 3) У чому полягає новаторство Достоевського?
 - а) У змішанні стилів, родів і напрямів;

- б) у поліфонізмі роману;
в) у політичній злободенності.
- 4) Які вставні конструкції є у романі?
а) Щоденникові записи героя;
б) вставні оповідання;
в) лист, сон.
- 5) Хто були членами родини Раскольнікова?
а) Мати й сестра;
б) батько й мати;
в) мати й брат.
- 6) Раскольніков вірив...
а) у силу розуму й тверезого розрахунку;
б) у силу особливих впливів і збігів;
в) у силу серця, власної інтуїції.

IV. Формування вмінь і навичок

1. Робота в групах

Дослідження ідеї твору за допомогою тексту, підручників, додаткової літератури

Завдання:

- I група досліджує філософські ідеї роману «Злочин і кара»;
- II група досліджує соціальні ідеї твору;
- III група досліджує психологічні ідеї твору;
- IV група досліджує морально-етичні ідеї роману.

Матеріали для роботи груп та очікувані результати

I група

Доводить неприпустимість теорії агресивного індивідуалізму: «тварь я дрожащая или право имею».

Довгі й самотні роздуми про перебіг людської історії переконали колишнього студента-юриста в тому, що історичний прогрес ґрунтується на насильстві, стражданнях, жертвах і не можливий без цього. Людство поділяється на два нерівних «розряди» — на людей «звичайних» і «незвичайних». Він навіть написав про це статтю в газеті (*див. табл. на наступній сторінці*).

«Наполеонівський міф» стає частиною теорії Раскольнікова, а ім'я *Наполеон* — символом влади, «сильної особистості». Влада потрібна героєві, щоб звільнити світ від зла, насильства, врятувати Сонечку, матір, сестру, сиріт Мармеладових і тисячі їм подібних. Ідучи на злочин, Раскольніков хоче ще й з'ясувати, до якого

розряду належить він сам: «Чи зможу я переступити, чи не зможу?.. Створіння я тремтяче чи право маю?»

Подальша історія цього героя показала згубність і для особистості, і для суспільства агресивного індивідуалізму, основою якого є зневага до моралі, егоцентризм, проповідування «уседозволеності».

«Звичайні» люди	«Незвичайні» люди
Повинні бути слухняними і не мають ані права, ані здатності змінити несправедливий стан речей, що панує у світі, тому що вони є «матеріалом»; «зберігають і примножують світ чисельно», «консервативні», «добропристойні»; маса, натовп «карає і вішає», а згодом «ставити страчених на п'єдестал і їм поклоняється»	«Сильні світу цього», вони, подібно до Лікурга, Солона, Магомета, Ньютона, Наполеона, «дали собі дозвіл» багато через що (або кого) переступити. Багато з них «не спинялися і перед кров'ю, якщо тільки кров (іноді зовсім невинна і доблесно пролита за старий закон) могла їм допомогти»; «мають дар або талант сказати в середовищі своєму нове слово», «рухають світ і ведуть його до мети; руйнують сучасне в ім'я кращого», можуть «дозволити своєму сумлінню переступити через кров»
«Мають однакове право на існування»	

II група

До причин, які штовхнули Раскольнікова на злочин, безперечно, належать нестерпні злидні, напівголодне існування в комірчині, неможливість сплатити за навчання в університеті, постійне приниження. Але на запитання Соні: «Ти був голодний! Ти... щоб матері допомогти? Так?» — герой відповідає невпевнено і майже заперечно: «Ні, Соню, ні, — бурмотів він, обернувшись і похиливши голову, — не був я такий голодний... я дійсно хотів допомогти матері, але... і це не зовсім вірно...» Він пояснює Соні, що його становище не було таким уже безвихідним, можна було знайти якусь роботу («Уроки траплялися; по полтиннику пропонували. Працює ж Разуміхін!») Раскольніков, за його словами, озлився, душа його збунтувалася, тому що була «уражена» не тільки особистими стражданнями, але й лихом та нещастями навколишнього світу.

Спосіб боротьби із соціальним злом Раскольніков бачив у тому, щоб отримати особисту владу, а потім уже робити благородні справи на свій розсуд. Ця теорія була приречена на поразку, замість влади герой отримав муки сумління та відчуження від суспільства. Через убивство лихварки світ не став кращим, навпаки: у ньому додалося безневинних жертв — таких, як Лизавета і її ще ненароджена дитина.

III група

Достоевський вважав, що соціальна зумовленість характеру, визначеність його умовами існування як основний принцип реалізму не вичерпує всієї складності проблеми особистості. Характер слід пояснювати ще й психологічно.

Раскольніков від природи добрий, чуйний, великодушний. Останні гроші він віддає родині Мармеладових. Допомогає бідному товаришеві, доглядає його батька. Разом із тим він надзвичайно вразливий, самовпевнений, з ураженою гордістю. Достоевський вважав, що в тенденції звинувачувати в усьому «середовище», обставини, а не людину, є недооцінка особистості, її приниження. Тому Раскольніков протистоїть «страшному світові» не лише як його «продукт», його жертва, але й як активна, психологічно складна особистість.

Багато героїв Достоевського мають роздвоєне «я», для них характерними є хвороблива уява, «метання», сумніви душі, і пильний намагається в цьому розібратися.

IV група

У морально-етичному плані Раскольніков принципово відрізняється від своїх літературних попередників — пушкінського Германа з «Пікової дами», бальзаківського Растіньяка, Жульєна Сореля з роману Стендаля «Червоне і чорне», які також відчували «внутрішній бунт», несправедливість суспільства, але дбали при цьому лише про свої інтереси — кар'єру, добробут. Героя Достоевського спонукає ідея жалю до зневажених і скривджених. «Не бувати цьому світу!» — говорить він і доходить думки про «переступання» через «кров». Така всепоглинаюча ідея, яку автор назвав «ідеєю-пристрастю», «ідеєю-почуттям», керує людиною і суспільством у переламні моменти їхнього існування. Вона вибиває особистість із колії, виявляє крайнощі, суперечності.

Караючи «зло» (лихварку), Раскольніков позбавляє життя й безневинну людину (Лизавету), і це свідчить про те, що одне зло не можна ані припинити, ані подолати іншим злом.

2. Повідомлення про результати роботи

V. Закріплення знань, умінь і навичок

1. Проблемне питання

- ♦ Чи не робить значна кількість ідей у романі його нецікавим, складним філософським трактатом, чи не позбавляє художності?

2. Напишіть резюме до уроку про основні ідеї твору

(Очікувані відповіді: «У романі Ф. Достоевського “Злочин і кара” розвінчується теорія “сильної людини”, “надлюдини”, яка мала б право чинити злочини»; «Показується, що бідність, соціальна несправедливість сприяють злочинам»; «Утверджується неможливість “злочинів по совісті”, адже злочинство навіть заради благородної мети залишається злом»; «Один злочин може потягти за собою інші; людина не має права позбавляти життя іншу, не має права вирішувати, хто приносить користь, хто потрібен, а хто — ні»; «Вихід зі складних ситуацій — у дотриманні Божих заповідей, любові до оточуючих».)

VI. Домашнє завдання

Для всіх: повторити характеристику філософських, соціальних, психологічних й морально-етичних ідей твору; дібрати цитати до образу Раскольнікова.

Індивідуальне: підготувати повідомлення про Петербург часів Ф. Достоевського.

VII. Підсумок уроку

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Закінчіть речення:

- Щодо теорії сильної особистості, «надлюдини» я думаю...
- Найближча мені ідея...
- Дуже хотілося б...

УРОК 18

Тема. Ф. М. Достоевський. Еволюція образу Раскольнікова та розвінчання теорії сильної особистості, «надлюдини» у романі «Злочин і кара»

Мета: допомогти учням простежити розвиток образу Раскольнікова, визначити авторське та своє особисте ставлення до нього та його ідей; розвивати навички роботи з текстом, характеризування образів у їхній динаміці, вміння висловлювати свої думки, обґрунтовувати їх на основі життєвих спостережень; виховувати гуманізм, кращі моральні якості.

Оснащення: портрет письменника, видання твору, ілюстрації до нього, фрагменти кінофільму.

Тип уроку: формування вмінь і навичок.

ХІД УРОКУ

I. Мотивація навчальної діяльності

Учитель. Колись мудрець давніх часів, байкар Езоп сказав: «Погано стане всім людям, коли кожен вимагатиме свого». Герой роману Достоевського «Злочин і кара» Раскольніков вирішив «урятувати світ», створивши теорію «сильної особистості», якій дозволено те, що заборонено решті людей, і випробував її на собі. Але подумаймо, якими якостями повинна бути наділена та «надлюдина», щоб мати право розпоряджатися життям інших, судити винних і невинних? Над цим питанням та багатьма іншими ми й працюватимемо сьогодні.

II. Оголошення теми та мети уроку**III. Актуалізація опорних знань**

Заповнення таблиці «Ідеї твору Ф. Достоевського “Злочин і кара”»

Філософські	Соціальні	Психологічні	Морально-етичні
Розвінчання теорії «сильної особистості», «надлюдини»	Засудження соціальної несправедливості, влади грошей	Людина не може виправдовувати свої дії лише соціальними обставинами; багато залежить від її психологічного складу, характеру	Навіть благородна мета не може виправдати будь-які засоби, є межа, яку не можна перетинати

IV. Формування вмінь і навичок**1. Слово вчителя, евристична бесіда**

— Перш ніж детально розглянути образ головного героя, пригадаймо, де відбувається дія твору.

- ♦ Охарактеризуйте Петербург, яким він постає в романі. *(Це не лише тло, на якому розгортаються драматичні події, але й символ життя ненормального, аморального. Міський пейзаж органічно пов'язаний із душевним станом героїв.)*

2. Повідомлення учня

«Заочна екскурсія Петербургом Ф. Достоєвського»

— Коли Достоєвський писав роман «Злочин і кара», він жив у тій частині Петербурга, де мешкали чиновники, торговці, студенти. Тут, у холодному осінньому тумані й спекотній літній пилюці петербурзьких вулиць та провулків виник у нього образ бідного студента, одержимого ідеєю «сильної людини». Оселив його письменник тут, у Столярному провулку, де у великому будинку мешкав і сам.

У Петербурга Достоєвського — два обличчя. Одне — створене геніальними архітекторами, що вражає й донині своєю витонченістю та красою, інше — будинки, трактири, нічліжки, позбавлені архітектури.

Уже з перших сторінок роману ми бачимо такий Петербург:

«Надворі спека була страшенна, до того ж задуха, штовханина, скрізь вапно, риштування, цегла, курява й той особливий літній сморід, такий знайомий кожному петербуржцеві, який не має можливості винайняти дачу,— все це одразу неприємно вдарило по і без того вже розладнаних нервах юнака. А нестерпний сморід з пивниць, яких у цій частині міста особливо багато, і п'яні, що раз у раз траплялися йому, незважаючи на будень, доповнили огидний і сумний колорит картини»;

«Комірчина його містилася під самісіньким дахом високого п'ятиповерхового будинку й скидалася більше на шафу, ніж на житло»;

«Із завмиранням серця й нервовим дрожом підійшов він до величезного будинку, оберненого однією стороною на канаву, а другою — на вулицю. Цей будинок складався увесь із маленьких квартир і заселений був усілякими ремісниками — шевцями, слюсарями, куховарками, різними німцями, дівчатами, котрі самі себе утримують, дрібним чиновництвом...

Сходи були темні й вузькі...»

Страшні, непривітні й незатишні квартира Мармеладових, кімната Соні й інші помешкання багатьох незаможних петербуржців.

Коли Раскольніков блукає містом, думаючи про злочин, то «важко дихати», скрізь громада «мертвого каміння, де людині нікуди йти»; й інші герої задихаються «під важким петербурзьким небом». Тут страждають від голоду, від бідності люди, і в їхніх головах народжуються злочинні думки, реальність сплітається з мареннями та кошмарами. Свидригайлов назвав Петербург «містом напівбожевільних».

Головний герой мріє про інше, прекрасне місто, створене для щастя людей, і (такий парадокс!) коли йде на злочин, то думає... про облаштування фонтанів!

3. Проблемне питання

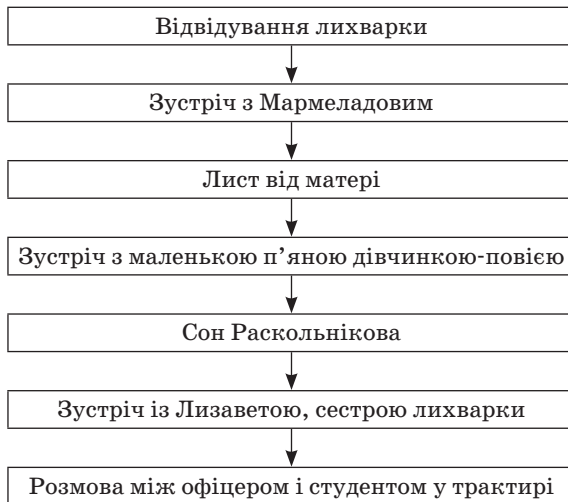
Примітка. Кожну відповідь — правильну і неправильну — обґрунтувати.

- ◆ Згадайте портрет Раскольнікова. (*«...Він був напрочуд гарний з себе, з прекрасними темними очима, темнорусявий, стрункий, на зріст вище за середній». Був дуже погано вдягнений.*) Доведіть, що спочатку Раскольніков був скромною, інтелігентною людиною, гарним студентом, здатним співчувати чужому горю. (*Сон про знуцання з коня, віддав гроші сім'ї Мармеладових, допомагав хворому товаришеві і його батькові, переживав за долю матері й сестри.*)
- ◆ З якою метою герой замислив учинити злочин, вбити стару лихварку:
 - а) щоб розбагатіти, допомогти сестрі й матері;
 - б) щоб помститися багатіям за скривджених ними;
 - в) щоб перевірити свою теорію «надлюдини»;
 - г) щоб очистити місто від «скверни».
- ◆ Що принесла Раскольнікову його «спроба»? (*Відчай і страждання*)
- ◆ Чи міг би злочин не відбутися? (*Міг, бо герой випадково дізнався про те, що сестри лихварки не буде увечері; він випадково почув розмову в трактирі про Альону Іванівну; з іншого боку, одержима ідеєю людина все одно прагне її втілити.*)
- ◆ Чи були люди, які думали так само, як Раскольніков? Наведіть цитати з тексту. (*Студент і офіцер у трактирі: «...Дивись: з одного боку, пришепечувате, нісенітне, нікчемне, люте, хворе бабисько, нікому не потрібне і, навпаки, для всіх шкідливе, яке само не знає, навіщо животіє...*
— Слухай далі... З другого боку, молоді, свіжі сили, що гинуть марно без підтримки, і це тисячами, і це всюди! Сто, тисячу добрих справ і заходів, які можна б зробити і уладнати на бабчині гроші, одказані на монастир! Сотні, може, тисячі життів, спрямованих на добру путь, десятки сімейств, врятованих від злиднів, від розкладу, від розпусти... — і все це на її гроші. Вбий її і візьми її гроші, з тим, щоб з їх допомогою присвятити потім себе служінню всьому людству і загальній справі; як ти гадаєш, чи не загладиться один невеличкий злочин тисячами добрих вчинків?..»)

- ♦ Що не врахував Раскольніков у своїй теорії «надлюдини»? (*Насильство над власною душею, муки сумління. Бажаючи привести людство й окрему людину до щастя, Раскольніков запропонував шлях до «світлого майбутнього» через нещастя, через насильство.*)
- ♦ Яким може бути символічне значення прізвища головного героя роману? (*Раскольніков — від «раскол», роздвоєння в душі: «раскольнічество, раскольнік» — відступник від віри.*)
- ♦ Кому першому Раскольніков зізнається у злочині й чому? (*Соні, у неї він питає, що робити, як жити далі, хоча перед цим кілька разів поривався йти в поліцію із зізнанням.*)
- ♦ Чи одразу Раскольніков прийшов до каяття? (*Ні, навіть після суду й вироку він вважав, що не має «особливої страшної провини». Тільки поступово, аналізуючи свої вчинки, розмірковуючи над своїм жахливим сном про «світову язву-морвицю», він почувається здатним до каяття і відродження, особливо ж під впливом благодатної та всепрощенської любові Соні.*)

4. Складання схеми

«Шлях Родіона Раскольнікова до злочину»

5. Аналіз етапів еволюції образу Раскольнікова

Учитель. Запишіть та поясніть еволюцію образу Раскольнікова за етапами.

(Очікувані відповіді: добра, розумна людина → теорія «сильної особистості» → задум злочину → здійснення подвійного вбивства →

Но величие души
 Покаяньем приумножил
 И, страдая, — сострадал.
 Бес гордыни оплошал.

Нет любви там, где нет Бога,
 И не надобно острога.
 Хуже тюрем — мрак тоски —
 Зона сумерек души.

М. Голубева

V. Домашнє завдання

Проаналізувати образ головного героя (з урахуванням його складності й суперечливості).

VI. Підсумок уроку

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Закінчіть речення:

- До Раскольнікова я ставлюся...
- Теорія «сильної особистості» і наш час...
- Мене дивує (вражає)...

УРОК 19

Тема. Ф. М. Достоевський. Система образів роману «Злочин і кара». Розкриття складності духовного світу людини

Мета: допомогти учням глибше усвідомити ідейно-художні особливості твору, майстерність автора у показі складності духовного світу людини; розвивати навички аналізу художнього тексту, розкриття психології героїв, вміння порівнювати літературні явища з життєвими, висловлювати свої міркування та обґрунтовувати їх; виховувати повагу до загальнолюдських життєвих цінностей, прагнення їх дотримуватися.

Оснащення: портрет письменника, видання твору, ілюстрації до нього, фрагменти кінофільму.

Тип уроку: формування вмінь і навичок (урок-дослідження).

ХІД УРОКУ

I. Мотивація навчальної діяльності

Учитель. «Достоевський довіряв уважному і вдумливому читачеві і тому багато не договорював, розраховуючи на духовне прилучення читача до свого світу», — писав академік Д. Лихачов.

Читацька думка, читацька оцінка стають необхідною умовою розуміння теорії Раскольнікова та його самого, інших героїв, душі яких сповнені протиріч, страшних, нелюдських, але досить переконливих аргументів. Сьогодні на уроці ми й спробуємо дістатися до глибинної суті протиріч, які роз'яструють душі героїв, змушують їх до тих чи інших дій і вчинків.

II. Оголошення теми та мети уроку**III. Актуалізація опорних знань**

Учитель. Заповніть схему шляхів розвитку Раскольнікова, еволюції його образу.

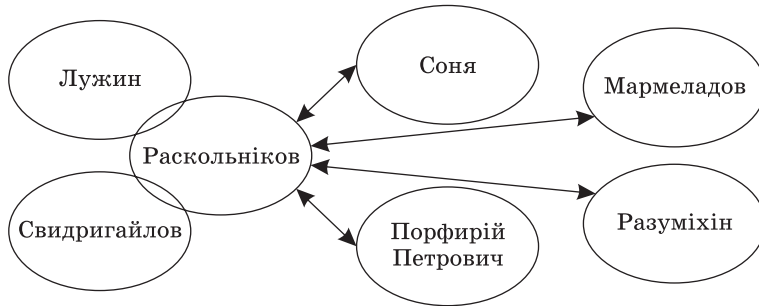
Шляхи розвитку Раскольнікова, еволюція його образу

Примітка. Учні пропонуються лише вихідні й кінцеві дані, решту вони заповнюють самостійно.

IV. Формування вмінь і навичок

1. Визначення «двійників» головного героя та його «антиподів»

«Двійники» й «антиподи» Раскольнікова

2. Розподілення героїв роману за теорією Раскольнікова на людей «звичайних» і «незвичайних»

«Звичайні» люди	«Незвичайні» люди
<p><i>Разумихин</i> — знайшов своє місце в теперішньому житті, не порушує закон, живе за законами здорового глузду, розуму, звідси і його прізвище.</p> <p><i>Пульхерія Олександрівна, Дуня, Соня, Лизавета, Катерина Іванівна</i> — живуть реальним життям, часто жертвують собою заради інших.</p> <p><i>Мармеладов</i> — втрачає людську подобу, деградує, ламається від труднощів життя.</p> <p><i>Порфирий Петрович</i> — стоїть на сторожі законів, намагається розібратися в людській душі й допомогти</p>	<p><i>Лужин</i> — хижак «нового часу», капіталістичного. Не зупиняється ні перед чим заради багатства і влади. Гроші — його бог і совість. Перспективний підприємець, з провінції переносить своє «діло» до столиці.</p> <p><i>Альона Іванівна</i> — хижачка «дня минулого», все життя збагачувалася за рахунок інших, користуючись їхньою скрутою.</p> <p><i>Свидригайлов</i> — аморальний і злочинний, не знає докорів сумління, граючи життям та людьми для свого задоволення</p> <p>Сам <i>Раскольников</i> визначає себе як «незвичайну» людину, але сумнівається, перевіряє себе, здійснивши злочин — подвійне вбивство</p>

3. Колективна робота (або робота в групах)

Учитель. Охарактеризуйте героїв за цитатами з твору (можна спочатку впізнати їх).

Мармеладов. «Треба, щоб у кожної людини було місце, де її пожаліли»; «Бідність не порок. Убоztво є пороком»; «Я тварюка»; «Для того й п'ю, що в пияцтві сьому співчуття й почуття шукаю».

Разуміхін. «Це був надзвичайно веселий і компанійський хлопець, добрий до простоти. Проте за цією простотою ховались і глибина, і гідність... Був він розумний, хоч і справді часом дуже простуватий. ...Іноді він буянив і мав славу силача. ...Ніякі невдачі його ніколи не бентежили, і ніякі погані обставини, здавалось, не могли пригнітити його. Він був дуже бідний і самотужки утримував себе, добуваючи гроші різною роботою. Він знав безліч джерел, де міг почерпнути хоч який-такий заробіток»; «Водночас він ясно усвідомлював, що мрія, яка загорілася в його думках зовсім нездійсненна, — така нездійснення, що йому навіть соромно стало її, і він якнайшвидше перейшов до інших, більш насущних турбот і сумнівів...»

Лужин. «Возлюби, перше за все, одного себе, бо все на світі на особистому інтересі основане» (згадайте Гобсека!); «...Вигідніше брати дружину з убогості, щоб потім над нею володарювати»; «Якщо мені, приміром, до цього часу говорили: “Возлюби”, і я возлюбляв, то що з цього виходило?.. виходило те, що я розривав жупан навпіл, ділився з ближнім, і обидва ми залишалися наполовину голими за російським прислів'ям: “Поженешся за двома зайцями, жодного не спіймаєш”».

Свидригайлов. «У розпусті є щось постійне, основане на природі...»; «...Я нічиєю думкою особливо не цікавлюсь...»; «Хто я такий? Ви знаєте: дворянин, служив два роки в кавалерії, потім так тут у Петербурзі ошивався, потім одружився з Марфою Петрівною та жив у селі. Ось моя біографія!»; «Ми одного поля ягоди!»

Порфирій Петрович. «Вийшло-таки підло, але ви все ж таки не безнадійний негідник»; «Але от що скажіть: як же відрізнити отих незвичайних від звичайних? ...Бо, погодьтеся, коли виникне плутанина і хтось з одного розряду почне думати, що він належить до другого розряду, і почне “усувати всі перешкоди”... то тут уже...»; «Страждання... велика річ... У стражданні є ідея?»

4. Проблемне питання

- ♦ Хто з героїв роману Ф. Достоєвського «Злочин і кара», крім головного героя, здався вам неоднозначним, складним за характером? Чому? (*Суперечливі роздуми героїв, неоднозначність їхніх суджень, ставлення до світу. Свидригайлов, Порфирій Петрович та ін.*)

5. Порівняльна характеристика Раскольнікова і Соні Мармеладової

Раскольніков	Соня
<i>Спільне</i>	
Молоді, бідні, обидва переступили закон і мораль, ставши злочинцем та повією	
<i>Відмінне</i>	
Вивів свою теорію; пішов на злочин заради себе; постраждали інші	Мала тверду віру в Бога, дотримувалася християнської моралі, перетнула межу заради інших; постраждала сама

V. Закріплення знань, умінь і навичок

Міні-диспут «Чи має рацію Достоєвський, стверджуючи: “Світ необхідно змінити, почнемо з себе... Я вважаю, що світ потрібно змінити, але перший крок у тому, щоб почати саме з себе”?»

VI. Домашнє завдання

Повторити характеристику системи образів роману в усій її складності, суперечностях та взаємозв'язках.

VII. Підсумок уроку

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Закінчіть речення:

- Я зрозумів (-ла), що...
- Найскладнішим на уроці було...
- Мені запам'яталося...

УРОК 20

Тема. Ф. М. Достоєвський. Співвідношення «злочину» і «кари», семантика і символіка назви роману «Злочин і кара»

Мета: систематизувати й узагальнити вивчене, простежити пошуки ідеалу автором роману та його героями, показати значення роману як філософсько-психологічного, поліфонічного твору; розвивати навички узагальнення, виділення головного й деталей, висловлювання своєї думки та її доведення; виховувати потребу у творенні добра, у дотриманні загальнолюдських моральних норм.

Оснащення: портрет письменника, видання твору, ілюстрації до нього, фрагменти кінофільму.

Тип уроку: систематизація та узагальнення знань.

ХІД УРОКУ

I. Мотивація навчальної діяльності

Учитель. «Любов багато терпить, милосердствує, любов не задрить, любов не підноситься, не пишається, не шукає свого, не драгується, не мислить зла, не радіє неправді, а втішається істиною, все покриває, усьому вірить, на все сподівається, все переносить. Любов ніколи не закінчується... Тепер є ці три: віра, надія, любов; але любов з них найбільша», — так говориться у Біблії, Книзі Книг (1-е Послання до коринф'ян 13; 4–13). Ми недаремно звернулися до Святого Письма, адже людство виробило не так уже й багато істин, і здобувалися вони поколіннями щоразу по-новому, як і кожною людиною здобуваються також. Ці істини укладені в моральних законах: «Не вбивай», «Не вкради», «Не обманюй», «Возлюби ближнього свого як самого себе...» Протягом попередніх уроків ми простежували процес пошуку «людини в людині», осягнення нею істини. Якою ж є позиція самого автора, яку істину осягнув він і хотів донести до читачів? Про це — сьогодні на уроці.

II. Оголошення теми та мети уроку

III. Узагальнення та систематизація вивченого

1. Заповнення та коментування таблиці «Злочин і кара», композиційне порівняння «злочину» та «кари»

Злочин	Кара
Розробка, обґрунтування теорії про «надлюдину»; подвійне вбивство	Муки сумління; страх перед викриттям з боку поліції; страшні сни, марення; осуд з боку близьких; відчуження від людей, самотність; каторга; крах ідеї, теорії

(Композиційна пропорція складає 1 до 6; це підтверджує авторську ідею: за християнською доктриною і законами справедливості злочин повинен бути покараний.)

2. Евристична бесіда

- ♦ Чи погоджуєтесь ви з думкою, що покарання Раскольнікова почалося задовго до злочину?
- ♦ Чи можна муки совісті героя вважати його головним покаранням?
- ♦ Чому після зізнання Соні герой почувався більш нещасним? (*Він не очікував такої любові з боку Соні*)
- ♦ Про яку любов йдеться? (*Християнську любов до ближнього*)
- ♦ Чи можна Свидригайлова вважати художнім антиподом Раскольнікова? Чому?
- ♦ Чому Раскольніков ставить поряд (за моральністю) Сою Мармеладову та свою сестру Дуню?
- ♦ Якими є роль і місце автора в романі «Злочин і кара»?

3. Слово вчителя

— Значення і символіка назви роману Ф. Достоевського зрозумілі, досить прозорі: «Злочин і кара». Ці слова стали своєрідним крилатим висловом, афоризмом. Але вони не є однозначними. Як ми вже згадували, мовою оригіналу *«преступление»* — *преступление, переступ* через певну, дозволена християнську загальнолюдську межу. А от слово *«наказание»* (крім значення *«покарання, кара»*) має ще й значення *«наказу, побажання, остороги, перестороги»*.

4. Конкурс на кращу назву книги українською мовою

Примітка. Враховується точність, благозвучність, відображення основної ідеї. Назву обґрунтувати. (*«Переступ і осторога», «Пересторога злочину», «Покарання душі за злочин» та ін.*)

5. Самостійний аналіз запропонованої вчителем інформації

Учитель. Зробіть на основі запропонованої таблиці висновки.

Жанр	Назва	Країна, режисер (композитор)	Рік
Короткометражний фільм	«Раскольніков»	Німеччина	1923
Художній фільм	«Петербурзька ніч»	СРСР	1934
Художній фільм	«Злочин і кара»	США	1935
Художній фільм	«Злочин і кара»	Франція	1956
Художній фільм	«Злочин і кара»	СРСР, Л. Куліджанов	1969
Художній фільм	«Злочин і кара»	СРСР	1970

Жанр	Назва	Країна, режисер (композитор)	Рік
Художній фільм	«Двадцять шість днів із життя Достоевського»	СРСР	1981
Опера	«Раскольников»	Г. Зугермейстер	
Опера	«Раскольников»	Е. Петрович	
Вокальна симфонія	На тексти Ф. Достоевського і Ф. Кафки	В. Соммер	
Музика до вистави	«Злочин і кара»	А. Онеггер	

(Висновок. Тема є дуже популярною в мистецтві різних жанрів, у різних країнах.)

6. Перегляд (за можливістю) фрагментів кінофільмів, вистав, порівняння інтерпретацій твору та власних уявлень (або ілюстрацій різних авторів)

7. Слово вчителя

— Артист Георгій Тараторкін, виконавець ролі Раскольнікова у фільмі «Злочин і кара», сказав:

«Мы живем в сложное драматическое время... в мире кровь льется направо и налево. Как часто затирается ее цена!.. Но нельзя, чтобы затиралась! Нельзя, чтобы в нашем мире кем бы то ни было утверждалось право на собственную избранность, исключительность, раскольниковское право на насилие. В современном прочтении романа, мне кажется, особенно важно подчеркнуть, что ни один человек не освобожден от законов морали и нравственности».

8. Творче завдання

Учитель. Змалюйте свій фінал твору за таких умов:

- якби Раскольников не зізнався;
- коли б Лизавета не повернулася додому;
- якщо б Порфирій Петрович не прочитав статті Раскольнікова;
- коли б Дуня погодилася на шлюб із Лужиними і змогла суттєво допомогти матеріально братові;
- якби будівельники своєю присутністю перешкодили здійснити злочин;
- коли б у квартирі хазяйки Раскольнікова не було б сокири;
- якщо б наречена Раскольнікова відволікла його від злочинних намірів.

9. Міні-диспут «Що пов'язує твір Ф. Достоевського "Злочин і кара" із сучасністю?»

10. Порівняння творів Ф. Достоєвського і О. де Бальзака, Стендаля, І. Франка («Перехресні стежки»)

IV. Домашнє завдання

Підготуватися до тематичного оцінювання (тестування).

V. Підсумок уроку

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Закінчіть речення:

- З вивченої теми для мене найцікавішими були такі форми роботи, такі проблеми, як...
- Я поділяю (не поділяю) думку митців і літературознавців про те, що..
- Твір Ф. Достоєвського близький сьогодні тим, що...

УРОК 21

Тема. Тематичне оцінювання № 2 (тестування)

Мета: повторити, систематизувати й узагальнити вивчений навчальний матеріал, виявити рівень знань, умінь і навичок учнів; розвивати навички зв'язного писемного мовлення, творче, аналітичне мислення, вміння зіставляти літературні явища з явищами реального життя, висловлювати власні міркування та обґрунтовувати їх; виховувати кращі моральні якості, гуманізм.

Оснащення: тестові завдання.

Тип уроку: контроль і корекція знань, умінь і навичок.

ХІД УРОКУ

I. Оголошення теми, мети; мотивація навчальної діяльності

II. Основний зміст роботи

1. Інструктаж до виконання тестових завдань

2. Написання контрольної роботи (виконуються всі завдання)

Варіант I

Початковий і середній рівні (кожна правильна відповідь — 1 бал)

1. «Людська комедія» Бальзака — це...
 - а) соціально-психологічний роман;

- б) велика серія творів;
в) збірка романів і повістей.
2. «Скнара і філософ, створіння нице і створіння шляхетне» — це про...
- а) Раскольнікова з твору Достоевського;
б) Дервіля з твору Бальзака;
в) Гобсека з твору Бальзака.
3. Що спільного є у вчинках і діях Раскольнікова та Соні Мармеладової з твору Достоевського «Злочин і кара»?
4. Допишіть речення: «Психологічний роман — це...»

Достатній рівень (кожна правильна відповідь — 2 бали)

1. Як поєднуються риси реалізму та романтизму в образі Гобсека з однойменної повісті Бальзака?
2. Чому Раскольніков ставить на один щабель Соню Мармеладову та свою сестру Дуню?

Високий рівень (максимально — 4 бали)

Напишіть твір на одну з тем.

1. Розвінчання теорії агресивного індивідуалізму в романі Ф. Достоевського «Злочин і кара».
2. Чи є місце Гобсекам у нинішньому житті?

Варіант II

Початковий і середній рівні (по 1 балу)

1. Дервіль у повісті Бальзака «Гобсек» є...
- а) оповідачем у повісті, композиційним стрижнем;
б) антиподом головного героя;
в) головним героєм повісті.
2. Бальзак має відношення до України, тому що він...
- а) за походженням українець;
б) тривалий час жив і працював в Україні;
в) одружився з мешканкою України.
3. Що є відмінного у вчинках, лінії поведінки та філософії Раскольнікова і Соні з роману Достоевського «Злочин і кара»?
4. Допишіть речення: «Філософський роман — це...»

Достатній рівень (по 2 бали)

1. Як поєднуються в образі Гобсека «філософ і скнара»?
2. Хто в романі Ф. Достоевського «Злочин і кара» є антиподами головного героя, а хто — його «двійниками»?

Високий рівень (4 бали)

Напишіть твір на одну з тем.

1. Злочин і кара в романі Достоевського і в реальному житті.

2. Що змінилося з часів Бальзака, герой якого (Гобсек) заявляв: «Золото — ось душа вашого нинішнього суспільства»?

III. Підсумок уроку

УРОК 22

Тема. Творчість Л. М. Толстого як найповніший вияв можливостей реалістичної літератури. Духовні й творчі шукання та здобутки письменника

Мета: ознайомити учнів із життям і творчістю, духовними та творчими шуканнями митця, зацікавити його творами й особистістю; розвивати навички роботи з книгою, сприйняття інформації на слух, виділення головного, висловлювання своїх міркувань та оцінок; виховувати повагу до літератури, до кращих її творців.

Оснащення: портрет письменника, ілюстрації до біографії, видання творів.

Тип уроку: вивчення нового навчального матеріалу.

ХІД УРОКУ

I. Актуалізація опорних знань. Аналіз тематичного оцінювання (тестування)

II. Мотивація навчальної діяльності

Учитель. «Що погано? Що добре? Що потрібно любити, що ненавидіти? Задля чого жити, і що таке я? Що таке життя, що таке смерть? Яка сила керує всім?» — такі питання ставив перед собою геніальний російський письменник, мислитель Лев Толстой. І всі, кого хвилюють такі ж проблеми, не оминуть знайомства з творами великого митця, які й намагаються відповісти на ці вічні для людства питання.

III. Оголошення теми та мети уроку

IV. Сприйняття та засвоєння навчального матеріалу

1. Слово вчителя (міні-лекція з елементами бесіди)

— «В усякий час і в усіх людей дитина вважається взірцем невинності, безгрішності, добра, правди і краси. Людина народжується

досконалою...» — написав Лев Толстой у своїй першій повісті «Дитинство» (1852), яка одразу принесла йому успіх. Далі були «Отроцтво» (1854) і «Юність» (1857), які увійшли до відомої автобіографічної трилогії.

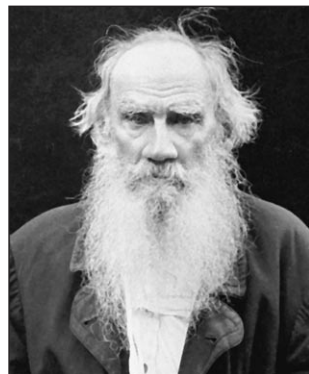
Розповідь про життя головного героя — Ніколеньки Іртенєва, десятирічного хлопчика, потім юнака, представлена як історія «становлення душі», самовиховання та самовдосконалювання, поступового змушніння характеру на ранніх етапах життя, які визначають долю людини і які, за Толстим, є не лише найсвітлішим, найодухотворенішим, найщасливішим, але й найважливішим періодом людського буття, його підґрунтям.

Цю духовну основу було закладено й самому майбутньому письменникові, який народився 1828 року в селі Ясна Поляна Тульської губернії в сім'ї родовитих аристократів. У два роки він втратив матір, а в дев'ять — і батька. Тільки завдяки тітці Тетяні Олександрівні Єргольській Лев і його брати та сестра були виховані у традиціях сімейної любові, дружби й поваги.

1841 року сім'я Толстих переїжджає до Казані. Через три роки юнак вступає до Казанського університету на відділення східних мов, а потім на юридичний факультет. Державне викладання не задовольнило його, і 1847 року він полишає навчальний заклад, вирішивши зайнятися самоосвітою, яку не припиняв до кінця днів. Л. Толстой став одним із найосвіченіших людей у Європі. У 1851 році Толстой разом із братом Миколою, який був на той час офіцером-артилеристом, їде служити на Кавказ. Там же й починає писати. Школою військової та громадянської мужності стала для нього участь у героїчній обороні Севастополя. За відвагу його було нагороджено орденом Анни 4-го ступеня й двома медалями. Після відставки Толстой їде у закордонну подорож.

Митець пише «Севастопольські оповідання», вперше в російській літературі обравши своїми героями солдатів та матросів. Відомі критики відзначали «чистоту морального почуття» автора і «майстерність психологічного аналізу», яку М. Чернишевський назвав «діалектикою душі».

1859 року письменник, відчувши творчу кризу, вирішує облишити літературу й зайнятися педагогічною діяльністю. Він відкриває у Ясній Полянці школу для селянських дітей, а згодом ще

Лев Толстой

26 шкіл у селах, що належали його родині. Сам із задоволенням навчає дітей грамоти, пише «Абетку» й початкові книжки для читання, дитячі оповідання; видає педагогічний журнал «Ясна Поляна».

Толстой будував навчання на цілковитій свободі, на відміну від тодішніх вчителів (дячків та відставних солдатів), які спиралися на страх покарання. Він вважав, що ознакою доброї освіти є задоволення, з яким вона сприймається, примус є неефективним у процесі пізнання. Учням у школі Толстого не задавали домашніх завдань, їх не карали за нетямущість, за спізнення до школи. Діти повинні були переконатися, що вчитися — цікаво й радісно, що можна вільно розвивати свої природні обдарування та зацікавлення.

- ♦ Чи добре б вам було вчитися в такій школі? Назвіть «плюси» та «мінуси» такого навчання. Хто з українських мислителів, письменників XVIII ст. дотримувався саме такої думки? (*Г. Сковорода*)

Селянам спочатку не подобалися ці порядки, бо вони твердо були переконані в необхідності покарань. Але успіхи учнів були такими помітними, що школа стала кращою в окрузі.

Як ми вже згадували, сам Толстой все життя вчився. У сорок років він за кілька місяців вивчив давньогрецьку мову, щоб читати в оригіналі Гомера й Платона. А на схилі років опанував давньоєврейську, щоб прочитати Біблію мовою оригіналу.

У 1862 році в житті Толстого відбувається щаслива подія — він одружується із Софією Бернс, з якою проживе довге подружнє життя. «Я ніколи ще так вільно не відчував свої розумові й моральні сили здатними до праці...» — писав він. У 1863 році Лев Миколайович розпочав роботу над романом «Війна і мир». Рукопис твору складав 5000 аркушів! Чотирнадцять разів письменник переробляв початок роману, і тільки п'ятнадцятий варіант його задовольнив.

У 1873–1877 роках Л. Толстой працює над романом «Анна Кареніна». Рукопис його складався з 2500 аркушів! В образі головної героїні цього твору Анни виразно проступають риси старшої доньки Пушкіна Марії Олександрівни Гартунг, з якою письменник познайомився у Тулі 1868 року. (До речі, існує вісімнадцять кіноверсій «Анни Кареніної»!)

З 1882 року велика родина Толстих живе в Москві, адже старші сини навчаються в університеті, а донька Тетяна — в училищі живопису. Незабаром письменник у творі «Сповідь» (вір був заборонений російською цензурою і вийшов у Женеві) зізнається:

«Зі мною стався переворот, що вже давно назрівав у мені... Зі мною сталося те, що життя нашого кола — багатіїв, учених — не тільки остогидле мені, але й втратило всілякий смисл... Я зрікся життя нашого кола».

Це відбулося не лише на словах — Л. Толстой дійсно зрікся дворянського титулу, висунув свою програму оновлення особистості й суспільства на ґрунті теорії «неспротив злу насильством», філософію «опрощення», яка пропонувала людині задовольнятися необхідним, жити лише працею, проявляти милосердя та любов до ближнього, бути ближчими до природи, землі, селянського побуту.

♦ А як ви сприймаєте ці теорії?

Свою теорію Л. Толстой підкріплював власними прикладом: орав землю, косив траву, мурував печі, рубав дрова в Ясній Полянні.

Останні роки життя — це та сама титанічна праця душі, пошуки нових форм у мистецтві, публікації в журналах, зустрічі з людьми, громадська діяльність.

Виходять роман «Воскресіння», повість «Хаджи Мурат» (із кавказьких вражень), памфлети та інші твори.

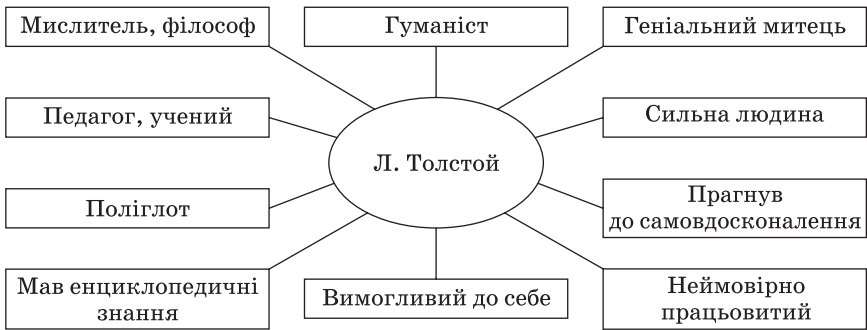
Останні роки Л. Толстого — не спокій старого мудреця, а буря і боротьба — із собою, із соціальною несправедливістю. У стані душевної тривоги, розгубленості, невдоволення у 1910 році він їде з Ясної Поляни, у дорозі застуджується і помирає.

Англійський письменник Генрі Джеймс писав: «Жодному з письменників ніколи не вдавалося з такою проникливістю показати все різноманіття життя — відмінностей, контрастів, трансформацій людських характерів і доль, колізій і ситуацій, кожна з яких сприйнята у своїй абсолютній унікальності й описана з прямоотою і точністю конкретного зображення, якого не зустрінеш у жодного іншого письменника». «Весь світ, вся земля дивиться на нього... Звідусіль до нього тягнуться живі, тремтливі нитки», — зазначав М. Горький. Американський письменник Теодор Драйзер захоплено говорив: «Якби можна було писати так, як Толстой, і змусити весь світ прислухатися!»

♦ Про що свідчать наведені висловлення?

V. Закріплення знань, умінь і навичок

Учитель. Охарактеризуйте Л. Толстого за почутою розповіддю та складіть відповідну схему.

VI. Домашнє завдання

Для всіх: знати біографію Л. Толстого, відшукати в підручниках, додатковій літературі цікаві факти, про які на уроках не згадувалося (наприклад, про «толстовство», про «комуни» та ін.); прочитати I книгу роману «Війна і мир».

Індивідуальне: підготувати повідомлення про історію написання роману «Війна і мир».

VII. Підсумок уроку

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Закінчіть речення:

- Л. Толстого я уявляю як людину...
- Мені захотілося...
- Я вражений (-на) тим фактом...

УРОК 23

Тема. Л. М. Толстой. «Війна і мир» — історичний і психологічний роман-епопея

Мета: ознайомити учнів із жанровими особливостями, історією створення роману, смислом назви; розвивати навички переказу прозового твору, його коментування, аналізу й оцінювання; виховувати любов до художнього слова, кращі людські якості.

Оснащення: портрет письменника, видання твору, ілюстрації до нього, фрагменти кінофільму.

Тип уроку: комбінований.

ХІД УРОКУ

I. Мотивація навчальної діяльності

Учитель. «Якби мені сказали, — зізнавався Л. Толстой, — що я зможу написати роман, завдяки якому встановлю погляди на соціальні питання, що здаються мені правильними, то я не присвятив би цьому роману навіть двох годин, але якби мені сказали, що написане мною читатимуть теперішні діти років через двадцять і плакатимуть та сміятимуться над ним, і полюблять життя, я присвятив би йому все своє життя і всі свої сили».

Геніальний митець трохи помилився. Його твором захоплюються і через сто років, і через сто сорок років; радіють і сумують, розмірковують над його проблемами й читачі нинішнього покоління. Спробуємо й ми осягнути секрети довголіття цього величного творіння митця.

II. Оголошення теми та мети уроку

III. Актуалізація опорних знань

Інтерактивна вправа «Карусель»

Учні об'єднуються у дві групи й утворюють два кола (одне всередині іншого). Сідають навпроти одне одного й переказують цікаві факти з життя Л. Толстого. Потім учасники зовнішнього кола пересядають на один стілець (за годинниковою стрілкою) й обмінюються своїми відомостями, і так до завершення кола.

IV. Сприйняття та засвоєння навчального матеріалу

1. Слово вчителя

— «Що таке “Війна і мир”? Це не роман, іще менше повість, іще менше історична хроніка», — зазначав Лев Толстой. Він називав свій твір *просто книгою* (як Біблію) і порівнював її з епосом Гомера «Іліада». Й сьогодні дослідники сперечаються щодо визначення жанру, але схиляються до думки, що це — роман-епопея — оригінальний жанровий витвір самого письменника.

«Війна і мир» є твором:

- а) *історичним*: у ньому відтворено реальні історичні події та закони, змальовано образи історичних осіб — Наполеона, Кутузова та ін.;
- б) *психологічним*: відтворення психології, внутрішнього життя героїв посідає в ньому чільне місце;

в) *романом-епопеєю*: це широкомасштабне епічне полотно, в якому, на відміну від більшості інших романів, є дуже багато героїв (близько 500), сюжетних ліній, охоплений значний проміжок часу.

«Війна і мир» — одна з небагатьох у світовій літературі XIX ст. книг, що визначаються як роман-епопея. В основі цього твору — події великого історичного масштабу — Вітчизняна війна 1812 року, життя тогочасного російського суспільства в усіх його проявах.

Уяву читача просто вражає надзвичайна складність і розмаїття проблематики, єдність історичних сцен та картин звичаїв, трагедійних і ліричних мотивів, психологічних етюдів і філософських коментарів, змалювання «руху народів», універсальний погляд на історію, величезна кількість історичних та вигаданих персонажів, неосяжний географічний простір роману, події якого відбуваються в Росії, Пруссії, Франції, Австрії, у столиці й у провінції, у партизанському лісі й на відкритому полі бою. «Світ, можливо, не знав іншого художника, в якому вічно-епічний, гомерівський початок був би таким же сильним, як у Толстого», — стверджував відомий німецький письменник XX ст. Томас Манн.

Твір не має традиційної зав'язки та розв'язки, важко визначити, хто з героїв головний, а хто — другорядний. Усе це немовби відтворює безперервний потік життя.

Можемо також виділити основні плани твору: *воєнно-історичний, приватно-родинний та авторсько-філософський*.

2. Повідомлення учня про історію написання роману-епопеї «Війна і мир»

— Роман створювався протягом 1863–1869 років, хоча письменник задумав його ще раніше. У 1856 році Л. Толстой мав намір написати про декабристів, які повернулися із сибірського заслання. Ці люди зберегли душевну цілісність і чистоту, що контрастувало з душевним станом більшості росіян — внутрішньо суперечливим, знервованим, метушливим. Що саме допомогло зберегти тим, хто тридцять років відбував каторгу, міцність духу та ясний розум? Толстой звернувся до аналізу грудневих подій 1825 року (повстання декабристів) і виявив, що цей рік тісно пов'язаний зі славетним переможним 1812-м, коли проходила молодість героїв, формувалися їхні характери.

Крім того, в 1862 році виповнилося 50-та річниця Вітчизняної війни з французами, і в Росії ця дата відзначалася дуже широко. Толстой думав про те, що під час цієї війни росіяни об'єдналися, незважаючи на різний соціальний стан, стали ніби однією великою

родиною. Вважаючи, що «будь-який історичний факт необхідно пояснювати людяно», він і задумав написати велике епічне полотно. Письменник вивчив безліч історичних документів, виїздив до місць, де відбувалися бойові дії, в усіх подробицях дослідив хід Бородинської битви. Використав він і всі життєві спостереження, «кавказький» та «севастопольський» досвід, навіть історію свого роду — шлюб матері й батька, який нагадує взаємини Миколи Ростова та Марії Болконської: «Шлюб її з моїм батьком був влаштований рідними її та мого батька. Вона багата, вже не першої молодості сирота, батько ж був веселий, блискучий молодий чоловік з ім'ям та зв'язками, але з дуже розладнаним (до того розладнаним, що батько навіть відмовився від спадщини) моїм дідом Толстим статком».

Старий граф Ростов багато в чому нагадує діда Л. Толстого Іллю Андрійовича, який, вийшовши у відставку, взимку жив у Москві, а влітку в маєтку Поляни. У «Спогадах» Лев Миколайович так писав про нього: «Дід мій... був... людиною обмеженою, дуже м'якою, веселою та не тільки щедрою, але безпутно марнотратною, а головне — довірливою. У маєтку його... відбувалися безкінечні бенкети, театри, бали, обіди, катання, які, особливо за схильності діда грати... не вмінючі грати, й за готовності позичати всім, хто просив, навіть без повернення, а головне, аферами, що затівалися... кінчилися тим, що великий маєток дружини був так заплутаний у боргах, що не було за що жити».

Дід Толстого з боку матері (Волконський) був зовсім іншим. Він став у 46 років генералом, згодом вийшов у відставку. Його портрет дуже нагадує зовнішність старого князя Волконського, як описав його Л. Толстой.

Деякі риси Соні нагадують виховательку Л. Толстого Тетяну Олександрівну Єргольську, «чудову за моральними якостями жінку», людину «твердою, рішучого, енергійного й разом із тим самовідданого характеру». У родині Іллі Толстого вона була далекою родичкою та вихованкою, глибоко любила Миколу Ілліча (батька Льва Толстого), але відмовилася від шлюбу з ним, не бажаючи завадити йому одружитися з багатого княжною Волконською.

3. Слово вчителя, евристична бесіда

— Тему роману-епопеї Л. Толстого визначено в його назві. Це — саме життя в найширшому осягненні: особистості, суспільства, людства.

Кажуть, що назву твору «підказав» Толстому Пушкін трагедією «Борис Годунов», у якій чернець Пимен розмірковує над тим, що повинен зображувати літописець:

Розповідай, без мудрувань лукавих,
 Все те, чому в житті ти свідком будеш:
 Війну і мир, владик земних управу,
 Угодників святії чудеса...

♦ Як би ви пояснили назву твору Л. Толстого?

На перший погляд, назва «Війна і мир» відображає чергування та поєднання воєнних і мирних подій. Але «мир» російською мовою — це не лише «стан без війни», а ще й людська спільнота, селянська громада («миряне», «*решать всем миром*»), всесвіт («*весь мир*»). Але в будь-якому значенні поняття «мир» протистоїть насиллю та руйнуванню. Думка про загальнолюдське єднання, братерство в ім'я протистояння лихоліттям війни як жахливому, неприродному злу проходить через увесь твір, відображаючи світогляд письменника, основне у якому — «неспротив злу насильством».

Роман-епопея Л. Толстого — про місце й роль війни в житті суспільства й окремої людини, про те, що під час війни гинуть люди, гине їхній неповторний духовний світ, ламаються долі їхніх близьких, руйнується весь «мир», і це є неприпустимим.

4. Переказ учнями основних епізодів I книги роману («сюжетний ланцюжок»)

(Очікувані відповіді: у вітальні Анни Павлівни Шерер → знайомство з князем Василем, П'єром Безуховим, Андрієм Болконським та його дружиною, княгинею Друбецькою, яка просила князя за свого сина Бориса → захоплення Наполеоном → пригода з Дороховим → дружба Наташі і Бориса, закоханість Соні; у маєтку князя Миколи Андрійовича Болконського, виховання Марі → Андрій вирушає на службу → Кутузов оглядає військо в Австрії → успіхи Андрія Болконського на службі → розмова з Тушиним, штаб-капітаном-артилеристом → опис бою → П'єр із позашлюбного сина перетворюється на графа Безухова — багатого спадкоємця → плани князя Василя щодо нього → невдале сватання → бій під Аустерліцем → мужність і сміливість Андрія Болконського, тяжке поранення і роздуми про високе небо → зустріч із Наполеоном.)

V. Закріплення знань, умінь і навичок

Евристична бесіда

- ♦ Чи однозначним постає перед нами світське товариство?
- ♦ Кого з героїв ви б виділили, кого запам'ятали найбільше, чому?

- ♦ Що здалося вам найцікавішим, які сторінки викликали роздуми?
- ♦ Про що свідчать численні вставки французькою мовою в тексті оригіналу?

VI. Домашнє завдання

Знайти інформацію про жанр твору, історію написання, символіку назви; прочитати і вміти переказувати II книгу роману.

VII. Підсумок уроку

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Закінчіть речення:

- Найбільше на уроці мені запам'яталося...
- Я відкрив (-ла) для себе...
- Незвичайною мені видалася думка про те...

УРОК 24

Тема. Л. М. Толстой «Війна і мир». Соціофілософська концепція твору, війна і мир як її вісь. Духовні пошуки толстовських героїв: Андрій Болконський

Мета: допомогти учням усвідомити соціофілософські ідеї роману, зрозуміти духовні пошуки героїв; розвивати навички переказу найважливіших епізодів, їх коментування та оцінки, вміння характеризувати героїв, визначати їхню роль у творі, висловлювати свої думки; виховувати кращі людські якості.

Оснащення: портрет письменника, видання твору, ілюстрації до нього, фрагменти кінофільму.

Тип уроку: комбінований.

ХІД УРОКУ

I. Мотивація навчальної діяльності

Учитель. «Війна і мир» — книга шукань, книга питань. Це розгорнуте філософське міркування письменника про закономірності людської історії та закони життя. На конкретних життєвих прикладах Л. Толстой намагався пояснити причини історичних подій,

«рух» історії, які не могли пояснити історики. Він пов'язував це із проблемою свободи й необхідності. У таких складних питаннях ми спробуємо розібратися сьогодні на уроці.

II. Оголошення теми та мети уроку

III. Актуалізація опорних знань

1. Коментування уривку із роману

Учитель. Прокоментуйте цю цитату: «Над ним уже не було нічого, крім неба — високого неба, не ясного, а проте безмірно високого, з повільними сірими хмарками на ньому. “Як тихо, спокійно й урочисто, зовсім не так, як я біг,— подумав князь Андрій,— не так, як ми бігли, кричали й билися; зовсім не так, як із лютими і зляканими обличчями тягли одне у одного банника француз і артилерист,— зовсім не так повзуть хмарки по цьому високому безкрайому небі. Чому ж я не бачив раніш цього високого неба? І який я щасливий, що пізнав його нарешті. Так! Усе пусте, все омана, крім цього безкрайого неба. Нічого, нічого нема, крім нього. Але й того навіть нема, нічого нема, крім тиші, заспокоєння. І хвалити Бога!..”» (У критичні, переламні моменти життя людина починає цінувати те, що мала, чого не помічала — радість життя, чисте небо, тишу, заспокоєння.)

2. Стислий переказ і коментування ключових епізодів II книги роману («сюжетний ланцюжок»)

(Очікувані відповіді: Микола Ростов приїжджає у відпустку → П'єру зраджує молода дружина Елен → розмови в Англійському клубі → дуель П'єра і Долохова → звістка про те, що князь Андрій убитий → пологи і смерть дружини Андрія → повернення Болконського з полону → Ростов програє значну суму в карти → зустріч П'єра з масоном, захоплення його вченням → князь Андрій вирішив більше не служити й облаштував свій із сином маєток у Богучарові → розмова князя Андрія із П'єром про сенс життя → перебудови в маєтку князя Андрія → перший бал Наташі Ростової → закоханість князя Андрія → змовини, полювання → ряджені → Микола Ростов сповіщає про свій намір одружитися із Сонею, мати відмовляє своїй вихованці → неласкавий прийом Наташі у батька князя Андрія → розмова з княжною Марією → знайомство Наташі з Елен, захоплення її братом Анатолем Курагіним → намір Наташі втекти з Анатолем → зрив таємного вінчання, хвороба Наташі → П'єр підтримує Наташу.)

IV. Сприйняття та засвоєння учнями навчального матеріалу

1. Слово вчителя

— Князь Андрій — один із улюблених образів письменника. Освічений, шляхетний, гордий і честолюбний, він був незадоволений власним життям, оточенням, постійно перебував у пошуках сенсу буття. Він пройшов через захоплення Наполеоном і розчарування в ньому, через любов до Наташі і гірке переживання її зради, через смертельне поранення, щоб зрозуміти, що найбільше щастя — це щастя любові до всіх людей усього світу.

2. Евристична бесіда

- ♦ Яким ми бачимо Андрія Болконського в салоні Анни Павлівни Шерер? (*Розчарованим в оточуючому світі, цілеспрямованим, вольовим*)
- ♦ Чи змінився князь Андрій під час служби в штабі Кутузова й чому? (*Змінився, бо був на своєму місці, знайшов гідне собі заняття: «У виразі його обличчя, у рухах, у ході майже не було помітно колишньої нещирості, втомити та лінощі, він мав вигляд людини, яка не має часу думати про враження, яке вона справляє на інших, і зайнята ділом приємним і цікавим».*)
- ♦ Що думав князь Андрій напередодні Аустерліцької битви? (*Він над усе бажав слави: «...Хочу слави, хочу бути відомим людям, хочу бути любимим ними... заради одного цього я живу».*)
- ♦ Що зрозумів Болконський, лежачи тяжко пораненим під високим небом Аустерліца? (*Що все пусте, дріб'язкове, швидкоплинне*)
- ♦ Які почуття викликала зустріч Болконського зі старим дубом в Отрадному? (*Бажання жити*)
- ♦ Чому Болконський прагнув служити в діючій армії, а не при штабі, як йому пропонували? (*Хотів живої справи, щоб забути своє горе: «Він весь був відданий справам свого полку, він піклувався про своїх людей та офіцерів і був ласкавий до них».*)
- ♦ Про що шкодував князь Андрій, отримавши смертельне поранення? (*Що не розумів раніше любові, співчуття і всепрощення, про які говорила княжна Марія*)
- ♦ Чи можна говорити про те, що в образі Андрія Болконського автор втілює свою ідею про «неспротив злу насильством»? (*Певною мірою; можливі й інші думки*)

3. Інтерактивна вправа «Мозковий штурм»

- ♦ Якими є соціально-філософські ідеї роману «Війна і мир»?

(Очікувані відповіді: «Народ — рушійна сила історії», «Народ — оберіг національної незалежності, культури та традицій», «Війна і мир як два стани життя людини і народу», «Історична роль широких мас (народу) і особистості (Наполеон, Кутузов)», «Є три форми єднання людей: сім'я, народ, людство».)

V. Закріплення знань, умінь і навичок

- ◆ Наведіть найяскравіші приклади того, як Л. Толстой у своєму творі широко використав такі прийоми, як внутрішній монолог, пейзажі для зображення «діалектики душі». (*Монолог пораненого Болконського під небом Аустерліца; монолог княжни Марії; пейзажні замальовки неба, дуба та ін.*)

VI. Домашнє завдання

Для всіх: знати соціофілософські ідеї Л. Толстого, уміти характеризувати образ князя Андрія; прочитати III книгу твору.

Індивідуальне: підготувати повідомлення про Наполеона, Кутузова.

VII. Підсумок уроку

Учитель. Історія родин Ростових, Болконських свідчить про те, що «сімейні узи», любов, взаємоповага та взаєморозуміння якнайміцніше об'єднують людей. Герої роману належать до своєї епохи, живуть одним життям зі своїм народом, знаходять у народних уявленнях і віруваннях моральну підтримку (згадайте Наташу Ростову на полюванні та з ряженими). Разом із тим поривання до добра, співчуття, усвідомлення того, що кожна людина є часткою спільного організму, — характерні риси героїв епопеї. Рано чи пізно кожен із них приходиться до розуміння цих істин.

УРОК 25

Тема. Л. М. Толстой «Війна і мир». Народ і особистість у романі, народ і влада в розумінні письменника. Образи Наполеона та Кутузова

Мета: допомогти учням краще усвідомити ідейно-художній зміст роману; розвивати навички виділення головних епізодів, їх переказу та коментування, вміння характеризувати героїв, висловлювати свої думки; виховувати прагнення до пізнання та самопізнання, кращі риси характеру.

Оснащення: портрет письменника, видання твору, ілюстрації до нього; портрети Наполеона, Кутузова, фрагменти кінофільмів, ілюстрації до біографій історичних постатей роману.

Тип уроку: комбінований.

ХІД УРОКУ

I. Мотивація навчальної діяльності

Учитель. Він говорив, що на нього дивляться «сорок віків». Він зробив Францію провідною державою Європи, докорінно реформувавши її державний устрій. Його централізована система управління збереглася до наших днів. Наполеон... Одіозна фігура, герой для мільйонів людей... Хто він — вершитель історичної долі народів чи її знаряддя? Сьогодні на уроці ми спробуємо розібратися в цьому, а також з'ясувати, як до нього ставився Л. Толстой і чому.

II. Оголошення теми та мети уроку

III. Актуалізація опорних знань

1. Виділення основних епізодів III книги роману, стислий їх переказ і коментування («сюжетний ланцюжок»)

(Очікувані відповіді: Армія Наполеона готується до походу на Росію → князь Андрій болісно переживає зраду Наташі → Наташа хворіє через душевні потрясіння, дізнавшись, що Анатоль уже був одружений → П'єр закохується в Наташу → наступ французів, здача Смоленська → смерть старого князя Болконського → селяни бунтують → Микола Ростов допомагає княжні Марії виїхати з маєтку → Болконський відмовляється служити при штабі Кутузова і їде командувати полком → Бородинський бій → П'єр спостерігає за битвою, його роздуми → зустріч з князем Андрієм; поранення Болконського → зустріч з пораненим Анатолем Курагіним, якому відрізали ногу → від'їзд Ростових із Москви → поранений князь Андрій потрапляє в їхній обоз → захоплення французами Москви → спалення Москви → Наташа доглядає за пораненим князем Андрієм → князь просить Євангеліє → П'єр хоче вбити Наполеона, кидається в бійку з французами, арешт П'єра.)

2. Евристична бесіда

- ♦ Які сюжетні лінії закінчуються, а які продовжуються у цій частині роману? (Князя Андрія — він тяжкопоранений, звертається до Біблії; кульмінація розвитку образу П'єра — полон)

- ♦ Яка найбільша батальна сцена показана в цій книзі? (*Бородинський бій*)
- ♦ З ким із історичних осіб ми знайомимосся ближче? (*З Наполеоном та Кутузовим*)
- ♦ Які епізоди вас вразили найбільше? Чому? Над чим замислилися?
- ♦ Як змінилася ваша думка про героїв, про сам твір і його автора?

IV. Сприйняття та засвоєння навчального матеріалу

1. Слово вчителя

— Толстой вважав, що історія — це «діяльність всієї маси людей, які беруть участь у цій події».

Це означає, з одного боку, визначення ролі в історії кожної особистості, а з іншого боку — заперечення претензій окремої особистості керувати історією, бути її рушійною силою: «Людина свідомо живе задля себе, але слугує невідомою зброєю для досягнення історичної, загальнолюдської мети» (Л. Толстой).

Придивимосся ближче до тих людей, які претендували на роль вершителей долі. У народних героїчних епосах захисники Батьківщини завжди опоетизовуються, а її вороги — засуджуються. Не відступив від цієї традиції й Л. Толстой. Його герої, на відміну від героїв Достоевського, свідомо відмовляються від наполеонізму, переміщують у собі прагнення наслідувати кумира. Одним зі шляхів розвінчання культу Наполеона є показ його бездушності, нелюдності. Ось чому Толстой жертвує історичною достовірністю й змальовує Бонапарта як самозакоханого, егоїстичного авантюриста, злочинця.

Наполеон прийшов до Росії овіяний славою, впевнений у своїй непереможності. І зазнав поразки. Причину цього письменник вбачає в різному ставленні Кутузова й Наполеона до народу, до його ролі в історії. Кутузов, за Толстим, мав «народне почуття», зрозумів характер Вітчизняної війни, побачив вирішальну роль у ній народу. І в цьому виявилася його мудрість та прозорливість.

Наполеон же в усіх своїх вчинках, у всьому житті керувався прагненням до особистої слави й необмеженої влади. Тому його велич виявилася оманливою, а грандіозні плани зазнали краху.

Проблема народу розв'язується у романі багатопланово — і за допомогою численних образів з народу (наприклад, втіленням народної свідомості є образ Платона Каратаєва), і через окремі епізоди (купець Ферапонтов знищує свою крамницю з товарами, селяни Карпо і Влас відмовляються продавати французам сіно навіть за

вигідною ціною і спалюють його, жителі Москви залишають свої будинки і майно; виникає масовий партизанський рух), і через діалоги та роздуми головних героїв. У масових сценах дуже часто через полілоги незрозуміло, кому належать репліки, тому все це сприймається як узагальнений образ народної маси.

2. Повідомлення учнів — «експертів з історії» про Наполеона та Кутузова

3. Повідомлення учнів — «експертів з літературознавства» про образ Наполеона у світовій літературі

4. Повідомлення учнів про образи Наполеона і Кутузова в романі «Війна і мир» Л. Толстого

НАПОЛЕОН

Наполеон Буонапарте (так спочатку звучало його італійське прізвище) народився 15 серпня 1769 року в м. Аяччо на острові Корсика. Пройшовши навчання у французьких військових школах, у 1785 році став лейтенантом артилерії. Дуже любив математику, читав книги з історії, географії, зачитувався сучасною та античною літературою. Вирішальну роль у його кар'єрі зіграла Французька революція 1789 року та події, пов'язані з нею, — війна з Європою, падіння монархії та еміграція офіцерів-аристократів. 24-річний Наполеон, який уже був відомим завдяки взяттю Тулона, став бригадним генералом. Через два роки в Парижі спалахнув роялістський бунт. Наполеон з міським військом придушив його й отримав від Директорії чин командувача французької армії, що воювала в Італії з австрійцями. Блискуче маневруючи, наполеонівські війська перемогли супротивника, що чисельно переважав, і змусили його підписати мирну угоду.

Зрозумівши після повернення до Франції, що Директорія розгубила всіх прибічників, Наполеон вирішив, що настав його зірковий час, і 1799 року здійснив державний переворот. Складена й затверджена плебісцитом конституція заснувала нову форму правління — консульство, — за якої уряд очолили троє консулів. Однак насправді вся влада перейшла до рук першого консула — Буонапарта. Ставши повноправним диктатором, Наполеон докорінно змінив державний устрій країни, а багато його нововведень діють і донині. Він створив міцний централізований урядовий апарат, заснував національний банк, провів податкову реформу, ввів новий громадянський кодекс і нову систему освіти.

Коли в 1802 році Наполеон уклав мир із Англією, його популярність у народі стала надзвичайною. У 1804 р. він проголосив себе імператором, свою дружину Жозефіну — імператрицею, а членів своєї родини — королями Іспанії, Голландії, Вестфалії, Неаполя. Перемога під Аустерліцем дозволила Наполеону хазяйнувати в Італії та Німеччині. На європейській арені залишався ще один непереможений ворог — Росія. У 1812 р. Наполеон нападає на неї. Росіяни, які вистояли в Бородинській битві, обрали перевірену тактику й відступили, заманюючи ворога вглиб країни напередодні зими. Цар Олександр не підписав миру і після взяття Москви. Коли місто згоріло, Наполеону нічого не залишилося, як рушити у зворотню путь. Змучена холодом, голодом та набігами партизан, його армія зазнала нищівної поразки.

Наполеон був змушений зректися престолу. Але, втікши з Ельби, прибув до Парижа і без жодного пострілу за 20 днів захопив владу. На цей раз проти нього виступила вся Європа, і Наполеон зазнав поразки під Ватерлоо. Його було ув'язнено на острові Святої Єлени, де у 1821 році й добігло кінця життя цієї визначної людини.

КУТУЗОВ

Кутузов — головнокомандувач російською армією. Це реально історична особистість, талановитий російський воєначальник, який умілим командуванням російськими військами, мудрою стратегією ведення війни зробив величезний внесок у перемогу Росії над Наполеоном. Таким його і змальовує Толстой на сторінках свого роману. Вперше Кутузов з'являється як генерал, який командує однією з російських армій під час воєнної кампанії 1805 року. Вже на цій війні повною мірою виявляються його полководницькі здібності. На відміну від інших генералів, він від самого початку не схвалює цей похід російських військ, оскільки розуміє його приреченість. Коли все ж таки стало зрозуміло, що сутичок з французами не уникнути, Кутузов намагається обмежитись мінімальною кількістю військових операцій з тим, щоб зберегти сили і життя російських солдатів та офіцерів. Кутузов зі зневагою ставиться до кар'єристів, «салонних» генералів, усіх тих, для кого армія — це святкові паради, престижні посади, можливість швидкого просування по службі. Кутузов виступає проти насадження у російській армії модних тоді порядків німецької воєнної школи, через що Кутузова не люблять при дворі і в аристократичних салонах. Кульмінаційного злету полководницький геній Кутузова досягнув під час війни 1812 року, коли його було призначено головнокомандувачем усіма російськими військами.

У цій війні Кутузов виявляє себе більш досвідченим і далекоглядним стратегом, аніж Наполеон.

На відміну від Наполеона, Кутузов намагається зрозуміти внутрішню логіку війни, ті її закономірності, які непідвладні людині та розвиваються самі по собі, на які не може вплинути навіть надзвичайно сильна воля, як вважає Наполеон, але, аналізуючи які, можна посісти позицію, що спрямує цей об'єктивний хід подій на користь вдумливого аналітика.

Як намагається довести у романі Толстой, не лише патріотизм, але й, насамперед, звичайна житейська мудрість, співвідношення особистих вольових прагнень з об'єктивними законами історичного розвитку, їх глибоке розуміння забезпечили успіх полководницької стратегії та тактики Кутузова і, зрештою, стали запорукою його перемоги над ворогом.

V. Закріплення знань, умінь і навичок

Учитель. Образи Кутузова та Наполеона в романі Л. Толстого — «дещо більше, ніж персонажі», тому що вони виростають у символи двох різноспрямованих етичних сил. Заповніть таблицю, яка б відображала цю тезу.

Кутузов	Наполеон
<p>Відмова від усього особистого, егоїстичного, марнославного. Він «розуміє, що є щось сильніше і значніше за його волю, — це неминучий хід подій, і він вміє бачити їх, вміє зрозуміти їх значення...»</p> <p>У вирішальні моменти — досвідчений стратег.</p> <p>Зовні «проста, стара людина», добродушний, піклується про побут солдат.</p> <p>Асоціюється з мудрістю</p>	<p>Відмежований від інших стіною самоамілування, байдуже ставиться до оточуючих: «Видно було, що лише те, що відбувалося в його душі, мало інтерес для нього. Все, що було поза ним, не мало для нього значення, тому що все у світі, як йому здавалось, залежало тільки від його волі». Князю Андрію «Наполеон здавався... настільки маленькою, нікчемною людиною...» Підкреслюються риси «щасливого хлопчика», а його претензії на «керування історією» порівнюються з діями дитини, яка, «тримаючись за мотузочки, прив'язані всередині карети, уявляє, що вона править»</p>

VI. Домашнє завдання

Підготуватися до розповіді про народ і особистість в романі; прочитати (або повторити) IV книгу роману.

VII. Підсумок уроку

Інтерактивна вправа «Займи позицію та обґрунтуй її»

Примітка. «Так», «Ні», «Не визначився» написано на дошці або на аркушах в різних частинах класу. (За наявності часу вчитель може проаналізувати зміну позиції кимось із учнів.)

- ♦ Чи вважаєш ти, що визначна особистість є рушійною силою історичного процесу?
- ♦ Чи вважаєш ти, що від людини, навіть геніальної, нічого не залежить?
- ♦ Чи вважаєш ти, що поступ історії залежить від поєднання багатьох факторів?

УРОК 26

Тема. Л. М. Толстой «Війна і мир». Народ як головна сила історії, оберіг національної незалежності, культури та традицій. Образ Наташі Ростової

Мета: допомогти учням глибше усвідомити ідеї, художні особливості, естетичні відкриття письменника у творі; розвивати навички виділення ключових епізодів, їх переказу, аналізу, вміння оцінювати та обґрунтовувати свої твердження; виховувати повагу до загальнолюдських цінностей, інтерес до літератури.

Оснащення: портрет письменника, видання твору, ілюстрації до нього, фрагменти кінофільму.

Тип уроку: комбінований.

ХІД УРОКУ

I. Мотивація навчальної діяльності

Учитель. Протягом століть триває суперечка між філософами, вченими — істориками, літераторами й просто зацікавленими людьми про роль народу в історії. Хоча центральні фігури роману-епопеї Л. Толстого «Війна і мир» — не представники простого народу, вони теж «народ», «мир», його невід’ємна частина. І ті герої, які зуміли сприйняти народно-етичні погляди, моральні норми, вироблені віками, знайшли своє місце у житті, отримали гарячі симпатії автора й читачів.

Однією з тих, хто розкрив свої найкращі якості у єднанні з народом, народним духом, була Наташа Ростова. Взагалі, для Толстого жінка — це символ життєдайного джерела, берегиня роду, кохана, сестра, мати. Отже, жінка — це «мир». «Усі твори, щоб бути хорошими, мають... виспіватись із душі творця», — зазначав письменник. Саме таким образом, який просто «виспівався» у митця, є, напевне, образ Наташі Ростової. Про цей образ, а також про багато іншого, що пов'язано з романом-епопеєю «Війна і мир», ми говоритимемо сьогодні на уроці.

II. Оголошення теми та мети уроку

III. Актуалізація опорних знань

1. Виділення ключових епізодів IV книги роману, стислий їх переказ («сюжетний ланцюжок»), коментування

(Очікувані відповіді: Княжна Марія виховує сина Андрія Болконського → невідома доля князя Андрія → моління в церкві → П'єр у французькому полоні переживає страту заарештованих → знайомство з Платоном Каратаєвим → княжна Марія їде до пораненого брата, незважаючи на небезпеку, разом з Наташею вони за ним доглядають → роздуми князя Андрія і його смерть → французи запросили миру → страждання П'єра в полоні → Кутузов зволікає, стримує військо від непотрібних наступів на ворога, який і так гине → партизанська війна → загін Дениса Давидова → визволення П'єра з полону, звістка про смерть Петі Ростова і дружини П'єра Елен → зустріч княжни Марії і Наташі з П'єром, у якого прокинулося давнє почуття до Наташі → Наташа вийшла заміж за П'єра Безухова, народила дітей, стала дбайливою матір'ю і знайшла у цьому своє покликання → родина Ростових після смерті її глави залишилася в боргах, і Микола взяв їх під свою опіку, розпочав службу й намагався утримувати Соню і матір так, щоб вони не помітили бідності → восени 1814 року Микола одружився з княжною Марією.)

2. Евристична бесіда

- ♦ Чи очікували ви такого закінчення роману? Чи розчарував вас фінал роману, чи порадував?
- ♦ Які нові народні риси розкрилися в цій частині твору?
- ♦ Що найбільше запам'яталося, вразило?

IV. Сприйняття та засвоєння навчального матеріалу

1. Слово вчителя, евристична бесіда

— Роман-епопея «Війна і мир» містить більш ніж 100 масових сцен і майже 50 «солдатських епізодів». «Я прагнув писати історію

народу...» — пояснює Толстой. Як ми вже згадували на попередньому уроці, відступаючи від історичної правди, Л. Толстой зображує, наприклад, Наполеона повністю в непривабливому світлі, починаючи від зовнішності й закінчуючи духовними якостями, тому що для народу жорстокий загарбник не може бути людиною з якимись позитивними якостями. Кутузов — визволитель, переможець, чезре те, без сумніву, гарна людина.

Саме народ є рушійною силою історії, коли об'єднуються всі верстви населення заради благородної мети, такої, як захист Вітчизни, рідної землі. Селяни йдуть у партизанські загони, відмовляються продавати ворогам сіно, купці спалюють майно, щоб воно не дісталось завойовникам, дворяни залишають коштовні речі, щоб на підводах, які звільнилися, вивезти з Москви поранених. Не «я», а «ми» рухає історію, веде до справедливої перемоги. Наташа Ростова, коли молиться у церкві, думає: «Миром, — усі разом, без розрізнення станів, без ворожнечі, а об'єднані братньою любов'ю...» Цю думку повторює і солдат П'єру Безухову: «Усім народом навалитися хочуть, одне слово — Москва».

За Толстим, народ — головна сила, що визначила долю війни. Народ не розуміє і не визнає «гри» у війну, тому що вирішуються питання його життя і смерті. Письменник порівнює війну з двома фехтувальниками, один з яких вимагає дотримання правил гри, а інший жодних правил не визнає, тому що зрозумів — «справа ця не жарт, а стосується його життя», тому він «кинув шпагу» і, «взявши перши-ліпший дрюк, став ним наvertати». Роль партизан у Вітчизняній війні Толстой визначив так: «Партизани знищували велику армію частинами. Вони підбирали те опале листя, яке саме собою сипалося із засохлого дерева — французького війська, — і інколи трясли це дерево». Якщо взяти в цілому, то день Бородіна — день перемоги російського духу, хоча війна — це жорстоке й нелюдське «потьмарення» людського розуму.

«Війна і мир» є не лише геніальним відтворенням картин російської дійсності, своєрідною «військовою повістю» нового часу, але й схвильованою розповіддю про випробування людини, нації на моральну стійкість, на життєздатність. Недаремно Наташа Ростова, яка серед головних героїв духовно стоїть найближче до народу, його культури й традицій (згадайте полювання, запальну «Бариню» в її виконанні, ряджених, ворожіння, спільну молитву в церкві), виступає в романі втіленням «природної краси», поезії «життя» і «розуму серця». Однак чарівній, жвавій та безпосередній, обдарованій музичним талантом і душевною інтуїцією Наташі також доводиться пройти через життєві випробування, перш ніж стати втіленням толстовського ідеалу дружини й матері.

- ♦ Пригадайте, коли ми вперше зустрічаємося з Наташею Ростовою? (*На іменинах у її матері-графині*)
- ♦ Згадайте зовнішність героїні в тринадцятирічному віці. («*Чорноока, з великим ротом, негарна, але жвава дівчинка...*»)
- ♦ Чим захопила Наташа Ростова всіх на своєму першому балу? (*Несхожістю з іншими манірними світськими дівчатами, життєрадісністю*)
- ♦ У якій атмосфері зростала Наташа? (*В атмосфері загальної любові, сімейного затишку, взаємоповаги*)
- ♦ Що вразило в Наташі її дядька під час полювання? («— *День від'їздила, це й для чоловіка не абищо, і як нічого й не було!*», «*Як, де, коли ця графинечка, яку виховала емігрантка-французженка, увібрала в себе з того російського повітря, що ним вона дихала, цей дух, звідки взяла вона ці прийоми, що їх на де кале давно б мали витіснити? Але дух і прийоми ці були ті самі, не наслідовні, не студійовані, російські...*», *Вона «вміла зрозуміти все те, що було і в Онисії, і в батькові Онисії, і в тітці, і в матері, і в кожному росіянинові»*)
- ♦ Які почуття були у Наташі до Андрія Болконського? (*Нові, сильні: «Але такого, такого... зі мною ніколи не бувало!»*)
- ♦ Чому Наташа захопилася Анатолем Курагіним? (*Красивий, умів залицятися, а Наташа не мала досвіду світського життя*)
- ♦ Як переживала Наташа обман Курагіна, свою помилку? (*Дуже тяжко, до хвороби*)
- ♦ Які риси характеру Наташі виявилися під час від'їзду з Москви у зв'язку з наступом французів? (*Вона пожертвувала всім майном родини заради того, щоб вивезти поранених.*)
- ♦ У чому Наташа знаходить сенс свого життя? (*У материнстві, ставши дружиною П'єра Безухова, у піклуванні про родину*)
- ♦ Чим приваблює образ Наташі? (*Багатим внутрішнім світом, доброзичливістю, щирістю, обдарованістю*)

2. Змалюйте узагальнений образ Наташі Ростової за допомогою «Сонечка»

V. Закріплення знань, умінь і навичок

Учитель. Прокоментуйте уривки з тексту, визначте, хто про кого говорив чи з ким.

- «Ти знаєш, що Соня мій друг, такий друг, що я руку обпечу для неї. Ось подивися.— Вона підняла свій серпанковий рукав і показала на своїй довгій, худій і ніжній ручці під плечем, значно вище ліктя (у тому місці, що буває закрите бальними платтями), червоний знак.— Це я обпекла, щоб довести їй любов. Просто лінійку розпекла на вогні й притиснула». (*Наташа братові Миколі Ростову*)
- «Так, це добрі, гарні люди... певна річ, вони не розуміють ні на волосину того скарбу, який мають; але вони — добрі люди, і вони становлять найкращий фон для того, щоб на ньому вирізнялася ця особливо поетична, переповнена життям, чудесна дівчина!» (*Андрій про Наташу*)
- «Миром, усі разом, без різниці станів, без ворожнечі, а з'єднані братньою любов'ю — будемо молитися». (*Наташа молилася в церкві*)

VI. Домашнє завдання

Навчитися характеризувати збірний образ народу в романі та образ Наташі Ростової; виписати приклади (5–7) художніх засобів та прийомів, за допомогою яких створюється образ героїні.

VII. Підсумок уроку

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Закінчіть речення:

- Про історію з Анатолем Курагіним я думаю...
- Мене здивувало (вразило)...
- Я думаю, що в наш час Наташа була б...

УРОК 27

Тема. Л. М. Толстой «Війна і мир». «Діалектика душі» толстовських героїв. Духовні шукання П'єра Безухова

Мета: допомогти учням глибше усвідомити «діалектику душі» толстовських героїв, їхні духовно-моральні шукання; розвивати навички характеризування героїв, аналізу художнього тексту, вміння висловлювати свої думки та обґрунтовувати їх, зіставляти різні явища літератури й життя; виховувати прагнення до самопізнання та самовдосконалення.

Оснащення: портрет письменника, видання твору, ілюстрації до нього, фрагменти кінофільму.

Тип уроку: формування вмінь і навичок.

ХІД УРОКУ

I. Мотивація навчальної діяльності

Учитель. «...Для художника не може і не мусить бути героїв, а повинні бути люди», — зазначав Л. Толстой. Отже, письменника цікавлять насамперед люди, їхня душа, їхні шукання сенсу життя, ідеалу, як шукає їх він сам.

Один із улюблених Толстим, вистражданих ним у творчих мук образів, є образ П'єра Безухова. «Діалектику» його душі ми й досліджуватимемо сьогодні на уроці.

II. Оголошення теми та мети уроку

III. Актуалізація опорних знань

1. Наташа Ростова очима автора й очима сучасного читача (відповідь учня)

2. Зачитування використаних для створення образу Наташі художніх засобів та прийомів (з коментуванням)

3. Усний твір-роздум «Народ у романі Л. Толстого “Війна і мир” — рушійна сила історії, оберіг традицій чи сіра маса, грубий натовп?»

IV. Формування вмінь і навичок

1. Слово вчителя

— Те, що відбувається в душі людини — відчуття, почуття, страхи, переживання, — дуже важко висловити. Герої Толстого здатні настільки глибоко відчувати одне одного, що іноді їм навіть не потрібні слова. Згадайте, як спілкуються між собою Наташа та П'єр — «без допомоги суджень, умовиводів та висновків». І все ж таки автору вдається розкрити перед читачами «діалектику душі» своїх героїв, показати розвиток їхніх душ. Він широко використовував внутрішні монологи, авторський переказ роздумів героя або опис його стану. Щодо цього відомий письменник А. Франс зазначав: «Як епічний письменник, Толстой наш спільний учитель; він учиє нас спостерігати людину і в зовнішніх проявах, що виражають його природу, і в потаємних рухах його душі...»

Одним із найцікавіших у цьому сенсі є образ П'єра Безухова, який проходить складний шлях суперечливих духовних пошуків. Цей образ тісно співвіднесений у романі з образом Андрія Болконського. Обидва вони початково навіть були об'єднані у задумі Толстого в єдиний, ще чітко не сформований персонаж.

Як пише дослідник творчості митця В. Кулешов, «образ П'єра Безухова виник першим у задумах письменника, він виріс із образу декабриста, який повернувся із заслання і про якого Толстой хотів написати роман. А у “Війні і мирі” про “декабризм” П'єра лише натякається у фінальних розділах. У процесі роботи над романом із багатопланового образу П'єра Безухова виділився образ Андрія Болконського, спочатку доволі епізодичний — молодого офіцера, який повинен був “красиво померти” у битві під Шенграбенном. Таким він спочатку виник у свідомості Толстого. Потім образ Болконського значно ускладнився, і звідси певна “подвійність” його щодо П'єра Безухова, звідси їхній внутрішній зв'язок, паралелізм у пошуках». Відмінності між героями, які одразу впадають у вічі, — це раціоналізм Андрія та емоційність П'єра: князь Андрій — людина вчинку, тоді як П'єр — людина думки, більш схильна до філософських роздумів над життям.

2. Евристична бесіда, виконання завдань пошуково-дослідницького характеру

Заповнення таблиці «Характеристика П'єра Безухова»

Зовнішні події в житті героя	Внутрішній стан, риси характеру, що проявляються
Приїзд з-за кордону і перший «вихід у світ» (у салоні Анни Павлівни Шерер)	Доброзичливість, наївність, незграбність
Отримання (неочікуване) спадку й титулу, одруження з Елен	Нерішучість, непристосованість до життя, байдужість до власних почуттів
Дуель з Долоховим	Безрозсудливість, ображене самолюбство, лють
Зустріч на поштової станції з масоном	Сумніви, духовне спустошення
Участь у масонській ложі	Прагнення до оновлення
Здійснення перетворень у своїх маєтках	Незнання життя, непрактичність, невміння організувати, довести справу до кінця

Зовнішні події в житті героя	Внутрішній стан, риси характеру, що проявляються
Примирення з дружиною, таємна закоханість у Наташу	Почуття безвиході
Поїздка до війська, поведінка на полі бою під Бородіно	Патріотизм, відчуття своєї причетності до історії
Рішення залишитися в Москві і вбити Наполеона, щоб звільнити людство від тирана	Готовність до подвигу, до великих справ, вболівання за долю людей
Полон	Переосмислення життя, перенесення страждань
Поєднання з коханою людиною, Наташею Ростовою	Здатність до сильних і щирих почуттів: «Весь сенс життя, не для нього одного, але для всього світу, здавалось йому, полягав тільки в його коханні і можливості її кохання до нього»
Громадська діяльність	Віра в можливість змін у суспільстві завдяки діяльності власній і таких, як він. «Коли ви стоїте й очікуєте, що ось-ось розірветься ця натягнута струна, коли всі очікують неминучого перевороту, — треба якомога тісніше і більше народу взятися рука з рукою, щоб протистояти загальній катастрофі»

- ♦ Чому П'єр розчарувався в масонстві? (Див. Додаток до уроку.)
- ♦ Як ви думаєте, чому перетворення в мастках за масонськими ідеями, зазнали поразки? Згадайте думки П'єра з цього приводу: «Як легко, як мало зусилля потрібно, щоб зробити так багато добра, — думав П'єр, — і як мало ми про це дбаємо!»
- ♦ Чи міг П'єр убити Наполеона, якщо б для цього склалися сприятливі умови?
- ♦ Яке значення для П'єра мала зустріч у полоні з Платоном Каратаєвим?
- ♦ Чому, переживаючи прикроці полону, «П'єр відчув нове, не пережите ним почуття радості й міцності життя»?
- ♦ Як вам здається, чи схожий П'єр Безухов на майбутнього декабриста?

V. Закріплення знань, умінь і навичок

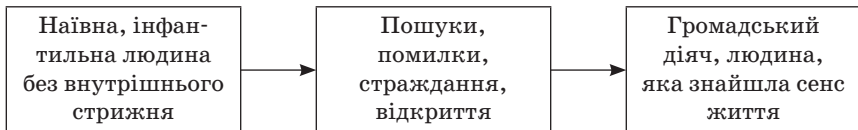
1. Закінчіть висловлення: «Діалектика душі — це...»

Коментар учителя

— Повний розвиток душевних сил письменник не уявляв поза єднанням людини зі своїм народом, зі всім «миром», поза вільним виявом «природного» егоїзму.

Герої Толстого перебувають у постійному пошуку, вони не можуть задовольнитися істиною, знайденою одного разу, якою б важливою та справедливою вона не була. Їхня душа працює, і в цьому полягає її діалектика, її розвиток. Їм необхідні моральні чистота й розуміння сенсу, мети життя. Без цього пошуку вони просто не можуть жити.

2. Схематичне зображення «діалектики душі» П'єра Безухова

VI. Домашнє завдання

Навчитися характеризувати образ П'єра Безухова у його розвитку. Виписати 4–5 художніх засобів і прийомів творення його образу.

VII. Підсумок уроку

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Закінчіть речення:

- П'єр Безухов для мене...
- Цей образ близький нашому читачеві тим...
- Мене вразило...

Додаток до уроку 27

Масонство (у перекладі з франц. *вільний каменярь*) — релігійно-етичний рух. Виник в Англії в буржуазних та дворянських колах на початку XVIII ст. Розповсюдився у багатьох країнах Європи, зокрема в Росії у 30-х рр. XVIII ст. Назву, організаційні форми (так звані «масонські ложі»), традиції масонство запозичило в середньовічних цехів (братств) каменярів, частково — у рицарських і містичних орденів. З масонством були пов'язані як реакційні, так і прогресивні громадські рухи. Для масонства були характерними

певні форми протесту проти соціальної несправедливості, релігійної нетерпимості й одночасно — аполітичність, проповідництво підкорення владі. Масони прагнули створити таємну всесвітню організацію з утопічною метою мирного об'єднання людства в релігійному братньому союзі. В Україні перша масонська ложа виникла 1784 р. у Києві.

Наприкінці XVIII — на початку XIX ст. такі організації існували в Харкові, Одесі, Кременчуці, Житомирі, Дубно, Полтаві та інших містах України. Окремі масонські організації були пов'язані з декабристами.

Масонські ложі були заборонені в Україні в 1819 році, у Росії — в 1822 р.; вони відродилися тільки на початку XX ст. (до того існували в глибокому підпіллі). Масонство особливо розповсюджене в США, Великобританії, Італії, Франції, Ізраїлі.

УРОК 28

Тема. Л. М. Толстой «Війна і мир». Система образів роману-епопеї

Мета: допомогти учням розібратися в складнощах системи персонажів роману як носіїв певних ідей та повноцінних, художньо довершених образів; розвивати навички характеризування образів, їх зіставлення, визначення їх ролі у творі, висловлення своїх думок та їх доведення; виховувати повагу до загальнолюдських морально-етичних норм, прагнення до самовдосконалення.

Оснащення: портрет письменника, видання твору, ілюстрації до нього, фрагменти кінофільму.

Тип уроку: формування вмінь і навичок.

ХІД УРОКУ

I. Мотивація навчальної діяльності

Учитель. «У житті є тільки одне безперечне щастя — жити для інших», — вважав Л. Толстой. Відповідно він і своїх героїв поділяв на тих, хто з цим згоден, і на тих, хто не згоден, живе для власного задоволення. У складній системі образів роману «Війна і мир» ми й спробуємо розібратися сьогодні на уроці.

II. Оголошення теми та мети уроку

III. Актуалізація опорних знань

1. Охарактеризувати образ П'єра Безухова, висловити свою думку щодо того, чи можна його вважати головним героєм твору.
2. Зачитати приклади художніх засобів, за допомогою яких створювався образ П'єра, визначити їх роль та естетичне значення.
3. Творче завдання: продовжити історію П'єра Безухова, виходячи із задуму автора.

IV. Формування вмінь і навичок

1. Слово вчителя

Система образів роману «Війна і мир» є надзвичайно складною та розгалуженою. Долю окремих своїх героїв Толстой простежує дуже детально, до інших звертається ситуативно й несистематично; значна кількість персонажів, серед них і носіїв важливих ідей, з'являються лише епізодично (як, скажімо, Платон Каратаєв). У цілому образи, представлені в романі, на думку дослідників, згруповані Толстим за принципом контрасту між персонажами, які сповідують особисті, вузькоогоїстичні інтереси, і тими, кому дорогі інтереси загальногромадські, суспільні; між справжніми патріотами і тими, хто лише декларує національно-патріотичні позиції; між тими, хто відповідає критеріям духовності, моральності, порядності і людьми аморальними. Про головних героїв — князя Андрія, Наташу Ростову, П'єра Безухова — ми вже говорили.

2. Робота в групах. Охарактеризуйте решту персонажів твору

Завдання:

I група характеризує світську знать, змальовану у творі.

II група характеризує княжну Марію, порівнює її з Наташею Ростовою.

III група характеризує Миколу Ростова і його родину.

IV група характеризує тих героїв, яких би вони виділили ще (крім згаданих).

Матеріали для роботи груп та очікувані результати

I група

Світська знать Москви та Петербурга живе розкішним життям, проводячи час за обідами, на балах, у салонах та на прийомах. Їхні інтереси зосереджені на способах примноження своїх статків, на вдалій кар'єрі, підтриманні корисних зв'язків. Дослідник творчості письменника М. Теплинський зауважує: «Основний принцип зображення Толстим негативних персонажів — статика, відсутність руху, глибини переживань. Їхній моральний світ завжди примітивний, позбавлений інтелектуального багатства й моральної

привабливості; їм не притаманне живе сприйняття природи... Вироблені пози, незмінні посмішки, акторська гра були звичними...»

Анна Павлівна Шерер — досвідчена світська дама, тактична у поведінці, впливова при дворі, хитра й схильна до інтриг жінка.

Князь Василій Курагін — міністр, відома й впливова у петербурзьких салонах людина. Безпринципний. Поки Кутузов перебуває в немилості при дворі, князь говорить про нього зі зневагою. Після того, як Кутузова призначили головнокомандувачем, різко змінює своє ставлення. Бере участь в інтригах навколо заповіту старого графа Безухова. Коли ж спадок перейшов до П'єра, влаштує його шлюб зі своєю донькою Елен.

Згадаймо твір О. де Бальзака «Гобсек» і порівняймо з нього та з роману Л. Толстого «Війна і мир» сцени:

О. де Бальзак «Гобсек»	Л. Толстой «Війна і мир»
<p>«Гобсек відкинув його, немов пір'їнку, і відчинив двері. Яке видовище стало перед нами! У кімнаті панувало страшне безладдя. Графиня стояла нерухомо, розкуйовджена, на обличчі в неї був вираз розпачу. Заскочена зненацька, вона розгублено дивилася на нас палаючими очима, а навкруг неї було розкидано усякий мотлох, папери, одяг померлого, ганчір'я. Моторошно було бачити цей хаос навколо небіжчика. Тільки-но граф помер, його дружина зламала всі шухляди у письмовому столі, килим навколо неї встеляли шматки порваних листів; скриньки було зламано, портфелі розрізано — скрізь нишпорили її зухвалі руки. Можливо, спочатку її пошуки були марними, але тепер її вигляд і хвилювання свідчили, що вона, зрештою, таки знайшла таємні папери»</p>	<p>«— Але, любя княжно, — лагідно й переконливо казала Анна Михайлівна, заступаючи дорогу від спальні й не пускаючи княжну, — чи не буде це занадто важко для бідного дядечка в такі хвилини, коли йому потрібен відпочинок? У такі хвилини розмова про земне, коли його душа вже приготована... <...> — Я й не знаю, що в цьому папері, — казала княжна, звертаючись до князя Василя й показуючи на мозаїковий портфель, якого вона тримала в руках. — Я знаю лише, що справжня духівниця у нього в бюро, а це забутий папір... Вона хотіла обійти Анну Михайлівну, але Анна Михайлівна, підстрибнувши, знову загородила їй дорогу.</p> <p>— Я знаю, любя, добра княжно, — сказала Анна Михайлівна, хапаючися рукою за портфель і так міцно, що видно було — вона не скоро його пустить...</p> <p>Княжна мовчала. Чутно було лише звуки зусиль боротьби за портфель. Видно було, що коли вона заговорить, то заговорить невтішно для Анни Михайлівни.</p> <p>— Чого ж ви мовчите, мій кузене? — раптом крикнула княжна так голосно, що у вітальні почули і злякалися її голосу. — Чого ви мовчите, коли тут бозна-хто дозволяє собі втручатися й робити сцени на порозі кімнати вмираючого? Інтриганка! — прошепотіла вона люто і шарпнула за портфель з усієї сили, але Анна Михайлівна зробила кілька кроків, щоб не відстати від портфеля, й перехопила руку»</p>

Анатоль Курагін — представник «золотої молоді». Розв'язний, нахабний, самовпевнений і недалекоглядний. Життя бачить як ланцюжок приемних розваг і насолод. Зневажливо ставиться до жінок, не знає, що таке справжнє почуття. Захоплюється Наташею, але обманює її, не замислюючися про безчестя, адже він уже одружений. Після Бородинського бою ми бачимо Анатоля з ампутованою ногою жалюгідним, розгубленим.

Елен Курагіна — уособлення цинізму, штучності, фальші та лицемірства світського середовища. Надзвичайно красива жінка, із бездоганними світськими манерами; нею захоплюються багато чоловіків. Але за всім цим криються вульгарність, розбещеність, прагнення наживи. Вийшовши заміж за П'єра Безухова заради багатства, Елен зраджує його; потім вимагає майно. «Де ви, там розпуста і зло», — говорить П'єр. Елен засновує свій власний аристократичний салон, вихваляє усе французьке, Наполеона. Врешті-решт вона заплутується в інтригах, у взаємин зі своїми коханцями та покровителями й помирає 1812 року.

Федір Долохов — картяр, гульвіса, хоробрий до нерозважливості, войовничий авантюрист. За витівку з поліцейським, якого прив'язав до ведмеда, з офіцерів розжалуваний у солдати. Під час військової кампанії зумів повернути собі звання. Спровокував П'єра на дуель, обманув під час гри в карти Миколу Ростова, допомагає Анатолію підготувати їхню з Наташею втечу. Підступний і жорстокий.

II група

Княжну Марію батько виховує дуже суворо. Тому вона надзвичайно релігійна, замкнена в собі, у неї майже немає близьких та друзів. Незважаючи на свою освіченість, розум, сердечність і багатий внутрішній світ, Марія не сподівається на особисте щастя через непривабливу зовнішність. Коли ж її намагаються одружити з Анатолем Курагіним, вона рішуче відмовляється, бо бачить у ньому егоїста й чужу їй людину. Заряди щастя інших княжна Марія готова пожертвувати всім. Вона виховує маленького племінника, сина князя Андрія. Коли дізнається, що брат поранений, незважаючи на небезпеку, їде доглядати за ним та підтримувати його.

Ця героїня — повна протилежність Елен Курагіній, яка має красу, та не має серця. У княжни Марії ж — усе навпаки. Але вона заслуговує на щирі почуття, і знаходить їх у особі Миколи Ростова. Ставши його дружиною, цілковито віддається родині.

Порівняльна характеристика княжни Марії та Наташі Ростової

Марія Болконська «аристократка духу»	Критерії для порівняння	Наташа Ростова «природна жінка»
Неприваблива	Зовнішність	Не красуня, але мила
Спокійна, урівноважена, релігійна	Характер, темперамент	Жвава, весела, життєрадісна
Любить родину, поважає і слухається батька	Ставлення до родини	Любить родину, трохи свавільна
Замкнута	Ставлення до інших	Відкрита
Любити, жити для інших	Розуміння свого призначення в житті	Любити, жити для інших

III група

Глава сім'ї — граф Ілля Андрійович Ростов, який користується авторитетом у своєму колі. Він надзвичайно гостинний, щедрий, приємний, але зовсім непрактичний, через це постійно в боргах. До кінця життя він так не зміг виправити стан фінансових справ родини.

Головна риса графа — його надзвичайна любов до своїх дітей, турбота про них.

Багато рис успадкував від батька Микола Ростов — «невисокий кучерявий молодий чоловік з відкритим виразом обличчям». Він недовчився в університеті, вступив до гусарського полку, з яким брав участь у двох російсько-французьких кампаніях 1805 і 1812 років. У перших військових сутичках почуття хоробрості бореться в ньому зі страхом, але вже в 1812 році він діє впевнено, як мужній офіцер-патріот, готовий навіть до самопожертви. Не зовсім розважливий (а в юні роки навіть дуже нерозважливий) — грав у карти і програв велику суму грошей, поставивши під удар добробут усієї родини, брав участь у гусарських пиятиках та розвагах, інколи жорстоко ставився до селян.

Після перемоги над французами і смерті батька Ростов одружується з Марією Болконською і йде у відставку. Він приймає усі батьківські борги й поступово з ними розраховується.

Толстой відмовляється від традиційного поділу життя на «приватне» та «суспільне». У нього Микола Ростов, граючи в карти з Долоховим, «молиться Богу, як він молився на полі битви на Амштеттенському мосту», а в бою під Островною скаче «напереріз розладнаним рядам французьких драгун... з почуттям, з яким він нісся напереріз вовку».

У Миколі завжди були ті «ростовські» і «руські» риси характеру — талановитість, душевна широта і щедрість, якими сповна була наділена його сестра Наташа. Але він їх придушував, віддаючи перевагу умовностям, дворянській честі. Однак у часи потрясінь і випробувань душа Миколи звільнилася від зовнішніх умовностей, як від час непотрібного, залишилося лише прагнення жити за законами шляхетності, добра і правди.

IV група

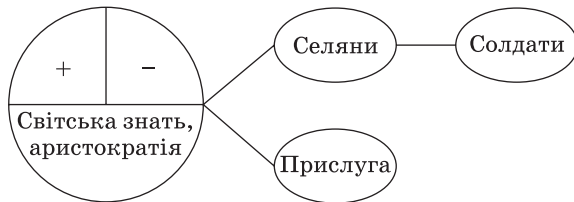
Аналізує образи Платона Каратаєва, Тушина чи когось іншого, знайшовши відповідні цитати в тексті.

3. Повідомлення про роботу в групах

V. Закріплення знань, умінь і навичок

Евристична бесіда

- ♦ Чи відповідає твір після аналізу системи образів вашому уявленню про роман-епопею? Чи достатньо мірою показані всі прошарки російського суспільства початку XIX ст.?
- ♦ Покажіть за допомогою опорної схеми обсяг і місце різних верств суспільства, зображених у романі. Кого не показано у творі?

(У романі не показано, зокрема, середній клас, духівництво.)

VI. Домашнє завдання

Навчитися характеризувати систему образів та окремих героїв роману, уміти зіставляти їх, робити висновки.

VII. Підсумок уроку

Інтерактивна вправа «Передай мікрофон другові»

Передати «мікрофон» товаришеві, продовживши фразу: «Із героїв, про яких сьогодні говорили, мені найбільш близький... тому що...»

УРОК 29

Тема. Л. М. Толстой «Війна і мир». Загальнолюдське значення проблематики твору. Особливості стилю, композиції, художні прийоми та засоби у творі

Мета: підсумувати й узагальнити вивчене, допомогти учням з'ясувати загальнолюдське значення проблем, порушених у творі, художні особливості твору; розвивати навички узагальнення та систематизації знань, цілісного сприйняття великого епічного твору, вміння висловлювати свої судження на основі прочитаного та власних життєвих спостережень; виховувати вдумливого, спостережливого читача, громадянина, який поважає загальнолюдські цінності.

Оснащення: портрет письменника, видання твору, ілюстрації до нього, фрагменти кінофільму.

Тип уроку: узагальнення та систематизація вивченого.

ХІД УРОКУ

I. Мотивація навчальної діяльності

Учитель. Осягти великий епічний твір, особливо роман-епопею, який порушує багато вічних проблем, що хвилюють людство, дуже нелегко. Для цього його слід прочитати повністю, і неодноразово. У різному віці буде різним і сприйняття. І все ж, якщо тепер, навіть під час побіжного знайомства, у вас виник інтерес, зачепилися якісь струни і вашої душі, завдання письменника і наше з вами вважайте виконаним. Сьогодні ми ще раз озирнемося на пройдений шлях і спробуємо відповісти на питання, чому роман Л. Толстого «Війна і мир» залишається популярним і в наш час.

II. Оголошення теми та мети уроку

III. Узагальнення й систематизація вивченого

1. Інтерактивна вправа «Мозковий штурм»

Учитель. Виділіть у романі проблеми часу та вічні проблеми.

Примітка. Очікувані відповіді можуть бути такими, як наведено в таблиці далі.

Тогочасні проблеми	Вічні проблеми
Стосунки поміщиків (панів) і селян; сприйняття у вищому світі кодексу офіцерської честі; дуелі; участь у завойовницьких війнах; офіцерська служба; протекціонізм	Війни і миру; життя і смерті; честі й безчестя; духовності й бездуховності; високої моралі й аморальності; батьків і дітей; сімейного виховання; кохання, шлюбу

2. Слово вчителя

— Як бачимо, є проблеми, які не старіють упродовж століть; і в наш час доводиться їх розв'язувати, звісно, відповідно до наших умов життя.

Спробуємо на прикладі кількох вічних проблем простежити, чи змінився їх зміст, наповнення, і як саме.

Проблема війни і миру

За часів Толстого	У наш час
Царський уряд часто посилав свої війська для загарбницьких воєн. Участь офіцерів (а діти аристократів з дитинства записувалися в армію до вищого офіцерського складу) була проявом відданості імператорові. Війна 1812 року була для росіян захистом Вітчизни, участь у ній — патріотичним обов'язком, справою честі. Проте війна — все одно є жорстокістю і безглуздя, антигуманним пережитком варварства. Недаремно Л. Толстой постійно висуває ідею «вічного миру»	Остання війна — Друга світова. Участь у ній як захисника Вітчизни — справа честі, патріотичний і моральний обов'язок. Участь в Афганській війні була справою підневільною, жорстокою, несправедливою і безглуздою. Народна мораль визнає лише оборону та захист своєї Батьківщини, тому служба в армії захисту — почесний обов'язок. Мир, дружні стосунки різних народів — це найголовніше. А розв'язання конфліктів — справа дипломатів, уряду

(Висновок. Як бачимо, тези й мотиви є дуже схожими.)

Проблема сімейного виховання

За часів Толстого	У наш час
В аристократичних сім'ях дбали про добру освіту дітей, навчання їх гарних манер і поведження у світському товаристві; для юнаків — про їхню кар'єру. Був розвинений протекціонізм	Батьки прагнуть дати дітям вищу освіту, допомагають здобути престижну професію або привчають до власної справи. Існує корупція

За часів Толстого	У наш час
<p>Одружувалися часто за розрахунком, у своєму колі. Перевагу надавали багатим і впливовим нареченому чи нареченій. Дуже сильні сімейні традиції, «честі фамілії»; різкіше виявляється в характері спадковість (старий граф Ростов — син Микола Ростов)</p>	<p>Через недостатню увагу до виховання, «відкупляння» грошима та подарунками часто пожинають гіркі плоди. Одружуються часто за власним вибором, але терези іноді схиляються не на бік кохання, а на бік багатства та впливовості</p>

(Висновок. Відмінності більш помітні внаслідок зміни умов життя, самого його укладу.)

3. Слово вчителя

— Ви пам'ятаєте, що часи кінця XVIII — початку XIX століття називають *наполеонівськими*, настільки ця одіозна постать вплинула на розум і свідомість мільйонів. Олександр Пушкін у поемі «Євгеній Онегін» писав:

Ми всі — от-от Наполеони;
Тварин двоногих міліони,
Знаряддя лиш для нас одне,
А щире почуття — смішне.

(Переклад М. Рильського)

- Поясніть думку поета і поміркуйте, як вона позначається на поведінці героїв роману.

4. Порівняйте два пейзажі в романі, визначте їх роль у розкритті психології героїв (тут і далі — переклад О. Кундзіча)

Дуб навесні

Край дороги стояв дуб. Мабуть, у десять разів старший за берези, з яких складався ліс, він був у десять разів грубший і вдвоє вищий за кожну березу. Це був величезний, у два обхвати дуб з обламаним давно, видно, гіллям і з обламаною корою, зарослою давніми болячками. З величезними своїми незграбними, несиметрично розчепіреними кострубатими руками й пальцями, він старим, сердитим і презирливим виродком стояв між веселими березами. Лише він один не хотів знати чарів весни і не хотів бачити ні весни, ні сонця.

«Весна, і любов, і щастя! — наче казав цей дуб. — І як не набрид-не вам усе та ж сама дурна й безглузда омана. Усе одне й те саме, і все омана! Нема ні весни, ні сонця, ні щастя. Он, дивіться, сидять

задушені мертві ялини, завжди однакові, а ось і я розчепірів свої обламани обідрані пальці, де не вирости вони — зі спини, з боків; як вирости — так і стою, і не вірю вашим надіям та оманам».

(Підкреслює зневіру героя — князя Андрія.)

Дуб улітку

Старий дуб, весь оновлений, розкинувшись наметом соковитої, темної зелені, млів, ледь-ледь погойдуючись у сьайві вечірнього сонця. Ні кострубатих пальців, ні болячок, ні колишньої недовіри та горя — нічого не було видно. Крізь тверду столітню кору пробилися без гілок соковиті молоді листки, так що не можна було йняти віри, що цей старий породив їх.

Тільки він відчинив віконниці, місячне сьайво, наче воно, чатуючи біля вікна, давно чекало цього, ринуло в кімнату. Він відчинив вікно. Ніч була холоднувата і непорушно-ясна. Перед самим вікном був ряд підстрижених дерев, чорних з одного і сріблясто освітлених з другого боку. Під деревами була якась соковита, мокра, кучерява рослинність з подекуди сріблястим листям і стеблами. Далі за чорними деревами був якийсь блискучий від роси дах, правіше велике кучеряве дерево з яскраво-білим стовбуром і гілками, і вище його трохи неповний місяць на ясному, майже беззоряному... небі.

(Підкреслює готовність героя до відродження, оновлення.)

5. Визначте, які художні засоби використовує автор, змальовуючи чарівну ніч, а також те, яке психологічне навантаження він несе

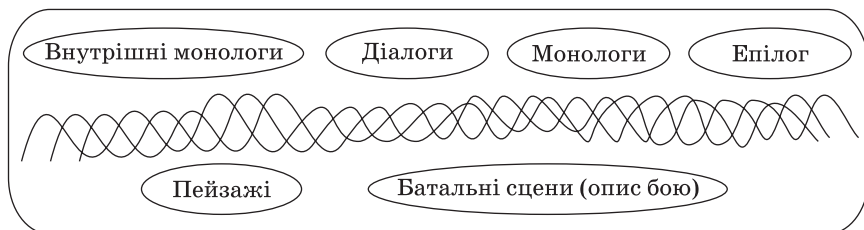
(Метафора місячне сьайво... давно чекало; епітети — холоднувата, непорушно-ясна; повтори — чорна, кучерява; пейзаж налаштовує героя на романтичний лад, готує князя Андрія до мимовільної зустрічі з Наташею)

6. Слово вчителя

— Як уже згадувалося на попередніх уроках, визначну роль для розкриття «діалектики душі» героїв у романі відіграють внутрішні монологи. Інколи передавання думок персонажа переривається авторськими коментарями, що створює ефект «подвійного бачення» (згадайте внутрішній монолог Миколи Ростова після бою під Шенграбеном). Часом автор (як, до речі, і Ф. Достоєвський) так буде внутрішній монолог, що створює ілюзію стенографічно точного відтворення неупорядкованого, спонтанного внутрішньої мовлення персонажа — «потоків свідомості».

- ♦ Знайдіть у тексті один із внутрішніх монологів і проаналізуйте його.

7. Що може означати така умовна (опорна схема)?

(Композиція твору, переплітання сюжетних ліній, позасюжетні елементи)

IV. Домашнє завдання

Повторити вивчений матеріал, підготуватися до письмового контрольного твору за романом Л. Толстого «Війна і мир».

V. Підсумок уроку

Інтерактивна вправа «Займи позицію та обґрунтуй її» («Так», «Ні», «Не визначився»)

- Я хотів би (хотіла б) прочитати роман ще раз (чи подивитися кінофільм).
- Багато ідей роману мене зацікавили.
- Я вважаю, що твір близький за своєю проблематикою нашому часу.

УРОК 30

Тема. Твір за романом-епопеєю Л. М. Толстого «Війна і мир»

Мета: виявити рівень розуміння змісту, ідейно-художніх особливостей твору; розвивати аналітичне мислення, зв'язне писемне мовлення, вміння висловлювати свої судження й аргументувати їх; виховувати високі моральні якості, прагнення до самопізнання та самовдосконалення.

Оснащення: портрет письменника, видання твору, ілюстрації до нього, художній текст.

Тип уроку: розвиток зв'язного мовлення.

ХІД УРОКУ

I. Оголошення теми, мети уроку; мотивація навчальної діяльності

II. Основний зміст роботи

1. Оголошення тем для написання твору (за вибором)

2. Інструктаж, коментарі до написання твору

3. Написання роботи

Теми для творів

- 1) «Діалектика душі» толстовських героїв.
- 2) Діалог з одним із героїв твору «Війна і мир».
- 3) Війна і мир очима героїв Л. Толстого.
- 4) Мій улюблений герой роману Л. Толстого «Війна і мир».
- 5) «Немає істини там, де немає простоти і правди» (за романом «Війна і мир» Л. Толстого).
- 6) Чому Наполеон і його ідеї заволоділи розумом мільйонів? (Наполеон очима Л. Толстого.)
- 7) «Толстой — це цілий світ» (*М. Горький*).
- 8) «У житті є тільки одне безперечне щастя — жити для інших» (*Л. Толстой*).

III. Домашнє завдання

Підготуватися до тематичного оцінювання (тестування).

IV. Підсумок уроку

УРОК 31

Тема. Тематичне оцінювання № 3 (тестування)

Мета: перевірити рівень знань, умінь і навичок учнів з метою їхньої корекції; розвивати пам'ять, навички аналізу, зіставлення літературних та життєвих явищ, висловлення власних суджень та їх обґрунтування; виховувати кращі людські якості.

Оснащення: тестові завдання.

Тип уроку: контроль і корекція знань, умінь і навичок.

ХІД УРОКУ

I. Аналіз учнівських творів**II. Оголошення теми та мети уроку,
мотивація навчальної діяльності****III. Основний зміст роботи****1. Інструктаж до виконання тестових завдань****2. Написання контрольної роботи (виконуються всі завдання)****Варіант I**

Початковий та середній рівні (кожна правильна відповідь — 1 бал)

1. Кому з героїв роману Л. Толстого «Війна і мир» належать ці думки і в який момент: «...Хочу слави, хочу бути відомим людям, хочу бути любимим ними, то адже ж я не винен, що я хочу цього, що одного цього я хочу, заради одного цього я живу»?
 - а) П'єру Безухову, коли він спостерігав Бородинський бій;
 - б) Миколі Ростову під час бою на Амштеттенському мосту;
 - в) Андрію Болконському перед Аустерліцькою битвою;
 - г) Андрію Болконському після Аустерліцької битви.
2. Ідея, яку не представлено у творі Л. Толстого «Війна і мир»:
 - а) «вічного» миру;
 - б) протесту проти існуючого ладу;
 - в) неспротив злу насильством;
 - г) народ — рушійна сила історії.
3. До якої таємної організації вступив П'єр Безухов, познайомившись на поштової станції з Баздеєвим?
4. Закінчіть речення: «Роман Л. Толстого про проблеми сімейного життя має назву...»

Достатній рівень (кожна правильна відповідь — 2 бали)

1. Порівняйте образи Наташі Ростової, Марії Болконської та Елен Курагіної.
2. Розкрийте роль образу Наполеона в романі Л. Толстого «Війна і мир».

Високий рівень (максимально 4 бали)

Виконайте одне із завдань.

1. Складіть план-тези до теми «Ідейно-художні особливості роману Л. Толстого “Війна і мир”».

2. Зробіть психологічний, ідейно-художній аналіз уривка з роману Л. Толстого «Війна і мир»: «Ще так недавно, коли я підходив до цього столу з думкою виграти сто рублів, купити мамі до іменин цю шкатулку і їхати додому, я такий був щасливий, такий вільний, веселий. І я не розумів тоді, який я був щасливий! Коли ж це скінчилось і коли почався цей новий, жажливий стан?»

Варіант II

Початковий та середній рівні (по 1 балу)

1. Кому з героїв роману Л. Толстого «Війна і мир» належать слова і з якого приводу вони сказані: «Як легко, як мало зусилля потрібно, щоб зробити так багато добра... — і як мало ми про це дбаємо!»?
 - а) Андрію Болконському з приводу реформ у своїх маєтках;
 - б) П'єру Безухову, який захопився ідеями масонства;
 - в) Миколі Ростову, який допоміг Марії Болконській виїхати з маєтку перед навалою французів;
 - г) П'єру Безухову, який урятував дівчинку під час пожежі в Москві.
2. Яка з названих «вічних» проблем не порушується у творі Л. Толстого «Війна і мир»?
 - а) Батьків і дітей;
 - б) війни й миру;
 - в) людини й природи;
 - г) сім'ї, шлюбу й кохання.
3. Що зрозумів Андрій Болконський, побачивши Наполеона?
4. Закінчіть речення: «Автобіографічна трилогія Л. Толстого має назву...»

Достатній рівень (по 2 бали)

1. Порівняйте образи Андрія Болконського, П'єра Безухова й Миколи Ростова.
2. З'ясуйте роль образу Кутузова в романі Л. Толстого «Війна і мир» і в реальній історії.

Високий рівень (максимально 4 бали)

Виконайте одне із завдань.

1. Напишіть вірогідне (виходячи із задумів автора) продовження сюжетної лінії П'єра Безухова і Наташі Ростової.
2. Складіть план-тези до теми: «Творчість Л. Толстого й Ф. Достоєвського — вершини російської та світової літератури, найповніший вияв можливостей реалізму».

IV. Підсумок уроку

УРОК 32

Тема. Видатний російський поет М. О. Некрасов — «співець страждань народних»

Мета: ознайомити з життям і творчістю видатного російсько-го письменника, зацікавити ними, допомогти визначити роль і місце Некрасова в літературі; розвивати навички сприйняття навчального матеріалу на слух, виділення головного, висловлення власних думок і вражень; виховувати активну життєву позицію.

Оснащення: портрет поета, ілюстрації до біографії, виставка творів різних видань; поема М. Некрасова «Княгиня Трубецька» (або «Княгиня М. Волконська»).

Тип уроку: вивчення нового матеріалу.

ХІД УРОКУ

I. Аналіз виконання роботи з тематичного оцінювання

II. Мотивація навчальної діяльності

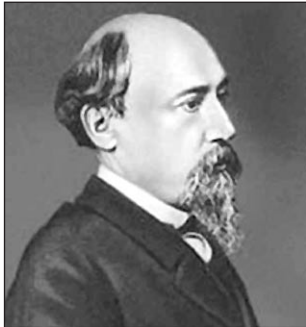
Учитель. Напевне, ви ще з дитинства пам'ятаєте вірш про діда Мазая та зайців, знаєте вираз про жінку, яка «Коня на скаку остановит, В горящую избу войдет!», чули, мабуть, і відомий романс «Что так жадно глядишь на дорогу?» Автор цих творів — Микола Олексійович Некрасов (у російській літературі є ще один відомий письменник ХХ ст. Віктор Некрасов, так само, як і ще один Толстой — Олексій). За влучними словами поета Расула Гамзатова, «Некрасов — ціла поетична держава, що живе за своїми законами». І сьогоднішнє наше знайомство — саме з ним, поетом і громадським діячем Миколою Некрасовим.

III. Оголошення теми та мети уроку

IV. Сприйняття та засвоєння навчального матеріалу

1. Слово вчителя (міні-лекція з елементами бесіди)

— Він міг би жити в розкошах, ні про що не турбуватись, якби вмів лицемірити, не помічати страждань інших і взагалі не замислюватися над життям. Три роки він поневірявся по петербурзьких закутках, витримуючи голод і холод, але зумів вибратися з цього, знайти своє місце в житті й зайнятися улюбленою справою. Він об'єднав навколо свого журналу усі прогресивні літературні сили тогочасної Росії, що надало право сказати письменнику С. Смирнову:

Микола Некрасов

«Поняття некрасівська школа — масштабне, як поняття народ».

- ♦ Які літературні паралелі спадають вам на думку після знайомства із біографією поета? (*Достоевський, Раскольников, Разуміхін та ін.*)

Майбутній письменник народився 1821 року в містечку Немирові Кам'янець-Подільської губернії. Його батько, Олексій Сергійович, небагатий поміщик, служив у той час в армії в Україні в чині капітана й одружився з Оленою Андріївною Закревською. Але дитячі спогади

Некрасова повністю пов'язані із селом Грешневим Ярославської губернії, розташованим на березі Волги; це був маєток Некрасових, куди батько поета переїхав із сім'єю, вийшовши у відставку.

Мабуть, у жодного з російських поетів не було таких важких спогадів про дитинство і рідний дім, як у Некрасова: «тут щось усіх давило», «безплідне й нікчемне» життя проходило «среди пиров, бессмысленного чванства, разврата грязного и мелкого тиранства». Ці рядки — звинувачення жорстокості й дикого норову батька, а також пам'ятник ніжної любові матері, життя якої загубив батько — «угрюмый невежда».

Атмосфера кріпосницької садиби навчила поета «терпіти й ненавидіти». Одного разу він, як і всі селяни-кріпаки, з радістю спостерігав за пожежею у власному домі, що нагадував в'язницю. Зате духовно багата, всебічно освічена, проста й добра мати сприяла прилученню сина до прекрасного — музики, задушевних українських пісень, казок, поезії. Вона добре знала твори світової літератури й часто переказувала малому Миколці уривки з них. Через багато років Некрасов згадував про це в поемі «Мати».

И голос твой мне слышался впотьмах,
Исполненный мелодии и ласки,
Которым ты мне сказывала сказки
О рыцарях, монахах, королях.
Потом, когда читал я Данте и Шекспира,
Казалось, я встречал знакомые черты:
То образы из их живого мира
В уме моем напечатлела ты.

Образ матері Некрасов увічнив у творах «Родина», «Затворница», «Несчастные», «Баюшки-баю», «Рыцарь на час», незакінченій поемі

«Мать» та ін. Замислюючись ще в дитинстві про сумну долю своєї матері, майбутній поет навчився співчувати всім знедоленим жінкам.

- ♦ Як ви думаєте, якою є роль дитинства, батьків у формуванні рис характеру дитини, потім дорослої людини?

Саме мати, всупереч думці батька, порадила синові вступати не у Дворянський полк — військовий навчальний заклад, а до університету. Але не досить підготовлений Некрасов не зміг вступити до університету, а батько за непослух зовсім відмовив йому в матеріальній підтримці. Почалися страшні петербурзькі поневіряння — без спеціальності, без зв'язків і без грошей. Сам поет згадував про це так: «Цілих три роки я почувався постійно, кожного дня голодним. Доводилося їсти не тільки погано, не тільки надголодь, але й не щодня».

Завдяки величезній силі волі, працьовитості, безмежному терпінню й нелюдській витривалості, Некрасов вижив і розпочав літературну діяльність. «Він не кланявся, не просив, не запобігав», «він шукав тільки незалежності і шукав виключно своїми силами», «він готовий був скоріше казна над чим працювати, ніж позичати навіть у свого батька й просити його про допомогу», — засвідчують мемуаристи.

Перша збірка Некрасова «Мрії і звуки» мала романтичний характер, але школа «петербурзьких закутків» звернула його думки до критичного реалізму.

- ♦ Як ви думаєте, така сувора школа випробувань, що її пройшов Некрасов, — на користь людині чи на шкоду?

Одним із перших, хто прийшов на допомогу юнакові Некрасову, був Федір Коні, відомий педагог і драматург, який залучив його до роботи у своїх журналах. Далі була зустріч з відомим критиком В. Белінським. Той спочатку розкритикував поетичну збірку, але, послухавши вірш «У дорозі» (1845), вигукнув: «Чи знаєте, що ви поет, і поет справжній?» І його, й інших сучасників вразила антикріпосницька спрямованість вірша Некрасова, виражена в досконалій художній формі. У вірші показана доля дівчини-кріпачки, яку заради примхи навчали й виховували разом із панянкою, а потім повернули в село («Знай-де место свое ты, мужичка!»), віддали заміж за кріпака, а вона не вміє «ни косить, ни ходить за коровой!..» Чоловік-візниця, розповідаючи про свою дружину, робить висновок: «Погубили ее господа...»

- ♦ У кого з українських письменників є подібні сюжети? (У Тараса Шевченка, Марка Вовчка)

З початку 40-х років Некрасов починає працювати в «Отечественных записках», видає низку альманахів («Физиология Петербурга» (1845), «Петербургский сборник» (1846)), у яких мужньо вступається за народ. Через це на нього посипалися доноси агентів III Відділення жандармерії. У середині 40-х років Некрасов розпочав редагування журналу «Современник», заснованого ще О. С. Пушкіним у 1836 році, об'єднавши навколо нього кращі сили російської літератури.

Після замаху Каракозова на царя у квітні 1866 року «Современник» опинився у скрутному становищі. Щоб урятувати своє «дітище», Некрасов вирішує від імені літературного фонду привітати царя Олександра II як вірний підданий, читає вірші на його честь в Англійському клубі. Але це не допомагає. Журнал закривають, а Некрасов шкодує про зроблене й карається за «неверные звуки», які видала його ліра.

- ♦ Як ви думаєте, чи було таке звернення до царя зрадою принципів поета?

З 1868 року Некрасов разом із Салтиковим-Щедріним і Єлисеєвим редагує журнал «Отечественные записки». Некрасов-редактор мужньо захищає прогресивні, передові для того часу твори від утисків цензури. Завдяки йому був опублікований роман М. Чернишевського «Що робити?» Про свої стосунки з владою поет дуже точно сказав у вірші «Уныние»:

Со стороны блюстителей порядка
Я, так сказать, был вечно под судом.

У 1877 році Некрасов видає книгу віршів «Последние песни». З 1863 року він працює над поемою «Кому на Руси жить хорошо». Цензура не дозволила включити її до збірки «Последние песни» й вирізала з «Отечественных записок», де вона вже була надрукована.

У 1878 році мужнього поета й громадського діяча не стало. Некрасов, окрім численних ліричних віршів, створив ще цикл «декабристських» поем. Особливо вражає твір «Русские женщины», що складається з кількох частин. Присвячений він дружинам декабристів, які мужньо, відмовившись від дворянських привілеїв, пішли за своїми чоловіками на каторгу, до Сибіру, щоб підтримати їх, розділити з ними долю «і в горі, і в радості».

2. Зачитування уривків із поем «Княгиня Трубецька» або «Княгиня М. Волконська»

V. Закріплення знань, умінь і навичок

Проблемне питання

- ♦ Що поріднює Некрасова з Л. Толстим, його творчістю? (*Співчуття знедоленим, тема декабристів; спільна робота в журналах*)

VI. Домашнє завдання

Для всіх: докладніше ознайомитися із біографією письменника; вміти характеризувати його творчість; скласти план-тези за підручником.

Індивідуальне: вивчити напам'ять вірші «О шостій вчора завернув...» або «Роздуми біля парадного під'їзду» (за бажанням).

VII. Підсумок уроку

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Закінчіть речення:

- Мене вразило...
- Для мене Некрасов як людина і як поет...
- Вірші поета здалися мені...

УРОК 33

Тема. М. О. Некрасов. Поезії «О шостій вчора завернув...», «Роздуми біля парадного під'їзду»

Мета: допомогти учням глибше усвідомити ідейно-художній зміст лірики Некрасова; розвивати навички виразного читання, аналізу ліричних творів, висловлення своїх суджень про них та їх обґрунтування; виховувати активну громадянську позицію, кращі людські якості, любов до поезії.

Оснащення: портрет поета, видання творів, ілюстрації до них, до епохи Некрасова (Петербург).

Тип уроку: вивчення нового матеріалу (урок-спостереження).

ХІД УРОКУ

I. Мотивація навчальної діяльності

Учитель. Лейтмотивом усієї творчості Миколи Некрасова можуть стати його власні слова: «Я лиру посвятив народу своєму...»

І дійсно, у творах поета ми знаходимо різні теми та проблеми, але найбільше його цікавить народ, боротьба за покращення життя трудящих, проти зла та насильства. Сьогодні ми зануримося у світ некрасівської поезії, щоб відчутти і дух епохи, і жар серця самого автора.

II. Оголошення теми та мети уроку

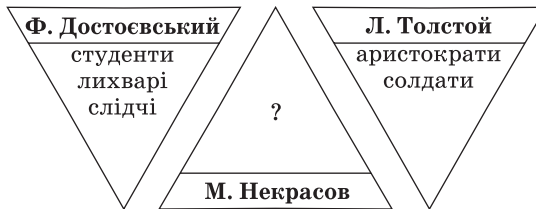
III. Актуалізація опорних знань

1. Робота в парах

Розповісти одне одному про життя і творчість Некрасова, поставити запитання, уточнити власні відомості.

2. Розповідь одного учня (або кількох) про М. Некрасова

3. Заповнення схеми про основні об'єкти зображення у різних російських письменників

IV. Сприйняття та засвоєння навчального матеріалу

1. Слово вчителя

— Мабуть, кожен митець замислюється над тим, кому й навіщо потрібні його твори, кому й чому вони служать. Тема поета й поезії була актуальною і для Некрасова. Ще в ранній збірці у вірші «Тот не поэт» письменник-початківець чітко висловив думку про те, що він повинен писати, хто має право носити високе звання поета:

Кто у одра страдающего брата
 Не пролил слез, в ком состраданья нет,
 Кто продает себя толпе за злато,
 Тот не поэт!

Подібні думки лунатимуть і у віршах Некрасова «Муза», «Блажен незлобивый поэт», «Элегия» та ін. Особливо емоційно наснажена, просякнута громадянськими, патріотичними почуттями поезія «Поэт и гражданин»:

Будь громадянин! Служа мистецтву,
Для блага ближнього живи,
Свой гений подчиняя чувству
Всеобнимающей Любви.

І далі:

Иди в огонь за честь отчизны,
За убежденья, за любовь...

А ці слова стали крилатими:

Поэтом можешь ты не быть,
Но гражданином быть обязан.

Більш детально ми розглянемо вірш «О шостій вчора завернув...», у якому висвітлюється інший аспект теми поета й поезії.

2. Виразне читання вірша

3. Словникова робота за питаннями учнів

Сенная — вулиці в Петербурзі, де багато закладів торгівлі, розпивочних; брудна, з підозрілим людом.

Муза — богиня творчості, натхнення.

4. Обмін враженнями щодо прочитаного

5. Евристична бесіда

- ♦ Від імені кого йде оповідь? (*Від першої особи, ліричного героя — автора*)
- ♦ Про що свідчить факт побиття батогами жінки? (*Про жорстокість; безправність селян, беззахисність у великому місті*)
- ♦ Як ви думаєте, що сталося, за що били? (*Мабуть, за невелику провину, інакше здали б у поліцію*)
- ♦ Чому жінка мовчала? (*Була терплячою, гордою; мабуть, почувалася винною; вважала, що це є припустимим*)
- ♦ Чому «бич свистал, играя»? (*Напевне, биття приносило задоволення тим, хто карав селянку*)
- ♦ Чому зроблений такий висновок у кінці поезії? (*Поетів часто карають за сміливе, правдиве слово, причому дуже суворо.*)
- ♦ Чим вражає вірш? (*Лаконізмом, точністю деталей і влучністю порівняння-висновку*)
- ♦ Чи багато художніх засобів у вірші і як це відбилося на його художності? (*Зовсім мало: інверсія «крестьянку молодую», «сестра твоя родная», неповне речення, діалог, поєднання реальних і умовних, символічних персонажів; висока художність досягається завдяки цим засобам та лаконізму й неочікуваності такого висновку*)

6. Слово вчителя

— Виходячи з високого уявлення про борця за народне щастя, про призначення поета і поезії, Некрасов був дуже вимогливим до себе як до людини, громадянина й письменника. Тому він палким, сильним словом виступив на захист народу, що сам не знає своєї сили, як богатир, який спить; покійно несе тягар непосильної праці, нужди та безправ'я. Ці та багато інших питань Некрасов порушує у хрестоматійному вірші «Роздуми біля парадного під'їзду».

Улітку 1857 року М. Некрасов оселився на Литейному проспекті в Петербурзі, де прожив довгі роки. Тепер там його меморіальний музей. Якщо відвідувачі музею подивляться у вікно, що виходить на Литейний, то праворуч, навкоси вони побачать великий сірий будинок з колонами й парадним під'їздом. У 1858 році там мешкав генерал Муравйов, який у 1863 році криваво придушив повстання в Польщі, за що отримав прізвисько «вішатель». Під час написання Некрасовим «Роздумів біля парадного під'їзду» цей значний чиновник посідав два пости в царській адміністрації: був міністром державного майна та головою одного з департаментів; він відав справами державних (або «казенних») селян і тих, які належали царській родині. Біля парадного під'їзду виникали раз по раз трагічні сцени, свідком яких був поет. Одна із сучасниць Некрасова, Панаєва, у своїх «Спогадах» розповідає: «Я... підійшовши до вікна, зацікавилася селянами, що сиділи на східцях парадного під'їзду будинку міністра.

Пізня осінь, ранок був холодний і дощовий. Ймовірно, селяни хотіли подати якесь прошення і рано-вранці з'явилися біля будинку. Швейцар, вимітаючи сходи, прогнав їх; вони сховалися за виступом під'їзду й переступали з ноги на ногу, притискаючись до стіни та мокнучи під дощем.

Я пішла до Некрасова й розповіла про сцену, що побачила. Він підійшов до вікна у той момент, коли двірники будинку й городовий гнали селян геть, штовхаючи їх у спину. Некрасов стиснув губи й нервово посмикував вуса; потім швидко відійшов від вікна й ліг знову на диван. Години через дві він прочитав мені вірш «Біля парадного під'їзду».

Без сумніву, сцена, що її побачив поет, послужила імпульсом до роботи над віршем, але він зовсім не обмежився її описом. Конкретні спостереження — лише початок шляху до широких соціальних узагальнень.

7. Виразне читання вірша

8. Словникова робота за питаннями учнів

9. Обмін враженнями щодо прочитаного

10. Евристична бесіда, виконання завдань пошуково-дослідницького характеру

- Як ви думаєте, чий парадний під'їзд описаний? (*Знатного чиновника, багатого вельможі*)

Коментар учителя

— Безперечно, що одним із прототипів образу вельмож у вірші був Муравйов, адже йому більше, аніж будь-кому, були притаманні жорстокість, пихатість та любов до розкоші.

Але він був не єдиним прототипом. Рядки, в яких поет передбачає, за яких обставин помре його персонаж: «Созерцая, как солнце пурпурное Погружается в море лазурное...» — були створені під враженням від випадкової зустрічі навесні 1875 року із графом Чернишовим, який доживав свої останні дні на одному з італійських курортів, а до того протягом 20 років обіймав посаду воєнного міністра при Миколі I й насаджував в армії муштру, тілесні покарання. Тому можна зробити висновок, що «владелец роскошных палат» в «Роздумах біля парадного під'їзду» — це не портрет якоїсь однієї людини, а збірний, узагальнений, типовий образ царського вельможі, якого зовсім не турбує тяжке становище селян, про долю яких він зобов'язаний турбуватися за службовим обов'язком. Розмови про «народне благо» для нього — забава «щелкопёров».

- ♦ Як автор називає того, хто у свята приїжджає, щоб засвідчити свою повагу господареві? (*«Одержимый холопским недугом»*)
- ♦ Які незвичні прохачі прийшли до під'їзду? (*Селяни з далеких губерній*)
- ♦ З чого це видно? (*Бідний одяг, розтерті до крові ноги, боязкі й покірні*)
- ♦ Чому швейцар не пустив людей навіть за хабар? (*Мало грошей, вигляд невідповідний*)
- ♦ Як реагують на це мандрівники-прохачі? (*Покірно відходять, сподіваючися на Божу волю; потім, можливо, пропивають з горя гроші*)
- ♦ Як змінюється тональність вірша, коли йдеться про вельможу, який веде розкішне життя та якого зовсім не хвилюють страждання народу? (*Робиться гнівно-звинувачувальною, автор звертається безпосередньо до цього героя*)
- ♦ До кого далі з почуттям болю та співчуття звертається автор? (*До рідної землі, народу*)
- ♦ Що засвідчує велику повагу поета до народу, розуміння ним його ролі? (*Слова «сеятель твой и хранитель»*)

- ♦ Про що свідчить кінцівка твору? Яким є її характер? (Автор ставить питання, яке опосередковано закликає народ «прокинутися», відчутти свою силу й почати відстоювати своє право на людське існування)
- ♦ Поділіть вірш на смислово-інтонаційні частини й складіть план.
(Очікувані відповіді:
 1. Відвідувачі парадного під'їзду у свята і в будень.
 2. Селян не допускають до високої особи.
 3. Життя володаря розкішних палат.
 4. Страждання та стогін російського мужика.
 5. Коли ж відбудеться духовне пробудження народу?)
- ♦ Знайдіть у вірші пейзаж і визначте його роль.

(Под пленительным небом Сицилии,
В благовонной древесной тени,
Созерцаая, как солнце пурпурное
Погружается в море лазурное,
Волосами его золотя,—
Убаюканный ласковым пенем
Средиземной волны...

Висновок. Пейзаж слугує контрастом до зображуваних (і домальованих уявою читача) картин народного життя.)

- ♦ Який художній прийом використаний автором у таких рядках:

Ты уснешь, окружен попечением
Дорогой и любимой семьи.
(Ждущей смерти твоей с нетерпением)...

(Іронію)

- ♦ Які рядки з вірша стали крилатими (інколи вже з іншим значенням)? («Этот стон у нас песней зовется...»)
- ♦ Які образи-символи зустрічаються у творі? (Річки Волги — символу Росії)
- ♦ Визначіть, яким розміром написаний вірш. (Анапестом)

V. Закріплення знань, умінь і навичок

Учитель. Знайдіть синоніми до слів, що вживаються у вірші М. Некрасова.

Примітка. Другу колонку таблиці учні заповнюють самостійно.

Слова з вірша М. Некрасова	Сучасні синоніми
Холопский недуг	Підлабузництво
котомка	сумка, торба
лапти	взуття
армячишка	верхній одяг
чернь	простий народ
пилигримы	мандрівник
кошли	гаманці
щелкопёр	журналісти, письменники
аркадская идиллия	рай
бурлаки	робітники на важкій роботі

VI. Домашнє завдання

Вміти виразно читати, аналізувати вірші Некрасова, виписати з поезії «Роздуми біля парадного під'їзду» не названі на уроці приклади художніх засобів, пояснити їх роль.

VII. Підсумок уроку

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Закінчіть речення:

- Мене вразила поезія...
- Некрасов постав для мене як...
- Тепер мені зрозуміло, чому...

II семестр

УРОК 34

Тема. М. О. Некрасов. Поезії «Трійка», «На смерть Шевченка». Поетичне новаторство автора

Мета: допомогти учням усвідомити ідейно-художній зміст та значення поезій Некрасова, його новаторство; розвинути навички аналізу ліричних творів, уміння обґрунтовано доводити свої судження; виховувати почуття гуманізму, естетичні смаки.

Оснащення: портрет поета, збірки його творів, ілюстрації до них; аудіозаписи.

Тип уроку: комбінований.

ХІД УРОКУ

I. Мотивація навчальної діяльності

Учитель. У кожного народу є його вірні сини, його мужні захисники. То ж не дивно, що між ними існує духовна спорідненість. Йдеться про М. Некрасова і Т. Шевченка. Хтось повинен був покласти на вівтар Вітчизни всі свої сили, талант, мужність. І вони це зробили. Сьогодні на уроці ми розглянемо зв'язки цих двох видатних людей, а також те, що нового вніс у російську й світову поезію поетичний дар Некрасова.

II. Оголошення теми та мети уроку

III. Актуалізація опорних знань

1. Виразне читання, аналіз та власна оцінка з обґрунтуванням віршів М. Некрасова «О шостій вчора завернув...» та «Роздуми біля парадного під'їзду»

2. Наведення прикладів художніх засобів з поезії Некрасова і з'ясування їх ролі в художньому тексті

Учитель. Зверніть обов'язково увагу на антитезу («Втихомолку проклятий отчиною, Возвеличенний громкой хвалой!..»),

іронію («Герой», «Впрочем, что ж мы такую особу Беспokoим для мелких людей»), анафори («И... И...», «Где бы... Где бы», «Стонет...»), перелічення, риторичні окличні та питальні речення, вигуки, звертання та ін.

IV. Сприйняття та засвоєння навчального матеріалу

1. Слово вчителя

— Як ми вже згадували, Некрасов у своїй творчості завжди переймався долею жінок, добре пам'ятаючи життя своєї матері, спостерігаючи за долею інших жінок.

Якось випадкова зустріч на дорозі — і народився вірш «Трійка» (Згадайте одразу трійку у Гоголя!)

2. Виразне читання поезії М. Некрасова «Трійка»

3. Словникова робота за питаннями учнів

4. Обмін враженнями щодо прочитаного

5. Евристична бесіда, виконання завдань пошуково-дослідницького характеру, проблемні питання

- ♦ Що нагадає за загальним звучанням вірш (особливо початок)? (*Народну пісню, романс*)
- ♦ У якому дусі змальована дівчина? (*У фольклорному; так народ уявляє ідеал дівочої краси; про це свідчать розмовні інтонації, слова з народної говірки: не диво, не прочь, бешеной, под хмельком та ін.*)
- ♦ Які умовні частини можна виділити в поезії? (*Перші й останні дві строфи — своєрідне обрамлення, риторичне звертання до дівчини; основна частина — теперішнє красуні та її непривабливе майбутнє, як у тисяч її подруг*)
- ♦ Чи йдеться у вірші про тяжкі суспільні умови, суспільний деспотизм? (*Певною мірою, більше наголошується на сімейному деспотизмі, який є не менш тяжким для жінки*)
- ♦ До якого виду лірики ви б віднесли цей вірш Некрасова? Своє твердження доведіть. (*Є елементи різних жанрів, тому можна віднести і до інтимної лірики, і до громадянської, і до сюжетного вірша тощо*)

6. Прослуховування аудіозаписів (виразне читання, пісня)

- ♦ Який настрій викликає цей твір, чому?

Учитель. Некрасівський «Современник» неодноразово писав про українську літературу, виступав на її захист, рішуче

підтримував право українського народу мати свою національну мову, свою літературу. У колі «Современника» особливо цінували Т. Г. Шевченка, справді народного письменника. Блискучу оцінку творам Шевченка дав Добролюбов. Після повернення із заслання мужній український поет в 1858 році виступав разом із Некрасовим на літературних вечорах. У журналі друкували його вірші.

Відомо, що Некрасов проводжав Шевченка в останню путь. Йдучи в сумній процесії, склав вірш «На смерть Шевченка», який удома записав, а потім з метою безпеки розірвав навпіл. «Современник» назвав Шевченка справді народним поетом. Пізніше Некрасов, виступаючи експертом на суді з приводу видання «Кобзаря», високо оцінив творчість Шевченка, назвав його поетом глибоко національним.

Вірш «На смерть Шевченка» знаходився під цензурною забороною і вперше був надрукований за кордоном в українському журналі «Зоря» у Львові.

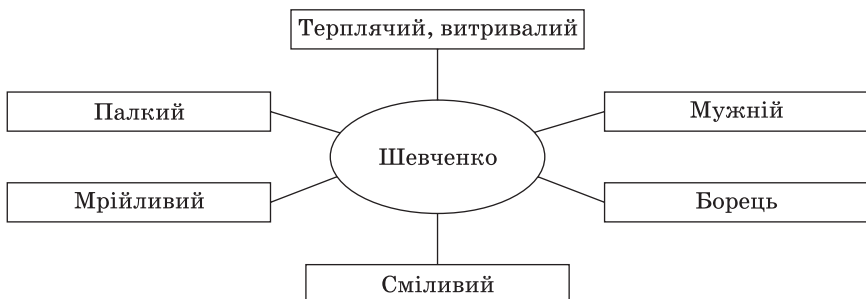
7. Виразне читання вірша М. Некрасова

8. Словникова робота за питаннями учнів

9. Обмін враженнями щодо прочитаного

10. Евристична бесіда

- ♦ Як розуміти перші чотири рядки вірша, особливо другий рядок? (*Людина-борець, прогресивний діяч проходить через нелюдські випробування та рано гине*)
- ♦ Які рядки твору можна вважати стислою поетичною біографією Шевченка? (*Другу строфу*)
- ♦ З яким висловом автора можна не погодитися, знаючи біографію Шевченка? (*«Может, и жил-то он этой надеждой», — Шевченко любив життя і мріяв зовсім про інше, сподівався на своє щастя і щастя своєї України*)
- ♦ Яким постає Шевченко у вірші Некрасова?

- ♦ Які риси характеру, якості Шевченка ви б додали ще, спираючись на свої знання з української літератури? (*Любов до Батьківщини, талановитість, глибоку віру в краще майбутнє народу та ін.*)
- ♦ Чим, на вашу думку, близькі двоє великих поетів? (*Гуманізм, співчуттям до знедоленого народу, боротьбою за його краще майбутнє*)

V. Закріплення знань, умінь і навичок

Учитель. Поєднайте приклади художніх засобів, що зустрічаються у віршах Некрасова, з їх визначенням.

Человек замечательный молодость трудная	Іронія
Изведал: тюрьму петербургскую, справки, допросы ...степь, крепость	Риторичне питання
Жандармов любезности	Інверсія
Все, чего с юности ранней не видывал, Милое сердцу, ему улыбалось. Отцветешь, не успевши расцвествь	Порівняння
В волосах твоих, черных как ночь	Метафора
Сердечко, глазок	Риторичне окличне речення
Что ты жадно глядишь на дорогу В стороне от веселых подруг?	Перелічення
(Кони) крепки, и сыты, и бойки	Синекдоха
И тоскливую в сердце тревогу Поскорей навсегда заглуши!	Зменшувально-пестливі слова
Из-под брови твоей полукруглой Смотрит бойко лукавый глазок	Епітети

VI. Домашнє завдання

Вивчити напам'ять вірш «На смерть Шевченка». Скласти тези за підручником до теми «Новаторство М. Некрасова».

VII. Підсумок уроку

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Закінчіть речення:

- Мені здається, що вірші Некрасова цікаві з погляду...

- Мене вразило...
- Я думаю, що в наш час...

Додаток до уроку 34

* * *

Учора о шостій на Сінну
Зайшов я наостанку;
Там били дівчину одну,
Ще молоду селянку.

З грудей ні звука, ні зітхань.
Лиш бич по тілу свище...
І музі я сказав: «Поглянь!
Сестра твоя найближча».

Переклад М. Терещенка

ТРІЙКА

Чом ти пильно зориш на дорогу,
Без веселих подружок стоїш?
Мабуть, серце здіймає тривогу —
І лице спалахнуло ясніш.

І чому поспішаєш хапливо,
Хочеш трійку догнати мерщій?..
Щоб на тебе, струнку і вродливу,
Задивився корнет молодий.

Задивитись на тебе не диво,
Покохать тебе кожен не прич:
В'ється стрічка червона грайливо
У косі твоїй, чорній як ніч;

Крізь рум'янець на щочці смуглявій
Пробивається ніжний пушок,
Сміло дивиться погляд лукавий
З-під твоїх напівкруглих брівок.

Дивний погляд чорнявки-дикунки,
Повний чарів, що збуджують кров,
Старика підіб'є на дарунки,
Кине в серце юнацьке любов.

Поживеш у розкошах ти вволю,
І легке твоє буде життя...

Та не те тобі спало на долю:
З мужиком будеш жить без пуття.

Підв'язавши угору поділки,
Перетягнеш ти груди свої,
Буде бить чоловік без горілки,
Дні отруїть свекруха твої.

Одцвітеш від важкої роботи
Ти, не встигши розквітнуть, за мить,
І поринеш ти в сон і турботи,
Будеш няньчити, їсти й робить.

І в лиці твоїм, повнім горіння
І життя, — миттю з'явиться жах,
Вічний вираз тупого терпіння,
І безглуздий, страшний переляк.

І сховають в глибоку могилу,
Коли шляхом ти пройдеш своїм,
Надаремне розтрачену силу
І життя, не зігріте ніким.

Не дивися ж, сумна, на дорогу
І за трійкою ти не спіши,
І тужливу на серці тривогу
Назавжди ти в собі заглуши!

Не догнать тобі трійки прудкої:
Коні сповнені сили міцної,
І підпилий візник, і к другій
Мчить корнет, наче той буревій...

Переклад М. Терещенка

НА СМЕРТЬ ШЕВЧЕНКА

Ні, не сумуйте, скажу я по щирості!
Випадок трапився трохи не бажаний.
Гине дочасно від божої милості
Краю російського син її вражений.
З часу дораннього молодість трудная,
Пристрастів повна, надій і захоплення...
Смілі промови, борня безрозсудная,
Довгі по тому часи поневолення...

Все йому знане: тюрма петербурзькая,
Допит, заслання, жандармів люб'язності,

Сині, безкраї степи оренбурзькії,
Грати залізні... У скруті, в незнаності,

Вічно образи холодні приймаючи,
Жив він солдатом — з солдатами нужденними,
Міг і загинуть від лиха щоденного,
Певне, що й жив лиш того дожидаючи.

Та, не зменшаючи гніту знедолення,
Оберегло у часи поневолення
Руських людей провидіння грайливеє, —
Зникла пора його зла, нещаслива,

Все, що від юності ранньої марилося,
Серцю жадане, немов засміялося...
Бог же позаздрив йому.
І життя обірвалося.

Переклад П. Усенка

ДУМИ ПРИ ВЕЛЬМОЖНИХ ДВЕРЯХ (З Некрасова)

Ось він, пишний заїзд! По врочистих святах,
Зачумілий у рабській слаботі,
Цілий город в якійсь-то турботі,
До дверей тих хапається — страх!
Записавши наймення і звання,
Повертаються гості назад —
І кожнісінький так то вже рад,
Що, мовляв би, у тім — їх надання!
А у будні цей ганок вельможний найбільш
Оточа люд убогий, мізерний,
І пройдисвіт, і пан, на все здатний за гріш,
І вдовиця, й каліка старезний;
Тут по ранках туди і назад раз у раз
Все з бумагами вершники скачуть;
Інший звідти іде і веселим гаразд,
А другі ж, повертаючись, плачуть,
Раз я бачив, сюди надійшли мужики,
Бідолашні, селянськії люди;
Помолились хресту, стали геть здалеки;
Думні чола схиливши на груди.
Появився швейцар... «Допустіть!» загули
Мовби порваним голосом з муки;
Той огледів гостей: не запишні були —
Вид палений, потріскані руки,
Свити-рам'я на плечах в латках,

По торбині на спинах зігнутих,
Хрест на шиї та кров на ногах,
В личаки саморобні узутих...
(Знати довго чвалали вони
Та й дізнали в дорозі бідоти!)
Хтось гукнув до швейцара: «Жени!
Наш не любить тієї голоти!»
Засов цокнув. Пождали сіроми сумні,
Потяглись за шагом тим злиденним,
Так швейцар не прийняв... і послались вони
Геть шляхом попід сонцем південним,
Простогнавши: «Суди його біг!»
Безнадійно махнули руками,
І, аж поки я бачити зміг,
З непокритими йшли головами...
А палацу розкішного пан
Ще у ліжку пестився, як хан...

Ти, що вік свій кохаєшся в лестошах,
Волоцюжестві, ласошах, пестошах,
Час марнуючи в картах цілком, —
Гей, прокинься! Заверни хоч із жалощі:
У тобі — їх рятунок і радощі...
Так щасливі ж не щедрі добром!
Байдуже тобі кари господнії,
А людські ти держиш в руках —
І несуть оті люди бездольнії
Нерозважену тугу в серцях.
Що «тобі оте горе пекучее,
Що тобі бідолашний той люд?
При житті, що мов свято кипучее
День у день — озирнутись у труд,
Та й навіщо? Писаків оmanoю
Ти народнее щастя зовеш;
Проживеш пак без його ти з шанною
І при пані умреш!
Мов проміння рожеві, вечірнії
В тебе згаснуть безжурнії дні
На душистім повітрі Сіцилії,
У садку, де розкоші знадні,
В милуванні, як сонце ясененьке,
Озолочує в паси блакить...
Заколисаний піснею тихою
Любих хвиль — заснеш ти самохіть,
Мов дитина, між ласкою, втіхою
Дорогої твоєї сім'ї,
Що у вічі до тебе впадатиме,

(А на смерть твою задро чекатиме).
Заберуть і останки твої,
Привезуть колією залізною
Їх до нас... І ти ляжеш в землі,
Нишком проклятий всею отчизною,
Гучно вславлений в пишній хвалі!..

Отже, як це велику парсону
Для людей ми турбуєм дрібних?
Краще зірвемо серце на них:
Безпечніш... та й чим-небудь до сону
Хоч розважим себе. — Не біда,
Коли часом той хлоп постражда:
Він і звик, та й у небі святому
Так судилось! — У коршмі сірому
Обдеруть від жалю до шага,
І застогнуть, ідучи додому...
Ох і земле моя дорога!
Назови хоч одну ти країну, —
Я такого й кутка не вбачав —
Де б не тяжко було селянину,
Де б твій син та сівач не стогнав?
Стогне він по полях, по дорогах,
Стогне він по темницях, острогах,
Під землею в тяжких кайданах,
Стогне він по степу коло стога,
Стогне він коло воза тяжкого,
Стогне він і по власних хатах,
Навіть божому світу не радий,
Стогне він по усіх городах,
По прихожих суддів і уряду!
Глянь на Волгу! Чи чуєш ти, рветься
Тужний стогін з тієї ріки?
Стогін той у нас піснею зветься:
То ідуть на гужах бурлаки!
Волго, Волго! У паводь, весною,
Ти не так потопляєш поля,
Як тією людською сльозою
Напилася вже наша земля!
Де народ, там і плач... Ох, злиденний!
Що віщує твій стогін щоденний?
Чи прокинешся ти з кайданів,
Чи, під гнітом тяжким бідування,
Ти вже все, що здолав, повершив —
Пісню склав... ні, не пісню — ридання,
І душею на вік започив?!

Переклад М. Старицького

УРОК 35

Тема. Виразне читання напам'ять поезії М. О. Некрасова («На смерть Шевченка»)

Мета: допомогти учням глибше засвоїти ідейно-художній зміст поезії Некрасова за допомогою засобів виразного читання; розвивати пам'ять, вміння передавати голо-сом почуття та емоції, користуватися усіма засобами виразного читання; виховувати повагу до наших великих предків; естетичні смаки.

Оснащення: портрет письменника, ілюстрації до твору, таблиця з теорії виразного читання.

Тип уроку: виразне читання напам'ять.

ХІД УРОКУ

I. Оголошення теми, мети; мотивація навчальної діяльності

II. Актуалізація опорних знань

1. Визначення основних рис новаторства М. Некрасова в поезії: поєднання поезії з прозою, наближення поетичного мовлення до розмовної інтонації; наведення прикладів з текстів

2. Повторення правил виразного читання: про темп, інтонацію, паузу, логічний наголос, міміку, жести

3. Робота в парах. Читання одне одному вірша М. Некрасова напам'ять

III. Основний зміст роботи

Виразне читання вірша М. Некрасова «На смерть Шевченка» напам'ять, висловлювання своїх думок про нього або короткий аналіз

Примітка. Можна провести у вигляді конкурсу з визначенням переможців та оцінюванням учителем.

IV. Домашнє завдання

Для всіх: повторити вивчені поезії Некрасова та його біографію.

Індивідуальне: підготувати повідомлення «У чому полягає схожість поезії Миколи Некрасова і Тараса Шевченка» (міні-дослідження); про США II пол. XIX ст.; про президента США А. Лінкольна; про Р. Емерсона та американських трансценденталістів.

V. Підсумок уроку

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Закінчіть речення:

- Найкращим читцем, на мою думку, був (була)...
- Читання вірша напам'ять для мене — це...
- За допомогою виразного читання напам'ять ми...

ТРАДИЦІЇ ТА НОВАТОРСЬКІ ЗРУШЕННЯ В ЛІТЕРАТУРІ II ПОЛ. XIX СТ.

УРОК 36

Тема. В. Вітмен — американський поет-новатор. Зв'язок його поезії з романтичними традиціями та трансценденталізмом

Мета: допомогти учням з'ясувати тенденції розвитку світової літератури в II пол. XIX ст.; познайомити з особистістю і новаторськими шуканнями Волта Вітмена; розвивати навички самостійної роботи з додатковою літературою, сприйняття інформації на слух, виділення головного, коментування художніх творів новаторської форми; виховувати прагнення до пізнання, розширення свого кругозору, естетичні почуття.

Оснащення: карта Америки, краєвиди США II пол. XIX ст., портрет поета, ілюстрації до біографії; збірка творів.

Тип уроку: вивчення нового матеріалу.

ХІД УРОКУ

I. Актуалізація опорних знань

Повідомлення про результати міні-досліджень учнів «У чому полягає схожість поезії Миколи Некрасова і Тараса Шевченка»

Примітка. Учні повинні звернути увагу на тему жіночої долі у творчості обох письменників; на активну громадянську позицію;

на заклик у їхніх творах народу до пробудження, усвідомлення ним своєї сили та гідності; гарячий захист інтересів народу; звернення до фольклорних традицій своїх народів.

II. Мотивація навчальної діяльності

Учитель. Новий час вимагає, образно кажучи, нових пісень. Митці завжди перебувають у постійному пошуку форм і змісту, які б відображали мінливу дійсність і мінливу душу людини, її уявлення про світ і себе в ньому. Одним із таких поетів-новаторів був Волт Вітмен, американський письменник, із творчістю якого ми сьогодні розпочнемо знайомство.

Український письменник та літературознавець В. Коротич у статті «Листя безсмертних трав» писав: «Вітмен був не тільки речником Америки. Він був її дзеркалом, у якому відбилися всі складні й суперечливі шляхи його країни. Це був поет справді національний».

А ще раніше про В. Вітмена, як про поета всесвітнього значення, писав видатний український письменник П. Тичина:

Людськість промовляє
Трьома розтрубами фанфар:
Шевченко — Вітмен — Верхарн.
Мов кабелі од нації до нації...
(«В космічному оркестрі»)

III. Оголошення теми та мети уроку

IV. Сприйняття та засвоєння навчального матеріалу

1. Повідомлення учня про США II пол. XIX ст.

2. Слово вчителя

— У п'ятому класі ми знайомилися із творчістю найвідомішого прозаїка США II пол. XIX ст. Марка Твена, його повістю «Пригоди Тома Сойера». Сьогодні відбудеться наше знайомство із найвідомішим, найоригінальнішим американським поетом, який надихав кілька поколінь шукачів нових шляхів у поезії — Волтом Вітменом. Поет, який зазначав, що «свідомо прагнув висловити опосередковано чи прямо кипіння, стрімке зростання, напруженість буття Сполучених Штатів, — провідні тенденції і події XIX ст., у цілому дух мінливого світу... часу, бо до цього духу... був причетний, ці події викликали... найжвавіший інтерес: вони завершували велику епоху... розчищаючи шлях новій, ще величнійшій». Тому є природним,

що весь позитивний дух, пафос молоді американської нації, яка будувала власну демократичну вільну державу, образно втілюється на сторінках єдиної книги поета — «Листя трави», над якою він працював усе життя, яку перевидавав 9 разів, щоразу переробляючи та доповнюючи.

Народився Волт Вітмен у 1819 році на острові неподалік Брукліна. Його батько був теслею, родина жила звичайним життям міських ремісників. Хлопця виховували не лише батьки, але й вулиці великого торговельного та промислового Брукліна, куди сім'я невдовзі переїхала (незабаром Бруклін став районом велетенського Нью-Йорка).

Як і в Марка Твена, шкільне навчання у Волта було недовгим. У 12 років він уже працював у друкарні. Тоді ж почав писати вірші. А в 17 років він уже був редактором власної газети! Заразом і її кореспондентом, друкарем та розповсюджувачем. Підробляв і сільським учителем, і співробітником редакцій, об'їздивши мало не всю Америку. Багато читав, спостерігав. Захоплювався ідеями свободи й демократії, з надією дивився на Сполучені Штати як на землю, де може народитися нова, вільна людина.

Раптом сталося диво: звичайний 30-річний газетяр опублікував вірші, яких ще не знала не лише американська, але й світова поезія. Збірка «Листя трави» порушила всі звичні правила форми і змісту поезії, проголосила поетичну революцію: замість традиційних розмірів, рим — вільний вірш, верлібр, близький до звичайного мовлення, але багатий на порівняння, повтори, асоціації та образи. Перше видання викликало ворожу реакцію критиків, але збірку все ж помітили та оцінили.

У 1861 році у США вибухнула Громадянська війна. Майже весь її час поет працював у військовій скарбниці, допомагав доглядати за пораненими у шпиталі. Своє почуття і враження Вітмен висловив у збірці «Бий, барабане!» Тяжким ударом для нього стало вбивство президента Лінкольна. Його пам'яті поет присвятив кілька віршів, найвідоміший серед них, який знали всі американські школярі, — «О капітане мій, капітане!»

3. Повідомлення учнів про президента США А. Лінкольна

4. Виразне читання вірша В. Вітмена «О капітане мій, капітане!»

5. Пояснення малозрозумілих слів за питаннями учнів

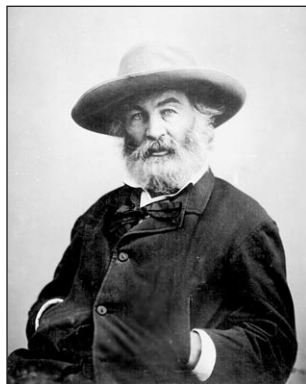
6. Обмін враженнями щодо прочитаного

- Які почуття висловлює автор?

- Яким постає президент Лінкольн із символічного образу Капітана?
- Які рядки свідчать про те, що народ любив і шанував свого «керманича»?

7. Слово вчителя

— Після війни Вітмен працював в урядових закладах, поки тяжко не захворів на параліч. Жив у будинку брата у Нью-Джерсі, інколи влаштовував читання та лекції, зустрічі з шанувальниками, навіть здійснив подорож на Захід. У 1892 році його не стало, а слава його з кожним роком зростала, у нього з'явилося багато послідовників.

Волт Вітмен

Шукаючи «ключ» до таємниці людського буття, ще молодий поет Вітмен знайшов його в поетичному узагальненні світового прогресу, під яким розумів поступове просування людини з царства Рабства до царства Свободи. Волт Вітмен захоплювався ідеями письменників-романтиків і філософів-трансценденталістів, зокрема Ральфа Волдо Емерсона.

8. Повідомлення учня про Р. В. Емерсона й американських трансценденталістів

Примітка. У своєму повідомленні учень повинен наголосити на такому: трансценденталісти наполягали на існуванні трансцендентної реальності, — реальності, що лежить за межами дійсності, а також на можливості її інтуїтивного пізнання. Бог, на їхню думку, по-різному являє себе кожній людині. Звідси випливає теорія видатних осіб, які творять історію. Звідси ж і очікування Поета, який інтуїтивно пізнає і вкаже нації та всьому людству правильний шлях до майбутнього, а філософи-трансценденталісти йому в цьому допоможуть.

V. Закріплення знань, умінь і навичок

1. Проблемне питання

- ♦ Чому ми говоримо про існування окремої американської літератури, адже письменники США писали й пишуть англійською мовою, яка не набагато відрізняється від англійської у Великій Британії? (*Різні країни, різний менталітет*)

2. Евристична бесіда

- ♦ Пригадайте українських і російських письменників, які писали верлібром. (*М. Семенко, І. Калинець, І. Малкович, В. Підпалый, В. Голобородько; В. Маяковський, В. Хлебников та ін.*)
- ♦ Згадайте свої враження від віршів, написаних верлібром.

VI. Домашнє завдання

Для всіх: докладно ознайомитися із біографією Волта Вітмена, вміти характеризувати його погляди, творчість; підготуватися до літературного диктанту.

Індивідуальне: вивчити напам'ять уривки зі збірки В. Вітмена «Листя трави» (за бажанням).

VII. Підсумок уроку

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Закінчіть речення:

- Мені здалося дивом...
- Я вважаю, що Волт Вітмен...
- Поезія в новій формі для мене...

УРОК 37

Тема. В. Вітмен. Збірка «Листя трави», її провідні теми й мотиви. «Пісня про себе» — програмовий твір поета. Верлібр

Мета: допомогти учням усвідомити ідейно-художні особливості творів поета, їх новаторський характер, своєрідність та естетичну цінність; розвивати навички аналізу ліричних творів, висловлювання своїх суджень та їх обґрунтування; виховувати прагнення до пізнання світу й себе в ньому; естетичні смаки.

Оснащення: портрет поета, збірка його творів, ілюстрації до неї; зображення американських краєвидів.

Тип уроку: формування вмінь і навичок.

ХІД УРОКУ

I. Мотивація навчальної діяльності

Учитель. «Література стає великою лише тоді, коли вона сприяє зростанню людських чеснот, послугує блага мас, якщо через неї люди розкриваються один перед одним як брати», — писав

В. Вітмен. Поет вбачав свій обов'язок у тому, щоб обезсмертити кожную істоту, предмет, навіть найнезначніший. Захищаючи власну унікальність, він кидався в бій за унікальність іншої людини. І все це разом складало любовне обоження життя як єдиної, неповторної цілісності. Осягнути вершини й глибини вітменовської поезії, її філософію ми й спробуємо сьогодні на уроці.

II. Оголошення теми та мети уроку

III. Актуалізація опорних знань

Літературний диктант (*письмово, кожна правильна відповідь — 1 бал, перевіряється в парах під керівництвом учителя*)

1. У який час і де жив і творив Волт Вітмен? (*II пол. XIX ст., в США*)
2. З якої родини походив? (*Ремісників, батько — тесля*)
3. Яку освіту здобув? (*Шкільну неповну*)
4. Назвіть три його основні професії. (*Друкар, редактор, учитель*)
5. Як називається головна книга В. Вітмена? (*«Листя трави»*)
6. Скільки видань цієї книги було? (*Дев'ять*)
7. Ким вважали американці Вітмена? (*Своїм пророком*)
8. Яке філософське вчення найбільше вплинуло на Вітмена? (*Трансценденталізм*)
9. Який вірш Вітмен присвятив своєму кумирові — президенту Лінкольну, відгукнувшись на його трагічну загибель? (*«О капітане мій, капітане!»*)
10. Яким віршовим розміром послуговувався Вітмен? (*Верлібром*)
11. У чому полягала громадянська свідомість, гуманізм поета під час Громадянської війни у США? (*Служив у військовому відомстві, допомагав у шпиталях, ризикуючи здоров'ям*)
12. Коли Волт Вітмен досяг найгучнішої слави? (*Коли поета вже не стало*)

IV. Формування вмінь і навичок

1. Слово вчителя

— Усе в ній було незвичним — тематика, образи, характер, віршування, а головне — могутня, титанічна, всесильна, охоплена безмежним захватом постать поета. У ній переплелися і романтичні, і реалістичні, і натуралістичні, і символістські тенденції. Це — справа життя Волта Вітмена, збірка «Листя трави». Звідки така дивна назва? Якщо ви не бачили листя у трави, то, може, просто не уважно вдивлялися, не зливалися душею з природою? Адже листя трави — реальність «трансцендентна».

Один із кращих творів поета — «Пісня про себе».

Себе я прославляю, себе я оспівую,
І те, що приймаю я, приймете й ви,
Бо кожен атом, котрий належить мені,
Так само належить вам.

Ліричний герой усвідомлює власну причетність до всього, що відбувається, відчувається краплиною «океану натовпу». Зливаються воедино і його доля, і доля нації, і величезний історичний досвід людства.

У вірші «Пісня про себе» («Себе я оспівую» у деяких перекладах) поет ототожнює свою особистість з особистістю сучасної йому Людини, тобто такої, що не забуває слова «демократичність» і «Людський загал» (тобто суспільство). Така людина гідна, щоб її оспівувати, ким би вона не була. Вітмен схиляється перед Людиною взагалі, її мозком і навіть фізіологією, «бо від маківки до мізинчика на носі — все оспівування варте».

На його думку, «гідні Музи» не лише обличчя людини та вивори її мозку, але й усі форми її тіла. Причому, оспівувати «жінку нарівні з чоловіком» — це його поетичне кредо. Він обожнює «життя неосяжне в жазі своїй, серцебитті та моці», оспівує в Людині все веселе, бо дивиться на світ оптимістично.

У поезії «Співаю про тіло електричне» із циклу «Діти Адама» Вітмен стверджує, що

Любов до тіла чоловіка чи
жіночого тіла не потребує
виправдань —
Адже тіло саме не потребує
виправдань.

Відкинувши будь-яке лицемірство чи святенництво, поет схиляється перед красою людського тіла. Він вважає його досконалим. Йому подобається все — суглоби, плавна грація стегон, гнучкість стану, «колін, в статурі усіх, що її не сховає одежа».

Сила і радість життя виливається в рядки:

Людина іде — і в захваті ви,
немов од поеми,
і навіть більше...

Його вражають «мила незграбність дітей, перса і головки жінок, складки їхніх суконь, обриси ніг», «нахил вперед і назад веслярів

на човнах і вершника у сідлі; дівчата, матері, господині за хатніми клопотами», «парубок із мотиною в полі, кучер, що править шестериком вороних», «борюкання двох підлітків, задерикуватих, здорових, веселих», «проїзд пожежників у блискучих касках, гра могутніх м'язів...»

І все, що бачить ліричний герой, наче об'єднується в його особі, в його свідомості, тому він заявляє:

Пливу з плавцями, борюся
з борцями, їду з пожежниками,
відпочиваю, прислухаюсь,
рахую секунди.

Такою «духоподъемной», за висловом М. Горького, є поезія Вітмена.

У циклі «Діти Адама» збірки В. Вітмена «Листя трави» є етичні портрети трудівників. Ось 80-літній фермер — сильний, мудрий і красивий, батько п'ятох синів: «Він був надзвичайно міцний, спокійний, прекрасний. Голова, його пшенично-біле волосся, борода, погляд глибокий темних очей, широта і щедрість у поведженні», «Хто знав його, любили не з розрахунку, а щиро...» У свої роки фермер живе активно, він «запеклий рибалка, мисливець, сам веслував». Такі ж і його сини — «високі, кремезні, бородаті; засмагли і красиві».

Вітмен щиро любить людей, радіє спілкуванню з ними; для нього, як і для його ліричного героя, є щастям «бути з тими, хто... до вподоби, ... посидіти смерком серед інших людей, ... бути оточеним прекрасною, усміхненою, трепетною плоттю...», «доторкнутись, охопити злегка рукою його чи її шию на мить».

Разом із тим Вітмен замилюється й про «всі печалі цього світу» (поезія «Я сиджу й споглядаю» із циклу «Край дороги»), викриває аморальність суспільства як результат соціальної нерівності, несправедливих воєн: «Я вбачаю знак неповаги в діях зверхніх осіб, що гидують робітництвом, біднотою, неграми...»; поруч із блискучим оточенням президента він бачить злидні та каліцтво (вірші «Бостонська балада», «Європа. 72-й і 73-й роки наших Штатів», «Президентові» та ін.).

І все ж поет вірить у перемогу Свободи й Справедливості:

І кожна могила за волю
загиблого народить
сім'я свободи,
що далі народить сім'я,
А сім'я вітри понесуть і посіють далеко...

* * *

Свобода! Хай інші не вірять
 у тебе — я
 вірю в тебе завжди.
 Дім зачинено? Немає господаря вдома?
 Готуйся, однак, хай тобі
 не обридає чекання.
 Він повертається скоро, його
 віщуни вже ідуть.

Заключною поезією збірки є вірш «Прощавай, моя фантазіє!» Присвячений він Оцеолі, індіанському вождеві семинолів, що загинув у в'язниці Штатів. Герой бачить свою дружину в уяві й прощається з нею. Дослідники творчості Вітмена пов'язують цей мотив із тим єдиним палким коханням до жінки з Нового Орлеана, яке освітило його життя. вона «майнула і зникла, принісши одне з найбільших зворушень, будь-коли пережитих поетом».

«Щодо форми моєї поезії,— писав поет,— то я відкинув римований і білий вірш. Білий вірш особливо мені не до душі, але ритм я визнаю; не зовнішній, регулярний і розмірений; короткий склад, довгий склад — короткий склад, довгий склад,— як хода кульгавого, така поезія мені чужа. Морські хвилі не викочуються на берег через рівні проміжки часу, як і пориви вітру між соснами, а проте і в рокоті хвиль, і в шелесті вітру між дерев є чудовий ритм. А який би він був монотонний, як стомлювався б від нього слух, коли б він був правильний! Саме цей різновид мелодії і ритм я намагався вловити...» Подивимося, як це вдалося авторові.

2. Виразне читання уривків зі збірки В. Вітмена «Листя трави»

Примітка. Заздалегідь підготовлені учні читають напам'ять «Чую — співає Америка...», «Вночі над узбережжям, один...», «Що таке трава? — дитина спитала» та ін.

3. Словникова робота. Пояснення малознайомих слів за питаннями учнів

4. Обмін враженнями щодо прочитаного

5. Евристична бесіда

- ♦ Чому поет чує саме пісні, оглядаючи життя трудової Америки?
- ♦ Чи є краса, на ваш погляд, у праці звичайних трудівників?
- ♦ Чи можна, на вашу думку, бути щасливим, не посідаючи помітного місця у суспільстві?

- ♦ У чому, на погляд автора, полягає гармонія Всесвіту? Яку роль відіграє в ній людина?
- ♦ Як поет пояснює, що таке «трава»? Чи поділяєте ви таку думку?

6. Виконання завдання пошуково-дослідницького характеру

- ♦ З чим асоціюється слово «листя»? (*З деревом, кущем*)
- ♦ Чому ж таке поєднання — «листя трави»?

Учитель. Щоб відповісти на це питання, подивимося, яким є символічне значення, на думку літературознавця Ж. В. Клименко, образу трави, що перегукується з фактами американської історії:

- символ оптимізму, надії («вдачі моєї прапор, із зеленої — барви надії — тканини зітканий»*) — саме з такими почуттям їхали до Америки переселенці;
- символ подарованої Богом нової батьківщини («хустинка від Бога, запашна, умисно нам зронена у подарунок...») — для багатьох переселенців Америка стала другою батьківщиною;
- символ молодості, зародження життя («дитина, зрощене зелене немовля») — американський народ є порівняно новою культурною спільнотою;
- символ демократичної рівності людей незалежно від національної та расової приналежності, соціального становища («ієрогліф такий самий, що означає: “Росту, де багато землі й де мало, між чорними та білими людьми; хай то буде канадець, вірджинець, конгресмен чи негр — всім я даю одне і однаково всіх приймаю”») — американське суспільство з початку свого існування прагнуло будуватися за принципами демократії;
- символ зв’язку всіх явищ у природі, збереження життя («найменший пагінчик свідчить, що смерті нема насправді, бо якщо вона і з’являлась, то вела за собою життя»; «усе рине вперед чи шпир, ніщо не щезає...»)

Отже, визначивши багатозначність символіки образу трави, можемо стверджувати, що всіх їх об’єднує спільний символ — образ молодого американського народу, у лавах якого й сам письменник В. Вітмен. Саме трава, у якій немає ані розлогого коріння, ані пишної крони, але є листя, асоціюється зі швидкими темпами освоєння континенту переселенцями. Розлоге коріння родоводу тих, хто приїхав до Америки, залишилося в інших землях. Тут, на незнайомій частині суші, вони проростають, мов посіяна кимось трава. Трава, яка гнеться від буревіїв історії, але яку неможливо зламати.

* Переклад Л. Герасимчука тут і далі.

6. Самостійна робота. Складання тез за підручником (або за лекцією вчителя) про особливості поетичної творчості Вітмена

(Очікувані відповіді: «Вітмен зображує безмір Всесвіту, в якій не існує кордонів між “я” і “ти”, матеріальним і духовним», «Поетичне “я” набуває всеохоплюючого розмаху та здатності перевтілюватися на інших людей, речі, стихії», «Зображуване має космічні масштаби», «Часте використання “каталогів” — називання різноманітних часток життя, що з різних боків ілюструють певне явище або думку», «Провідні теми — демократія, американська держава, американська мрія», «Любов, дружба — засади буття», «Оспівуються точні науки в парадоксальному поєднанні з містикою», «Розвиток урбаністичної теми», «Значна увага приділяється професіоналізму, неологізму, словам фольклорного походження», «Поет часто ставить запитання і сам відповідає на них, звертаючись до читача», «Вживає багато анафор, синонімічних паралелізмів», «Пише астрофічним віршем, верлібром».)

7. Міні-дослідження

Учитель. Прокоментуйте запропоновані висловлення В. Вітмена:

- ♦ «Читач завжди мусить брати на себе свою частку роботи — тією ж мірою, якою я виконую свою. Я прагну не так утвердити або ж розвинути ту чи ту тему, як ввести тебе, читачу, до атмосфери цієї теми, цієї думки, аби ти сам здійснив звідти свій політ»;
- ♦ «Чиста американська кров, — здоровенний, як віл, — відмінної статури, — на тілі ані цятки, — ніколи не скаржився на головний біль чи розлад шлунка, — апетит чудовий, — зріст шість футів, — ніколи не вживав ліків, — п’є саму воду, — любить плавати у затоці, в річці або в морі, — шия відкрита, — комір сорочки широкий та гладенький, — обличчя засмагле, червоне, — обличчя дужого та м’язистого коханця, котрий може міцно обійняти, — обличчя людини, яку люблять та вітають усі, надто ж підлітки, майстри, робітники, — от він який, цей Волт Вітмен, зачинатель нового літературного племені». (Для того, щоб повернути увагу читачів до «Листя трави», Вітмен часто друкував у журналах саморекламу.)

V. Закріплення знань, умінь і навичок

Учитель. Прочитайте вірш українського поета І. Драча, який зазнав впливу вітменівської поезії, й визначте, наскільки точно Драч зумів зрозуміти й відобразити його ж засобами особистість Вітмена.

Рокотан-океан! Так, Уолтере, збурений теслю.
Галька, гравій, граніт —
це розкришені зуби його.
Ну, а ти ж бо стропила
крейдою хижо накреслюй,
І роби, і рубай, і ратуйся,
Уолтере, чортів огонь!
Так. Це знов океан. Ти лежиш око в око
Перед ним, неоговтаним,
Хижим теслею княжо лежиш,
То зірвешся, як смерч,
і женеш над замшілим потоком,
То безтямно регочеш —
і подошви лоскоче спориш.

VI. Домашнє завдання

Вивчити напам'ять кілька уривків із поезій Вітмена (за бажанням). Підготуватися до тематичного оцінювання (тестування).

VII. Підсумок уроку

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Закінчіть речення:

- Для мене поезія Вітмена відкрила...
- Мене вразило...
- Я думаю, що «Листя трави» — ...

УРОК 38

Тема. Тематичне оцінювання № 4 (тестування)

Мета: повторити й закріпити, систематизувати вивчене; виявити рівень знань, умінь і навичок учнів з метою контролю та корекції; розвивати зв'язне мовлення, пам'ять, уміння аналізувати поетичні твори, висловлювати свої думки з приводу прочитаного, обґрунтовувати їх; виховувати кращі людські якості, любов до літератури.

Оснащення: тестові завдання.

Тип уроку: контроль і корекція знань, умінь і навичок учнів.

ХІД УРОКУ

I. Оголошення теми, мети; мотивація навчальної діяльності**II. Основний зміст роботи****1. Інструктаж до виконання тестових завдань****2. Написання контрольної роботи (виконуються всі завдання)****Варіант I***Початковий та середній рівні (по 1 балу)***1. Чий це портрет із віршів М. Некрасова?**

В'ється стрічка червона грайливо
 У косі твоїй, чорній як ніч;

 Сміло дивиться погляд лукавий
 З-під твоїх напівкруглих брівок.

- а) Музи поета з вірша «О шостій вчора завернув...»;
 - б) селянки з вірша «Роздуми біля парадного під'їзду»;
 - в) *дівчини-селянки з вірша «Трійка».*
- 2. Програмним твором В. Вітмена вважають поезію:**
- а) «Для тебе, о Демократіє»;
 - б) «Пісня про себе»;
 - в) «О капітане мій, капітане!»
- 3. Якій темі присвячений вірш Некрасова «О шостій вчора завернув...»?**
- 4. Закінчіть речення: «Верлібр — це...»**

Достатній рівень (по 2 бали)

1. Зробіть короткий аналіз вірша М. Некрасова «Роздуми біля парадного під'їзду».
2. Визначте риси новаторства у поезії Волта Вітмена.

Високий рівень (максимально 4 бали)

Виконайте одне із завдань.

1. Напишіть твір «Мої роздуми над поезією М. Некрасова».
2. Доведіть або спростуйте твердження: «Поезія В. Вітмена — втілення американської мрії».

Варіант II*Початковий та середній рівні (по 1 балу)*

1. З якої поезії М. Некрасова ці рядки: «Поглянь! Сестра твоя найближча...»?
- а) «О шостій вчора завернув...»;

- б) «Трійка»;
 - в) «Роздуми біля парадного під'їзду».
2. Президентові Лінкольну присвячений твір В. Вітмена:
- а) «Для тебе, о Демократіє»;
 - б) «О капітане мій, капітане!»;
 - в) «Листя трави».
3. Якій темі присвячений вірш М. Некрасова «Трійка»?
4. Закінчіть речення: «“Вітменівський каталог” — це...»

Достатній рівень (по 2 бали)

1. Зробіть короткий аналіз вірша М. Некрасова «На смерть Шевченка».
2. Назвіть провідні теми й мотиви збірки В. Вітмена «Листя трави».

Високий рівень (максимально 4 бали)

Виконайте одне із завдань.

1. Напишіть твір «Моє ставлення до поезії В. Вітмена».
2. З'ясуйте, як М. Некрасов утілив у життя таку свою думку: «Переді мною ніколи не змальованими стояли мільйони живих істот! Вони просили люблячого погляду! І що не людина — то мученик, що не життя — то трагедія».

III. Домашнє завдання

Індивідуальне: підготувати повідомлення про життя Е. Золя.

Для всіх: повторити біографію та поезії В. Вітмена.

IV. Підсумок уроку

УРОК 39

Тема. Е. Золя — французький письменник, теоретик натуралізму. Цикл романів «Ругон-Маккари»

Мета: ознайомити з життям і творчістю письменника, викликати до них інтерес; дати поняття про натуралізм як літературний напрям; розвивати навички самостійної роботи з літературою, сприйняття інформації на слух, виділення головного, оцінювання літературних явищ з обґрунтуванням; виховувати прагнення до пізнання, інтерес до літератури.

Оснащення: портрет письменника, видання його творів, ілюстрації до біографії; зображення краєвидів Франції II пол. XIX ст.

Тип уроку: вивчення нового матеріалу.

ХІД УРОКУ

I. Аналіз результатів тематичного оцінювання (тестування)

II. Мотивація навчальної діяльності

Учитель. У другій половині XIX ст. розвиток природничих наук досяг значних успіхів. Це вплинуло не лише на всі сфери життя, але й на свідомість людей, на літературу. Митці активно шукали відповідних засобів зображення. І французький письменник Еміль Золя стає теоретиком та фундатором нового напрямку — *натуралізму*. Як природознавство вплинуло на мистецтво — дізнаємося на уроці.

III. Оголошення теми та мети уроку

IV. Сприйняття та засвоєння навчального матеріалу

1. Слово вчителя

— Емілія Золя називали «революціонером в літературі», «еталпом у свідомості людства». На думку Г. Манна, Золя «не лише писав твори, але й утверджував істину. Істина стала душею його творчості».

Світ мистецьких уподобань письменника складався під впливом філософії позитивізму, що розглядала людину лише як частину біологічного світу. Свої погляди на літературу як мистецтво слова Еміль Золя виклав у численних літературно-критичних працях, і найголовніша серед них — «Експериментальний роман». Натуралізм, на його думку, мав передусім обстоювати життєву правду. Основою мистецтва можуть бути лише факти, і митець може для своїх художніх досліджень обирати будь-які прояви життя, навіть такі, що традиційно вважаються неестетичними. Золя уподібнював письменника до науковця, який фіксує факт досліду.

Натуралізм виступав проти авторського втручання у перебіг описуваних подій. Саме тому роман Е. Золя «Тереза Ракен» (1867), що є «фізіологічним експериментом засобами літератури», викликав у тогочасної критики обурення. Письменник же заявляв, що він «поставив собі за мету вивчити не характери, а темпераменти. У цьому весь сенс роману». Уже через рік Золя дійшов думки про те, що для створення справжнього роману потрібно дослідити суспільство в різних його проявах і описати його в різних аспектах.

У 1868 році Золя вирішив зобразити сучасну йому добу, створити її художню панораму. Так з'явився двадцятитомний цикл романів під спільною назвою «Ругон-Маккари. Природна і соціальна

історія однієї сім'ї часів Другої Імперії». У ньому досліджується історія сім'ї Ругон-Маккарів — роду, який заснувала психічно неврівноважена Аделаїда Фук (у першому шлюбі — дружина селянина Ругона, у другому — п'янички Маккара). Нащадки цього роду потрапляють у різні соціальні прошарки, навіть у найвищі фінансові та політичні, але їхні долі визначаються не лише обставинами, вчинками, діями, але й спадковістю. Цикл охоплює значний проміжок часу: від зародження бонапартизму (1804) до падіння імператора та подій Паризької комуни (1871). Історія однієї сім'ї переплітається з історією Другої Імперії, а доля окремих людей — з долею суспільства. «Ругон-Маккари» створювалися протягом 22 років (1871–1893).

Еміль Золя

Традиції Золя продовжили у XX ст. Дж. Голсуорсі, Т. Манн, В. Бредель та ін. І справа не лише в тому, що роман-хроніка однієї сім'ї завоював літературний простір, але й у тому, що письменник сприяв становленню нового реалізму, відмінного від бальзаківського.

2. Повідомлення учня про життя Е. Золя

ЗОЛЯ ЕМІЛЬ

(2 квітня 1840 року — 28 вересня 1902 року)

Батько Еміля, італійський інженер, раптово помер у 1846 році, залишивши свою дружину-француженку й 6-річного сина практично без коштів. 1858 року Еміль з матір'ю перебралися до Парижа. Упродовж двох наступних років Золя двічі безуспішно намагався скласти іспит на звання бакалавра в лицей Сен-Луї. Замолоду Золя був романтиком. Він жагуче любив поезію й сам писав вірші. Він не зумів скласти випускні іспити й жив у злиднях. Історія про те, що він рятувався від голоду тільки тим, що їв горобців, яких спіймав на даху, дещо перебільшена, але показова для опису тієї вбогості, у якій він тоді жив.

1871 року Золя опублікував перший зі своїх романів, де виклав власну теорію натуралізму, у якій стверджував, що всі дії та вчинки людини визначені її спадковістю і навколишнім середовищем.

Золя був надзвичайно нервовою й чутливою людиною з «тонкими, рухливими, дивно виразними руками» і настільки ж виразним великим носом. Він був короткозорим і шепелявим, але володів прекрасним тенором. Зовні Золя був солідним бородатим чоловіком середнього росту, на обличчі якого начебто навечно застиг меланхолічний вираз.

Замолоду Золя закохався в Луїзу Солярі, сестру свого друга. Їхні взаємини, поза сумнівом, були романтичними й суто платонічними, оскільки Луїзі ледь виповнилося 12 років, коли 18-річний Золя вже виїхав до Парижа.

У 25-річному віці Золя почав залицятися до красуні Александрини Мелей, яка була старшою за нього на рік і працювала швачкою.

Золя звернув увагу на дівчину, коли та гірко плакала посеред вулиці після розриву зі своїм колишнім коханим. Александрина стала близькою подругою Золя, а через чотири роки, у травні 1870, вони одружилися. На жаль, відсутність дітей позначалися на взаєминах подружжя холодністю і відчуженістю.

Залишаючись вірним Александрині, всю свою пристрасть Золя вклав у літературні твори. Його яскраві описи жіночої краси та пристрасті запалювали як читачів, так і критиків. Вони, здавалося б, зовсім не зворушували лише одну людину — самого Золя.

Починаючи з 1887 року, його життя змінилося найнеймовірнішим чином. Він почав худнути, а через рік познайомився з Жанною Розро. Їй було 20 років, вона була високою та темноокою. Жанна була трохи здивована тим, що Золя взагалі звернув на неї увагу. Письменник незабаром по-справжньому закохався в неї й оселив її в гарному будинку. Жанна народила від нього двійко дітей, яких щасливі батьки назвали Деніз і Жак.

Упродовж двох років Золя успішно підтримував зв'язок із Жанною й доглядав за дітьми, приховуючи цей факт від Александрини. Згодом дружина отримала анонімного листа, з якого дізналася всю правду про другу родину її чоловіка. Александрина розлютилася та навіть збиралася розірвати шлюб із Золя, але потім її злість вщухла. Вона познайомилася з дітьми, а після смерті Жанни переймалася їхнім вихованням, офіційно дала їм прізвище свого чоловіка й оголосила їх законними спадкоємцями.

Еміль Золя помер унаслідок нещасного випадку, отруївшись чадним газом. Існує, щоправда, версія про те, що він був убитий своїми політичними супротивниками.

3. З'ясування естетичних принципів натуралізму

Літературний напрям *натуралізм* (у перекладі з лат. *природа*) передбачає:

- уподібнення методу наукового дослідження;
- точність в описі зовнішнього середовища;
- зображення людини як біологічної істоти;
- відтворення дрібних деталей обстановки;
- формальну відмову від узагальнень, вираження авторської позиції, типізації;
- звернення до символіки;
- мотивацію вчинків людини не соціальними обставинами, а її біологічною природою.

4. Слово вчителя

— Натуралізм як напрям є досить неоднорідним: він містить критичні, демократичні, соціалістичні тенденції поряд із рисами декадентства. Натуралісти, і в першу чергу Е. Золя, закликали зображувати неприкрашену правду, відмовитися від заборон, значну увагу приділяти спадковості, використовувати досвід природознавства, ставити під час пояснення поведінки людей на один рівень суспільні та біологічні причини.

Серія романів Е. Золя «Ругон-Маккари» викликала шалену критику. І що найдивніше — критикували в основному стиль письменника, його широке звернення до народного мовлення. У передмові до роману «Пастка» («Западня») Золя пише: «Якби вони знали, що лютий романіст, страшний кровопивець насправді просто добропорядний буржуа, людина науки та мистецтва, що він скромно живе у своєму кутку і його єдине побажання — залишити таку широку й правдиву картину життя, яку йому тільки до снаги створити!»

У передмові до першої книги «Ругон-Маккари», що має назву «Кар'єра Ругонів», Е. Золя зазначає: «Я хочу показати невелику групу людей, її поведінку в суспільстві, показати, як, розростаючись, вона дає життя десяти, двадцяти істотам, на перший погляд дуже різним, але, як свідчить аналіз, близько між собою пов'язаним. Спадковість, подібно до сили тяжіння, має свої закони.

Для розв'язання подвійного питання про темпераменти й середовище, я намагаюся відшукати й простежити зв'язок, який математично точно веде від людини до людини. І коли я зберу всі ниточки, коли в моїх руках буде ціла суспільна група, я покажу її в дії, як учасника певної історичної епохи, я створю ту обстановку, в якій виявиться складність взаємин, я проаналізую одночасно і волю кожного з її членів, і загальну спрямованість цілого.

Ругон-Маккари — та група, та сім'я, яку я збираюся вивчати, відзначається нестримністю бажань, могутнім прагненням нашої епохи, що рветься до насолод. У фізіологічному плані для них

характерне повільне чергування нервових розладів і хвороб крові, які проявляються з роду в рід як наслідок первинного органічного пошкодження і визначають, залежно від оточуючого середовища, почуття, бажання і пристрасті кожної окремої особистості — усі природні та інстинктивні прояви людської природи, наслідки яких мають умовні назви чеснот і вад. Історично ці особи походять з народу, вони розсіюються по всьому сучасному суспільству, домагаються будь-яких посад завдяки тому глибокому сучасному імпульсу, який пробуджує нижчі класи пробиватися крізь соціальну товщу. Своїми особистими драмами вони оповідають про Другу Імперію, починаючи від пастки — державного перевороту — й закінчуючи седанською зрадою».

V. Закріплення знань, умінь і навичок

Проблемне питання

- ♦ Чим відрізняється реалізм О. де Бальзака і Е. Золя? (*У Бальзака — прагнення до соціологічного та психологічного аналізу, неприйняття соціальної дійсності, викривальна спрямованість, зображення персонажів у взаємодії з навколишнім світом, утвердження відповідальності особистості перед історією; у Золя велике значення має біологія, спадковість людини; спостерігаються авторське невтручання, відмова від типізації та ін.*)

VI. Домашнє завдання

Докладніше ознайомитися із біографією письменника, характеристикою його творчості; прочитати третину роману «Кар'єра Ругонів» (I–III частини).

VII. Підсумок уроку

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Закінчіть речення:

- Для мене було новим (несподіваним)...
- Натуралізм як літературний напрям, мені здається...
- Е. Золя уявляється мені людиною...

УРОК 40

Тема. Е. Золя. Роман «Кар'єра Ругонів» як вступ до циклу «Ругон-Маккари». Провідні теми й мотиви, сюжет

Мета: допомогти учням усвідомити ідейно-художні особливості твору, провідні теми й мотиви, сюжет; розвивати навички опанування змісту великих епічних творів, виділення головного та деталей, їх коментування та оцінювання; виховувати інтерес до літератури, естетичні смаки.

Оснащення: портрет письменника, видання твору, ілюстрації до нього.

Тип уроку: комбінований.

ХІД УРОКУ

I. Мотивація навчальної діяльності

Учитель. Знайомство з новим письменником, новою книгою — це завжди маленьке відкриття. Відкриття минулого, яке невидимими нитками тягнеться до нас, у сьогодення, і має, безперечно, щось спільне, яке єднає нас у людство. Твори Золя непрості, часто із досить детальними описами, що втомлюють. Але ми не можемо не відзначити точність спостережень, витонченість побудови, промовистість деталей. Отже, для початку познайомимось ближче із сюжетом твору Е. Золя і звіримо свої враження.

II. Оголошення теми та мети уроку

III. Актуалізація опорних знань

1. Розповідь про письменника, наведення фактів його біографії та творчості, про які не задувалося на попередньому уроці

2. Пояснення особливостей натуралізму як літературного напрямку, основоположником якого є Золя

3. Переказ «ланцюжком» I—III частин роману

«Кар'єра Ругонів»; складання «сюжетного ланцюжка»

(Очікувані відповіді: опис площі св. Митра в Плассані → зустріч юнака Сільвера, який збирається йти з повстанцями, зі своєю подругою М'єттою → приєднання юнака і дівчини до озброєних повстанців; М'єтта береться нести прапор; опис міста Плассана, поділеного на три частини: робітницько-ремісницьку, торговельно-буржуазну та дворянську → походження П'єра Ругона

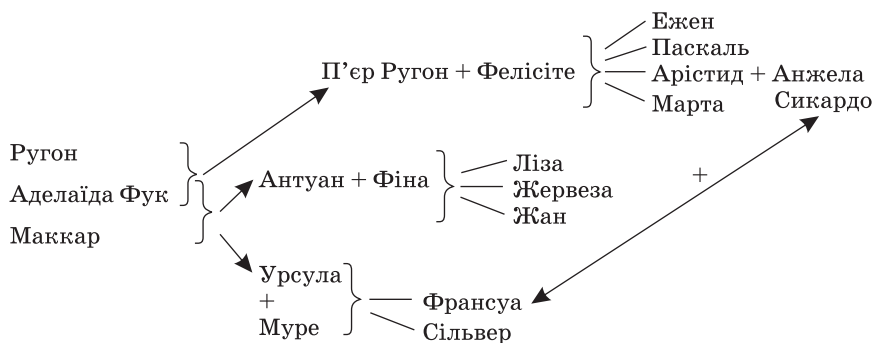
від багатих городників Фуків (мати Аделаїда) та найманого робітника Ругона → мати, ставши вдовою, почала зустрічатися з Маккаром — волоцюгою, чим здобула осуд всієї околиці → народження двох позашлюбних дітей → діти зростали, кинуті напризволяще → П'єр мовчки, ніби живий докір, дивився на матір і зводив її з розуму → П'єр перебрав усю владу в домі у свої руки, відправив Антуана на військову службу, пообіцявши викупити через рік, Урсула вийшла заміж за робітника зі шляпної фабрики й не взяла приданого → загибель контрабандиста Маккара, Аделаїда в горі, переселяється у його хатину → П'єр одружується з Фелісіте Пеш, дочкою торговця олією → П'єр примушує матір продати садибу й землю, бере в неї розписку про одержання п'ятдесяти тисяч франків, і забирає гроші собі → П'єр і Фелісіте хазяйнують, підтримують свою фірму → неможливість розбагатіти злила Фелісіте й спонукала до пошуків можливостей → вкладення Ругонами капіталу в освіту дітей → розчарування → ніхто з синів не зробив кар'єри, не розбагатів → опис синів (Ежен — невдалий адвокат, Паскаль — лікар, Арістид — невдалий студент, одружується, потім журналіст) → Ругони продають свою фірму, хочуть оселитися в новому місті, де живуть багаті комерсанти, але грошей не вистачає, вони винаймають житло на межі старого (робітницького) і нового кварталу багатців → опис жовтої вітальні, яку облаштувала Фелісіте → заздрість до багатого сусіда — збирача податків → життя подружжя Ругонів із мрією швидко розбагатіти; політична історія Пласана — від монархістів до республіканців → таємниця дворянського походження Фелісіте → ставка Ругонів на політичну кар'єру; зібрання в жовтій вітальні → приїзд Ежена з Парижа і його таємна домовленість із батьком → боротьба газети «Незможний» за участю Арістида проти реакціонерів → Ежен надсилає листи батькові про політичну обстановку, дає інструкції → Фелісіте не допускають до таємниці, вона ображається → дискусія у жовтій вітальні → Фелісіте таємно читає листи сина, щоб бути у курсі всього → політичні події в Парижі 1851 року — державний переворот, самопроголошення імператором Наполеона III (племінника Бонапарта), боротьба з республіканцями → повстання республіканців, страх буржуа.)

IV. Сприйняття та засвоєння навчального матеріалу

1. Евристична бесіда. Виконання завдань пошуково-дослідницького характеру

- ♦ Яке враження склалося у вас від твору, що запам'яталося найбільше, вразило?

- ♦ Накресліть родовід сім'ї Ругонів-Маккаров. (*Примітка.* Його можна доповнювати на наступних уроках. Можна також позначити і спадковість — кому що від кого передалося.)

- ♦ Які висновки ви можете зробити щодо характеру П'єра Ругона та його найближчого оточення? (*Ставлять собі за мету у будь-який спосіб, не гребуючи й злочинами, розбагатіти, посісти значне становище в суспільстві*)
- ♦ Що можна сказати про Францію цього періоду? (*Відбувається постійна боротьба між прихильниками монархії та демократії з перемінним успіхом*)
- ♦ Чи помітна авторська позиція? (*Не дуже, але висновки напрошуються самі: він виступає проти війни, кровопролиття, аморальності*)

V. Закріплення знань, умінь і навичок

Проблемні питання

- ♦ Які риси натуралізму як літературного напрямку ви помітили у творі? Чи дійсно твір за стилем, напрямом відрізняється від інших творів реалістичних напрямів, зокрема творів О. де Бальзака? (*У Золя багато посилань на спадковість, фіксуються факти життя персонажів і суспільства, немає роздумів героїв, хоча вчинки, лінія поведінки вмотивовані*)
- ♦ Які провідні теми й мотиви ви б виділили у творі? (*Політична боротьба у Франції II пол. XIX ст., шляхи приходу до влади та ін.*)

VI. Домашнє завдання

Прочитати другу третину твору «Кар'єра Ругонів» (частини IV–V), вміти переказувати, виділяти ключові епізоди й коментувати їх.

VII. Підсумок уроку

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Закінчіть речення:

- Твір «Кар'єра Ругонів» згадується ще в циклі романів Е. Золя «Походження», тому що...
- На мою думку, роман до нашого часу...
- Мені запам'яталося...

УРОК 41

Тема. Е. Золя «Кар'єра Ругонів». Шлях до багатства і влади сім'ї Ругонів. Сюжет

Мета: допомогти учням усвідомити ідейно-художні особливості роману, його проблематику та сюжет; розвинути навички сприйняття великого епічного твору як єдиного цілого, виділення ключових епізодів та їх коментування, висловлювання власних думок, їх обґрунтування; виховувати кращі людські якості на засадах загальнолюдських цінностей.

Оснащення: портрет письменника, видання твору, ілюстрації до нього.

Тип уроку: комбінований.

ХІД УРОКУ

I. Мотивація навчальної діяльності

Учитель. Дев'ятнадцяте століття, Франція, орлеаністи, республіканці, президенти, монархи, збирачі податків... Як це сується нас, сучасних людей? Кому, крім, скажімо, істориків, це цікаво? Вважаю, що цікаво, і не лише науковцям-історикам. Інститут родини існує досі. Автор постійно наголошує на тому, що багато рис характеру людини передається у спадок від предків. Виявляється, від нашого з вами здоров'я, темпераменту, лінії поведінки, моральних принципів, дій залежатиме, якими будуть наші нащадки, що вони отримують у духовний, фізичний спадок. Це накладає величезну відповідальність на людей, на нас із вами. Тому вчитаймося уважніше у твір Е. Золя та спробуймо досягнути його найважливіші ідеї-істини.

II. Оголошення теми та мети уроку

III. Актуалізація опорних знань

Переказ ключових епізодів IV–V частин роману Золя «Кар'єра Ругонів». Складання «сюжетного ланцюжка»

(Очікувані відповіді)

Частина IV: Антуан, позашлюбний син Аделаїди, повертається з довгої військової служби, але нічого не отримує від брата за продану садибу → Антуан ходить містом і ганьбить П'єра → Ругони відкупляються від Антуана → Антуан одружується з працювитою, але негарною зовні дівчиною Фіною, живе на її утриманні, а потім експлуатує дітей → помирає сестра Антуана Урсула, потім гине її чоловік; найменшого їхнього сина Сільвера віддають бабусі Аделаїди → ніжна, мовчазна любов бабусі (тьоті Діди) й онука → Антуан хоче налаштувати племінника проти П'єра Ругона, який їх обікрав → пройшла чутка, що у місто йдуть повстанці → Ругон ховається у матері, Антуан іде його заарештовувати → повстанці займають місто → владу міста ув'язнюють → Сільвер, віднімаючи карабін у жандарма, поранив його.

Частина V: Сільвер і М'єтта йдуть із повстанцями далі → дівчина з гордістю несе прапор, юнак підтримує її → молоді люди відчувають одне до одного сильну та чисту любов → історія М'єтти; її знайомство й дружба з Сільвером → зустрічі на колишньому цвинтарі → Паскаль іде з загоном повстанців як лікар → солдати нападають на повстанців → М'єтту бивають, вона падає з прапором → Сільвера заарештовують жандарми.)

IV. Сприйняття та засвоєння навчального матеріалу

1. Евристична бесіда, виконання завдань пошуково-дослідницького характеру

- ♦ Які нові думки, враження з'явилися у вас після прочитання цієї частини твору?
- ♦ Що скажете про розвиток сюжетної лінії Антуана Маккара? Чи трапляється в наш час, щоб дружина утримувала чоловіка?
- ♦ Як, на вашу думку, змінилася з тих часів природа людини?
- ♦ Що постійно підкреслюється у взаєминах Сільвера і М'єтти? (*Чистота*)
- ♦ Чи через власні переконання загинула М'єтта, чому вона пішла з повстанцями? (*Вона пішла із Сільвером; прапор узяла нести, щоб довести, що сильна; крім того, на знак подяки*)

за повагу до себе, до свого батька, яку вона відчула з боку людей уперше)

- ♦ Які символічно-містичні моменти ви помітили? (*Любов на цвинтарі, на плиті; реакція Аделаїди на кров жандарма на руках у Сільвера; видіння тьоті Діди*)
- ♦ Чому такі, як Антуан, підтримували республіканців, революціонерів? (*Хотіли пожитися*)
- ♦ Які описи вам запам'яталися найбільше? Порівняйте батальні сцени у Л. Толстого та Е. Золя.
- ♦ Доповніть схему родоводу Ругон-Маккарів, розпочату на минулому уроці.

V. Закріплення знань, умінь і навичок

Інтерактивна вправа «Мозковий штурм». Визначення проблем часу та вічних, що їх порушено в романі Золя «Кар'єра Ругонів»

Очікувані відповіді

Тогочасні проблеми	Вічні проблеми
Політичного життя, державного устрою; кар'єрного зростання; дитячої праці; становища дітей-сиріт та ін.	Сім'ї та шлюбу; батьків і дітей, чесності, справедливості та неправди; кохання; принциповості та безпринциповості; громадянської активності, позиції, свідомості

VI. Домашнє завдання

Дочитати роман до кінця, знати його зміст, вміти переказувати та аналізувати.

VII. Підсумок уроку

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Закінчіть речення:

- Мені запам'яталося (мене вразило)...
- Я замислився (-лася) над питанням...
- Думаю, що характер людини залежить...

УРОК 42

Тема. Е. Золя «Кар'єра Ругонів». Система образів у творі

Мета: допомогти усвідомити ідейно-художній зміст твору, розкрити систему образів твору; розвивати навички характеристики образів, визначення їх ролі у творі, висловлювання своєї думки з цього приводу; виховувати кращі людські якості.

Оснащення: портрет письменника, видання твору, ілюстрації до нього.

Тип уроку: формування вмінь і навичок.

ХІД УРОКУ

I. Мотивація навчальної діяльності

Учитель. Здавна за словом «кар'єризм» закріпилося негативне значення. Як ви вважаєте, «кар'єра» — це добре чи погано? Кар'єра — це просування по службі. І якщо людина працьовита, розумна, ініціативна, то що ж поганого в тому, що вона просувається по «службових сходах»? Інша справа, коли людина досягає високої посади не за допомогою своїх здібностей і старання, а через обман, інтриги, навіть злочини. Спробуємо розібратися на уроці в цих та багатьох інших питаннях.

II. Оголошення теми та мети уроку

III. Актуалізація опорних знань

Переказ основних епізодів VI–VII частин роману, складання «сюжетного ланцюжка»

(Очікувані відповіді: П'єр переховувався у матері, поки не пішли повстанці → він вирішив зібрати гвардію і напасти на невеликий загін, який залишився в мерії міста → захоплення повстанців, арешт Маккара, який керував ними → розповіді про те, як Ругон врятував місто, як мужньо захищав, навіть стріляв, і свідчення тому — розбите дзеркало в кабінеті мера → мрії Ругонів про багатство та славу → уславлення П'єра перебільшеними розповідями у його салоні → Арістид змінює погляди і пише похвальну статтю про монархістів і батька → Фелісите радить чоловікові відпустити брата Антуана й домовляється з ним, щоб він за тисячу франків напав на мерію з прихильниками республіки → Антуан збирає загін, але на нього чекає пастка → чотирьох убито, і Ругон, ідучи з мерії, наступає на руку одного з них, забруднює черевик кров'ю →

місто перебуває у паніці, боїться, що повстанці повернуться та помстяться → нова влада вночі оглядає околиці, завмираючи від страху → загін, обіцяний Ругоном, усе не приходить → Ругони мріють підкорити місто та відплатити за всі образи, які вони почули на свою адресу → Фелісите хоче, щоб її поважав чоловік, таємно забирає листа Ежена з порадами і сама радить чоловікові, як чинити → Ругон демонструє свою відданість справі, сміливість → приходить загін солдатів, Ругонові дякують за службу → Ругона призначають збирачем податків, Ежен випросив йому й орден Почесного легіону → П'єр розраховується з Антуаном за «атаку» → стара Аделаїда зовсім з'їхала з глузду, відчувши втрату онука жандармами → про те, що Сільвер арештований, дізнаються Арістид і П'єр, але не рятують його від розстрілу → у жовтій вітальні Ругони влаштували гучну вечірку → гості славлять Ругона і чпляють йому в петлицю червону стрічку — там має бути орден → у домі колишнього збирача податків, якому так заздрила Фелісите, горіла свічка за упокій душі хазяїна → Фелісите думає, що це вона винна, бо хотіла забрати його будинок.)

IV. Формування вмінь і навичок

1. Слово вчителя

— Серед героїв твору можна виділити головні та другорядні, позитивні та негативні, збірні та символічні, вигадані та реальні, однозначні та суперечливі. Заповнимо таблицю.

Ім'я героя	Категорії								Характеристика	
	головний	другорядний	позитивний	негативний	символічний	вигаданий	реальний	однозначний		суперечливий
П'єр Ругон	✓			✓		✓		✓		Прагне слави й багатства за будь-яку ціну, не цурається злочинів
Антуан Маккар	✓			✓		✓		✓		Безпринципний лідар, егоїст
Арістид		✓		✓		✓		✓		Безпринципний, хитрий
Паскаль		✓	✓			✓		✓		Чесний, самовідданий, лікар і науковець
Ежен		✓		✓		✓		✓		Кар'єрист, хитрун
Фелісите		✓		✓		✓		✓		Хитра, честолюбна, прагне до багатства

Ім'я героя	головний	другорядний	позитивний	негативний	символічний	вигаданий	реальний	однозначний	суперечливий	Характеристика
Сільвер	✓		✓			✓		✓		Захоплений ідеєю революції, чистий, люблячий
М'етта	✓		✓			✓		✓		Сильна, чиста, наївна, здатна на справжні почуття
Аделаїда	✓					✓			✓	Нещасна, пристрасна
Маркіз де Карнаван		✓				✓		✓		Хитрий, обачний
Фіна		✓	✓			✓		✓		Працьовита, самовіддана
Грану		✓		✓		✓		✓		Хитрий, мріє про багатство і славу
Рудьє		✓		✓		✓		✓		Хитрий, мріє про багатство і славу
Муре		✓	✓			✓		✓		Чесний, трудівник, здатний на сильні почуття
Площа св. Митра на місці колишнього цвинтаря					✓					Символізує зв'язок із предками, безперервність життя, кругообіг у житті

Як бачимо, у романі багато персонажів, і на першому місці, безперечно, П'єр Ругон. Хоча автор і проти типізації, але саме в такий спосіб новий клас — буржуазія — пробивав собі шлях до влади: через злочини (навіть проти власної родини), через «організацію» власного «героїзму», через протекцію (Ежен домігся нагороди для батька), підкуп та відверту зраду.

«Нове місто» багатіїв-аристократів ще трималося гордо й презирливо щодо нижчих класів торговців та робітників, але вже відходило в тінь історії (маркіз де Карнаван). Завсідники «жовтої вітальні» боягузливо очікували, звідки й куди подме вітер (згадайте поведінку Арістиди, молодшого сина П'єра, членів «нової мерії», які терміново всі «захворили», самого П'єра, який очікував від сина Ежена вказівок із Парижа); вражає повстанська маса, особливо коли Сільвер називає М'етті військові загони; серед окремо взятих образів відзначаються своїм благородством Муре — чоловік зведеної сестри П'єра Урсули, Фіна (безмежно працююча

й самовіддана), Сільвер, який мріяв робити блискучі лаковані карети, але перейнявся республіканськими ідеями та приєднався до повстанців. У цілому ж маса робітників — темна, неосвічена, часто жорстока у своїх спільних діях, виснажена постійною непосильною працею. Однак, незважаючи на це, й прості люди здатні на високі, романтичні почуття (Сільвер і М'етта, Муре й Урсула, Аделаїда), готові до самопожертви, до усвідомлення своєї ролі в історичному процесі.

2. Робота в групах. Детальна характеристика образів.

Складання опорних схем

I група. П'єр Ругон (молодший).

II група. Брат П'єра — Антуан Маккар.

III група. Племінник П'єра та Антуана — Сільвер.

IV група. М'етта.

V група. Інші жіночі образи (Аделаїда Фук, Фелісіте).

VI група. Інші чоловічі образи (Ежен, Арістид, Паскаль, маркіз де Карнаван).

(Очікувані відповіді)

I група. П'єр Ругон (молодший) — селянський син за походженням. Селянська жага до роботи перетворюється в нього на зажерливість буржуа. Для втілення своєї мрії — розбагатіти — П'єр робить усе: отрує життя матері своєю ненавистю та нахабно обдурює її та грабує; ошукує своїх зведених братів та сестру, одружується з багатою, але байдужною йому дівчиною; створює гурток дрібних буржуа у своєму «жовтому салоні», щоб «прославитися» та посісти якесь прибуткове місце в Плассані.

Маркіз де Карнаван, якого вважали батьком Фелісіте, правильно вгадав шлях, яким підуть Ругони для досягнення своєї мети: «Нову династію можна заснувати тільки з боєм. Кров — чудове добриво. Добре буде, якщо Ругони... розпочнуть свій родовід від якоїсь різанини». П'єр поводить як флюгер, використовує відомості від сина Ежена з Парижа про перебіг політичних подій, а також порадами хитрої Фелісіте.

Переконавшись, що повстанців у місті немає, Ругон виходить зі схованки (ось тут він, нарешті, згадав і про матір). Йому здається, що все місто належить йому. Адже під його керівництвом було 40 бонапартистів, склад зі зброєю. Він вирішує «рятувати» Плассан і веде озброєних однодумців на мерію, де було не більше 20 республіканців на чолі з його братом Антуаном. П'єр виявляє твердість і рішучість, а також неабияку стратегічну хитрість. Він заявляє: «Я виконую свій обов'язок, панове. Я запрягнувся

врятувати місто від анархії та врятую його, хоча б мені довелося стати катом свого рідного брата».

Здійснивши бонапартистський переворот у Плассані, П'єр Ругон пише звернення до громадян, скориставшись текстом, який склав Антуан, змінивши в ньому лише одну фразу: «Настало царство порядку...» замість «Настало царство справедливості» (а саме «партію порядку» очолював Луї-Наполеон). Він очолює «муніципальну комісію», «роздуває свої заслуги», «ризик» та «героїзм», почувуючись нащадком Наполеона, «якого переворот перетворив на імператора».

Коли в місті почалася паніка з приводу того, що місто займуть повстанці, П'єр також злякався, почав звинувачувати всіх — і дружину, і невдячних дітей, які й досі не розрахувалися з ним за освіту. Підступна Фелісіте виступила не лише як його «рятівниця», але й спланувала операцію, що повинна була остаточно піднести П'єра в очах плассанців. Вона підкупила Антуана, той разом з двома десятками республіканців напав на мерію. Загинули люди, через трупи яких Ругон байдуже та з огидою переступив. «Жовтий салон» святкує, розподіляє славу, нагороди й чини. Так, сон Ругонів про те, що «в кімнаті йде кривавий дощ і великі краплі падають на підлогу та перетворюються на золоті монети», а також передбачення матері Аделаїди «ціна крові, ціна крові... Я чула звук золота... Це вони, вони продали його [Сільвера]. Ах, вбивці, ах вовки!» збуваються. П'єр Ругон отримує орден, посаду збирача податків, і його не засмучує черевик у крові та свічка над попереднім збирачем податків, який загинув.

II група. Антуан Маккар — другий син Аделаїди Фук, народжений нею поза шлюбом від волоцюги Маккара. Зростає у атмосфері повного занедбання з боку матері. Коли повернувся з армії (хоча П'єр, забравши все майно, обіцяв матері, що відкупить брата), пішов по свої гроші, але нічого не отримав. Почав пиячити й погрожувати П'єрові, псувати йому репутацію. Отримавши від того подачку у 200 франків, пропив їх. Потім плете з краденої лози кошики, потрапляє за це до в'язниці. Вийшов і став республіканцем, сказавши, що сидів через політичні переконання. Через десять років вдало для себе одружився з працювитою Фіною, яка повністю утримувала його. У них народилося трійко дітей. Одна дочка через пияцтво та бійки батьків виявилася калікою. Антуан був незадоволений дітьми, а коли вони піросли й почали працювати, відбирав у них гроші. Удавав із себе пана: ходив гуляти по проспекту, був добре одягнений, відвідував кафе, де пив і програвав гроші сина.

Антуан розумів Республіку як можливість пограбувати сусіда. Він став крикуном, який проповідував «найбезглуздіші політичні погляди». Мріяв розправитися з П'єром та його дружиною від імені народу. Письменник, порівнюючи братів, зазначає, що «усі члени цієї родини відзначалися... звірячими та грубими апетитами». Антуан заради розваги хотів натравити племінника Сільвера на П'єра, але припустився помилки, охарактеризувавши Республіку як гру «неробства та жрання», а свою матір — «старою хвойдою».

Коли померла дружина, а діти розбіглися, Антуану знову довелося працювати. Революцію він сприйняв як можливість помститися братові: підмовивши кількох дужих повстанців, пішов арештовувати П'єра, але того не було вдома, тому приєднався до тих, хто йшов арештовувати мера й чиновників.

Опинившись під арештом, Антуан за 1000 франків погоджується на зраду. Він веде вцілілих повстанців до мерії, щоб підставити їх під кулі Ругона та гвардійців. Сам же тікає до матері, отримує свої гроші й вирушає за кордон.

III група. Мати Сільвера рано померла, тому хлопця виховувала бабуся Аделаїда. Зростає звичайною дитиною. Під час нервових нападів у бабусі підтримував її, співчував. Багато читав, добре навчався. Але з 12 років почав працювати, допомагав сусідіві-каретникові, став його підмайстром: «Із нього вийшов відмінний працівник». Доброзичлива атмосфера, самостійність, відповідальність «загартувала його душу, сповнену високих поривань. Він став серйозною, розумною людиною...»

Ставши юнаком, Сільвер залишався таким же чесним, добрим, працюючим і порядним. Читаючи Руссо, захопився республіканськими ідеями про перемогу свободи, рівності, братерства. Йому хотілося «примусити людей бути щасливими, хай і всупереч їхній волі». Тому вступив до таємного товариства монтаньярів і підготував до бою рушницю діда Маккара.

З дівчиною М'єттою Сільвера пов'язувала ніжна дружба. Він став її захисником, опорою, підтримкою. Читаючи й далі просвітницьку, революційну літературу, юнак думав і про М'єтту, про нове (утопічне) суспільство, де б «народи схилились перед ідеальною жінкою, що їй було втілено в образі М'єтти». Так, за спадковістю, у хлопцеві «нервовий розлад бабусі... перетворився на постійне натхнення».

Сільвер — природна людина (за Руссо). Він захоплений силою та ніжністю дівчини, хоче врятувати її від пліток: «Їхня

іділія пройшла крізь холодні... дощі, ... не опустилася до вульгарного зв'язку; вона зберегла... чистоту, найвнє збентеження плоті, що не усвідомлює свої бажань».

Під час нападу повстанців на жандармерію Сільвер поранив одного жандарма, Ренгада, і кров налякала юнака. Коли перемогли бонапартисти, Ренгад знаходить Сільвера, щоб помститися. І розстрілює юнака на тому місці, де він зустрічався із М'єттою.

Сільвер — виняток у середовищі Ругонів, тому гине, як і революція. Але всім своїм життям виступає за гуманізм, високі принципи й справедливе суспільство.

IV група. М'єтта рано залишилася сиротою. Коли їй було 9 років, її батько — мисливець-бракон'єр потрапив на каторгу за вбивство жандарма. Діда, який жив милостинею, теж незабаром не стало. Дівчинку відвели у родину дядька, де вона фактично була батрачкою. М'єтта познайомилася із Сільвером. Він став її лицарем, справжнім другом, який допомагав витримувати і втому від важкої роботи, і знуцання дядька та двоюрідного брата. Після смерті тітки вона стала зовсім чужою в дядьковому домі. Жюстен постійно дорікав їй батьком-парижанином: «Яке коріння, таке й насіння. Ти закінчиш на каторзі, як твій батько». М'єтта ридала, але трималася, тамуючи в душі протест. Дружба з Сільвером переросла в чисте кохання. Спочатку закохані зустрічалися біля колодязя, а потім знайшли місце на пустирі площі св. Митра. Виходили на прогулянку під одним плащем. Любили влітку купатися вночі в річці. Але «М'єтта не була мрійницею... вона відчувала насолоду небом, річкою... світлом, але більш за все річкою, яка... колисала її з... ніжністю».

Коли Сільвер вирішив приєднатися до збройного повстання, М'єтта пішла проваджати його. Спочатку її не прийняли, а потім визнали за свою. Уперше відчувши повагу з боку громади, дівчина захотіла понести червоний прапор. І несла його, поки зовсім не втратила сили. На повстанців напали солдати. Розпочався бій. Поруч із Сільвером стояла М'єтта з прапором, «обличчя її рожевіло в зморшках червоного прапора». Випадкова куля вцілила в дівчинку. Сільвер підбіг, почав цілувати свою подругу й плакати, від чого «в очах М'єтти спалахнула остання радість... Вони любили одне одного, та їхня іділія закінчилася смертю». Сільвера полонили, а М'єтта залишилася лежати.

У цій дівчині поєднувалися сила духу, любов до життя, моральна чистота й палке кохання. Письменник укотре приводить читача до думки про жорстокість, нелюдськість війни, братовбивства.

У група. Аделаїда Фук, засновниця роду Ругонів, страждала на нервові захворювання. Рано повдовіла. Через деякий час до неї прийшло дивне кохання до злодія та волоцюги Маккара. На своїх дітей Аделаїда не звертала уваги, внаслідок чого вони вирости чужими й байдужими до неї. П'єр ледь не довів матір до цілковитого божевілля, примусив зректися усіх грошей за продану садибу. Аделаїда в 42 роки перетворилася на стару, яка самотньо жила в хижці Маккара, який загинув. Їй віддали на утримання онука-сироту Сільвера. Це рятувало її від самотності, від відчаю. По черзі переховувала синів, нічого не знаючи про їхню діяльність. Коли П'єр приніс Антуанові гроші за зраду, вона зрозуміла і з відчаєм закричала: «Це ви стріляли?.. Я чула дзвін золота... Горе мені! Я народила вовків... цілу родину, цілу зграю вовків... Було лише одне нещасне дитя, і вони зжерли його...»

Ці материні слова влучно характеризують сутність усієї сім'ї Ругонів-Маккарів, які досягли своїх низьких цілей ціною крові, зради, підлоти.

Фелісіте Пуек, дружина П'єра Ругона, як і її чоловік, мріє розбагатіти, «втерти носа» всім буржуа міста. Таке прагнення та пристрасть письменник пояснює спадковістю: Фелісіте — позащлюбна дочка маркіза де Карнавана. Жінка створює у своєму домі «жовтий салон», де збираються реакційно налаштовані буржуа Плассана. Фелісіте поливає дерево Свободи біля супрефектури отруєною водою, щоб воно засохло; із заздрістю дивиться на багатий дім сусіда — збирача податків і мріє ним заволодіти. Хитрощами й підступністю жінка заспокоює брата П'єра — Антуана, потім підбурює його до зради, спокусивши хабарем. Фелісіте вважає себе розумнішою за чоловіка, тому хитрістю заволодіває листом від Ежена, першою дізнається про перемогу бонапартистів і «керує» П'єром, «граючись із ним, як кішка грудкою зім'ятого паперу». Коли Ругон впав у відчай і попросив поради у дружини, та відчула задоволення. Фелісіте дала слушну пораду, але не забула нагадати чоловікові: «І не забувай, що це я тебе рятую... Дивись, і ти будь зі мною лагіднішим».

Фелісіте не лише хитра й лицемірна, вона ще й жорстока. Підкупивши Антуана, вже готового до зради, вона підштовхує до вбивства і свого чоловіка, який вагається, чи слід вбивати республіканців, що прийдуть зі зрадником: «...яка ж ти ганчірка!»

Нарешті реакція перемогла. «Жовтий салон радів», «усі раділи, що врятовані, що більше нема через що здригатися». І тільки речі нагадували, якою ціною це все здобуто: «Але рожевий, шовковий клопот... був не єдиною яскравою плямою на святі Ругонів.

...під ліжком у сусідній кімнаті лежав черевик із закривавленим підбором. Свіча, що горіла над тілом д-я Пейрота... точилась у п'їтми кров'ю, як відкрита рана... А вдалечині, у глибині тупика Св. Митра... застигла кривава калюжа».

VI група. Серед інших чоловічих персонажів слід згадати Маккара, другого чоловіка Аделаїди. Маккар був злодієм і контрабандистом, мав стихійний, некерований характер. Тому й не одружився з Аделаїдою, хоча вони мали двійко дітей, на яких він не звертав уваги.

Маккар мав «погану славу», «не маючи жодних статків, їв, пив і перебував у щасливому неробстві під час свого недовгого перебування в місті»; «усі вечори проводив у корчмі». Якщо десь траплялися крадіжка або вбивство, підозри падали на нього. Ось чому сусіди були не у захваті від того, що цей розбійник і волоцюга став обранцем Аделаїди.

Ці риси характеру позначилися на дітях — на Урсулі й особливо на Антуані — підлому ледареві, який прагнув жити за рахунок інших.

Сини П'єра Ругона мали іншу спадковість. В Ежена «батьківська статечність... перетворилась на величну поставу», «за повної схожості із П'єром успадкував духовні риси Фелісите». Ежен Ругон був честолюбним, зневажав дрібні розрахунки та досягнення. А великих успіхів він міг досягти лише в столиці. Тому юнак їде до Парижа, займається політикою, прагне до влади й досягає її, ввійшовши у коло бонапартистів у період їхньої перемоги.

Середній син Ругонів Паскаль не вдався у своїх родичів. Він добре навчався, став лікарем. Жив окремо в Плассані, займався наукою, допомагав людям, і ті його дуже поважали. Під час революції Паскаль був лікарем у повстанців. Критично оцінював свій рід, передбачав його майбутнє: «На мить, як у спалаху блискавки, перед ним постало майбутнє Ругон-Маккарів, цієї зграї жадань, що їх було випущено на волю, які жеруть здобич у сяянні золота та крові».

Ця позиція героя збігається з авторською. Молодший брат Арістид схожий зовні на матір, але характер мав батьківський, був зажерливим, скритним, схильним до наклепів і доносів.

Арістид був худорлявим, «його хитре обличчя нагадувало набалдашник палиці...; він був... нетерплячим у своїх бажаннях, повсякчас щось розвідував, рознюхував». Якщо Ежен любив владу і в мріях «підкорював своїй волі народи», то Арістид уявляв себе багатієм, що «солодко їсть і п'є, насолоджується усіма чуттєвими задоволеннями». Щоб розбагатіти, використовував будь-які

засоби. Мати любила його й підтримувала, бо вважала, що «йому на роду написано стати видатною людиною, а видатні люди мають право вести непутяще життя, поки не проявляться їхні таланти». Навчався погано, більше заглядав у корчму, ніж на заняття, тому батько забрав його додому й вирішив одружити. Але син не зайнявся справами фірми й не поліпшив їх, а навпаки, призвів до банкрутства. Арістид з дружиною Анжеолою розкішно жили за рахунок батьків. Коли П'єр відправив їх жити окремо, Арістид, працюючи дрібним чиновником і отримуючи мало грошей, «згорів від незадоволених бажань».

Під час революційних подій Арістид кидався то в один бік, то в інший. У своїй газеті «Незалежність» він спочатку агітував за Республіку, потім вихваляв Ругона як героя. Отже, Арістид — це тип продажного буржуазного діяча й журналіста, безпринципної людини, яка пристає на той чи інший бік залежно від обставин.

Маркіз де Карнаван далекий від народу й вороже до нього налаштований. Він за старі монархічні порядки. Своїй позашлюбній дочці Фелісите він радить пристати до бонапартистів лише в тому разі, якщо вони дадуть вагому обіцянку Ругонам. Переживає маркіз лише за свою долю.

Колоритно змальовані у романі постаті відвідувачів «жовтого салону» — панчішника Руд'є, торговця мигдалем Грану, військового Сікарно, книгопродавця Вюїє. Усі вони з одного боку боягузливі, з іншого — любителі неймовірно перебільшувати свої «подвиги», заслуги перед новою владою та містом. І все це з єдиною метою — отримати прибуткові місця, чини та нагороди, мати владу над мешканцями Плассана.)

Символічним є образ площі св. Митра в Плассані, що утворилася на місці колишнього цвинтаря. З одного боку це — свідчення кругообігу життя, яке продовжується. З іншого — мертві тягнуть за собою живих, які порушили їхній спокій і поставилися до них без поваги. На цій площі, в тіні дощок із лісоскладу зароджується й розвивається любов Сільвера та М'етти; тут же юнак і гине, пригадуючи прекрасний образ своєї коханої.

3. Евристична бесіда, виконання завдань проблемно-пошукового характеру

- ♦ Чи є, на ваш погляд, у романі персонажі-ідеї? (Немає)
- ♦ Чи можна порівняти героїв творів, що ви їх вивчали раніше, з героями Золя? Хто є близькими за духом, долею, хто є антиподами? (Твори важко порівнювати, але окремі паралелі все ж можливі: партизани у Л. Толстого і повстанці в Золя;

Сільвер — протилежність індивідуалісту Раскольнікову, честолюбному Болконському та ін.)

- Що викликало особливе роздратування у супротивників повстанців, коли вони побачили дівчину з прапором? (*Вона була в червоному (вивернутому підкладкою назовні) плащі з капюшоном, зливалася з прапором; жінки, як правило, не брали участі у громадському житті, хіба що як особи легковажної поведінки.*)

3. Коментування цитат із тексту

Учитель. Визначте, про кого йдеться, та прокоментуйте характеристики й висловлення:

- «...Ці шматки вкрадених знань тільки розпалювали його благородний запал. ...Він створив для себе святиню з речей, до яких не міг доторкнутись рукою, він глибоко й щиросердно вірив у піднесені ідеї та піднесені слова, намагаючися піднятися до них, але не завжди їх розуміючи. Це була проста душа, але душа шляхетна, що зупинилася на порозі храму, вклонившись свічкам, які здалеку здавалися їй зорями». (*Сільвер*)
- «У кожній політичній партії бувають свої блазні й своя підлота. ...Згоряючи від заздрості й злості, мріючи помститися всьому суспільству, вітав Республіку як щасливу добу, коли йому дозволено буде набити кишень за рахунок сусіда і навіть придумати цього сусіда, якщо той наважиться виразити своє незадоволення». (*Антуан Маккар*)
- «Вона встала й повільно обійшла всю вітальню. Тут щойно простягалося до них стільки рук. Вони перемогли; буржуазія схилилася до їхніх ніг. Жовтий салон був ніби освячений цією перемогою. Скалічені меблі, витертий оксамит, люстра, засиджена мухами, — увесь цей мотлох перетворювався в її очах у славетні останки на полі бою. Вигляд Аустерліцької рівнини не міг би сильніше хвилювати її». (*Фелісите*)
- «...Він відростив пупце, перетворився на шанованого буржуа, якому не вистачало тільки капіталу для повної шани. ...Цей селянський син, поблідлий від ділових турбот, розжирілий від сидячого життя, приховував свої низькі бажання під безстороннім від природи виразом обличчя й дійсно володів тією... показною зовнішністю, тою безглуздою самовпевненістю, які надають солідного вигляду на офіційних прийомах. Говорили, що він під каблуком у дружини, і помилилися. Він був упертий, як віслик; чужа, різко виражена воля доводила його до сказу, він готовий був лізти в бійку». (*П'єр Ругон*)

- «Він являв собою цікаве поєднання моральних і розумових рис матері з важковаговою поважністю батька. ...Визначався величезним честолюбством, владністю, презирством до дрібних розрахунків та дрібних успіхів». (*Ежен, син П'єра*)
- «...Скромний служитель науки, жив самотницьким життям закоханого у свою справу вченого в маленькому світлому будиночку нового міста». (*Паскаль, син П'єра*)

V. Домашнє завдання

Підготуватися до літературного диктанту за романом Золя «Кар'єра Ругонів».

VI. Підсумок уроку

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Закінчіть речення:

- Найбільше з героїв мені запам'ятався...
- Мене вражає, як...
- Я думаю, що П'єр Ругон...

УРОК 43

Тема. Е. Золя «Кар'єра Ругонів». Художні особливості роману

Мета: повторити, систематизувати вивчене; допомогти учням краще усвідомити художні особливості твору; розвивати навички аналізу великого епічного твору, висловлювання власних думок та обґрунтування їх прикладами з тексту й цитатами, вміння зіставляти літературні явища з явищами життя; виховувати активну громадянську позицію, кращі людські якості.

Оснащення: портрет письменника, видання твору, ілюстрації до нього.

Тип уроку: узагальнення, систематизація знань, умінь і навичок.

ХІД УРОКУ

I. Мотивація навчальної діяльності

Учитель. Науково-природничий експеримент Еміля Золя вдався — ми в усіх подробицях познайомилися із життям Франції II пол. XIX ст., через долю кількох сімей пізнали як історію народу, так і шляхи становлення особистості, розвитку її чеснот і вад

під впливом природних та суспільних факторів. Сьогодні ми підсумуємо наші пізнавальні, моральні та естетичні здобутки.

II. Оголошення теми та мети уроку

III. Узагальнення знань, умінь і навичок

1. Літературний диктант «“Так” — “ні”» (за принципом взаємоперевірки під керівництвом учителя)

- 1) Еміль Золя — засновник літературного напрямку — натуралізму. (*Так*)
- 2) Сільвер дотримувався монархічних поглядів, тому виступив проти повстанців. (*Ні*)
- 3) М'єтта — молода дружина Сільвера. (*Ні*)
- 4) Аделаїда — засновниця роду Ругон-Маккарів. (*Так*)
- 5) Фелісіте намагалася таємно управляти своїм чоловіком. (*Так*)
- 6) Повстанці з боєм узяли місто Плассан. (*Ні*)
- 7) Плассан — це однорідне робітниче місто. (*Ні*)
- 8) Ежен повідомляв батька в листах із Парижа про політичні новини та спрямовував його діяльність. (*Так*)
- 9) Фелісіте заснувала «жовту вітальню» («салон»), у якій збиралися противники республіканців. (*Так*)
- 10) М'єтта загинула, мужньо кинувшись у бій та відстрілюючись. (*Ні*)
- 11) П'єр домігся омріяної посади збирача податків та ордена Почесного легіону. (*Так*)
- 12) Багато рис героїв, їх поведінку автор пояснює спадковістю. (*Так*)

2. Виконання завдань пошуково-дослідницького характеру

- ♦ Поясніть символіку червоного кольору в романі (червоний прапор М'єтти — орденська стрічка — кров на підборах П'єра Ругона — вогник свічки у вікні збирача податків, який помер). (*Червоний колір — це кров, пролита за ідеали; це кров, через яку переступили заради досягнення своєї корисливої мети; Фелісіте, постійно дивлячись із заздрістю на багатий дім збирача податків, побажала господареві смерті, щоб зайняти його будинок, і побажання справдилося, Фелісіте відчуває, що цей гріх — на її совісті, але не мучиться від докорів сумління: мети вони з чоловіком досягли, і не важливо, якою ціною.*)
- ♦ Доведіть, що роман Е. Золя «Кар'єра Ругонів» є твором натуралістичного літературного напрямку.

- ♦ Визначте, які художні засоби використав автор у цьому пейзажі, якою є їх роль: «Молоді люди зіперлися на поруччя моста й подивились униз. Під їхніми ногами глухо, безперервно шуміла Вьорна, що здулася від дощів. Уверх і вниз за течією, між виярками, де п'їтьма здавалася ще густішою, можна було розгледіти темні силуети прибережних дерев; де-не-де місячний промінь, ковзнувши по воді, залишав за собою струмись розплавленого свинцю, який коливався, відсвічуючись, як відблиски на риб'ячій лусці. Ці блискітки надавали сірій водяній пелені таємничу чарівність; вони текли разом із нею під неясними тінями листя. Долина здавалася зачарованим, казковим царством, де тіні й світло жили дивним, примарним життям». (Є традиційні епітети, порівняння, метафори у своїй звичайній ролі — увиразнити, деталізувати опис; уся картина ніби готує читача до того, що це таємниче царство захопить і закохану пару, понесе за собою у вир страшних соціальних пристрастей; можна розглядати це і як віддалений контраст «війни» та «миру»)

3. Міні-диспут «Чи не знімає Золя з людини відповідальності за її вчинки, постійно апелюючи до спадковості?»

4. Інтерактивна вправа «Займи позицію та обґрунтуй її» з питання «Чи є вкладення батьків в освіту дітей хорошою інвестицією?»

Так

Не завжди

Ні

5. Проблемне питання

- ♦ Знайомлячись із Францією XIX ст., ми бачимо, що її історія була досить складною, трагедійною. Не минули французів і дві світові війни XX ст. Чому ж її рівень серед держав світу є одним із найвищих?

IV. Домашнє завдання

Для всіх: прочитати повість Гі де Мопассана «Пампушка».

Індивідуальне: підготувати повідомлення про франко-пруську війну 1870–1877 рр., про Гі де Мопассана; за бажанням намалювати схему свого родову й простежити вплив спадковості на характер і спосіб життя родичів.

V. Підсумок уроку

УРОК 44–45

Тема. Бесіда з позакласного читання за твором Гі де Мопасана «Пампушка»

Мета: викликати в учнів інтерес до художньої літератури, бажання розширювати свій кругозір, виробляти літературні, естетичні смаки; розвивати навички самостійної роботи з книгою, вміння аналізувати твір, оцінювати його з точки зору художності; виховувати любов до книги.

Оснащення: читацькі щоденники, портрет письменника, видання його творів, ілюстрації до них, кінофільм.

Тип уроку: бесіда з позакласного читання.

ХІД УРОКУ

I. Актуалізація опорних знань

Розповідь учнів про проведені дослідження власного родоводу, спостереження щодо наслідування рис характеру, інтересу до певного роду занять за спадковістю

II. Мотивація навчальної діяльності

Учитель. За підрахунками вчених людина за своє життя може прочитати в середньому не так уже й багато книжок — близько трьох тисяч (можливо, й більше, якщо це є її спеціальністю). Літературних творів — у тисячі разів більше. Отже, потрібно обирати для читання найцікавіші, найкорисніші книги. Є навіть так звані «золоті списки» кращих творів світової літератури, і французький письменник II пол. XIX ст. Гі де Мопассан, безперечно, посідає в ньому своє місце.

«Я ввійшов у літературу, як метеор», — жартівливо говорив Мопассан. Дійсно, він став знаменитістю на другий день після опублікування «Пампушки». Але диво залишається дивом лише доти, доки є невідомим його механізм: миттєвій славі Мопасана передувало довге й наполегливе навчання літературного мистецтва. Про це — на наших уроках.

III. Оголошення теми та мети уроку

IV. Бесіда з позакласного читання

1-Й УРОК

1. Повідомлення учня про письменника (див. Додаток до уроків)

2. Спостереження над текстом, робота із сюжетом.

Коментований переказ повісті Мопассана «Пампушка».

Складання «сюжетного ланцюжка»

(Очікувані відповіді: містом проходять залишки розбитого французького війська → мешканці в страху й паніці чекають по своїх домівках пруських окупантів → переможці зайняли місто, розійшлися по помешканням → місцеві поступово звикали, навіть саджали офіцерів за свій сімейний стіл, хоча на людях не показували з ними свого близького знайомства → хоча місто й підкорилося, човнярі та рибалки раз по раз знаходили в річці вбитих німців → місцеві комерсанти відновили свою роботу, і їм знадобилося потрапити до Гаверу, що був зайнятий французькою армією → за допомогою знайомих німецьких офіцерів вони домоглися від коменданта дозволу на виїзд → для мандрівки винайняли великий диліжанс → виїжджали рано-вранці, падав сніг → в екіпажі сиділо: подружжя Луазо, які займалися гуртовою торгівлею вином, фабрикант Карре-Ламадон з молодою дружиною, граф Юбер, який представляв орлеанську партію департаменту, та його дружина, дві монашки, демократ Корнюде та «особа легкої поведінки» на прізвисько Пампушка → порядні жінки почали шепотітися та обурюватися присутністю в їхній компанії такої особи → їхали дуже довго, застрягаючи в снігу → ніде не можна було купити їжі → Пампушка дістала кошук і почала їсти курча → всі жадібно дивилися, але вважали не гідними себе брати від такої жінки їжу → першим здався Луазо → Пампушка запропонувала монашкам пригоститися → потім не витримали й інші, швидко спустошили кошук Пампушки → почали говорити з нею → жінка розповіла про свою ненависть до окупантів, про те, що кинулася душити одного з німців, і тепер їй доводиться переховуватися → доїхали до селища Тої, яке було зайняте окупантами → зупинилися у трактирі → офіцер перевірів їхні документи для видачі дозволу на виїзд → під час вечері комендант викликав до себе Елізабет Руссе — Пампушку → та повернулася після розмови обурена й знервована, не говорячи про причину → трактирник і його дружина лають окупантів, засуджують війну, адже їхні сини в армії → Корнюде домагається Пампушки, але та відмовляє, вважаючи за сором віддаватися пристрасті, коли поряд ворог → вранці виявилось, що в диліжанс ніхто не збирається запрягати коней — комендант заборонив виїзд → кілька днів мандрівників не випускають, увесь час питаючи в Елізабет, чи не змінила вона свого рішення → Пампушка довго не говорила причини, потім зізналася, що офіцер її домагається, а вона не може з патріотичних міркувань (хоча це, фактично, її

професія) → попутники домовляються умовити Пампушку, делікатно наводячи їй різні приклади з історії, коли жінкам доводилося жертвувати собою заради інших або заради перемоги → Пампушка ледве-ледве погоджується, говорячи, що це тільки заради них → уранці екіпаж був закладений і мандрівники могли їхати → але тепер усі дивилися на Пампушку з презирством → відверталися, не розмовляли → у дорозі почали їсти, а Пампушка не встигла нічого з собою взяти → ніхто її не пригостив → вона сиділа й плакала, а Корнюде всю дорогу насвистував «Марсельєзу».)

3. Обмін враженнями щодо прочитаного

4. Повідомлення учня про франко-пруську війну 1870–1871 років

2-Й УРОК

1. Слово вчителя

— Повість «Пампушка» вийшла друком у 1880 році й одразу ж зробила її автора загальновідомим. Мопассан розповів у своєму творі всю правду про франко-пруську війну 1870–1871 рр. і про ставлення до неї французького суспільства. Він показав, що в годину великого національного випробування французи не виявили згуртованості та єдності, що багаті, переймаючись корисливими інтересами, лише приховували свою байдужість до негараздів батьківщини (пригадайте: «Граф Юбер розповідав про шкоду, що завдали йому пруссаки, про збитки, пов'язані з крадіжкою худоби та загибеллю врожаю, але в словах його чулася впевненість вельможі й мільйонера, якому такий збиток міг завдати клопоту зонайбільше на рік»). Тільки прості люди Франції кипіли патріотичною ненавистю до загарбників, боролися з ними (згадайте слова старої трактирниці: «Так ні ж, пані, від військових жодної користі! І навіщо це бідний народ годує їх, коли вони тільки того і вчать, як людей убивати? Я стара, неграмотна, що ї казати, а коли подивлюся, як вони, не шкодуючи сил, топчуться з ранку до ночі, то кожного разу думаю: “Ось є ж люди, які роблять різні там відкриття, щоб користь іншим принести, а навіщо потрібні такі, що із шкури пнуть, аби нашкодити?” Ну хіба не мерзота вбивати людей — хай вони пруссаки, чи англійці, чи поляки, чи французи? Якщо помстишся кому-небудь, хто тебе образив, — за це карають, і, значить, це погано, а коли синів наших вбивають із рушниць, як дичину, виходить, це добре, — якщо тому, хто знищить більше, дають ордени!»).

У «Пампушці» Мопассан не без виклику протиставив образ героїні повісті — утриманки, яку знехтувало «суспільство», її

«шанованим» дорожнім супутникам, представникам дворянства, буржуазії та церкви, які уособлюють, за іронічною характеристикою письменника, «забезпечений, упевнений у собі й могутній прошарок суспільства, прошарок людей порядних, впливових, вірних релігії, з твердими моральними засадами». Невмолимо, крок за кроком розвінчує Мопассан підлу поведінку цих «порядних людей». Якщо спочатку вони хоч на мить розділяють патріотичне обурення Пампушки, яка відмовляє нахабним домаганням прусського офіцера, то потім лицемірно й наполегливо намагаються зломити її опір. І ці ж люди, після того як Пампушка поступилася проти волі їхнім умовлянням, знову перетворюють її, свою рятівницю, на об'єкт осуду й презирства.

Флобер назвав «Пампушку» шедевром і стверджував, що твір цей «залишиться... його ніколи вже не забудуть».

У роки роботи над повістю Мопассан потоваришував з Е. Золя та прихильниками літературного натуралізму. Тому в повісті є чимало рис натуралізму. Але в подальшій роботі письменник відходить від цього напряму, вважаючи, що справжній художник повинен дати читачам не «банальну фотографію життя», а істинно художнє його відтворення, «повніше, захоплююче, переконливіше, ніж сама дійсність».

2. Евристична бесіда

- ♦ Чи погоджуєтеся ви з думками літературознавців щодо значення твору Мопассана, манери й стилю зображення?
- ♦ Чи додав щось цей твір до вашого уявлення про французьку літературу II пол. XIX ст.?
- ♦ Наскільки ймовірним і типовим здався вам такий випадок?

Учитель. До речі, у героїв повісті є реальні прототипи. Цю історію Мопассану розповів його родич Корд'ом, який їхав у тому диліжансі. Письменник дещо змінив перебіг подій. Анрієнна Легей, руанська куртизанка, прототип Пампушки, насправді залишилася вірною своїй непримиренній патріотичній ворожості до прусського офіцера і, за відгуками сучасників, була дуже ображена на Мопассана за те, що він змусив Пампушку вчинити по-іншому.

V. Домашнє завдання

Підготуватися до тематичного оцінювання (тестування).

VI. Підсумок уроку

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Закінчіть речення:

- Я вражений (-на) тим...
- Повість «Пампушка» читається і в наш час із цікавістю тому, що...
- Я відкрив (-ла) для себе...

Додаток до уроків 44–45

Анрі-Рене-Альбер-Гі де Мопассан народився в Нормандії 5 серпня 1850 року.

Він походив зі збіднілого дворянського роду, що переселився з Лотарингії до Нормандії в XVIII ст. Дід письменника, Жуль де Мопассан, який помер у 1875 році, володів маєтком у Невіль-Шан-д'Уазель, але, не вмючи господарювати, продав свій маєток і згодом зовсім збанкрутів. Батько письменника, Гюстав де Мопассан (1821–1899), одружений з 1846 року на своїй подрузі дитинства — Лорі Ле Пуатвен (1821–1903), яка походила зі стародавньої культурної нормандської буржуазної родини, змушений був вступити на службу й став біржовим маклером у Парижі. Він любив мистецтво, писав акварелі, товаришував із художниками. У нього була репутація вишуканого дворянина, чепуруна й марнотрата. Його легковажна вдача мало відповідала характеру дружини, зосередженої та вдумливої. Після народження другого сина, Ерве (1856–1889), батьки Мопассана розірвали шлюб, і мати оселилася з обома синами в приморському місті Етрета на віллі Вергі, що їй належала.

Дитячі роки Мопассана минули в Нормандії. Він бігав полями і лісами, прибережними стрімчаками, ходив з рибалками в море, навчився ловити рибу й управляти вітрилами, знав усі місцеві визначні пам'ятки й звичаї, опанував нормандський діалект. Уже тоді він добре ознайомився із дрібнопомісним побутом і життям фермерів, селян, рибалок, матросів.

Коли хлопчикові виповнилося 13 років, мати віддала його до духовної семінарії містечка Івето. Юному Гі була не до вподоби сувора дисципліна, що панувала в семінарії. Він неодноразово тікав додому, усіяяко бунтував і пустував. Зрештою його виключили з навчального закладу, приводом для цього послужило його жартівливе послання у віршах «Давно від миру очужілий», у якому юний поет повідомляв своїй кузині, яка виходила заміж, що він зовсім не має наміру відректися від всіх радостей життя в семінарській «зажиттєвій могилі».

1866 року Лора де Мопассан віддала сина до руанського ліцею. Це також був закритий заклад, але тут він все ж таки був більш вільним і ніхто не переслідував його за писання віршів. А серед

його викладачів був поет-парнасець Луї Буйле, його перший наставник у літературі.

У червні 1869 року Мопассан закінчив руанський лицей зі званням бакалавра й вступив на юридичний факультет у нормандському місті Канні. Улітку 1870 року спалахнула франко-пруська війна, і Мопассана було призвано на військову службу. Він брав участь у походах, перебував у Парижі під час облоги, спочатку у форті Венсен, а потім був переведений у Головне інтендантство. Де був Мопассан під час Паризької комуни, досі не встановлено.

Після війни, що супроводжувалася економічною кризою, майнове становище батьків Мопассана різко погіршилося. Юнак уже не має можливості отримати вищу освіту і змушений вступити на службу. З 1872 року до листопада 1878 року він служить у Морському міністерстві, ведучи важке, напівзлидарське життя.

Платні не вистачало на покриття найнеобхідніших витрат. Мопассан зводив кінці з кінцями тільки завдяки незначній допомозі батька.

Службу в Морському міністерстві Мопассан зненавидів і без натяків називав її своєю «в'язницею». У міністерстві було відомо, що парубок мріє стати письменником; літературні інтереси, що віддаляли його від товаришів по службі, викликали до нього підозріле й неприязне ставлення з боку начальства. Службові атестації Мопассана, спочатку цілком сприятливі, стали нарешті зовсім іншими. «Боюся, як би його таланти не віддалили його від адміністративних робіт», — ехидствував шеф в одній з останніх атестацій.

«Недільні прогулянки паризького буржуа», «У лоні родини», «Спадщина» й низка інших новел сповнені безрадісних вражень Мопассана про службу в Морському міністерстві. Письменник відтворив тут маленький світ вульгарних чинуш, дрібних інтриганів, підлабузників і пролаз, що роблять собі кар'єру, глузують з бідного переписувача, і в той же час тріпочуть перед начальством — перед карикатурним громовержцем на зразок добродія Торшбефа.

Після тривалих клопотань, участь у яких брав і Флобер, Мопассану вдалося перевестися в грудні 1878 року в Міністерство народної освіти, де він пробув до кінця 1880 року, діставши після успіху «Пампушки» піврічну відпустку через хворобу. У 70-х роках весь свій позаслужбовий час Мопассан присвячував двом пристрастям — гребному спорту й літературі. Улітку він жив у передмісті Парижа й уставав удосвіта, щоб покататися Сеною; о десятій ранку — він на службі, увечері — знову на річці.

Поезія річки, нічні тумани Сени, її тіністі зелені береги, перегони, риболовля, любовні пригоди й весь відчайдушний побут

вєслярїв — усе це широко відбилось в новелістиці Мопассана. Ще в 70-х роках він мріяв створити цикл новел «Човнові розповіді». Сюжети цього циклу, можливо, перероблені потім у його новелах «На річці», «Подруга Поля», «Поїздка за місто», «Іветта», «Са-Іра», «Мушка» та ін.

Крім гребного спорту, Мопассан любив подорожувати; хоча служба не давала йому для цього багато можливостей, він все ж таки часом здійснював тривалі пішохідні екскурсії. У серпні 1877 року він їздив до Швейцарії, а 1879 року подорожував пішки Бретанією.

Увесь час, вільний від служби, гребного спорту та любовних авантур, Мопассан віддавав літературі. «Порось! Постійно жінки!» — гарчав на нього Флобер, з яким він бачився часто, часом щонеділі. Флобер жадав від свого учня щоденної регулярної творчої праці, якій усе інше повинно бути принесене в жертву: «Від п'яти годин вечора й до десяти ранку увесь ваш час повинен бути присвячений музи... Для художника існує тільки один принцип — жертвувати всім для мистецтва».

Поради Флобера далися взнаки: літературна робота Мопассана в 70-х роках відзначалася інтенсивністю. «Упродовж семи років, — згадував він, — я писав вірші, писав повісті, писав новели, написав навіть огидну драму». У ці роки накопичувався і його величезний запас новелістичних сюжетів.

Зближення з молодими послідовниками Золя, переважно прозаїками, відповідало переходу Мопассана наприкінці 70-х років від поезії до прози.

Гучний успіх «Пампушки» супроводжувався запрошенням Мопассана до співробітництва з газетою «Голуа», де незабаром з'явився цикл його новел-нарисів «Недільні прогулянки паризького буржуа». У вересні й жовтні 1880 року Мопассан здійснює подорож Корсикою, враження від якої відбилися у низці його нарисів і новел, а також в одному із розділів роману «Життя». У 1881 році він подорожує Алжиром, де відбувалися в той час повстання місцевого населення проти французького колоніального гніту; дорожні нариси Мопассана були в 1884 році видані у вигляді книги «Під сонцем». Улітку 1882 року письменник удруге подорожував Бретанією.

Гі де Мопассан

В 1881–1883 роках Мопассан особливо тісно зближується з Тургенєвим, дає йому для перегляду свої нові твори, стає разом із ним членом комітету зі спорудження пам'ятника Флоберу.

Регулярна праця, заповідана Флобером, стала в 80-х роках найпершою умовою творчості Мопассана. Працюючи щодня 7–12 годин, Мопассан устигав у середньому написати шість сторінок, а вечорами записував свої денні враження. Напруженою роботою письменник доводив себе до хронічної перевтоми. Тривалий час він дозволяв собі єдиний щорічний відпочинок — участь у мисливському сезоні, що відкривався у вересні. Він знову потрапляв у Нормандію, до своєї численної рідні й знайомих. Враження від полювання відбилися в багатьох його новелах («Любов», «Іржа», «Півень проспівав», «Вальдшнеп» та ін.).

Біографи підраховували, що за 1885 рік Мопассан написав 1500 друкованих сторінок. Цього не досягли ані Бальзак, ані Діккенс, ані навіть Дюма-батько. Але тут ураховано лише сторінки художньої прози й не прийняті до уваги ті «хроніки»-нарис та фейлетони, які Мопассан щотижня друкував у газетах.

Літературний успіх Мопассана зростає від однієї книги до іншої. 1882 року митець видав збірник новел «Мадемуазель Фіфі»; 1883 року — збірник «Розповіді вальдшнепа» і роман «Життя», що був високо оцінений І. С. Тургенєвим і Л. М. Толстим. Ці твори висунули Мопассана у перший ряд сучасних французьких письменників. 1884 року виходять збірники «Місячне світло», «Сестри Рондолі», «Міс Гаррієт» і книга «Під сонцем». У 1885 році видані збірники «Іветта», «Казки дня й ночі» й «Туан», а одночасно з ними — роман «Милий друг», що приніс Мопассану світову популярність.

Напружена творча робота першого п'ятиліття 80-х років сильно розхитала здоров'я Мопассана.

З кожним роком Мопассан проводить дедалі більше часу в роз'їздах. У січні–березні 1885 року він їздить Італією; улітку того ж року живе в Оверні й лікується на курорті Шатель-Гюйон; улітку 1886 року ненадовго відвідує Англію; у жовтні–грудні 1887 року подорожує Алжиром і лікується на місцевих мінеральних водах; у липні 1888 року користується водами курорту Екс-ле-Бен у Савойї; у вересні–жовтні 1889 року подорожує морем уздовж узбережжя Італії, заїжджаючи до Флоренції й Пізи; у квітні 1890 року — друга поїздка на кілька днів до Англію, у липні того ж року — новий курс лікування в Савойї; у червні–липні 1891 року — подорож півднем Франції. Не можна не згадати про польоти Мопассана 8 липня 1887 року на повітряній кулі «Орля»: куля опустилася в Бельгії

поблизу гирла Шельди. Потреба відпочивати від паризького шуму, від усіх зв'язків, перебувати в повній самотності спонукала Мопассана купити взимку 1885–1886 року невелику яхту, яку він назвав «Милий друг». На цій яхті він здійснив чимало подорожей Середземним морем поблизу французьких берегів, а у січні 1888 року придбав іншу, більш містку яхту, якій було надане те саме ім'я.

1886 року виходять роман Мопассана «Монт-Оріоль» і дві збірки новел: «Маленька Рок» і «Пан Паран». У наступні роки творча продуктивність письменника слабшає й він випускає вже лише по одній збірці на рік: «Орля» (1887), «Обранець д-ки Гюссон» (1888), «З лівої руки» (1889) і «Марна краса» (1890).

Мопассан похований у Парижі на цвинтарі Монпарнас.

УРОК 46

Тема. Тематичне оцінювання № 5 (тестування)

Мета: повторити й узагальнити вивчене; виявити рівень знань, умінь і навичок учнів з метою контролю та корекції; розвивати пам'ять, аналітичне мислення, писемне мовлення учнів, уміння висловлювати свої думки з приводу прочитаного, обґрунтовувати їх; виховувати кращі людські якості.

Оснащення: тестові завдання.

Тип уроку: контроль і корекція знань, умінь і навичок.

ХІД УРОКУ

I. Оголошення теми та мети уроку; мотивація навчальної діяльності

II. Основний зміст роботи

1. Інструктаж до виконання тестових завдань

2. Написання контрольної роботи (виконуються всі завдання)

Варіант I

Початковий та середній рівні (по 1 балу)

1. Про кого з героїв твору Е. Золя «Кар'єра Руґонів» ці рядки: «Це була проста душа, але благородна, що зупинилася на порозі храму, схилившись перед свічками, які здалеку здавалися їй зорями»?

Високий рівень (максимально 4 бали)

Виконайте одне із завдань.

1. Напишіть твір «Антивоєнна спрямованість творів Мопассана й Золя».
2. Продовжіть історію Пампушки, виходячи з деталей повісті (наприклад, згадка про дитину героїні, яку та кинула на родичів, та ін.)

III. Домашнє завдання

Для всіх: повторити творчу біографію Гі де Мопассана.

Індивідуальне: підготувати повідомлення про події, що відбувалися у Норвегії в XIX ст.

VI. Підсумок уроку

УРОК 47

Тема. Г. Ібсен — норвезький письменник, зачинатель «європейської нової драматургії»

Мета: ознайомити з життям і творчістю письменника, зацікавити ними, дати уявлення про новаторство в царині драматургії; розвивати навички сприйняття інформації на слух, виділення головного, висловлення своєї думки про почуте й прочитане; виховувати інтерес до літератури, прагнення до самовдосконалення.

Оснащення: портрет письменника, ілюстрації до його біографії, видання творів, ілюстрації до них; зображення краєвидів Норвегії.

Тип уроку: вивчення нового матеріалу.

ХІД УРОКУ

I. Аналіз результатів тематичного оцінювання (тестування)

II. Мотивація навчальної діяльності

Учитель. Що таке драматичний театр для нас, сучасних людей? Місце, де можна познайомитися з драматургією, побачити раз чи два на рік цікаву виставу (особливо якщо мешкаєте у невеликому населеному пункті). Для людей XIX ст. значення театру було набагато вагомішим та багатограннішим, особливо для вищих та

середніх класів. Це і клуб для спілкування, і виставка моди, нагород і статків, і місце платонічних побачень, і традиція, і, врешті-решт, статус. Про драматургів і їхні п'єси говорили, сперечалися, їх лайали і хвалили, вони спонукали до роздумів, захоплювали ідеями; вели до подвигів і навіть до злочинів.

Дж. Голсуорсі говорив: «Писати повинен лише той, кого хвилюють великі загальнолюдські й соціальні проблеми».

Саме таким і є творець «нової драми» в європейській літературі Г. Ібсен, із творчістю якого ми розпочинаємо наше знайомство.

Сьогодні ми знайомимося з європейською драматургією, а саме — норвезьким драматургом Генріком Ібсеном, який сказав нове слово у цьому виді мистецтва.

III. Оголошення теми та мети уроку

IV. Актуалізація опорних знань

Евристична бесіда

- ♦ Що таке драматичні твори, якими є їх особливості?
- ♦ Які жанри драматургії ви знаєте?
- ♦ Назвіть відомих вам драматургів, їхні твори (*С. Маршак «Дванадцять місяців», Есхіл «Прометей закутий», Софокл «Антигона», В. Шекспір «Гамлет», «Ромео і Джульєтта», Ж. Б. Мольєр «Міщанин-шляхтич», Й. В. Гете «Фауст», Ф. Шіллер «Вільгельм Тель», І. Карпенко-Карий «Сто тисяч», «Хазяїн», «Мартин Боруля» та ін.*)

V. Сприйняття та засвоєння навчального матеріалу

1. Слово вчителя (міні-лекція з елементами бесіди)

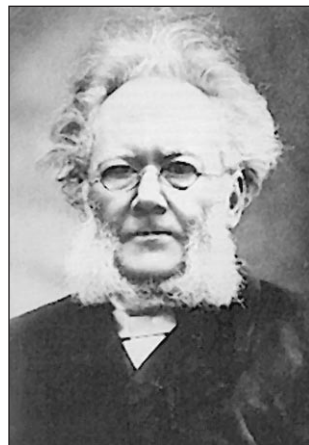
— «Під шум визначних міжнародних буревіїв я зі свого боку воював з маленьким суспільством, до якого був прикутий через обставини та життєві умови», — писав у своїх спогадах Генрік Ібсен, видатний норвезький драматург II пол. XIX ст., п'єси якого ось уже понад 130 років залишаються на сценах театрів усього світу. У чому ж полягає секрет мистецького довголіття творів Ібсена? Передусім у тому, що письменник висловив глибоку віру в цінність окремої особистості, протест проти розчинення її в безликий людській масі. Головний мотив його творчості — заклик до людей реалізувати своє справжнє покликання, але в жодному разі не за рахунок чужого щастя чи навіть життя.

- ♦ Чи цікавими для вас будуть твори такого спрямування?

2. Повідомлення учня про події, що відбувалися у Норвегії в XIX ст.

3. Слово вчителя (продовження міні-лекції)

— Генрік Ібсен народився у Шиєні, у норвезькому містечку лісорубів, мав самотнє й безрадівне дитинство, особливо нещасливе після того, як розорилася батькова торговельна фірма. У 15 років його відправили до Гримстада вчитися на помічника аптекаря. Там він і провів 6 років, живучи в мансарді на скромну платню. Його тягне до поезії, літературної праці. Він починає писати вірші. Перша п'єса Ібсена «Катиліна» — історична драма, особливого успіху не мала. Генрік

Генрік Ібсен

в основному здобував освіту самостійно, тому не зміг вступити на медичний факультет університету і замість цього задумав зробити театральну кар'єру. У 1852 році Ібсен приїжджає до Бергена, очолює молодий норвезький театр. Він займається всім — від підмітання сцени до режисури, і це допомогло йому пізнати сценічні умовності того часу, традиції, канони, які потім йому захотілося зруйнувати. Дирекція театру посилає його до Данії та Німеччини — набувати досвіду. Власні п'єси драматурга вже починають помічати. У 1857–1864 роках він перебуває в Кристіанії, і це один із найважчих у його житті періодів. З одного боку — матеріальна скрута, з іншого — вперте невизнання з боку норвезької буржуазної публіки та преси, що перебували під данським впливом і противилися проникненню національних творів на столичну сцену.

- ♦ Як ви розцінюєте такий вибір драматурга — обстоювати національне й перебувати в матеріальній скруті, а не піддаватися модному данському впливу й бути багатим та успішним?

У 1864 році Ібсен виїхав із Норвегії. І це добровільне вигнання тривало аж 27 років. Ібсен одружився з Сюзанною Торесен, своїм вірним другом на все життя, у них народився син. Родина жила то в Італії, то в Німеччині. Перші твори, які принесли драматургові світову популярність, — «Бранд» (1866) і «Пер Гюнт» (1867). Вони в романтичному світлі подавали конфлікт людини з її оточенням і безодню між героїчними пориваннями та дійсністю, між реальністю та ідеалізмом. У наступних творах письменник схиляється до реалізму.

У 1891 році Ібсен повернувся на батьківщину. А через 7 років Норвегія урочисто святкувала 70-річчя видатного письменника.

Не стало його 1906 року.

- ♦ Які риси характеру Генріка Ібсена ви б визначили з розповіді? (*Патріотизм, літературний талант, наполегливість у досягненні життєвого успіху, аналітичний розум, спостережливість*)

VI. Закріплення знань, умінь і навичок

Учитель. Прокоментуйте слова Г. Ібсена: «П'єса не закінчується з падінням завіси після п'ятої дії — справжній фінал — поза її межами... Справа кожного читача чи глядача самому дійти до цього фіналу шляхом особистої творчості».

VII. Домашнє завдання

Докладніше ознайомитися із біографією та творчістю письменника, прочитати п'єсу «Ляльковий дім».

VIII. Підсумок уроку

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Закінчіть речення:

- Мені запам'яталося...
- До театру, драматургії я ставлюся...
- Я зацікавився (-лася) (не зацікавився (-лася)) творчістю Ібсена тому, що...

УРОК 48

Тема. Г. Ібсен. «Ляльковий дім» — соціально-психологічна драма. Сюжет

Мета: допомогти учням засвоїти ідейно-художній зміст, сюжет драматичного твору; розвивати навички виразного читання за особами, переказу драматичних творів, виділення ключових епізодів, їх коментування; виховувати інтерес до літератури, аналітичне мислення, естетичні смаки.

Оснащення: портрет письменника, видання твору, ілюстрації до нього.

Тип уроку: вивчення нового матеріалу.

ХІД УРОКУ

I. Мотивація навчальної діяльності

Учитель. Давньогрецький драматург Арістофан ще двадцять три століття тому писав про жінок: «Обійтися без них так само важко, як і жити з ними». Сучасні чоловіки із цим, мабуть, погодяться, а сучасні жінки, напевно, те саме скажуть про чоловіків. Не є секретом, що чоловік і жінка по-різному сприймають світ, по-різному думають і діють. Як же знайти гармонію в їхніх взаєминах, як зробити сім'ю щасливою? Як наповнити родинну оселю добром, радістю та щирими почуттями? Про це — у драмі Г. Ібсена «Ляльковий дім» і про це — наш урок.

II. Оголошення теми та мети уроку

III. Актуалізація опорних знань

1. Робота в парах (взаємоперевірка домашнього завдання, відповіді на питання)
2. Змалювати психологічний портрет письменника

IV. Сприйняття та засвоєння навчального матеріалу

1. Знайомство з героями п'єси, виділення ключових епізодів у дії першій («сюжетний ланцюжок»)

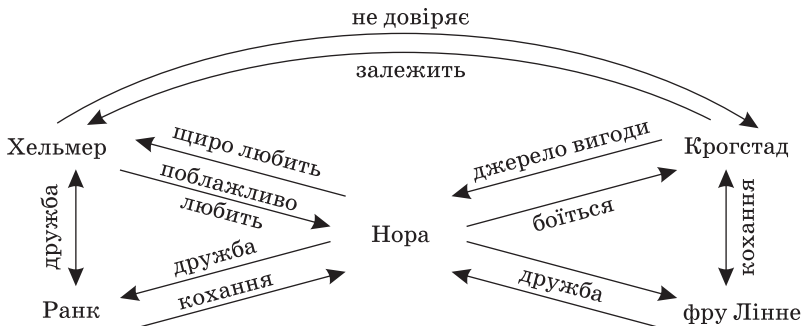
(Очікувані відповіді: Нора приходить додому з різдвяними подарунками, чоловік напівжартома сварить її, що вона смітить гроши-ма → до Нори приїжджає її давня подруга фру Лінне → Нора зізнається, що у неї життя зовсім не безтурботне → вона крадькома виплачує борг за лікування чоловіка, економлячи на всьому → до Хельмерів приходить Кrogстад, службовець у банку, якого збираються звільнити → фру Лінне впізнає у ньому колишнього коханого → Кrogстад, у якого Нора колись таємно позичила гроші, просить її, щоб вона умовила свого чоловіка не звільняти його, інакше він усе розповість → Кrogстад вказує Норі, що її вексель завірений батьком тією датою, коли того вже не було на світі, і це є шахрайством → Нора вмовляє чоловіка вибачити Кrogстадові, не звільняти його, але це їй не вдається.)

2. Евристична бесіда

- ♦ Яка атмосфера панувала в домі у адвоката Хельмера? *(Затишна, весела)*
- ♦ Що видається трохи дивним у взаєминах подружжя? *(Як адвокат звертається до дружини, за що сварить, хоч і жартома)*

- ♦ Чому Нора просить чоловіка зробити їй різдвяний подарунок грошима? (*Збирає для того, щоб віддати борг*)
- ♦ Чи можна вважати Хельмера скупим або економним? (*Є трохи скупості, яка виникла від переконання, що жінки — легковажні, марнотратні особи, не здатні жити без чоловічого керівництва*)
- ♦ Як характеризують Нору її взаємини з Крістіною? (*Дружелюбна, співчутлива, здатна до співпереживання й готова прийти на допомогу*)
- ♦ Про що свідчить зізнання фру Лінне щодо того, що їй тепер нема про кого піклуватися? (*Що людині для щастя потрібна родина, рідні і близькі, про яких можна піклуватися*)
- ♦ Як характеризує Нору її зізнання подрузі про борги? (*Що вона не легковажна істота, яка живе за широкою спиною забезпеченого чоловіка, а серйозна, відповідальна людина*)
- ♦ Як Нора ставиться до своїх дітей? (*Любить понад усе*)
- ♦ Прокоментуйте висловлення героїв:
 - ♦ «Крогстад. Закон не цікавиться причинами.
 - ♦ Нора. То поганий, виходить, цей закон...»
 - ♦ (*Нора глибше розуміє несправедливість деяких суспільних законів, які спрямовані проти людини.*)
- ♦ Як Хельмер, за його словами, ставиться до тих, хто схибив у житті? (*«Інколи той, хто впав, може знову підвестися морально, якщо відверто визнає свою провину і знає кари»*)
- ♦ Відгук яких ідей звучить у словах Хельмера: «Майже всі, хто рано схибив у житті, мали брехливих матерів»? (*Натуралізму — ідея про спадковість*)
- ♦ Чому Нора злякалася й не пустила до себе дітей? (*Боляся свого, як вона вважала, згубного впливу, бо теж обманувала*)

3. Доповніть опорну схему взаємин героїв, вписавши визначення цих взаємин між ними

4. Повідомлення учня «Сценічна доля драми Г. Ібсена «Ляльковий дім»»

— На початку 1900 року ібсенівська драма заповонила всі європейські сцени.

Саме в цей час у п'єсах Ібсена грали Сара Бернар, Елеонора Дузе, Агнес Сорма. Зіграти роль Нори могла тільки дуже талановита акторка, здатна охопити всі сторони душевного стану героїні, а також зрозуміти задум автора. Найкращі актриси світового театру, граючи роль Нори, втілювали задум Ібсена по-різному.

Італійська прима Елеонора Дузе, скорочуючи авторський текст у заключній сцені, вміла, за відгуками сучасників, поєднувати натхнення з величезним емоційним піднесенням, жити «життям духу». Фінал у виконанні Дузе справляв найбільше враження на глядачів.

У 1904 році у театрі Віри Комісаржевської у Пасажі з величезним успіхом поставили «Ляльковий дім». У виконанні Комісаржевської вже перші сцени вистави були спрямовані на розв'язку. Як відзначали критики, глядач увесь час ясно відчував «піднесеність глибоких і сильних почуттів, які охопили Нору та разом зі скорботою викликали полум'яний протест, одягли образ у трагічні барви». А у фіналі Комісаржевська «пронизала міркування автора потужним тріпотінням свого почуття, протест перетворила на вистраждане, на живий біль!» На відміну від Е. Дузе, В. Комісаржевська повністю зберігала у заключній сцені ібсенівський текст.

Сучасний театр почав знову ставити п'єси Ібсена на початку 70-х рр. XX ст., коли західне суспільство звернулося до проблем духовного життя. Наприклад, у Німеччині тієї доби «Ляльковий дім» ставили за один сезон 12 разів.

Критик Мельхінгер зазначав: «Якщо автор після тривалої перерви... знову повертається, то це означає, що у своїх п'єсах він торкається тих проблем, що є актуальними сьогодні!»

- ♦ Наведіть приклади зображення автором соціальних відносин та розкриття психології героїв, адже цей твір є соціально-психологічним за жанром.

V. Закріплення знань, умінь і навичок

Проблемне питання

- ♦ Як вислів Соломона стосується Нори: «Мудра жінка будує свій дім, а безумна своєю рукою руйнує його»? До яких жінок, на вашу думку, належить героїня — до мудрих чи бездумних? Відповідь обґрунтуйте.
- ♦ Чому Нора не зізналася чоловікові ні одразу, ні потім?

VI. Домашнє завдання

Повторити зміст II і III дій п'єси, вміти переказувати й аналізувати.

VII. Підсумок уроку

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Закінчіть речення:

- Мене вразило...
- Не думав (-ла), що драматичний твір може...
- Проблема сім'ї — це...

УРОК 49

Тема. Г. Ібсен «Ляльковий дім». Особливості драматичного конфлікту та розвитку сценічної дії в п'єсі

Мета: допомогти учням глибше зрозуміти ідейно-художні особливості п'єси, її драматичного конфлікту та розвитку сценічної дії; розвивати аналітичне мислення, навички переказу драматичного твору, виділення ключових епізодів та їх коментування; виховувати шанобливе ставлення до жінки, повагу до людської гідності, до сім'ї.

Оснащення: портрет письменника, видання твору, ілюстрації до нього.

Тип уроку: формування вмінь і навичок.

ХІД УРОКУ

I. Мотивація навчальної діяльності

Учитель. Німецький філософ А. Шопенгауер писав, що жінка не здатна до великих почуттів і справ, що її земне призначення — бути лише матір'ю та опорою чоловікові. А М. Реріх вважав так: «Коли у домі важко, тоді звертаються до жінки. Коли більше не допомагають розрахунки та обчислення, коли ворожнеча та взаємне руйнування сягають межі, тоді кличуть жінку».

Хто з них більше має рацію, спробуємо розібратися на прикладі драми Г. Ібсена «Ляльковий дім».

II. Оголошення теми та мети уроку

III. Актуалізація опорних знань

Переказ II і III дій драми, виділення ключових епізодів та їх коментування («сюжетний ланцюжок»).

(Очікувані відповіді)

II дія: після Різдва стоїть обідрана ялинка → Нора розмовляє з нянею про її дітей і про своїх, яких не підпускає до себе → фру Лінне допомагає Норі привести до ладу маскарадний костюм → Нора просить залишити Кrogстада на посаді, чоловік відмовляє і говорить, що бере на його місце фру Лінне → Ранк зізнається Норі у своєму коханні до неї і розповідає про критичний стан свого здоров'я → приходять Кrogстад і погрожує Норі → Нора ніяк не може допомогти, тоді Кrogстад опускає листа в поштову скриньку; фру Лінне іде поговорити із колись закоханим у неї Кrogстадом, щоб той забрав свого листа → Нора затримує чоловіка, ніби просячи допомогти їй на репетиції → Крістіна повертається ні з чим, бо Кrogстад поїхав за місто.

III дія: фру Лінне умовляє Кrogстада поєднати їхні долі → Нора в істеричі → Крістіна умовляє Нору зізнатися в усьому, та відмовляється → Хельмер хоче прочитати листи і бачить, що біля поштової скриньки хтось порався → Хельмер читає листа і кричить на Нору, соромить її, переймається за свою репутацію → приносять листа від Хельмера, який повертає боргові зобов'язання Нори → Хельмер пропонує помиритися, все забути → Нора серйозно розмовляє з Хельмером і говорить про своє рішення піти від нього — вона не може жити із чоловіком, який вважає жінку за ляльку та не може поступитися честю заради неї → Нора йде, грюкнувши дверима і звільнивши чоловіка від усіх зобов'язань щодо себе.)

IV. Формування вмінь і навичок

1. Евристична бесіда

- ♦ Чому, на ваш погляд, автор наводить таку деталь: «В кутку, біля піаніно стоїть обідрана, обтріпана, з обгорілими свічками ялина», — коли в домі у Нори завжди гарно, затишно? (Ця деталь налаштовує на негативні зміни в цій родині)
- ♦ Про що свідчать такі деталі й характеристики Хельмера: «Торвальд великий майстер влаштовувати все витончено й красиво»; «Хельмер учить дружину танцювати тарантелу й мріє про її успіх на вечірці у консула»? (Хельмер прагне до зовнішньої краси, він великий естет, але тільки не в душі)
- ♦ Чи правда те, що говорить Хельмер дружині: «...Повір, у мене вистачить і мужності, і сили. Побачиш, я така людина, яка може все взяти на себе». (Ні. Хельмер за найменшої загрози своїй честі жорстоко ображає Нору.)

- ♦ Як Нора пояснює хворобу лікаря Ранка? (*Його батько вів безпутне життя*)
- ♦ Що задумала Нора, почувши погрози Кrogстада й думки чоловіка щодо нечесності? (*Захотіла покінчити з собою, але не стало духу.*)
- ♦ Чому подруга фру Лінне радила Норі розповісти все чоловікові, але не завадила Кrogстадові передати Хельмерові листа зі звинуваченнями на адресу Норі? (*Вважала, що правда все одно колись відкриється, і чим раніше, тим краще*)
- ♦ Чи справді Хельмер є такою чесною людиною? (*Ні. Він говорить: «Доведеться якось догодити йому. Справу треба зам'яти за будь-яку ціну. А що до наших взаємин, то про людей — усе мусить бути, як і було, але, розуміється, це тільки про людське око.»*)
- ♦ Як розкривається Хельмер у таких словах і наскільки вони, на ваш погляд, щирі: «Ти любила мене, як дружина повинна любити чоловіка. Ти не змогла тільки гарненько розібратися у засобах. Але, певне, ти гадаєш, що я менше любитиму тебе через те, що ти не здібна діяти самостійно? Ні-ні, сміло зіприся на мене, я буду тобі радником, керівником. Я не був би мужчиною, якби саме ця жіноча безпорадність не робила тебе вдвоє милішою в моїх очах. Ти не думай більше про ті різкі слова, які вирвалися у мене у хвилину першого переляку, коли мені здалося, що все навколо мене рушиться. Я простив тобі, Норо. Клянусь тобі, я простив тобі». (*Хельмер ставить до жінки як до нижчої істоти, яка потребує його заступництва й керівництва. Він не дякує за своє спасіння і за ту працю, за ті переживання, які Нора приховувала вісім років, щоб пощадити його самолюбство, він — «прощає»!*)

2. Слово вчителя

— Серйозні, видатні драматурги-новатори наприкінці XIX ст., одним з яких і був Г. Ібсен, виступали з різким запереченням «дobre зроблених п'єс», де головне — закручена інтрига, легко впізнавані, чорно-білі постаті персонажів, стрімкий діалог, багато сліз, сміху, бурхливих пристрастей. Драматичний конфлікт (зіткнення) знаходився здебільшого в площині людина — суспільство, дійсність — фантазія, мрія, уява та ін.

У драматичних творах нового типу (зокрема ібсенівських) акцент із зовнішньої дії переноситься на внутрішню: на сцені, у звичному для театру сенсі, майже «нічого не відбувається»; герої майже нерухомі, просто йде розмова, думка протистоїть думці, головним же є напруження внутрішнє, непомітне оку глядача; зазвичай

конфлікт драми Ібсена зав'язується ще до того, як починається власне її дія (так, Нора підписала фіктивний вексель до початку дії «Лялькового дому»); «нові драми» мають відкритий фінал, тобто після закінчення п'єси достеменно невідомо, як саме розв'яжеться конфлікт.

Примітка. Останній абзац учні записують у зошити.

V. Домашнє завдання

Навчитися характеризувати особливості конфлікту п'єси. Підготуватися до літературного диктанту за п'єсою Г. Ібсена «Ляльковий дім».

VI. Підсумок уроку

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Закінчіть речення:

- Фінал п'єси для мене...
- Нора мені здалася...
- Мене вразило...

УРОК 50

Тема. Г. Ібсен «Ляльковий дім». Аналітична композиція п'єси. Образ головної героїні

Мета: допомогти учням усвідомити особливості композиції п'єси, складність і новаторство образу головної героїні; розвивати аналітичне мислення, уміння оцінювати прочитане, зіставляти явища літератури й життя, обґрунтовувати свої твердження; виховувати кращі людські якості, прагнення до самовдосконалення.

Оснащення: портрет письменника, ілюстрації до твору, аудіозапис «Тарантели».

Тип уроку: формування вмінь і навичок.

ХІД УРОКУ

I. Мотивація навчальної діяльності

Учитель. Генрік Ібсен зазначав, що п'єсу «Ляльковий дім» написано заради заключної сцени, яка сприймалася як скандал. У суспільстві виникали такі бурхливі суперечки, що подекуди

у вітальнях вивішували оголошення: «Просимо не говорити про “Ляльковий дім”». Дискусія переходила зі сцени у зал до глядачів, далі — у приватні салони й вітальні. Чи є над чим у п'єсі замислитися сучасному читачеві? Чи йдеться лише про жіночу емансипацію? Над цими та багатьма іншими питаннями поміркуємо сьогодні на уроці.

II. Оголошення теми та мети уроку

III. Актуалізація опорних знань

Літературний диктант

1. Як Хельмер називав свою дружину? (*Білочка, жайворонок*)
2. Який подарунок просить Нора у чоловіка на Різдво? (*Гроші*)
3. Хто така фру Лінне і чому Нора довіряє їй свою таємницю? (*Подруга; щоб не думали, що вона така легковажна й безтурботна*)
4. Чому раділа сім'я Хельмерів напередодні Різдва? (*Що чоловік посів високу посаду й вони будуть добре забезпечені*)
5. Що просить Кrogстад у Норі? (*Заступитися за нього перед чоловіком, щоб той його не звільняв*)
6. Через що Кrogстад шантажує Нору? (*Вона заборгувала йому, подала вексель батька з підробленим підписом*)
7. Чому Нора так зробила? (*Щоб урятувати чоловіка й не тривожити дуже хворого батька*)
8. Чому Нора не допускає до себе дітей? (*Щоб їм не зашкодити, адже вважає себе негідною їх виховувати*)
9. Що відповів Хельмер на наполегливе прохання щодо Кrogстада? (*Відмовив*)
10. Що надумала Нора в безвихідній, на її думку, ситуації і чому не здійснила? (*Самогубство; не вчинила, бо забракло духу*)
11. Що запропонувала фру Лінне Кrogстаду й чому? (*Об'єднатися; щоб було, для кого жити*)
12. На яке «диво» очікувала Нора? (*Щоб чоловік узяв її провини на себе, зрозумів її та підтримав*)

IV. Формування вмінь і навичок

1. Слово вчителя

— Драма «Ляльковий дім» мала ще й іншу назву — «Нора». Отже, в центрі уваги драматурга — Нора, дружина адвоката Хельмера.

Нора, безумовно, багата, складна, неординарна особистість. Не лише ті, хто оточують її, але й вона сама не знає себе цілком.

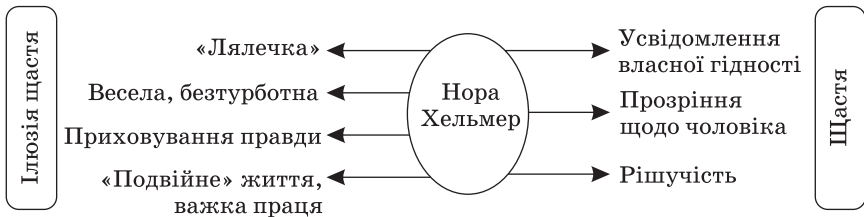
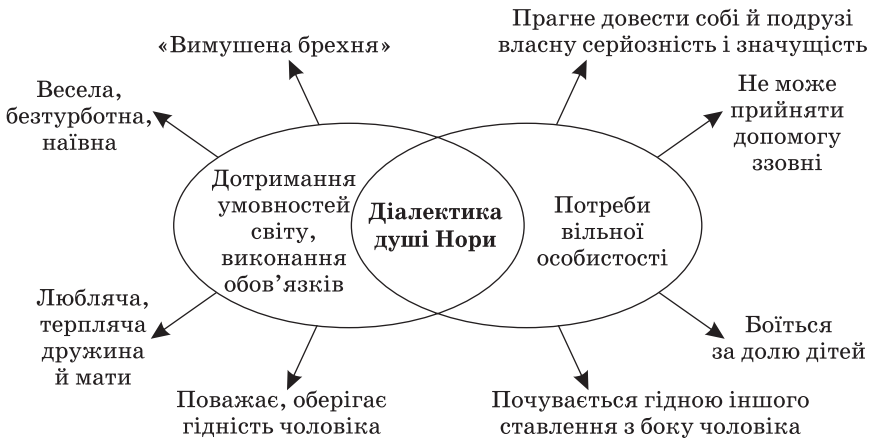
Перебуваючи у полоні ілюзорного родинного благополуччя, навряд чи вона могла б поставити перед собою питання про своє людське призначення та рішуче на нього відповісти. Потрібне було потрясіння, подія, що розірвала б ланцюжок повсякденної сірості. Шантаж Кростада став таким потрясінням. «Ляльковий дім» спочатку «затрищав по швах», а потім і зовсім розвалився. Саме страх втратити все змусив Нору відповісти на питання: «Хто я, яка я справжня, що можу втратити, кому і чим я зобов'язана насамперед?» Цей тяжкий шлях героїні «до себе» ми й простежимо, заповнивши таблицю про сутність Нори.

Зовнішнє, відкрите	Нора	Внутрішнє, таємне
Молода, енергійна, весела, безтурботна	На вигляд	Серйозна, відповідальна, економна, її мучать серйозні проблеми (зокрема боргу)
Думає про задоволення, про те, як розважити свого чоловіка, довести йому свою любов	Поведінка	Думає, як зберегти таємницю, багато працює, щоб приховати економію грошей для погашення боргу
Дбає про своє «родинне гніздечко», грається з дітьми	Вчинки	Підробляє вексель, щоб урятувати чоловіка; розповідає подрузі, бо не відчуває підтримки, дуже самотня; рішуче пориває з чоловіком, зрозумівши, що вона для нього лише «лялька»
Любить, догоджає, інколи через силу	Ставлення до чоловіка	Очікує на «диво»
Любить над усе, дбає про їхнє виховання, розвиток	Ставлення до дітей	Боїться, що її «злочин» вплине на них, вважає себе негідною їх виховувати
Дружелюбна, добра, співчутлива	Ставлення до інших	Доброзичлива, готова допомогти

2. Міні-диспут

- ♦ Чи згодні ви з тим, що Нора є «жахливою матір'ю», адже покинула трьох дітей заради утвердження свого «я»?

Прочитайте й прокоментуйте схеми, доповніть та уточніть їх (за можливості).

3. Слово вчителя

— Композиція п'єси «Ляльковий дім» має аналітичний характер. Аналітизм її полягає в тому, що твір розпочинається показом зовнішньої ілюзії щастя, а закінчується катастрофою. Драматург доводить, що злагода, комфорт, в яких живуть його персонажі, а також нібито доброзичливі взаємини між ними є оманюю. У такий спосіб він розкриває суперечності сучасного йому світу. Під впливом різних життєвих обставин люди часто створюють собі маски. Зриванню та розвінчанню їх присвятили свою творчість багато письменників XIX ст. Але новатор Ібсен уперше реалістично показав, що маски бувають і неусвідомленими. І якщо не трапиться в нашому житті чогось «екстраординарного», ми ризикуємо ніколи не дізнатися про істинну сутність людей, що поряд із нами. Та й власне «я» теж може залишитися загадкою. Потрібна «погранична ситуація», стрес, шок, який примусить людину виявити себе справжньою. Саме інтелектуальний початок грає основну роль у розкритті характеру головної героїні п'єси Г. Ібсена. Але драму Г. Ібсена називають не тільки аналітичною, але й інтелектуально-

аналітичною, бо вона завершується інтелектуальним осмисленням персонажами власного життя. Проте герої Ібсена не є рупорами його ідей. Вони промовляють те, що диктує їм логіка власного характеру, який письменник розкриває з визначною майстерністю та психологічною глибиною.

V. Закріплення знань, умінь і навичок

Інтерактивна вправа «Займи позицію та обґрунтуй її»

- ♦ Чи любив Хельмер свою дружину?

Так

Не зовсім

Ні

- ♦ Чи була фру Лінне справжньою подругою?

Так

Не зовсім

Ні

- ♦ Чи є Кrogстад негативним персонажем?

Так

Не зовсім

Ні

VI. Домашнє завдання

Навчитися характеризувати образи драми, аналізувати її композицію; почати підготовку до реалізації творчого проекту «Європейська нова драматургія і творчість Г. Ібсена».

VII. Підсумок уроку

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Закінчіть речення:

- Я не вірю, що...
- Мені сподобалася думка про те...
- Я думаю, що в наш час...

УРОК 51

Тема. Г. Ібсен «Ляльковий дім». Новаторство драматурга, художні особливості твору

Мета: повторити й узагальнити вивчене, допомогти учням усвідомити новаторські риси у творчості драматурга, художні особливості п'єси; розвивати аналітичне, образне мислення, вміння висловлювати свої думки та толерантно їх відстоювати, наводячи цитати й приклади з тексту; виховувати повагу до людської гідності, особистості, прагнення до самовдосконалення.

Оснащення: портрет письменника, видання твору, ілюстрації до нього.

Тип уроку: систематизація та узагальнення вивченого.

ХІД УРОКУ

I. Мотивація навчальної діяльності

Учитель. «Чоловік і жінка, немов цар і цариця, увінчані кожен своєю короною. І він, і вона правлять своїм світом посеред роду людського. У кожного з них — свої особливі права. Чоловік — це зовнішній бік світу, а жінка — внутрішній, прихований, чоловік завойовує і підкоряє, а жінка — як невичерпне підземне джерело, яке дає силу дереву життя», — говорив мудрець Еліягу Кі. Ми можемо з цим погоджуватися чи не погоджуватися, але всі, напевне, визнають ту істину, що чоловік і жінка — рівноправні представники роду людського, які не можуть обійтися одне без одного. Тому несправедливо, коли хтось когось вважає істотою нижчого сорту, рангу. Це довела ібсенівська героїня Нора, рішуче виступивши проти свого приниження як людської особистості, незважаючи на традиції та мораль, що існувала у той час. «Ляльковий дім» їй не підійшов. Про це та багато іншого — сьогодні на уроці.

II. Оголошення теми та мети уроку

III. Повторення, систематизація та узагальнення вивченого

1. Слово вчителя (або повідомлення учня)

— У образі Норі є цілком реальний прототип. Це дансько-норвезька письменниця Лаура Кілер (1849–1932). Під впливом ібсенівської п'єси «Бранд» 19-річна дівчина написала книжку «Дочки Бранда», яка вийшла 1869 року під псевдонімом. Ібсен

познайомився з авторкою, порадивши Лаурі розпочати літературну діяльність, між ними зав'язалася дружба.

Лаура одружилася з любові, але її неврівноважений чоловік болісно сприймав нестачу грошей. Тому дружина намагалася захистити його від матеріальних проблем, і коли він захворів, звернулася по допомогу до свого багатого батька, однак той відмовив дочці. Тоді вона, таємно від усіх, позичила гроші в одному з норвезьких банків, а поручився за неї впливовий друг. Коли не стало й цих грошей, Лаура позичила знову, але не змогла повернути борг вчасно. У відчай жінка хотіла видати фальшивий вексель, та вчасно схаменулася. Згодом про все довідався чоловік, який спочатку співчував Лаурі, а потім під впливом родичів, друзів та знайомих різко змінив своє ставлення до дружини й почав вимагати розлучення. Дітей у неї відібрали, а її оголосили психічно хворою. (Пізніше, на прохання чоловіка, Лаура повернулася і в сім'ю, і в літературу.) Про історію цієї жінки дізналася дружина Ібсена, і, мабуть, розповіла про неї чоловікові. Нора і Лаура мають багато спільного, але є й істотна відмінність: Нора сама йде з дому, сама протиставляє себе суспільству — це її свідоме рішення.

2. Інтерактивна вправа «Мозковий штурм»

- ♦ Які можливі повороти сюжету (інші ситуації, відмінні від авторської)?

(Очікувані відповіді: «Чоловік одразу дізнався про підроблений вексель Нори й походження грошей»; «Нора дає гроші Ранк»; «Фру Лінне умовляє Кrogстада забрати листа й зам'яти цю історію», «Кrogстад не повертає вексель та чекає на повернення боргу», «Історія набуває розголосу. Проти Нори порушують справу в суді», «Нора вибачає чоловікові», «Хельмер бере на себе провину Нори», «Нора отримує величезний спадок від далеких родичів».)

3. Творча робота. Розробка нових сюжетних ліній

4. Проблемні питання та завдання

- ♦ У чому полягає символічність назви п'єси Г. Ібсена «Ляльковий дім»? («Ляльковий дім» — це дім фальшивих цінностей, за якими криються егоїзм, духовна порожнеча, роз'єднаність людських душ. У цьому домі не живуть, а лише граються в кохання, шлюб, родину злагоду і навіть у людську гідність і честь; за найменшої бурі «затишне гніздечко» Хельмерів руйнується.)
- ♦ Розшифруйте ланцюжок «дочка → лялька-жінка → людина-борець». (Це етапи становища в сім'ї й становлення особистості Нори)

- ♦ Доведіть, що «Ляльковий дім» — соціально-психологічна драма. (У творі порушені соціальні проблеми: багатства і бідності (Хельмер — Крогстад), громадянських прав жінки (Нора і вєксель, який вона підробила); психологічні, тому що напруження твору передусім психологічним, внутрішнім; поведінка героїв п'єси є глибоко вмотивованою)
- ♦ Визначте риси «нової драми». (Перенесення акценту із зовнішньої дії на внутрішню; конфлікт зав'язується раніше за саму дію; «відкритий фінал»; незвична тема)

IV. Домашнє завдання

Для всіх: закінчити підготовку до захисту-презентації творчого проекту «Європейська нова драматургія і творчість Г. Ібсена», намалювати ілюстрації до п'єси «Ляльковий дім».

Індивідуальне: підготувати повідомлення про творчість драматургів Моріса Метерлінка, Юхана Августа Стріндберга, Гергарта Гауптмана, Емілія Золя, Володимира Винниченка, оглядову доповідь про європейську нову драматургію та «ібсенізм».

V. Підсумок уроку

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Закінчіть речення:

- Я зрозумів (-ла)...
- Сімейне щастя в родині Хельмерів, на мою думку, не склалося тому, що...
- Новаторство Ібсена полягає у тому...

УРОК 52

Тема. Захист творчого дослідницького проекту «Європейська нова драматургія і творчість Г. Ібсена»

Мета: розширити й поглибити уявлення про драматургію, традиції та новаторство в ній, про світове значення творчості Г. Ібсена; розвивати навички самостійної роботи із джерелами інформації, вміння працювати в групах, творчо осмислювати проблеми; презентувати результати роботи; виховувати допитливість, прагнення мати добру літературну освіту й естетичний смак.

Оснащення: портрети драматургів, виставка їхніх творів, ілюстрації до них; відеогазета, стіннівка, декорацій та костюми для інсценівок.

Тип уроку: захист-презентація творчого проекту.

ХІД УРОКУ*

I. Мотивація навчальної діяльності

Учитель. Шкільна програма містить лише незначну частину найвизначніших творів світової літератури. Тому кожній людині, яка прагне бути всебічно розвинутою, літературно освіченою, необхідне самостійне знайомство з художніми творами. Сподіваюся, що проект, над яким ви працювали, принесе вам не лише добрі оцінки, але й радість творчості, спілкування з мистецтвом та однокласниками.

II. Оголошення теми та мети уроку

III. Основний зміст роботи

1. Оглядова доповідь учня про європейську нову драматургію та «ібсенізм» (із засобами активізації уваги слухачів)

2. Повідомлення учнів про цікаві сторінки творчості драматургів Моріса Метерлінка, Юхана Августа Стріндберга, Гергарта Гауптмана, Еміля Золя, Володимира Винниченка та ін. (за вибором).

— Моріс Метерлінк — бельгійський драматург і мислитель — народився у бельгійському містечку Гент 29.08.1862 р. у родині землевласника, колишнього нотаріуса Полідора Метерлінка.

Після закінчення школи навчався в єзуїтському коледжі. У цей час майбутній драматург цікавився поезією та намагався віршувати, однак його захоплення не було підтримане батьками.

Упродовж 1881–1885 рр. за наполяганням родини вивчав право у Гентському університеті. Саме тоді було вперше надруковано один із його віршів. Отримавши ступінь доктора права, Метерлінк 3 роки працював адвокатом у Генті.

У 1885 році здійснив поїздку до Парижа, де познайомився із багатьма відомими французькими літераторами, зокрема із

* Учитель може застосувати наведені далі етапи уроку на власний розсуд повністю або частково (або у будь-яких комбінаціях) залежно від рівня навчальних досягнень учнів.

Завдання, позначені (!), — підвищеної складності.

С. Малларме. Паризькі зустрічі справили неабиякий вплив на творчий розвиток драматурга.

Перша збірка його поезій (переважно наслідувальних) «Тепличні квітки» та перша драма «Принцеса Мален» здобула високу оцінку преси (1889). Відтоді Метерлінк повністю присвятив себе літературній праці. На межі XIX–XX ст. він створює свої найяскравіші п'єси.

Від 1896 р. Метерлінк живе у Франції.

У 1908 році було написано блискучу п'єсу-феєрію «Синій птах».

Нобелівську премію з літератури письменник отримав у 1911 році. Він і надалі продовжував плідно працювати, однак увесь цей доробок лишився у затінку написаного раніше.

З акторкою Рене Дагон, виконавицею однієї з ролей у його «Синьому птахові», драматург одружився у 1919 році.

Напередодні Другої світової війни Метерлінк переїжджає спочатку до Португалії, а згодом — до США, де потерпає від нестатків. І 1947 році письменник повернувся до Ніцци, де й провів решту свого життя.

Книжка його мемуарів «Блакитні бульбашки» (1948) сповнена вдячності за прожите життя.

Помер М. Метерлінк 06.05.49 р. у Ніцці.

Творчість М. Метерлінка літературознавці поділяють на два періоди.

Перший період розвитку його таланту відзначено символізмом та декадансом. Звідти до його драм приходять теми смерті, мовчання, людської безпорадності та сліпоти (*декаданс*), а також тенденція зображувати факти та явища буття крізь призму символів (*символізм*). У ранніх своїх п'єсах митець прагнув насамперед передати через «словесну матерію» світ «ідей», містичну таємницю буття, невидимі «вищі» сили, що керують долею людини.

Поволі уявлення Метерлінка про світ змінюються, що відбивається у його художньому світі. Якщо у ранніх драмах цього автора центральне місце посідали теми смерті та безсилля людини перед лицем незбагнених сил, що грають її життям, то згодом наперед висувається тема людських чеснот, прагнень і пристрастей, які підносять особистість над трагічним становищем сліпої іграшки долі. Особливого значення набуває тема щастя, що осмислюється як невпинне духовне самовдосконалення, осягнення світової гармонії та покірливе прийняття універсальних законів буття.

Мистецький досвід М. Метерлінка закарбувався у творчій практиці драматургів XX ст. Зокрема, простежується зв'язок проблематики та поетики його п'єс із творами представників експресіоністської драми та «театру абсурду».

Драматургія М. Метерлінка відзначається такими рисами:

- зображення повсякденності в незвичному світлі, що вияскравлює містичний вимір буденних речей та явищ;
- своєрідне унаочнення абстрактних понять (життя, смерть, людське безсилля, щастя тощо) в окремих ситуаціях, образах-символах, а також персонажах, які зазвичай уособлюють певні буттєві питання;
- наявність провідних мотивів фатуму й таємниці, що вказують на беззахисність людини перед незбагненними законами буття;
- створення атмосфери таємничості;
- персонажі позбавлені соціальних характеристик та індивідуальних психологічних рис, натомість покликані виражати людську душу як таку;
- використання казкових сюжетів та фантастичних елементів; занурення у царину ірраціонального;
- гранична простота фабули п'єс, певна «статичність» сценічної дії, зумовлена передусім наголошенням на зображенні духовного життя людини;
- розробка «другого діалогу», який повинен висвітлювати за звичним зовнішнім діалогом справжнє спілкування душ (що почасти часто відбувається у «мовчанні», супроводжуючись невичерпними емоційно-смісловими відтінками).

П'єса «Синій Птах» (1908) у доробку М. Метерлінка могла б і не зажити світової слави, якби нею свого часу не зацікавився режисер Московського художнього театру. Надзвичайна популярність вистави «Синій Птах» цього театру, який на той час вважався одним із найвидатніших театрів Європи. У вигляді декоративної костюмованої казки вистава з перервами проіснувала кілька десятиліть.

Ця символістська п'єса Метерлінка відрізняється від казки за трьома ознаками. Казкам не притаманні подвійні значення, тому казковий персонаж Сірий Вовк — є лише вовком, а у Метерлінка Душа Пса — це вірність до самозречення і загибелі.

Отже, перша ознака — це символізація.

Друга ознака — це стилізація.

Нарешті, третя ознака — дитяче спрощення, зведення розмаїття життя до кількох елементарних складових мотивів.

Моріс Метерлінк

З(!). Аналітична робота

Учитель. Безумовно, усі представники «нової драми» йшли власними шляхами, їхня театральна естетика й поетика дуже різнилися. Але існує риса, яка їх об'єднує, — усі вони намагалися створити проблемний театр, максимально наближений мовою, стилістикою до сучасного читача.

Примітка. Складання таблиці «Основні тенденції розвитку драматургії II пол. XIX ст.» обов'язково супроводжується коментуванням.

«Стара драма»	Об'єкт порівняння	«Нова драма»
У житті персонажа	Трагедія	Життя особистості в суспільстві
Людина у незвичайних ситуаціях	Предмет зображення	Людина у власноруч створеній ситуації
Зовнішнє зіткнення окремих особистостей	Центр уваги	Внутрішні, глибинні протиріччя самої дійсності, зіткнення ідей
Вади і чесноти людини	Драматичний конфлікт	Ідеали людини
Трагедія, комедія, драма	Жанр	Синтетичний — трагікомедія («драма ідей»)
Узагальнений тип людини	Головний герой	Людина середнього класу, неординарна особистість
Головні та другорядні, позитивні та негативні	Решта героїв	Всі важливі, характери неоднозначні
Відтворює дійсність, повчає, робить висновок	Автор	Відтворює духовні пошуки, не дає однозначних відповідей
Спостерігає, отримує враження	Читач, глядач	Переживає разом із героями, дискутує з ними та про них
Завершений розв'язкою	Кінець (фінал твору)	Відкритий, незавершений, спонукає до суперечок, роздумів

4. Постановка інсценівок за твором Г. Ібсена «Ляльковий дім» («Нора і Крістіна», «Нора і Крогстад», «Нора і Хельмер», «Тарантела» та ін.)

5. Вікторини, кросворди, проблемні питання, що їх підготували учні з теми (на зразок «Чи вважаєте ви вчинок Нори (підробка векселя) злочином? А залишення сім'ї, дітей?», «Що дає надію на повернення Нори?» та ін.)

6. «Інтерв'ю» з героями п'єси, автором

7. Огляд учнівських ілюстрацій до драми «Ляльковий дім»

8. Підсумок учителя

— В інтелектуально-аналітичних п'єсах, «новій драмі» зазвичай присутня якась таємниця, що визначає розгортання подій. Але роздум і здатність героя осмислити дійсність надають йому змогу змінити свою долю. Якщо ж людина не знаходить у собі сили правильно зорієнтуватися в ситуації та діяти відповідно, вона жорстоко за це розплачується.

Що стосується проблеми, порушеної у творі основоположника «нової драми» Г. Ібсена «Ляльковий дім», то письменник, мабуть, дуже хотів би, щоб цю проблему вважали «загальнолюдською», а не «суто жіночою», хоча сам висловлювався: «Жінка — наймогутніша у світі істота, від неї залежить, як спрямувати чоловіка туди, куди хоче повести його Господь Бог».

- ♦ Якими є проблеми сучасних жінок? Звернемося до статистики.

9(!). Учні наводять статистичні дані (за інформацією з Інтернету)

- 25 % жінок мріють сидіти вдома і виховувати дітей.
- 15 % своєю головною метою вбачають професійне зростання, кар'єру.
- 60 % (більшість) бажають поєднувати турботу про родину й цікаву, престижну роботу. До речі, багатьом це вдається.
- Дві третини сучасних безробітних — жінки, хоча серед спеціалістів із вищою освітою жінок — 61 %.

10(!). «Авторське крісло»

Примітка. Відбувається як опис сучасних ситуацій, подібних до тих, що змальовані у п'єсі Г. Ібсена «Ляльковий дім» (наприклад, бізнесмен бере за дружину дівчину-модель, артистку, але не дозволяє їй працювати, виступати, ставиться до неї, як до красивої ляльки поряд себе, та ін.).

IV. Рефлексія

- Сімейне щастя я вбачаю в тому...
- Я хотів би (хотіла б) створити таку сім'ю...

- Свого майбутнього супутника я бачу таким... і у свою чергу можу запропонувати...
- Мені здається, що слова видатного українського письменника І. Котляревського: «Де згода в сімействі, де мир і тишина, щасливі там люди, блаженна сторона» якраз і...

V. Домашнє завдання

Підготуватися до тематичного оцінювання (тестування).

УРОК 53

Тема. Тематичне оцінювання № 6 (тестування)

Мета: повторити, систематизувати та узагальнити вивчене; виявити рівень знань, умінь і навичок для контролю й корекції; розвивати аналітичне, творче мислення учнів, зв'язне мовлення, вміння характеризувати героїв, оцінювати їхні дії та вчинки, зіставляти з реальним життям, висловлювати свої думки та обґрунтовувати прикладами й цитатами з тексту; виховувати пошану до істини, людської особистості та мистецтва.

Оснащення: тестові завдання.

Тип уроку: контроль і корекція знань.

ХІД УРОКУ

I. Оголошення теми та мети уроку, мотивація навчальної діяльності

II. Основний зміст роботи

1. Інструктаж щодо виконання тестових завдань

2. Написання контрольної роботи (виконуються всі завдання)

Варіант I

Початковий та середній рівні (по 1 балу)

1. Кому із героїв драми Г. Ібсена належать ці слова: «Я в це не вірю. Гадаю, я передусім — людина. Знаю, що більшість буде на твоєму боці, Торвальде, і що в книгах пишуть у цьому ж дусі»?
 - а) Норі;
 - б) Хельмеру;

- в) фру Лінне;
 - г) доктору Ранку.
2. Під впливом кого чи чого Кrogстад змінив своє рішення викри-ти Нору?
- а) Хельмера;
 - б) Ранка;
 - в) своєї сестри;
 - г) фру Лінне.
3. У чому фру Лінне вбачала своє покликання?
- а) У досягненні такого становища, як у Нори;
 - б) у праці, турботі про інших;
 - в) у служінні Господу;
 - г) у самоосвіті та самовдосконаленні.
4. Який злочин проти закону вчинила Нора?

Достатній рівень (по 2 бали)

1. Запишіть основні ознаки «нової драми».
2. Розкрийте образ Нори, головної героїні п'єси Г. Ібсена «Ляльковий дім».

Високий рівень (максимально 4 бали)

Виконайте одне із завдань.

1. Напишіть твір-роздум на тему «У чому полягає сімейне щастя (за драмою Г. Ібсена “Ляльковий дім”)?»
2. Продовжіть історію Нори, логічно обґрунтувавши подальший розвиток сюжету.

Варіант II

Початковий та середній рівні (по 1 балу)

1. Кому із героїв драми Г. Ібсена «Ляльковий дім» належать слова: «Це так неймовірно, що я просто отямитися не можу. Але треба якось виплутатися... Доведеться якось догодити йому. Справу треба зам'яти за будь-яку ціну. А щодо наших стосунків, та й про людей — усе мусить бути, як і було, але, звичайно, це тільки про людське око?»
- в) Норі;
 - б) Хельмеру;
 - в) Кrogстаду;
 - г) фру Лінне.
2. Кому першому Нора довірила свою таємницю?
- а) Ранку;
 - б) няньці;
 - в) фру Лінне;
 - г) Торвальду.

3. Нора пішла проти закону, бо хотіла:
 - а) жити розкішно;
 - б) врятувати репутацію батька;
 - в) *врятувати чоловіка*;
 - г) допомогти Кrogстаду.
4. Чому Хельмер вирішив звільнити Кrogстада з роботи?

Достатній рівень (по 2 бали)

1. Запишіть основні ознаки інтелектуально-аналітичної драми.
2. Розкрийте образ Хельмера, героя п'єси Г. Ібсена «Ляльковий дім».

Високий рівень (максимально 4 бали)

Виконайте одне із завдань.

1. Напишіть твір-роздум на тему «Нора — “жахлива мати” чи “прекрасна мати”?»
2. Обґрунтуйте актуальність драми Ібсена «Ляльковий дім», її зв'язок із сучасністю, навівши власні приклади.

III. Підсумок уроку

УРОК 54

Тема. А. П. Чехов — видатний російський письменник. Еволюція творчості Чехова, імпресіонізм його пізньої прози та драматургії; співзвучність творчості Г. Ібсена

Мета: ознайомити з життям і творчістю письменника, зацікавити ними учнів; розвивати навички сприйняття інформації на слух, виділення головного, самостійної роботи з книгою; виховувати любов до літератури, прагнення до самовдосконалення.

Оснащення: портрет письменника, ілюстрації до біографії; видання його творів, ілюстрації до них, фрагменти кінофільмів за творами Чехова.

Тип уроку: вивчення нового матеріалу.

ХІД УРОКУ

I. Аналіз результатів тематичного оцінювання (тестування)

II. Мотивація навчальної діяльності

Учитель. Нерідко можна почути: «Нічого не можу з собою зробити: у мене такий характер!» Коли Ольга Леонардівна, дружина

Чехова, написала йому, що в нього поступливий, м'який характер, Антон Павлович відповів: «Повинен сказати тобі, що від природи характер у мене різкий, я запальний та ін., але я звик стримувати себе, бо розпускати себе порядній людині не годиться...» Існує чехівська школа в літературі. Існує також інша чехівська школа — школа морального виховання. Обидві вони дуже важливі для нас. І про це йтиметься сьогодні на уроці.

III. Оголошення теми та мети уроку

IV. Сприйняття та засвоєння навчального матеріалу

1. Слово вчителя (міні-лекція з елементами бесіди)

— У шостому класі ми з вами познайомилися із деякими творами Антона Павловича Чехова, видатного російського письменника. І ви пам'ятаєте, напевно, його тонку, напівіронічну манеру в оповіданнях «Хамелеон», «Товстий і тонкий» та інших. Чехов любив спілкуватися й вів величезне листування.

Багато листів А. П. Чехова є відомими. І вони цікаві не менш, ніж його твори, бо допомагають краще зрозуміти особистість цього талановитого письменника, близької до ідеалу інтелігентної людини.

«Виховані люди, — писав А. П. Чехов, — на мою думку, повинні відповідати таким вимогам:

- 1) Вони поважають людську особистість, а тому завжди поблажливі, м'які, ввічливі, поступливі...
- 2) Вони співчутливі не до одних тільки жебраків та кішок. Вони вболівають і за те, чого не побачиш звичайним оком. Так, наприклад, якщо Петро знає, що батько й мати сивіють з нудьги й ночей не сплять через те, що вони рідко бачать Петра (а якщо бачать, то п'яним), то він поспішить до них і покине горілку...
- 3) Вони поважають чужу власність, а тому й сплатять борги.
- 4) Вони щиросердні й бояться брехні, як вогню. Не обманюють навіть у дрібницях. Брехня образлива для слухача...
- 5) Вони не принижують себе, щоб викликати в іншій людині співчуття...
- 6) Вони не марнословні... Навіть Крилов сказав, що порожню бочку більше чути, ніж повну... та ін.

Щоб бути вихованим і не стояти нижче за рівень середовища, до якого потрапив, недостатньо прочитати тільки Піквіка та завчити монолог із Фауста... Тут потрібні безперервні денна й нічна праця, вічне читання, штудіювання, воля... Тут дорога кожна година...»

Антон Чехов

Хто ж він такий і яким він був, Антон Павлович Чехов? Як трапилося, що хлопчик, який зростав у дуже несприятливих обставинах, став — причому за дуже короткий строк — не просто талановитим письменником, а взірцем інтелігентної людини? Яким чином із учня грецької церковної школи, а потім таганрозької гімназії, що торгував у батьківській крамниці, співав за наказом батька в церковному хорі, виросла тонка, ніжна, нескінченно делікатна та уважна людина? Мабуть, ті вимоги вихованості, до яких Чехов спрямовував інших, він висував перш за все до себе.

- ♦ Як ви думаєте, чи може людина сама себе виховати, позбутися негативних рис, що дісталися їй, наприклад, у спадок, чи з'явилися внаслідок хвороби (нервовість, роздратованість, запальність, нестриманість, неухважність)?

Народився майбутній письменник 1860 року в Таганрозі — великому портовому місті на березі Азовського моря. Дід його був українцем, кріпаком, який викупив свою родину з неволі. Батько був купцем, власником бакалійної лавки. Мав багато талантів — малював, грав на скрипці, співав. Мати була з купецького роду, вміла добре оповідати цікаві історії. У сім'ї народилося п'ятеро синів і одна дочка, всі були мистецьки обдаровані.

У вісім років Антона віддали до таганрозької гімназії. Через 8 років батько збанкрутів і таємно перебрався з родиною до Москви, залишивши сина для продовження навчання. Чехову довелося жити в злиднях, заробляти на хліб репетиторством. Закінчивши в 1879 році гімназію, він переїхав до Москви, навчався в Московському університеті на медичному факультеті, успішно його закінчив і протягом усього життя займався лікарською практикою, навіть написав серйозну наукову працю «Лікарська справа в Росії». Літературною працею Чехов почав займатися ще замолоду — брав участь у виданні гімназійного журналу, друкував у журналах гуморески, оповідання, п'єси, підписуючись різними псевдонімами — *Антоша, Рувер, Брат мого брата, Антоша Чехонте* та ін.

Перші збірки його оповідань «Казки Мельпомени» та «Строкаті оповідання» здобули прихильність і читачів, і критики, а за збірку

«У сутінках» Академія наук нагородила письменника Пушкінською премією.

У тридцять років Чехов приймає рішення поїхати на Сахалін — найстрашніше місце заслання в тодішній Росії. Результатом цієї подорожі була публіцистична книга «Острів Сахалін» і глибоке переконання, що каторга не виправляє злочинців, а лише озлоблює, остаточно руйнує їхні душі.

Чехов дуже любив мандрувати. Він відвідав багато країн світу.

У 1892 році Антон Павлович купив невеликий маєток Меліхово (тепер — м. Чехов). Там він прожив сім років, лікував селян, бudoвав школи, рятував людей від голоду й епідемій.

У зв'язку з хворобою переїхав до Ялти. Одружився з актрисою московського театру Ольгою Кніппер. У Ялті написав такі шедеври, як «Дама з собачкою», «Анна на шії», «Наречена», «Вишневий сад» та ін. Помер Чехов 1904 року на німецькому курорті.

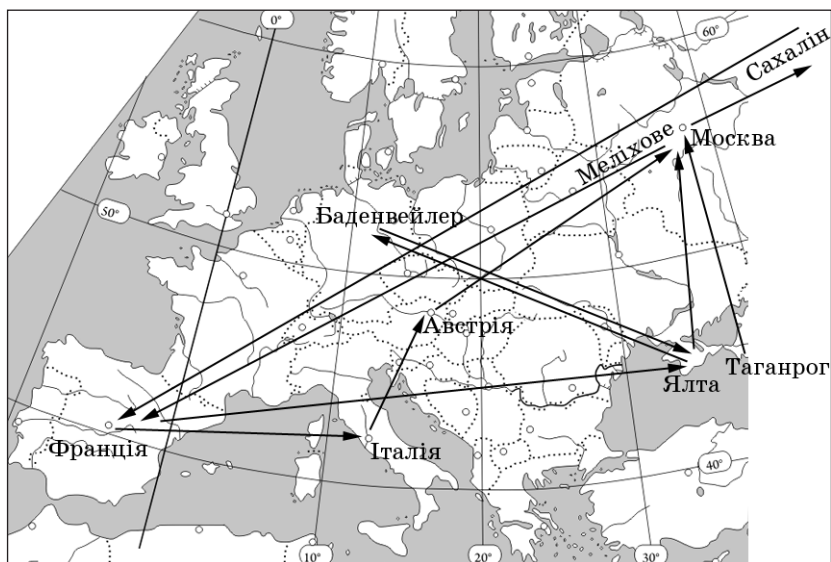

Схема подорожей А. Чехова

- ♦ Як ви думаєте, що змусило Чехова, людину, яка не відзначалася міцним здоров'ям, поїхати на Сахалін? Багато мандрувати?

Діяльність Антона Павловича Чехова протягом його короткого життя була надзвичайно різноманітною. Він написав 20 томів першокласної прози; вів ділове й творче листування (збереглося близько 4,5 тисяч його листів). У себе в садибі щорічно приймав

безкоштовно понад тисячу хворих, ще й давав їм ліки; під час епідемії холери самостійно обслуговував величезну дільницю. Збудував у підмосковних селах три школи для селянських дітей, школу в Криму, клопотався про влаштування в Москві першого народного дому з читальнею, бібліотекою і театром, збирав книги для сахалінських шкіл і надсилав їх туди цілими партіями. У рідному Таганрозі організував громадську бібліотеку, куди пожертвував понад дві тисячі власних книжок. Чехов допомагав голодним у неврожайні роки, турбувався про будівництво в Москві дерматологічної клініки і про влаштування в Криму першої біологічної станції. Корній Чуковський так писав про нього: «...У літературі він працював як фабрика. Людям допомагав так невтомно й активно, наче він був не людиною, а установою. Навіть гостей приймав у такій нечуваній кількості, немов у нього був не дім, а готель».

А. Чехов розпочав свою літературну діяльність як автор водевілів, гуморесок; потім відчув потребу перейти до проблемної драматургії, а невдовзі поставив перед собою надзвичайно складне завдання — навчитися засобами театру проникати у трагізм реальності. Проза й драматургія пізнього періоду у Чехова позначені впливом імпресіонізму, головними ознаками якого є психологізм у змалюванні персонажів, прагнення відтворити зміни в настрої та життєві враження, ритмічна організація прози, увага до кольорів і звуків. Є багато рис, які зближують творчість А. Чехова та Г. Ібсена. Це інтелектуальний характер драми, відкритий фінал творів тощо.

- ♦ Що ви думаєте з приводу такої діяльності письменника?

2. Самостійна робота з підручником

Учитель. Складіть опорний конспект про етапи творчості А. П. Чехова (*див. табл. на наступній сторінці*).

V. Закріплення знань, умінь і навичок

1. Коментування висловів Чехова та висловлень про нього

- «Мета моя — вбити відразу двох зайців: правдиво змалювати життя й, до речі, показати, наскільки це життя відхиляється від норми. Норма мені невідома, як невідома нікому з нас. Усі ми знаємо, що таке безчесний вчинок, але що таке честь — ми не знаємо», «У людині все повинно бути прекрасним: і обличчя, і одяг, і душа, і думки» (А. Чехов).
- «Повз сіру юрбу безсилих людей пройшов великий, розумний, до всього уважний чоловік, подивився на цих мешканців своєї батьківщини із сумною посмішкою, тоном м'якого, але

Етапи творчості А. П. Чехова

Ранній період (I пол. 80-х рр. XIX ст.)	Другий період (II пол. 80-х — поч. 90-х рр.)	Третій період (кінець XIX — поч. XX ст.)
<p>Твори: «Товстий і тонкий» (1883), «Смерть чиновника» (1883), «Хамелеон», «Зловмисник», «Унтер Пришибеев».</p> <p><i>Особливості:</i> журналістські роботи; злободенні теми; гумористичні видання; у центрі — один епізод; герої — звичайні люди; проблема «маленької людини»; сатиричне звучання</p>	<p>Твори: «Горе» (1885), «Анюта» (1886), «Туга» (1886), «Мрії» (1886), «Степ» (1888), «Дуель» (1891), «Стрибуха» (1891), «Палата № 6» (1882).</p> <p><i>Особливості:</i> зображення «правди життя»; маленькі щоденні трагедії людей; психологічний аналіз; підтекст; ліризм; розкриття душі; «прихований трагізм речей»</p>	<p>Твори: «Будинок з мезоніном» (1896), «Моя життя» (1896), «Іоаннич» (1898), «Людина у футлярі», «Агрус», «Про кохання» (1898), «Дама з собачкою» (1899), «Наречена» (1903), п'єси «Дядя Ваня» (1896), «Вишневий сад» (1903), «Чайка» (1896), «Три сестри» (1903).</p> <p><i>Особливості:</i> відтворення духовної атмосфери епохи, розповідь від першої особи або діалоги, непряма мова, принцип монтажу, питання; у центрі уваги — думки й почуття, емоційний підтекст, імпресіонізм</p>

глибокого докору, з безнадійною тугою на обличчі, щиросердним голосом сказав: «Погано живете, панове!»» (*М. Горький*).

- «Оповідь про Чехова ще не є завершеною, її ще не прочитали як слід, не вникли в її суть, передчасно закрили книгу. Нехай її розгорнуть знову, вивчать і дочитають до кінця» (*К. Станіславський*).
- «Наші письменники знають і люблять автора «Людини в футлярі», «Чайки», як мало кого зі світових майстрів слова» (*М. Рильський*).
- «...Напишіть оповідання про те, як молода людина, онук кріпака, гімназист і студент, вихований на чиношануванні, цілуванні попівських рук, поклонінні чужим думкам... ходив на уроки без калош, любив битися, обідати у багатій рідні, лицемірити і Богу, і людям, — напишіть, як ця молода людина видавлює із себе по краплині раба» (*А. Чехов*).

2. Повідомлення учня на тему «А. П. Чехов і Україна» (заочна подорож)

Примітка. Орієнтовний план повідомлення:

- 1) Перебування Чехова на Сумщині.
- 2) Поїздка на Полтавщину.
- 3) А. Чехов у Криму.

Епіграфом до повідомлення можуть стати слова самого А. Чехова: «Україна дорога і близька моему серцю. Я люблю її літературу, музику, чудову пісню, сповнену чарівної мелодії. Я люблю український народ, який дав світові такого титана, як Тарас Шевченко».

VI. Домашнє завдання

Докладніше ознайомитися із біографією письменника, вміти характеризувати його творчість, опрацювавши відповідний розділ підручника; прочитати п'єсу «Чайка».

VII. Підсумок уроку

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Закінчіть речення:

- Для мене відкрилося...
- Чехова я вважаю...
- Мене здивувало...

УРОК 55

Тема. А. П. Чехов. «Чайка» — перша п'єса російської нової драматургії

Мета: допомогти учням краще усвідомити зміст п'єси, її ідейно-художні та естетичні особливості; розвивати навички переказу драматичних творів, виділення головного й деталей, їх коментування, висловлювання своєї думки з приводу порушених проблем; виховувати кращі людські якості, естетичні смаки.

Оснащення: портрет письменника, видання твору, ілюстрації до нього.

Тип уроку: сприйняття та засвоєння навчального матеріалу.

ХІД УРОКУ

I. Мотивація навчальної діяльності

Учитель. Якось А. П. Чехов сказав: «Нехай на сцені все буде так само складно і водночас так само просто, як і в житті. Люди обідають, лише тільки обідають, а тим часом складається їхнє щастя і розбивається їхнє життя».

Сьогодні на уроці ми й спробуємо розібратися, у чому полягає, за Чеховим, людське щастя, а в чому — причина нещастя людей, їхнього розбитого життя.

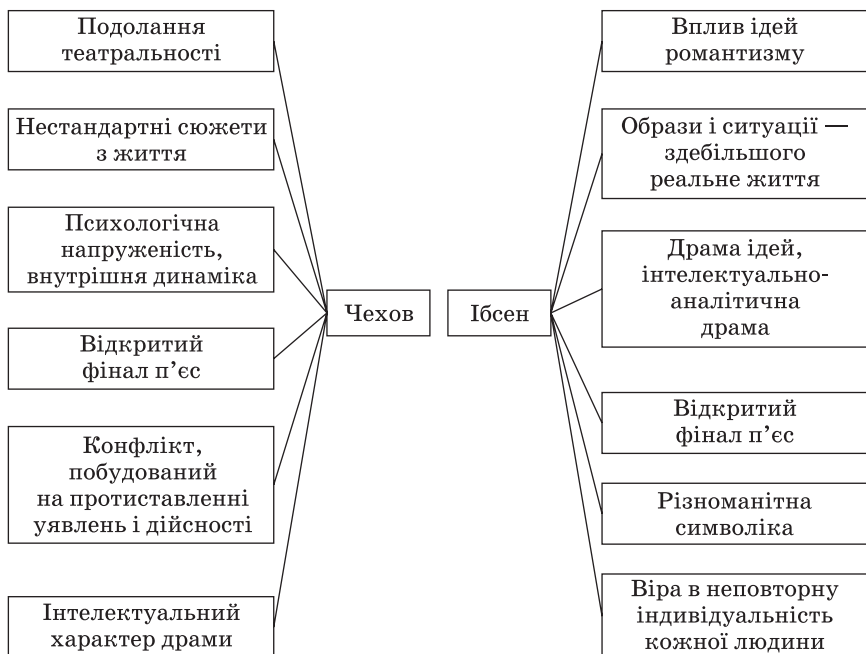
II. Оголошення теми та мети уроку

III. Актуалізація опорних знань

1. Робота в парах (повторення біографії Чехова); озвучення кращих відповідей

2. Порівняння двох схем — особливості драматургії А. Чехова та Г. Ібсена

Учитель. Знайдіть спільне та відмінне.

IV. Сприйняття та засвоєння навчального матеріалу

1. Слово вчителя

— Прем'єра п'єси «Чайка» відбулася 1896 року в Олександринському театрі в Петербурзі й завершилася провалом. Актори не були готові до нових театральних ідей Чехова, не впоралися із символами та підтекстами. Автор тяжко переживав невдачу. Але п'єсу не зняли з репертуару й продовжували грати в різних театрах. Наприклад, у Київському театрі М. Соловцова (тепер ім. І. Франка) вона мала успіх. Справжній триумф чекав на Чехова тільки через два роки, коли «Чайку» поставили в Московському художньому театрі під керівництвом К. С. Станіславського і В. І. Немировича-Данченка. Триває цей успіх і донині.

До речі, на сьогодні за кількістю постановок Чехов-драматург посідає друге (після В. Шекспіра) місце у світі.

2. Коментоване читання першої дії п'єси

3. Обмін враженнями щодо прочитаного, евристична бесіда

- ♦ Про людей якого кола йдеться у п'єсі (за соціальним статусом, за майновим станом, за уподобаннями)?
- ♦ Якою є тема твору, провідний конфлікт? (*Конфлікт — пошук життєвої мети і сенсу мистецтва в зіткненні з реаліями життя*)
- ♦ Чи є у п'єсі інтрига, захоплюючий сюжет? (*Немає*)
- ♦ Які «вистави у виставі» зображені у п'єсі, з якою метою? (*Мати й син обмінюються уривками з «Гамлета» Шекспіра, Треплев ставить свою п'єсу*)
- ♦ Хто ще, крім Тригоріна і Треплева, мріє про амплу літератора? (*Сорін*)

4. Підсумок учителя

— Про свій твір Чехов говорив, що в ньому «багато розмов про літературу, мало дії; п'ять пудів кохання». У «Чайці» практично немає інтриги: завжди можна здогадатися, чим закінчаться події. До речі, Чехов вивів це у драматичний принцип: якщо в першій дії на сцені висить рушниця, то в останній вона повинна вистрілити.

Герой п'єси Треплев каже, що вб'є себе, і робить це. Зрозуміло й те, що у Ніни немає особливих шансів на успіх у театрі, і що кохання з Тригоріним — ілюзія. Про самі ж події (взаємини Заречної та Тригоріна, смерть їхньої дитини, діяльність Ніни як провінційної актриси, спроби Треплева зустрітися з нею; театральні успіхи Аркадіної) ми дізнаємося лише з промов героїв. Для драматурга суттєвими є не вони, а переживання героїв, їхній внутрішній стан.

V. Закріплення знань, умінь і навичок

Міні-диспут

Учитель. Поясніть, що Маша не договорила, що, на вашу думку, має стояти на місці трьох крапок, у фразі: «По-вашому, нема більшого нещастя, як бідність, а по-моєму, в тисячу разів легше ходити в лахмітті й жебрачити, ніж...»

VI. Домашнє завдання

Прочитати всю п'єсу, підготуватися до її коментування та аналізу.

VII. Підсумок уроку

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Закінчіть речення:

- Герої п'єси мені видалися...
- Мене вразило...
- Мені здається дивним...

УРОК 56

Тема. А. П. Чехов «Чайка». Життєва мета й сенс мистецтва як головні проблеми твору

Мета: допомогти учням глибше усвідомити ідейно-художні особливості твору, його проблематику; розвивати навички образного та аналітичного мислення, вміння характеризувати образи, аналізувати проблеми, висловлювати свої думки з приводу прочитаного, обґрунтовувати їх прикладами та цитатами з тексту; виховувати кращі людські якості, естетичні смаки.

Оснащення: портрет письменника, видання твору, ілюстрації до нього.

Тип уроку: формування вмінь і навичок.

ХІД УРОКУ

I. Мотивація навчальної діяльності

Учитель. Лев Толстой так окреслив значення творчості А. П. Чехова: «Завдяки своїй щирості він створив нові, цілком нові для всього світу форми письма». Про нові форми письма, нові

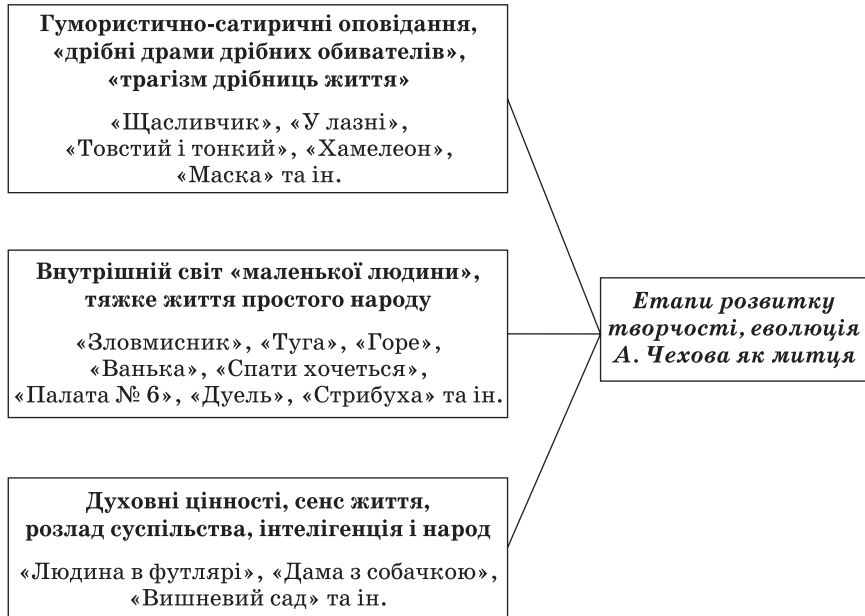
й вічні проблеми, які порушує видатний драматург у своїй п'єсі «Чайка», ми й вестимемо розмову сьогодні на уроці. Ми намагатимемося також відкрити секрет літературного довголіття та популярності чеховських творів.

II. Оголошення теми та мети уроку

III. Актуалізація опорних знань

1. Об'єднайте одним поняттям різні визначення творчості

А. Чехова

2. Складання «сюжетного ланцюжка»

(Очікувані відповіді)

I дія: учитель Медведенко скаржиться Маші на безгрошів'я та освічується їй у коханні → Маша йому відмовляє → Треплев готує постановку своєї п'єси, чекає на Ніну, яка грає головну роль і в яку він закоханий → п'єса не подобається глядачам, мати — відома артистка — висміює твір сина, той дуже ображений.

II дія: Аркадіна картає Машу за її вигляд → Ніна приходить у маєток Соріна у добромум гуморі, бо її батько й мачуха, які її нікуди не відпускали, поїхали → управитель не дає Аркадінії коней, щоб їхати на станцію → до лікаря Дорна залицяється дружина

управителя → Треплев кладе біля ніг Ніни чайку і каже, що незабаром так само вб'є себе → Ніна захоплюється літератором Тригоріним, який приїхав з Аркадіною як її сердечний друг → Тригорін зізнається, що перебуває у рабстві в літературній праці, а любить він найбільше риболовлю → Тригорін на ходу записує сюжет про дівчину, яка живе на березі озера, та чайку.

III дія: Маша, закохана в Треплева, не отримавши взаємності, вирішує вийти заміж за байдужого їй Медведенка → Ніна зустрічається з Тригоріним, говорить, що приїде в Москву і стане артисткою → Треплев проти зв'язку матері з Тригоріним і навіть намагається викликати його на дуель → Тригоріну здається, що він закоханий у Ніну, просить Аркадіну відпустити його, але та заявляє, що нікому його не віддасть.

IV дія (минуло два роки): Медведенко в гостях у батьків Маші, з якою одружився → просить дружину їхати додому, де на них чекає дитина, але та не погоджується, бо закохана в Треплева, якому вона байдужа → Сорін хворіє → викликають сестру → та приїжджає з Тригоріним, який після зв'язку з Ніною знову повернувся до Аркадіної → Треплев усе ж таки став літератором → Аркадіна розповідає про свої театральні успіхи → пани грають у лото → приходять Ніна, яка стала провінційною акторкою (з нею розірвав стосунки Тригорін, їхня дитина померла) → Треплев переконується, що Ніна його ніколи не полюбить і стріляє в себе.)

IV. Формування вмінь і навичок

1. Інтерактивна вправа «Мозковий штурм»

Учитель. Заповніть таблицю: визначте тогочасні та вічні проблеми, що їх порушив письменник у творі, зробіть висновок.

Тогочасні проблеми	Вічні проблеми
Занепад поміщицьких маєтків; позбавлення спадку; позашлюбні стосунки з усіма наслідками та ін.	Батьків і дітей; людини та мистецтва; сенсу буття; кохання

(**Висновок.** Вічних проблем більше, тому твір цікавий та актуальний в усі часи.)

2. Евристична бесіда, виконання завдань пошуково-дослідницького характеру

- ♦ Яким ми бачимо життя поміщиків у п'єсі Чехова? (Нудьгують, не знають, чим зайняти час, не бачать мети в житті; зав'язують любовні інтриги, заздрають)

- ♦ Що думає Треплев про мистецтво, його форми й завдання? Підтвердіть цитатами. (*«...Сучасний театр — це рутинна, забобон. Коли піднімається завіса, і при вечірньому освітленні, в кімнаті з трьома вікнами, ці великі таланти, жерці святого мистецтва показують, як люди їдять, п'ють, люблять, ходять, носять свої піджаки; коли з пошлених картин і фраз намагаються вивудити мораль, — мораль маленьку, легко зрозумілу, корисну для домашнього вжитку; коли в тисячі варіацій мені підносять одне й те саме... то я тікаю... Потрібні нові форми. Нові форми потрібні, а коли їх нема, то краще нічого не треба»*)
- ♦ Як ви вважаєте, чи не співзвучні ці міркування думкам самого автора? (*Так, Чехов сам був за нові форми в драматургії*)
- ♦ Якими були взаємини матері й сина? Чому? Що ви про це думаєте?

V. Домашнє завдання

Письмово розкрити одну з «вічних» проблем. Підготуватися до клоуз-тестування за п'єсою А. Чехова «Чайка».

VI. Підсумок уроку

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Закінчіть речення:

- Мене зацікавило порушення Чеховим проблеми...
- Актуальність п'єси Чехова полягає в тому...
- Мені запам'яталося...

УРОК 57

Тема. А. П. Чехов «Чайка». Особливості драматичного конфлікту та розвитку сценічної дії в п'єсі. Система образів

Мета: допомогти учням усвідомити ідейно-художні особливості твору, драматичного конфлікту та розвитку сценічної дії в п'єсі; розвивати образне й аналітичне мислення, вміння характеризувати героїв, драматичний конфлікт, аналізувати розвиток сценічної дії в п'єсі, висловлювати свої думки з приводу прочитаного, обґрунтовувати їх; виховувати цілеспрямованість, гуманізм, порядність, естетичний смак.

Оснащення: портрет письменника, видання твору, ілюстрації до нього; фрагменти вистав.

Тип уроку: формування вмінь і навичок.

ХІД УРОКУ

I. Мотивація навчальної діяльності

Учитель. «А. Чехов... уточнив і поглибив наші знання про життя речей, звуків, світла на кону, що в театрі, як і в житті, мають величезний вплив на людську душу. Сутінки, захід сонця, його схід, гроза, дощ, перші звуки ранкових птахів, тупіт коней по мосту і грюкіт екіпажа, що від'їжджає, бій годинника, крик цвіркуна, сполох потрібні Чехову не для зовнішнього сценічного ефекту, а для того, щоб розкрити нам життя людського духу», — писав видатний режисер К. Станіславський. Сьогодні ми й спробуємо розібратися в особливостях драматичного конфлікту п'єс Чехова, в побудові системи образів, щоб зрозуміти та сприйняти новаторські ідеї драматурга та усвідомити їх значення для нас.

II. Оголошення теми та мети уроку

III. Актуалізація опорних знань

Клоуз-тестування (письмово продовжити речення, кожна правильна відповідь — 1 бал, оцінюється за допомогою роботи в парах, взаємоперевірки під керівництвом учителя)

1. Аркадіна проти п'єси сина, тому що... *(не її хвалитимуть, не їй уся увага).*
2. «Вона скупа. У неї в Одесі в банку сімдесят тисяч — це я знаю напевне. А попроси в неї позичити, вона стане плакати». Ці слова — про... *(Аркадіну).*
3. Треплев, коли він сидить з гостями матері, не подобається, що вони... *(дивляться на нього, як на ніщо).*
4. Треплев ставить п'єсу в домашньому театрі про те, що... *(буде через двісті років).*
5. Треплев перериває виставу тому, що... *(її не сприймають серйозно, мати робить уціплені зауваження).*
6. Аркадіна говорить, що Ніна — нещасна дівчина, тому що... *(мати заповіла увесь свій великий статок чоловікові, а той — своїй другій дружині, залишивши дочку ні з чим.).*
7. Улюблене заняття Тригоріна — ... *(рибалити).*

8. Маша, хоч і вийшла заміж за Медведенка, закохана в... (Треплева).
9. Тригорін розповідає Ніні, що він незадоволений собою, тому що... (його твори здаються йому недосконалими, відсталими від життя).
10. Ніна через закладку в книзі говорить Тригоріну... (якщо тобі коли-небудь знадобиться моє життя, то прийди і візьми його).
11. Ніна підписувала листи до Треплева — ... (Чайка).
12. Фраза Аркадіної «гра нудна, але коли до неї звикнути, то нічого» свідчить про те, що... (пани не знають, чим зайнятися, куди подіти свій час, живуть банальним, нецікавим життям).

IV. Формування вмінь і навичок

1. Слово вчителя

— Ми говоритимемо про особливості драматичного конфлікту. Що ж таке конфлікт? Знайдіть визначення в літературознавчому словничку.

Конфліктом називається зображення в драматичному творі гострого зіткнення протилежних ідей, моральних принципів, характерів, різних соціальних сил та історичних тенденцій.

Особливостями п'єс А. П. Чехова є те, що вони мають внутрішній психологічний характер. Пряме, зовнішнє протиставлення відсутнє. Справді, кому співчуває автор у п'єсі «Чайка», кому мають віддавати свої симпатії глядачі й читачі? У всіх героїв є свої привабливі риси, так само як і непривабливі. Важко виділити одного головного героя. З повним правом це може бути і Ніна, і Треплев, і Тригорін, і Аркадіна. У Чехова всі дійові особи однакові за своїм значенням, а точніше — незначущістю. Кожен із них вносить щось власне, неповторне, відмінне від решти. Вони доповнюють одне одне, утворюючи ансамбль.

2. Визначте риси героїв п'єси «Чайка», яким письменник приділяє найбільше уваги (коментована характеристика)

+	Ім'я героя	–
Прагне до нових форм у мистецтві, творча людина, здатен до сильних почуттів	Треплев	Нервовий, нерівноважений, нестійкий, навіть не намагається боротися за своє щастя, дуже вразливий, постійно комплексує; безвольний самогубець

+	Ім'я героя	-
Талановита, рішуча, йде за своєю мрією, щира, здатна до сильних почуттів	Ніна	Переоцінює свої можливості; не знає життя, довірлива, беззахисна, байдужа до почуттів інших
Творча людина, патріот, любить природу, самокритичний	Тригорін	Утриманець, безвольний, не-порядний
Талановита артистка; творча людина; добросердна, добре доглядає за хворими; розумна, чутлива до краси мистецтва	Аркадіна	Егоїстична, скупа, бездушна, не знаходить спільної мови із сином, фактично байдужа до його долі, до долі брата; думає лише про себе, свій успіх, убрання
Пряма, рішуча, здатна до сильних почуттів	Маша	Не має високої мети в житті, груба, зі шкідливими звичками, байдужа до чоловіка й дитини, егоїстична

3. Робота в групах. Розгорнута характеристика персонажів

Завдання:

I група — Треплев;

II група — Тригорін;

III група — Аркадіна;

IV група — Заречна;

V група — інші персонажі (Дорн, Сорін, Шамраєв, Маша, Медведенко).

(Очікувані відповіді)

I група. Костянтин Гаврилович Треплев — молодий чоловік років 25-ти, звільнений з університету, очевидно, через брак грошей на сплату навчання, ніде не служить, київський міщанин», а за визначенням дядька — «нахлібник». Він син актриси Аркадіної та племінник Соріна, у маєтку якого відбуваються події. Треплев виріс в атмосфері поклоніння сцені, тому захотів створити власний театр, у якому б відбилися його нові погляди на мистецтво.

Виставу Костянтина без декорацій, з умовними, містичними образами, фактично без дії не сприймають ані мати, ані її друг, письменник Тригорін. І це поглиблює драму юнака, адже він помічає, що до його матері приходять «усі знаменитості, артисти та письменники», і тільки він у цьому товаристві — «ніхто». Треплев по-справжньому закоханий у Заречну — дочку сусідського поміщика: «Я чую її кроки... Я без неї жити не можу... Навіть звук

її кроків чудовий... Я щасливий невимовно...» Костянтин обоженює дівчину, ідеалізує, вона ж поводить ся досить стримано, бо закохана в Тригоріна, вважаючи того талановитим письменником. Треплев підтримує лише лікар Дорн: «Враження сильне... Ви талановита людина». Справді, Треплев став непоганим белетристом, його друкують і читають, хоча мати і не сприймає заняття сина серйозно, навіть не цікавиться ним зовсім.

У юнака добре серце, він все одно любить матір, говорить: «Я люблю маму, сильно люблю; але вона веде безглузде життя, повсякчас носить ся із цим белетристом». Соріну він дає досить об'єктивну характеристику своєї матері: «Безумовно талановита, розумна, здібна ридати над книжкою, охопить усього Некрасова напам'ять, за хворими доглядає, як ангел; але спробуй-но похвалити при неї Дузе. Ого-го! Слід хвалити тільки її...». «Вона вже й проти мене, й проти вистави, й проти моєї п'єси, тому що не вона грає, а Зарєчна. Вона не знає моєї п'єси, але вже ненавидить її».

Найбільше суперечностей між Треплевим і Аркадіною в питаннях театру. Він проти традиційного театру, а вона любить його в старих формах: «...Її усе вважається, що вона служить людству, святому мистецтву, а по-моєму, сучасний театр — це рутинна, забобон».

Закоханий у Ніну Треплев не помічає сильних почуттів до нього іншої дівчини, Маші, і грубо її відштовхує: «Не ходіть за мною!»

Костянтин бачить лицемірство Тригоріна, його бездушність та бажання жити за чужий рахунок, а мати, навпаки, вважає того талановитою, благородною людиною, сина ж — заздрісником. Через це виникає сварка.

Найбільше ж нещасним, відкинутим Треплев відчувається через нерозділене кохання до Ніни. Він навіть стріляється через неї (щоправда невдало). В останній дії Зарєчна, яка стала-таки актрисою та зазнала великої особистої трагедії через Тригоріна, знову відмовляє Треплеву, і це вбиває його остаточно — він кінчає життя самогубством у дусі екзистенціалізму. Як бачимо, талановита, добра, романтична, але слабка духом людина постраждала через нерозділене кохання.

II група. Борис Олексійович Тригорін — відомий письменник, коханець Аркадіної. Треплев так характеризує його ще в першій дії: «Людина розумна, проста, трішки... меланхолійна». Пише він «...талановито... але... після Толстого чи Золя не захочеш читати Тригоріна». Тригорін, безперечно, талановитий, але до письменництва ставить ся як до ремесла і як до захоплення, яке втомлює

і від якого він не може позбавитися. Усе занотовує до записника, нічого поетичного не вбачає у своїй професії, життя розглядає як матеріал до своїх книг. Часто незадоволений собою (і тут відчувається позиція самого автора), розуміє, що треба б писати про народ, «про його страждання, про його майбутнє, говорити про науку, права людини...»

Тригорін закохується в Ніну, яка щиро захоплена ним, але не має своєї волі, тому Аркадіна його не відпускає від себе, сльозами, лестощами й хитрістю зводить нанівець його намагання побудувати своє щастя із Заречною.

Врешті-решт виявляється його підлувате ество — він зустрічається-таки з Ніною (у них була навіть дитина, яку вони втратили), а потім кидає її, розлюбивши. При цьому Тригорін не полишав свого зв'язку і з Аркадіною. Він згубив життя дівчини просто так, з нудьги.

Збувається записаний ним сюжет про щасливу дівчину на березі озера, куди «випадково прийшла людина, побачила і від немого робити згубила її, як ось цю чайку».

Отже, трагедія Тригоріна — від власної недосконалості, яку він, до речі, сам і визнає та розуміє.

III група. *Грина Миколаївна Аркадіна — відома актриса. Вона має брата, дорослого сина, коханця, мабуть, молодшого за неї. Її життя — театр, успіх, шанувальники, основна турбота — про свій привабливий вигляд, модні дорогі туалети. Все інше її цікавить мало, навіть власний син, його погляди й проблеми. В Аркадіної є гроші, але вона не бажає допомогти ані синові Костянтину, ані братові, хоча й усвідомлює непривабливість такої своєї поведінки. Під час примирення з Треплевим вона говорить: «Вибач свою грішну матір».*

Аркадіна знає собі ціну, слідкує за собою, говорить Маші, що завжди трималася в «струні» і їй навіть тепер «хоч би й п'ятнадцятирічну дівчинку грати», бо вона постійно працює, переповнена почуттями й рухом.

За всієї своєї доброти, як говорить про неї син («за хворими доглядає, як ангел»), Аркадіна примхлива та егоїстична, наприклад, коли вимагає дати їй коней для поїздки, «обдаровує» одним карбованцем трьох служників, критикує Треплева за п'єсу, не вникаючи в суть, тримає при собі Тригоріна тощо.

Приїхавши до хворого брата, Аркадіна турбується, перш за все, про свої розваги, за грою в лото не звертає уваги ані на постріл, ані на настрій оточуючих, які дізналися, що Треплев застрелився.

Як і в багатьох реальних людей, в характері Аркадіної переплітаються позитивні й негативні риси — розум, талант, доброта й егоїзм, примхливість, байдужість до долі близьких людей.

IV група. Ніна Михайлівна Зарєчна — одна із центральних фігур п'єси. Батько Ніни проти її захоплення театром, тому дівчині доводиться тікати з дому, щоб зіграти в п'єсі Треплева. Твір Костянтина їй не дуже подобається, але грає вона з почуттям, що свідчить про неабиякий талант. Ніні, очевидно, подобався Треплев, але після знайомства з Тригоріним усі свої почуття вона віддає відомому поетові. Її цікавить, «як відчувається відомий талановитий письменник», вважає, що знаменитостям «прийшлося на долю життя цікаве, світле, повне значення», і говорить: «За таке щастя я перенесла б нелюбов близьких, бідність, розчарування, я б жила під дахом і їла б лише... хліб..., проте я б уже спробувала слави... справжньої, гомінкої слави...»

Ніна Зарєчна дійсно стає актрисою, щоправда, провінційною, переживши любов і зраду Тригоріна, смерть власної дитини. Батьки не пускають її у свій дім, і вона ходить околицями, відчуваючися бездомною, чайкою. Та й артистичне життя виявляється не таким романтичним: «Завтра рано-вранці їхати у Елець у третьому класі... Грубе життя». Зарєчна відповідає Треплеву на його зізнання в коханні, що вона «Тепер вже... не та...» й «Потрапили ми з вами у круговерть». Пройшовши випробування, героїня вважає, що «чи граємо ми на сцені, чи пишемо... головне не слава, а вміння терпіти». Вона закликає: «Умій нести свій хрест... та віруй. Я вірую... і коли я думаю про моє покликання, то не боюся життя». На прощання вона говорить Треплеву: «Коли я стану видатною актрисою, приїжджайте поглянути на мене. Обіцяєте?»

Як бачимо, упродовж усієї п'єси відбулося переродження Ніни Зарєчної з мрійливої, екзальтованої дівчини на справжню актрису, яка несе людям щастя спілкування з високим мистецтвом.

V група. Лікар Дорн Євгеній Сергійович — своєрідний представник автора у п'єсі. Це немолодий уже чоловік років 55, який звик до уваги жінок та їхньої прихильності. Дорн любить мистецтво, розуміється на ньому. Він чи не єдиний підтримує Треплева, вважаючи, що у творі повинно бути «піднесення духа». Але застерігає молодого автора, що він повинен знати; для чого пише: «...Бо... забуваєте, і ваш талант погубить вас».

Епізодичну роль виконує у п'єсі й Петро Миколайович Сорін, власник маєтку, де відбувається дія п'єси, брат Аркадіної.

Дійсний статський радник вийшов на пенсію, купив садибу й живе в повній бездіяльності, всі справи передоручив управителеві та опинився в певній матеріальній залежності у нього. Себе він називає «людною, яка хотіла»: хотіла стати письменником, хотіла навчитися красиво говорити, хотіла одружитися, але нічого цього не здійснила.

Сорін має добре серце. Він співчуває своїм рідним, захищає Костянтина й просить у сестри грошей для нього, застерігає Аркадіну: «Не можна так... поводитися із молодим самолюбством». Треплев, у свою чергу, просить у матері грошей для дядька, бо вважає, що всі його хвороби — від одноманітності життя.

Маша Шамраєва — дочка управителя маєтку Соріна. Вона нюхає табак і п'є горілку, ходить в чорному, носячи жалобу по самій собі, бо вважає себе найнещаснішою через нерозділене кохання до Треплева. Вона відповідає Аркадії на зауваження, що виглядає старшою за свої роки: «А у мене таке відчуття, немов я народилась уже давно... І часто не буває жодного бажання жити».

Медведенкові ж через його постійні скарги на бідність зауважує: «На ваш погляд, немає більшого нещастя, як бідність, а як на мене, так у тисячу разів легше ходити у лахміттях і жебрати ніж... Утім, вам не зрозуміти...»

Щоб вирвати зі свого серця кохання до Треплева, Маша виходить заміж за Медведенка, народжує дитину, але так і не може впоратися зі своїми почуттями. Отже, й тут трагедія нерозділеного кохання, яке подолала й материнські почуття, й почуття обов'язку.

Учитель Семен Семенович Медведенко — людина середнього віку, поміркована та добродушна, децю освічена, але більше — обмежена, тому автор навіть підсміюється над ним. Хоча проблема бідності, особливо в середовищі провінційних учителів, була дійсно серйозною.

Медведенко самовіддано любить Машу, терпляче зносить її примхи та байдужість. Отже, й тут існує проблема нерозділеного кохання у шлюбі.

Вибудовується такий любовний ланцюжок: Медведенко → Маша → Треплев → Ніна → Тригорін.)

V. Закріплення знань, умінь і навичок

Учитель. Головний конфлікт п'єси «Чайка» визначають як пошук життєвої мети і сенсу мистецтва у зіткненні з реаліями життя. Поясніть, як ви це розумієте і чи поділяєте думку літературознавців.

VI. Домашнє завдання

Повторити відомості про драматичний конфлікт п'єси, навчитися характеризувати героїв.

VII. Підсумок уроку

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Закінчіть речення:

- З героїв п'єси «Чайка» найбільше мені запам'ятався...
- «Чайкою» п'єса названа тому, що...
- Я хотів би (хотіла б)...

УРОК 58

Тема. А. П. Чехов «Чайка». Художні особливості твору. Значення новаторства драматурга

Мета: повторити, систематизувати та узагальнити вивчене; допомогти учням з'ясувати художні особливості твору, значення нових театральних ідей Чехова; розвинути навички аналізу й синтезу літературних явищ, вміння висловлювати свою думку, обґрунтовувати її прикладами з тексту й цитатами; виховувати кращі людські якості, естетичний смак, любов до мистецтва.

Оснащення: портрет письменника, видання твору, ілюстрації до нього.

Тип уроку: систематизація та узагальнення вивченого.

ХІД УРОКУ

I. Мотивація навчальної діяльності

Учитель. «Коли я пишу, я цілком розраховую на читача. Вважаючи, що суб'єктивні елементи, яких не вистачає в оповіданні, він додасть сам», — писав А. Чехов. Отже, драматург розраховує на активну «співпрацю» з ним читача й глядача, вірить, що зерна прекрасного, які несе мистецтво, проростуть у наших душах добром і красою. Сьогодні на уроці ми спробуємо відшукати те, що зачіпає наші серця у творах Чехова.

II. Оголошення теми та мети уроку

III. Систематизація та узагальнення вивченого

1. Визначення рис імпресіонізму в п'єсі «Чайка» А. Чехова

Учитель. Стрижнем імпресіоністичного художнього бачення є «культ враження» з притаманною йому самоцінністю безпосередніх мінливих відчуттів. Художній образ будується на недомовках і натяках; замальовкам властиві фрагментарність і етюдність; оповідь забарвлена ліричною стихією. (Треплев, наприклад, створює враження «великої дитини», гадаючи на квітці, чи любить його мати; страждає серед іменитих гостей матері й приписує їм те, про що вони, можливо, й не думали; про те, чому він «вийшов з третього курсу університету за обставин, як то кажуть, від редакції незалежних», можна лише здогадуватися; та ін.)

2. Проблемне питання

- ♦ Який із образів у п'єсі є символічним і чому? (*Чайки. Так називає себе одна з головних героїнь п'єси. Вбиту чайку приносить Ніні Треплев, говорячи, що так він уб'є і себе. З чайки роблять опудало, яке нікому не потрібне. Ніна — та дівчина, яка живе за озером, і хтось приходить, щоб зруйнувати її життя, — про це збирається писати Тригорін, він же здійснює цей сюжет у житті.*)

3. Заповнення порівняльних таблиць

Учитель. А. П. Чехов писав: «Жодних сюжетів не потрібно. У житті немає сюжетів. У ньому все перемішане — глибоке з дріб'язковим, величне з убогим, трагічне зі смішним».

Давайте впевнимося у цьому, заповнивши порівняльні таблиці, що характеризують героїв п'єси.

Примітка. Учні заповнюють таблиці самостійно, учитель спрямовує їхню роботу.

Глибоке та дріб'язкове в характерах героїв п'єси А. Чехова «Чайка»

Глибоке	Ім'я героя	Дріб'язкове
Пошук життєвої мети, сенсу, нових форм мистецтва, кохання до Ніни	Треплев	Образи на матір, уразливе самолюбство (Тригорін навіть не поцікавився його твором) та ін.
Акторський талант	Аркадіна	Марнославство, пристрасть до вбрання, похвальби та ін.

Трагічне та комічне в п'єсі А. Чехова «Чайка»

Трагічне	Комічне
Безвольність молоді людини й її здатність до самогубства, байдужість матері до долі сина й брата; подружнє життя з нелюбим чоловіком та ін.	Образ Медведенка з його постійними скаргами; Маша з її чоловічими пристрастями до тютюну й горілки, «трауром» за невдалим життям; Шамраєв, який ніяк не розбереться в господарстві й жаліє для своєї пані коней, та ін.

4. Інтерактивна вправа «Мозковий штурм»

Визначення характерних, новаторських рис драматургії Чехова.

(Очікувані відповіді: «Відмова від традиційної драматургічної структури, заснованої на зіткненні й боротьбі персонажів», «Звернення основної уваги на внутрішній світ героїв, “внутрішню дію”», «Порушення ключових проблем людського життя, що їх приховано за прозою буденного існування», «Використання образів-символів; вплив імпресіонізму».)

5. Міні-вікторина за цитатами з тексту

Учитель. Визначте, чий це портрет, хто це чи про кого це:

- ♦ «Людина розумна, проста, трохи, знаєш, меланхолійна. Дуже порядний. Сорок років йому буде ще не скоро, а він, уже знаменитий і ситий донесочу... А щодо його писань, то... як тобі сказати? Мило, талановито... але... після Толстого або Золя не захочеш читати...» (*Треплев про Тригоріна*)
- ♦ «А я, брат, люблю літераторів. Колись я пристрасно хотів двох речей: хотів оженився і хотів стати літератором, але не вдалося ні те, ні інше». (*Сорін про себе*)
- ♦ «Безперечно, талановита, розумна, здатна ридати над книжкою, прочитає тобі всього Некрасова напам'ять, за хворими доглядає як ангел; але спробуй похвалити при ній Дузе! Ого-го! Треба хвалити тільки її одну, треба писати про неї, кричати, захоплюватися її надзвичайною грою...» (*Треплев про Аркадіну*)
- ♦ «А в моїй душі і у вашій нема спільних точок єднання. Я люблю вас, не можу від туги сидіти вдома, щодня ходжу пішки шість верст сюди та шість назад і зустрічаю самий лише індиферентизм з вашого боку. Це зрозуміло. Я без коштів, родина у мене велика...» (*Медведенко про себе*)
- ♦ «По-вашому, нема більшого нещастя, як бідність, а по-моєму, в тисячу разів легше ходити в лахмітті й жебрачити, ніж... проте вам не зрозуміти цього...» (*Маша про себе*)

- ♦ «Батько і його жінка не пускають мене сюди. Кажуть, що тут богема... бояться, як би я не пішла в актриси... А мене тягне сюди до озера, як чайку... Моє серце сповнене вами». (*Ніна Зарєчна про себе*)

IV. Домашнє завдання

Для всіх: підготуватися до бесіди з позакласного читання — прочитати п'єсу А. Чехова «Вишневий сад».

Індивідуальне: підготувати повідомлення про сценічну історію п'єси «Вишневий сад»

V. Підсумок уроку

«Передай мікрофон друзіві»

- Завершуючи тему, я хотів би (хотіла б) сказати про (наголосити на)...

УРОК 59–60

Тема. Бесіда з позакласного читання за твором А. П. Чехова «Вишневий сад»

Мета: допомогти учням з'ясувати зміст, ідейно-художні особливості самостійно прочитаного твору; усвідомити значення п'єси Чехова; розвивати навички самостійного читання, аналізу драматичних творів, висловлювання власних вражень і думок, їх обґрунтування, проведення паралелей із сучасністю; виховувати любов до книги, повагу до рідної домівки, Батьківщини, до свого коріння.

Оснащення: портрет письменника, видання його творів, ілюстрації до них, кінофільми.

Тип уроку: бесіда з позакласного читання.

ХІД УРОКУ

1-Й УРОК

I. Мотивація навчальної діяльності

Учитель. Одна вивчена п'єса Чехова, звісно, не може дати повного уявлення про його драматургію. Тому, сподіваюся, самостійно прочитаний твір «Вишневий сад» доповнив ваші знання та

враження про творчість видатного російського письменника, дав можливість зрозуміти, що за буденним життям, яке показав Чехов, за складним і суперечливим духовним світом персонажів криється доля всієї Росії. Герої розуміють, що близькі суспільні зміни, тільки ставляться до цього по-різному — зі смутком, острахом або з надією на зміни, на краще.

«Прийшов час, насувається на всіх нас громада, готується здорова, сильна буря, яка йде, вже близька й незабаром здує з нашого суспільства лінь, байдужість, упередженість до праці, гнилу нудьгу», — говорить один із героїв п'єси Чехова «Три сестри». Чим п'єса «Вишневий сад» приваблює не лише сучасних театралів, але широкий загаль читачів та глядачів, спробуємо розібратися на уроці.

II. Оголошення теми та мети уроку

III. Бесіда з позакласного читання

1. Переказ змісту п'єси «Вишневий сад» «ланцюжком», складання «сюжетного ланцюжка»

2. Повідомлення учня або розповідь учителя про сценічну історію п'єси

3. Слово вчителя

— А. П. Чехов довго не міг знайти назву для своєї п'єси. Ось уривок зі спогадів К. Станіславського: «Мені пощастило спостерігати збоку за процесом створення Чеховим його п'єси “Вишневий сад”».

— Слушайте, я ж знайшов чудову назву для п'єси. Чудову! — повідомив він...

— Яку? — захвилювався я.

— “Вишневий сад”, — і він зайшовся радісним сміхом.

Я не зрозумів причини його радості і не знайшов нічого особливого у назві.

— Слушайте, не Вішневий, а “Вишне́вий сад” — оголосив він...

...Цього разу я зрозумів тонкість: “Вишне́вий сад” — це діловий, комерційний сад, що дає прибуток. Такий сад потрібен і тепер. Але “Вишне́вий сад” прибутку не дає, він зберігає в собі і свій квітучий білизні поезію колишнього панського життя. Такий сад росте і квітне для примхи, для очей розпечених естетів. Шкода знищувати його, а треба, бо процес економічного розвитку країни цього потребує».

4. Складання анотації до твору

5. Обмін враженнями про твір, порівняння його з «Чайкою»

6. Слово вчителя

— Цікаво, що до цього часу серед літературознавців, та й серед читачів точаться суперечки стосовно образів п'єси «Вишневий сад», її жанру (сам автор назвав твір *комедією*, хоча це скоріше *трагікомедія*). Це пов'язано з особливостями драматургії А. Чехова: у його п'єсах немає поділу на позитивних та негативних персонажів, головних та другорядних; дія більше стосується внутрішнього життя, аніж зовнішнього.

7. Аналітичне коментування

Учитель. Прокоментуйте уривок зі статті початку XX ст. «До снів» у журналі «Русская речь» і скажіть, яке відношення вона має до теми, яку ми розглядаємо: «Ми розтринькали ту моральну енергію і силу, яку спадково отримали від наших предків... Ми так довго носилися з улюбленою нами хандрою і нудьгою, що самі напустили туману на все довкола і, нарешті, перестали розуміти, за чим, власне, ми хандримо. Добазікалися до вподобаного слова “прострація, нестача сил” — і радіємо!.. І говоримо це, лежачи на дивані... Ми себе величаємо “виснаженими”. Чим? Виснаженням як наслідком тривалої непосильної праці? Ні, жодної особливої праці не було... Чим же? Фразою! Жалюгідними словами! Ми отримали хронічний катар душі...»

2-Й УРОК

8. Евристична бесіда, виконання завдань пошуково-дослідницького характеру

- ◆ На які групи можна поділити персонажів «Вишневого саду» як представників різних часів? (*Раневська, Гаєв, Фірс — минуле; Лопухін, Яша — теперішнє; Аня, Трофимов — майбутнє*)
- ◆ Як співвідносяться у п'єсі зовнішня і внутрішня дії? (*Основні дії винесені за сцену — самі торги, життя Раневської та ін., на сцені — лише переживання героїв через них*)
- ◆ Наведіть приклади поєднання трагічного та комічного. (*Гаєв з його пишномовністю та практичною безпорадністю, Яша з його нахабством, Фірс — добровільний раб, Раневська з її щедрістю за рахунок розорення дітей, Епіходов — суцільне нещастя та ін.*)
- ◆ Охарактеризувавши образи Раневської, Гаєва і Фірса, визначте, як Чехов трактує проблему історичного минулого Росії. (*Герої*

живуть минулим, бачать у ньому лише хороше, неспроможні змінити дійсність і пасують перед нею.)

- ♦ Чи дійсно Лопакін — переможець життя? Відповідь обґрунтуйте.
- ♦ Яку роль у творі відведено образу Яші?
- ♦ Чи можна назвати Петю Трофимова пророком майбутнього, тим, за ким це майбутнє? Чому?
- ♦ Кому з героїв ви найбільше симпатизуєте, чому?

9. Характеристика героїв п'єси через їхні портрети — «зовнішні» та «внутрішні» (психологічні)

Любов Андріївна Раневська

Зовнішнє	Внутрішнє
Безтурботна дворянка, яка старіє; розтратила всі свої статки на коханця; не знає ціни грошам, живе одним днем	Нещасна жінка, яка втратила чоловіка, сина, батьківщину, маєток, не має змоги розлучитися з минулим; віддано кохає свого обранця, незважаючи на те, що він її підло використовує та ін.

Єрмолай Олексійович Лопакін

Зовнішнє	Внутрішнє
Діловитий, енергійний підприємець; завзятий, азартний, розумний, здібний, працьовитий	Стає рабом грошей; не здатен до кохання; разом із тим людина з «душею артиста» та ін.

10. Самостійно записати висновки

(Очікувані відповіді: «Герої “Вишневого саду” обертаються в самостійному стражданні, одне одного не розуміють і не можуть зрозуміти; добрі почуття, душевна прихильність нікого не зігрівають, тому їхнє життя залишається сірим, сумним і нещасливим»; «Багато хто з героїв просто не здатні до корисної діяльності, яка б допомагала іншим»; «Вишневий сад — символічний образ».)

IV. Домашнє завдання

Підготуватися до тематичного оцінювання (тестування).

V. Підсумок уроку

УРОК 61

Тема. Тематичне оцінювання № 7 (тестування)

Мета: повторити й закріпити, узагальнити знання з теми; виявити рівень знань, умінь і навичок учнів з метою контролю й корекції; розвивати образне, аналітичне мислення, вміння аналізувати проблеми, характеризувати образи, зіставляти літературні явища із життєвими, висловлювати думки, аргументуючи свою точку зору прикладами й цитатами з твору; виховувати любов до літератури, прагнення до самопізнання та самовдосконалення.

Оснащення: тестові завдання.

Тип уроку: контроль і корекція знань.

ХІД УРОКУ

I. Оголошення теми та мети уроку, мотивація навчальної діяльності

II. Основний зміст роботи

1. Інструктаж до написання тестових завдань

2. Напис контрольної роботи (виконуються всі завдання)

Варіант I

Початковий та середній рівні (по 1 балу)

1. Головні проблеми п'єси А. Чехова «Чайка»:
 - а) *життєва мета і сенс мистецтва;*
 - б) людина й природа, охорона навколишнього середовища;
 - в) кохання і зрада, сімейне життя;
 - г) батьки і діти, сімейне виховання.
2. Хто така Аркадіна у п'єсі А. Чехова «Чайка»?
 - а) Бариня без певних занять, якій нудно;
 - б) *відома актриса;*
 - в) провінційна артистка;
 - г) відома письменниця.
3. Закінчіть речення: «Трагедія героя п'єси Чехова Тrepлева полягає в тому, що...»
4. Хто такий Медведенко в п'єсі Чехова «Чайка» й на що він постійно скаржився?

Достатній рівень (по 2 бали)

1. Охарактеризуйте той образ із п'єси Чехова «Чайка», який вам найбільше запам'ятався, вразив вас.
2. Складіть тези до теми «Чехов та Ібсен» (3–4 тези).

Високий рівень (максимально 4 бали)

Виконайте одне із завдань.

1. Напишіть твір за словами А. Чехова: «Якщо кожна людина на клапті землі своєї зробила б усе, що вона може, якою прекрасною була б земля наша».
2. Продовжіть історії Аркадіної, Тригоріна, виходячи з логіки їхньої поведінки (або решти героїв п'єси «Вишневий сад»).

Варіант II*Початковий та середній рівні (по 1 балу)*

1. Особливості драматичного конфлікту п'єси Чехова «Чайка» полягають у тому, що:
 - а) немає зіткнення й боротьби персонажів, є «внутрішня дія»;
 - б) драматичний конфлікт побудований на зіткненні й боротьбі персонажів;
 - в) конфлікт побудований на символах і недомовках;
 - г) конфлікт побудований на протистоянні позитивних та негативних персонажів.
2. Хто такий Тригорін?
 - а) Чоловік Аркадіної;
 - б) відомий художник;
 - в) відомий письменник;
 - г) сусід-поміщик.
3. Закінчіть речення: «Маша з “Чайки” А. Чехова ходить у чорному та почувається нещасною тому, що...»
4. Накресліть один із «любовних трикутників», який є у п'єсі «Чайка».

Достатній рівень (по 2 бали)

1. Охарактеризуйте образ із «Вишневого саду» А. Чехова, який запам'ятався найбільше.
2. Складіть тези до теми «Новаторство Чехова-драматурга» (3–4 тези).

Високий рівень (максимально 4 бали)

Виконайте одне із завдань.

1. Напишіть твір за словами А. Чехова: «У житті немає сюрпризів. У ньому все перемішане — глибоке з дріб'язковим, величне з убогим, трагічне зі смішним».

2. Продовжіть історію Ніни Заречної, Медведенка і Маші (можна й інших героїв) з п'єси А. Чехова «Чайка», виходячи з логіки їхніх характерів.

III. Підсумок уроку

УРОК 62

Тема. Дж. Б. Шоу — видатний англійський драматург, його «театральна революція» та «драма ідей». Дж. Б. Шоу й «ібсенізм»

Мета: ознайомити з життям і творчістю драматурга, зацікавити ними; допомогти учням з'ясувати особливості його творчості в контексті традицій та новаторства; розвивати навички сприйняття інформації на слух, виділення головного, висловлення своїх думок з приводу почутого, вміння зіставляти явища життя та літератури; виховувати цілеспрямованість, прагнення до самопізнання та самовдосконалення.

Оснащення: портрет письменника, ілюстрації до біографії, видання творів, ілюстрації до них; фрагменти кінофільму «Моя прекрасна леді» (реж. Дж. К'юкор).

Тип уроку: вивчення нового навчального матеріалу.

ХІД УРОКУ

I. Аналіз результатів тематичного оцінювання (тестування)

II. Мотивація навчальної діяльності

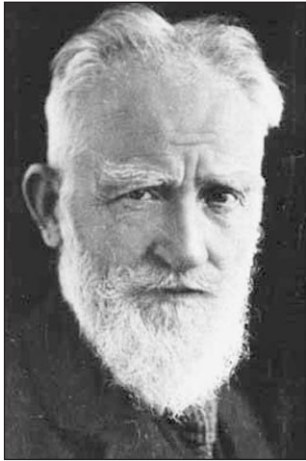
Учитель. «Англія завоювала Ірландію. Що залишилося робити мені? “Завоювати” Англію», — писав Б. Шоу. І він справді завоював, і не тільки Англію, а й увесь світ своїми неперевершеними п'єсами, відкрив перед театром нові перспективи. Ось із якою людиною ми познайомимося сьогодні на уроці й спробуємо досягнути його ідеї.

III. Оголошення теми та мети уроку

IV. Сприйняття та засвоєння навчального матеріалу

1. Слово вчителя (міні-лекція з елементами бесіди)

— Джордж Бернард Шоу — англійський драматург кінця XIX — початку XX ст. Саме він вивів англійську драму з ідейного та

Бернард Шоу

художнього «глухого кута», характерно для 60–70-х рр. XIX ст. Шоу прожив довге й плідне життя, понад 70 років присвятивши літературі. Вільям Ірвін писав про нього: «Зрозуміти Бернарда Шоу — це означає зрозуміти XX століття».

Окрім того, що Бернард Шоу уславив своє ім'я як видатний драматург і реформатор театру, відомо, що письменник був всебічно розвиненою і талановитою людиною. Наприклад, коли Бернардові виповнилося 15 років і він залишився один (мати з дочками поїхала на пошуки заробітку до Лондона), то вирішив самотужки навчитися грати на роялі. Купив самовчитель і відразу почав із найсерйозніших музичних творів

Бетховена й Моцарта, за короткий час опанував мистецтво гри на фортепіано. До того ж Шоу мав чудовий слух та гарні здібності до малювання.

Сфера діяльності Бернарда Шоу була дуже різноманітною: драматургія, театр, мистецтвознавство, публіцистика, література та театральна критика, політика.

- ♦ Як ви можете оцінити особистість письменника за почутими фактами?

Бернард Шоу народився 1856 року в Дубліні (Ірландія) у родині підприємця, який невдовзі збанкрутів. Батько був доброю та освіченою людиною, але пиячив, не мав успіхів у своїх справах, тому родина постійно відчувала матеріальну скруту. Мати з дочками перебралася до Лондона й почала давати уроки, а Бернард залишився з батьком, став працювати касиром у банку. Через чотири роки переїхав до Лондона, служив у телефонній компанії, потім у газеті. Але здебільшого займався самоосвітою, відвідуючи бібліотеки та виставки. П'ять романів, які він написав, успіху не мали. Захопився творами Маркса і став соціалістом, вступивши до Фабіанської спілки. Наступні 8 років Шоу працював як музичний і театральний критик, заслуживши собі гучну та скандальну славу, бо не визнавав авторитетів, руйнував міфи, кепкував, іронізував, провокуючи шалені пристрасті. Він пропагував нове в усіх сферах культури, і найкраще показав це у своїх п'єсах. Перша драма «Будинок вдівця», написана 1892 року, викликала обурення публіки. Потім

була вдала постановка п'єс «Учень диявола», «Людина та надлюдина», які принесли йому світову славу.

Шоу одружився зі своєю секретаркою Шарлоттою.

Найвідоміша ж драма Б. Шоу — «Пігмаліон» (1913). Під час Першої світової війни драматург пише памфлет «Війна з точки зору здорового глузду», одну з найяскравіших своїх п'єс «Дім, де розбиваються серця». Виходить ще кілька його драматичних творів.

У 1925 році драматургові було присуджено Нобелівську премію, яку він віддав Англо-шведській літературній спільці.

У 30-ті роки він разом із дружиною подорожував різними країнами світу, багато виступав перед слухачами на зібраннях та на радіо. Помер Б. Шоу 1950 року, майже до останнього займаючись літературною працею та... граючи в теніс.

- ♦ Які якості в характері Б. Шоу ви вважаєте найголовнішими, чому?

Б. Шоу називали «принцом парадоксу». *Парадокси* — це незвичні твердження, що часом зухвало суперечать загальноновизначним, традиційним уявленням, непохитним істинам, «доброму розуму». (*Учні записують визначення до літературознавчих словничків.*)

Руйнуючи звичне, усталене, парадокс викликає здивування або опір, спонукає замислитись і сприйняти або відкинути нову точку зору, нову ідею, що шокує, тобто замислитися, активізувати уяву, подивитися на проблему по-новому.

Ось парадокси від Б. Шоу:

- «Хто вміє, той робить, а хто не вміє, той учить»;
- «Люди тільки тоді видають нам цікаві відомості, коли ми їм суперечимо»;
- «Моя дотепність у тому, що я кажу правду. Це найсміливіші жарти у світі».

Своїми вчителями Б. Шоу вважав відомого композитора Р. Вагнера та Г. Ібсена. Він навіть написав книгу «Квінтесенція ібсенізму».

- ♦ Чи зацікавила вас творчість Б. Шоу (виходячи з почутого), чим саме?

«Театральна революція» Б. Шоу полягає у тому, що у його творах:

- висвітлювалися актуальні проблеми сучасності;
- замість розв'язки пропонувалася дискусія;
- широко використовувалися парадокси;

- наводилися розгорнуті ремарки, передмови та післямови;
- героїчне, трагічне, поетичне часто переходило у знижено-комічне і навпаки;
- «осучаснювалися» запозичені сюжети.

V. Закріплення знань, умінь і навичок

Міні-диспут «Чи потрібен у наш час високих технологій театр?»

VI. Домашнє завдання

Для всіх: докладніше ознайомитися з біографією Б. Шоу, вміти характеризувати його творчість. Прочитати п'єсу «Пігмаліон», вміти переказувати.

Індивідуальне: підготувати повідомлення про давньогрецький міф «Пігмаліон і Галатей».

VII. Підсумок уроку

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Закінчіть речення:

- Постать Б. Шоу мені здалася...
- Мене вразило...
- Я хотів би (хотіла б)...

УРОК 63

Тема. Дж. Б. Шоу. Міфологічна основа комедії «Пігмаліон». Динамізм дії та парадоксальність як невід'ємні риси творчості драматурга

Мета: допомогти учням глибше зрозуміти ідейно-художні особливості, зміст твору; розвивати навички переказу драматичного твору, виділення ключових епізодів, їх коментування, вміння висловлювати свої думки з приводу прочитаного; виховувати любов до літератури, естетичний смак.

Оснащення: портрет письменника, видання твору, ілюстрації до нього; фрагменти мультфільму, кінофільму.

Тип уроку: комбінований.

ХІД УРОКУ

I. Мотивація навчальної діяльності

Учитель. «Йому подобалося шокувати аудиторію, заганяти читачів у глухий кут, збивати їх з пантелику, надто ж якщо йому здавалося, що таким чином він змусить їх думати», — писав Е. Г'юз. Так Б. Шоу «завойовував» Англію, завойовував читачів. І це йому вдалося, особливо після виходу блискучої комедії «Пігмаліон». Сьогодні ми поділимося своїми читацькими враженнями і звіriamo їх із тими, які мали читачі різних поколінь та літературознавці.

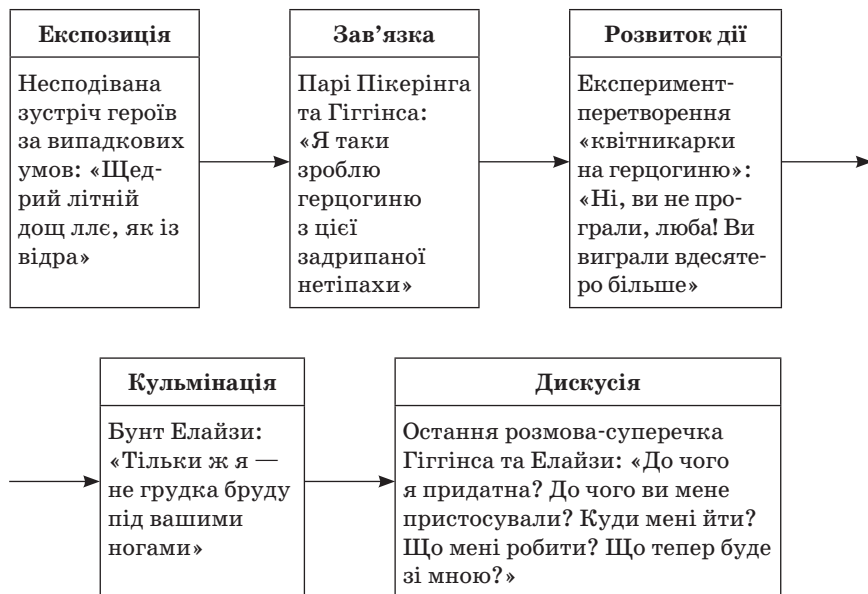
II. Оголошення теми та мети уроку

III. Актуалізація опорних знань

1. Робота в парах

Переказ та розширення відомостей щодо біографії письменника. Озвучення кращих відповідей

2. Переказ сюжету п'єси «Пігмаліон» («ланцюжком» або складання опорної схеми, «сюжетного ланцюжка»)

3. Обмін враженнями щодо прочитаного

IV. Сприйняття та засвоєння навчального матеріалу

1. Повідомлення учня про давньогрецький міф «Пігмаліон і Галатея»

— Як розповідає давньогрецький міф, жив собі на Кіпрі цар Пігмаліон. Був він знаним скульптором і одного разу вирізав зі слюнової кістки фігуру вродливої дівчини. Вона була такою прекрасною, що Пігмаліон закохався в неї. І ця статуя ожила. За одним варіантом міфа ожила від самого лише кохання царя-скульптора, за іншим — її оживила богиня кохання Афродіта, жрецем якої був Пігмаліон. Цар Кіпру, звісно ж, одружився зі своїм витвором. Чарівна жінка, яку звали Галатея, згодом навіть народила йому дочку...

2. Слово вчителя

— П'єса Б. Шоу «Пігмаліон» має й літературні аналогії, наприклад, англійський роман XVIII ст. «Пригоди Перегріна Пікля» Т. Смоллета, в якому змальовано подібну ситуацію: 16-річна жебрачка стає частиною наукового експерименту, що закінчився скандалом. Англійські детективи Шерлок Холмс і доктор Ватсон, як і Гіггінс і Пікерінг, — професіонали, неодружені, освічені, врівноважені, готові до будь-яких пригод, експериментів. Гіггінс, безпомилково визначаючи за деталями походження перехожих, дуже нагадує Холмса. Є й реальний прототип: відомий англійський фонетист, науковець Генрі Суїт (Світ), який створював універсальний алфавіт і переймався проблемами англійських діалектів.

3. Виконання завдань пошуково-дослідницького характеру (робота в групах, за варіантами)

I група досліджує, в якому темпі відбувається дія і що це дає постановці. (**Примітка.** Учні повинні визначити тривалість дії, частоту зміни подій. Дія динамічна, це надає їй жвавості, емоційності, цікавості.)

II група досліджує парадокси в п'єсі. (**Примітка.** Учням слід звернути увагу на таке: квітникарка і леді відрізняються лише вимовою; батько Елайзи був проти буржуазії, поки сам не розбагатів; професор фонетики, який навчає дівчину аристократичних манер, правильної вимови, сам дуже незграбний, часто лається; професор намагається змінити квітникарку, але й вона змінює та виховує його.)

V. Закріплення знань, умінь і навичок

Міні-вікторина «Хто це?»

(визначення героїв за цитатами з тексту)

- «Не може бути жодних щирих почуттів між такими, як ви, і такими, як я». (*Елайза*)
- «Як це страшенно цікаво: взяти людське створіння й зробити з нього зовсім інше, давши йому нове мовлення». (*Гігінс*)
- «...Якщо вам таки вдасться видати її за герцогиню, я визнаю, що ви найкращий педагог у світі і сам покрию витрати на її навчання». (*Пікерінг*)
- «Яке ви мали право йти в поліцію й заявляти на дівчину, наче вона якась злодійка чи загублена парасолька? Як так можна?!» (*Пані Гігінс*)

VI. Домашнє завдання

Підготуватися до літературного диктанту за п'єсою Б. Шоу «Пігмаліон».

VII. Підсумок уроку

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Закінчіть речення:

- У п'єсі я знайшов (знайшла) для себе...
- Найбільше враження на мене справили...
- Мені здалося смішним... та сумним...

УРОК 64

Тема. Дж. Б. Шоу «Пігмаліон». Проблематика й художні особливості твору, його «філологічний конфлікт» і соціально-виховна спрямованість

Мета: допомогти учням глибше зрозуміти проблематику й художні особливості твору, його «філологічний конфлікт» та спрямованість; розвивати образне, аналітичне мислення, вміння характеризувати героїв та ситуації, давати їм оцінку, аргументувати свої твердження; виховувати людську гідність, милосердя та відповідальність за свої вчинки, почуття гумору, естетичні смаки.

Оснащення: портрет письменника, видання твору, ілюстрації до нього; фрагменти мультфільму, кінофільму.

Тип уроку: формування вмінь і навичок.

ХІД УРОКУ

I. Мотивація навчальної діяльності

Учитель. «Ми несемо відповідальність за тих, кого приручили», — сказав А. де Сент-Екзюпері. Цю ж думку, тільки трохи ранише, висловив і Б. Шоу у п'єсі «Пігмаліон», це судження залишається актуальним і донині. Про соціально-виховну спрямованість п'єси, про її художні особливості та природу конфлікту ми й поміркуємо сьогодні на уроці.

II. Оголошення теми та мети уроку

III. Формування вмінь і навичок

1. Літературний диктант

- 1) Де й коли вперше зустрічаються головні герої п'єси? (*Під портиком церкви під час дощу*)
- 2) Що допомагало Гіггінсу визначити місце народження і проживання людини? (*Її мовлення, діалект*)
- 3) Чому Елайза приїхала до професора Гіггінса? (*Щоб брати приватні уроки правильної вимови*)
- 4) Хто взяв на себе витрати за навчання квітникарки й чому? (*Пікерінг, тому що побився об заклад*)
- 5) Чим було для Гіггінса й Пікерінга навчання дівчини «на герцогиню»? (*Експериментом*)
- 6) Як поставилися до витівки з Елайзою пані Гіггінс і пані Пірс? (*Вболівали за майбутнє дівчини*)
- 7) Хто закохався у Елайзу? (*Фредді*)
- 8) Чому Елайза почувалася нещасною? (*Не знала, що їй тепер робити, куди себе подіти*)
- 9) До кого втекла Елайза? (*До пані Гіггінс*)
- 10) Що пропонував своїй вихованці Гіггінс? (*Вийти за когось заміж*)
- 11) Що обрала для себе Елайза? (*Стати вчителем правильної вимови*)
- 12) Хто був батьком Елайзи й ким став? (*Був сміттярем, став буржуа*)

2. Слово вчителя

— Б. Шоу створив новий, особливий тип драми — «драму ідеї», коли конфлікт твору полягав не лише у зіткненні інтересів і пристрастей персонажів, але й у сфері ідеології, це передусім конфлікт ідей. Конфлікт ідей присутній у п'єсі Б. Шоу «Пігмаліон» як специфічний «філологічний конфлікт», у якому письменник втілює ідею розв'язання важливих соціальних проблем, зокрема, соціальної нерівності шляхом опанування всіма прошарками суспільства правильної вимови. Соціаліст Б. Шоу показує шлях до справедливого устрою суспільства, де всі без винятку громадяни (як аристократи, так і простий люд) матимуть рівні шанси реалізувати своє право на освіту й гідне життя, де не буде «пасажирів третього класу та запанує всезагальна рівність».

- ♦ Покажіть схематично учасників конфліктів «зовнішніх» та «внутрішніх» і суть їхніх суперечок.

«Зовнішній» конфлікт	«Внутрішній» конфлікт
Бідна квітникарка — багаті громадяни; неосвічена дівчина з жахливою вимовою — професор фонетики; людина, яка захищає свою гідність, — людина, яка принижує гідність інших чи байдужа до цього	Гіггінсу подобається своє «творіння», результат свого експерименту, але він байдужий до нього як до людини; Елайза бідна, але почувається незалежною, — отримавши освіту, зовнішню привабливість, почувається приниженою

3. Складіть невеликий словничок квітникарки Елайзи Дулітл

(Очікувані відповіді: *ніч'о — нічого; не ска'еш — не скажеш; жинтіл'мен — джентл'мен; для любезності — задля люб'язності та ін.*)

- ♦ Чому п'єсу було дуже важко перекладати? (Через фонетичні особливості англійської мови та її діалектів)

4. Інтерактивна вправа «Мозковий штурм»

- ♦ У чому полягає соціально-виховна спрямованість п'єси Б. Шоу «Пігмаліон»?

(Очікувані відповіді: *«Потрібно передбачати наслідки своїх вчинків та дій, відповідати за них», «Необхідно поважати людину в людині», «Мова — це багатство кожного народу», «Кожна людини повинна мати рівний доступ до освіти, право на гідне життя».*)

5. Поєднайте художні засоби з їх визначенням

Осьо, лучче, букетік, тіки, хтіла, обідить
Три шкури здерти; пхати носа не в свої діла; бути під мухою
Ой; щоб я луснув!
Бездоганний, шляхетна, виразного, праведний
Квокчете, як та курка; обзива, як ту дівку
Він ураз може вибухнути гнівним буревієм

Метафора
Порівняння
Епітети
Вигуки
Фразеологізми
Діалектизми

IV. Домашнє завдання

Виписати портрети героїв п'єси Б. Шоу «Пігмаліон».

V. Підсумок уроку

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Закінчіть речення:

- Мені найбільше запам'яталося...
- Я вважаю п'єсу Б. Шоу «Пігмаліон»...
- Герої змусили мене замислитися над тим...

УРОК 65

Тема. Дж. Б. Шоу «Пігмаліон». Шлях Елайзи Дулітл від малопривабливої квітникарки-кокні до «чарівної леді»

Мета: допомогти учням розкрити образи твору, з'ясувати їх значення, естетику, привабливість; розвивати навички характеризування образів, їх порівняння, вміння вести дискусію, висловлювати та обґрунтовувати свої думки; виховувати кращі людські якості.

Оснащення: портрет письменника, видання твору, ілюстрації до нього; фрагменти кінофільму.

Тип уроку: формування вмінь і навичок.

ХІД УРОКУ

I. Мотивація навчальної діяльності

Учитель. Бідна квітникарка якимось, майже дивовижним, чином перетворюється на «чарівну леді». Що це, осучаснена Б. Шоу Попелюшка? Але у п'єсі «Пігмаліон» ми не бачимо «хепі енду»,

щодо розв'язки можемо лише здогадуватися. Усе набагато серйозніше й глибше, адже людина, усвідомивши свою людську гідність, уже не може повернутися до свого попереднього становища. Про це — сьогодні на уроці.

II. Оголошення теми та мети уроку

III. Актуалізація опорних знань

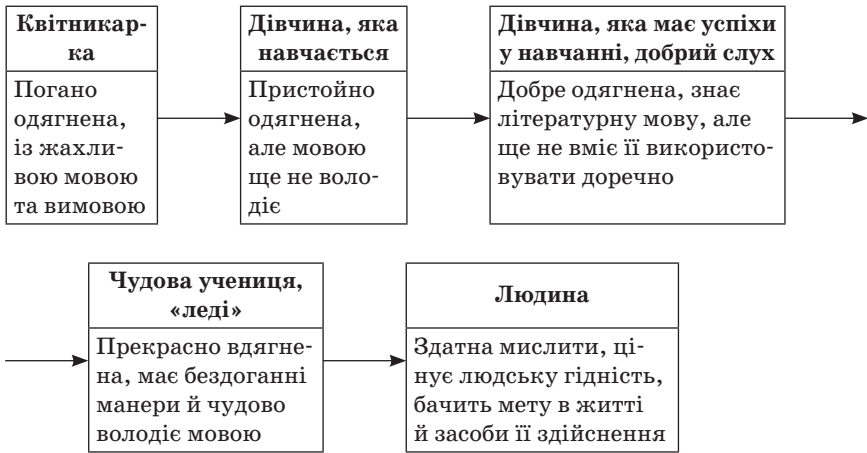
Учитель. Як, на вашу думку, зовнішність героїв п'єси Б. Шоу «Пігмаліон» співвідноситься із їхнім внутрішнім світом, якостями характеру, обставинами життя? Заповніть таблицю.

Зовнішність	Внутрішній світ
<i>Елайза</i>	
«Йй чи вісімнадцять, чи то двадцять років, не більше. На голові у неї матроський брилик із чорної соломки, який чимало назбирав лондонської пилюки та кіптяви, й навряд чи коли чистився. Мишача барва її кіс, либонь не від природи така — те волосся просить, аж пищить, гарячої води та мила. Непривабливий чорний приталений жакет сягає йй мало не до колін, а ще на ній коричнева спідниця із грубим фартушком. Та найгірший вигляд мають у неї черевики. Видно, що вона й старається бути чепурною, як тільки може, але поруч із тими дочкою та матір'ю видається дуже брудною. Вродою ніби й не гірша за них, от тільки врода та занежаяна, іще ж йй потрібні послуги зубного лікаря»	Дуже бідна, працьовита, невтомна, прагне мати гарний вигляд, але не має для цього ані засобів, ані вміння, ані смаку
<i>Гігінс</i>	
«У ранковому освітленні він виглядає міцним, жвавим, апетитним чоловіком років сорока чи десь близько того. На ньому ділового крою чорний сурдут із білим накрохмаленим комірцем та чорною шовковою краваткою. Це — тип енергійного науковця, який щиро, навіть одержимо зацікавлюється всім, що можна вивчати як предмет науки, але байдужий до самого себе, й до інших людей — зокрема й до їхніх почуттів»	Видно, що за ним хтось доглядає, що він захоплений наукою фанатично й нічим, крім неї, не цікавиться, не бачить кінцевої мети

IV. Формування вмінь і навичок

1. Виконання завдання пошуково-дослідницького характеру

Простежити шлях Елайзи Дулітл від малопривабливої квітницької карки-кокні до «чарівної леді» й далі — до Людини.

2. Коментування цитат із тексту

Учитель. Прокоментуйте слова Елайзи:

- «Різниця між леді і квітникаркою полягає не в тому, як вона поводить себе, а як до неї ставляться» (*Якщо люди знають, що перед ними леді, то можуть їй пробачити будь-яку поведінку; і, навпаки, як би проста людина не вдяглася, які б таланти не мала, все одно її зневажатимуть. Згадайте російські повісті Т. Шевченка, коли з кріпаків робили артистів, музикантів, навчали за кордоном, а потім, після блискучих концертів і вистав змушували прислуговувати на обідах як звичайних лакеїв.*)
- «Раніше я не знала такої ганьби... Раніше я продавала квіти, але не себе...» (*У дівчини прокинулася власна гідність, вона виявляється морально вищою за тих панянок, які лише й мріють про вигідне заміжжя, ладні жити зі старим і нелюбим чоловіком заради матеріальної вигоди.*)

3. Проблемне питання

- Які два парадокси криються у репліці Гіггінса: «Гіггінс (*зарозуміло*). І обійдуся! Мені взагалі ніхто не потрібен! Я маю свою душу, свою Божу іскру! Але (з несподіваною відвертістю) мені вас бракуватиме, Елізо. (*Підсувається ближче до неї.*) Ваші ідіотські уявлення про життя багато чого мене навчили. Уклінно вам за це дякую. До того ж я призвичаївся до вас, до вашого обличчя, вашого голосу. Вони мені навіть подобаються?» (*Гіггінс був учителем, але йому довелося дечого повчитися і у своєї учениці; він був байдужим до жінок, до чужих почуттів — і майже закохався.*)

V. Домашнє завдання

Простежити сюжетну лінію, пов'язану з батьком Елайзи; підготувати інсценування найулюбленішого (або найнапруженішого) моменту п'єси Б. Шоу «Пігмаліон».

VI. Підсумок уроку

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Закінчіть речення:

- Мені здалося, що така історія...
- У Елайзи зовсім інший шлях, ніж у Попелюшки, тому що...
- Мені (не) подобаються парадокси, тому що...

УРОК 66

Тема. Дж. Б. Шоу «Пігмаліон». Особливості індивідуального стилю письменника, інтелектуальний характер його драматургії

Мета: повторити і підсумувати вивчене, систематизувавши та узагальнивши його; розвивати образне та логічне мислення, вміння висловлювати свої думки щодо проблем художнього твору, порівнювати їх із життєвими проблемами; виховувати кращі людські якості, любов до літератури, естетичний смак.

Оснащення: портрет письменника, видання твору, ілюстрації до нього; фрагменти кінофільму.

Тип уроку: систематизація та узагальнення вивченого.

ХІД УРОКУ

I. Мотивація навчальної діяльності

Учитель. Героїня п'єси Б. Шоу «Пігмаліон» Елайза Дулитл здійснила «фантастичний міжкласовий стрибок». Спочатку вона пригнічена й розгублена, але потім знаходить у собі сили й визначає мету. Вона навіть знає, як її здійснити, й говорить професорові: «Я дам оголошення в газети, що ваша герцогиня — просто квітницарка, яку ви навчили, і що за півроку я беруся зробити те саме з будь-якої базарної торговки! За якусь тисячу фунтів!» Оце розмах! У підприємливості учениця набагато перевершила свого освіченого вчителя, з уроків фонетики взяла стільки, що може навіть

навчати інших. Нам, учителям, залишається тільки мріяти про таких учнів. Чого ж навчають нас герої п'єси Б. Шоу, як авторові вдається робити це ненав'язливо, через гумор та парадокси, і йти-меться сьогодні на уроці.

II. Оголошення теми та мети уроку

III. Систематизація та узагальнення вивченого

1. Інсценування учнями найулюбленішого (або найнапруженішого) моменту п'єси «Пігмаліон» (можливо, конкурсі інсценівок)

2. Заповнення порівняльної таблиці: «Спільне та відмінне між давньогрецьким міфом та п'єсою Б. Шоу “Пігмаліон”»

П'єса	Міф
<i>Спільне</i>	
Ім'я героя міфа та назва твору; майстер і його прекрасне творіння; захоплення майстра	
<i>Відмінне</i>	
Елайза — сильна, свідомо у своїй людській гідності; дає відсіч учителіві, навчає його самого; знає, як подбати про себе	Галатея — покірنا, любляча; майстер — закоханий

3. Творче завдання

Продовжіть історію Елайзи Дулітл, виходячи із логіки її характеру, вчинків та сподівань.

4. Проблемні завдання

- ♦ Змодельуйте сучасні ситуації, подібні до зображеної Б. Шоу (пригадайте, наприклад, американський фільм «Красуня» із актрисою Джулією Робертс у головній ролі та ін.).
- ♦ Доведіть, що драматургія Шоу має інтелектуальний характер (зверніться по допомогу до підручника).
- ♦ Складіть сучасний словничок українських «кокні», ознайомившись зі статтею перекладача Миколи Павлова «Феномен Шоу для українського читацтва».

IV. Домашнє завдання

Підготуватися до написання твору за п'єсою Б. Шоу «Пігмаліон».

V. Підсумок уроку

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Закінчіть речення:

- Я думаю, що п'єса Б. Шоу для нашого часу...
- Мені найбільше припало до душі...
- Мені хотілося б...

УРОК 67

Тема. Твір за комедією Дж. Б. Шоу «Пігмаліон»

Мета: узагальнити знання учнів; розвивати зв'язне писемне мовлення, вміння логічно та послідовно викладати свої думки, аргументувати їх прикладами й цитатами з тексту; виховувати кращі людські якості, повагу до загальнолюдських цінностей.

Оснащення: портрет письменника, видання твору, ілюстрації до нього; фрагменти мультфільму, кінофільму.

Тип уроку: розвиток зв'язного мовлення.

ХІД УРОКУ

I. Оголошення теми та мети уроку, мотивація навчальної діяльності

II. Основний зміст роботи

1. Інструкція до написання твору

2. Написання твору за однією з тем (за вибором)

Пропоновані теми

- 1) Фінал п'єси: позиція драматурга і моя власна.
- 2) «Пігмаліон» Б. Шоу — «драма ідей».
- 3) Сучасні Пігмаліони та сучасні Елайзи.
- 4) Чи можна оцінювати людину за тим, як вона розмовляє?

III. Домашнє завдання

Повторити вивчені упродовж року твори, теорію літератури за словничком для уроку-узагальнення.

VI. Підсумок уроку

ПІДСУМОК

УРОК 68

Тема. Узагальнення та систематизація вивченого упродовж року матеріалу

Мета: повторити, узагальнити й систематизувати вивчений упродовж року матеріал, виявити учнівські інтереси, читацькі уподобання; розвивати пам'ять, навички виділення головних рис, індивідуальних стилів письменників, вміння аналізувати твори, характеризувати героїв, висловлювати своє ставлення до них, проводити паралелі із сучасністю, реальним життям; виховувати любов до літератури, повагу до загальнолюдських цінностей, естетичні смаки.

Оснащення: «портретна галерея» письменників, виставка їхніх творів, узагальнювальні таблиці; учнівські ілюстрації.

Тип уроку: систематизація та узагальнення вивченого.

ХІД УРОКУ

I. Мотивація навчальної діяльності

Учитель. Світ художньої літератури різноманітний і майже неосяжний. Але кожна людина, яка прагне бути освіченою, повинна познайомитися з «вершинами» — з найвидатнішими письменниками світової літератури, їхніми творами. У цьому навчальному році ми здійснили мандрівку в XIX ст. й, можливо, відкрили для себе, що деякі цінності не змінюються з часом, є цінностями вічними — любов, дружба, честь, порядність, доброта. І якими б різними не були люди, їм хочеться саме цього. Хто ж обирав інші для себе пріоритети — владу, багатство — неодмінно розчаровувався, зазнавав нищівної поразки. Сьогодні ми ще раз повернемося до творів, їхніх героїв, ідей, над якими розмірковували на уроках літератури, та спробуємо досягнути їх значення, естетичну привабливість із позицій людини XXI ст.

II. Оголошення теми та мети уроку

III. Узагальнення та систематизація вивченого упродовж року

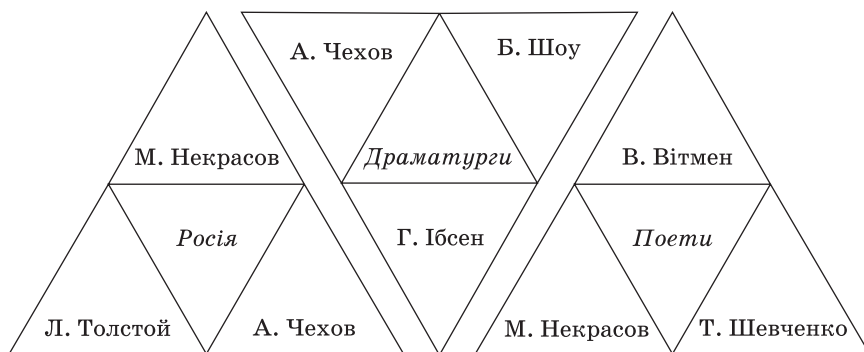
1. Евристична бесіда, виконання завдань пошуково-дослідницького та проблемного характеру

- ◆ Пригадайте, до яких країн ми мандрували, яких письменників і які твори вивчали.
- ◆ Поедняйте письменників та їхні твори.

В. Гюго
О. де Бальзак
Ф. Достоевський
Л. Толстой
Е. Золя
Г. Ібсен
А. Чехов
Б. Шоу

«Ляльковий дім»
«Кар'єра Ругонів»
«Чайка»
«Гобсек»
«Злочин і кара»
«Пігмаліон»
«Війна і мир»
«Собор Паризької Богоматері»

- ◆ Знайдіть поняття, що об'єднує:

Примітка. Слова, написані курсивом, учні вписують самостійно.

- ◆ Розкажіть про свого улюбленого героя з літератури XIX ст. (або підготуйте презентацію улюбленої книжки).
- ◆ Які літературні течії та напрямки зіткнулися, поєдналися у XIX ст.? Чому письменники постійно перебували у пошуку?

♦ Закінчіть речення:

Верлібр — це... (*неримований нерівноскладовий вірш*).

Верлібром писав ... (*В. Вітмен*).

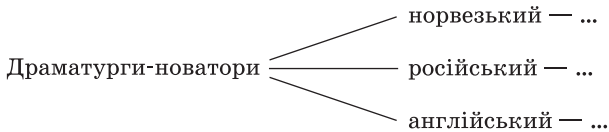
Зовнішня і внутрішня дія у п'єсі — це... (*зовнішні події та психологічні, душевні переживання*).

Прикладом історичного романтичного роману є... (*«Собор Паризької Богоматері»*).

До психологічно-філософських романів належить... (*«Злочин і кара»*).

Роман-епопею написав... (*Л. Толстой*).

Представником натуралізму є... (*Е. Золя*).

2. Міні-диспут «Чи може література XIX ст. чогось навчити сучасну людину?»

IV. Домашнє завдання

Підготуватися до тематичного оцінювання (тестування).

V. Підсумок уроку

Примітка. Можна оголосити результати рейтингу успішності десятикласників, відзначити роботу учнів упродовж року.

УРОК 69

Тема. Тематичне оцінювання № 8 (тестування)

Мета: повторити, закріпити, узагальнити та систематизувати знання учнів, виявити рівень знань, умінь і навичок з метою їх корекції; розвивати пам'ять, навички аналізу художніх творів, образів, художніх особливостей, вміння зіставляти, проводити паралелі з сучасністю, обґрунтовувати свої думки прикладами й цитатами з тексту; виховувати повагу до загальнолюдських цінностей, естетичні смаки.

Оснащення: тестові завдання.

Тип уроку: контроль і корекція знань, умінь і навичок.

ХІД УРОКУ

**I. Оголошення теми та мети уроку,
мотивація навчальної діяльності****II. Основний зміст роботи****1. Інструктаж до виконання тестових завдань****2. Написання контрольної роботи (виконуються всі завдання)****Варіант I**

Початковий та середній рівні (по 1 балу)

1. Кому з героїв п'єси «Пігмаліон» Б. Шоу належать слова: «Я таки зроблю герцогиню з цієї задрипаної негіпахи»?
 - а) Пікерінгу;
 - б) Гіггінсу;
 - в) Фредді.
2. Заповніть пропуск етапу на шляху перетворення героїні п'єси Б. Шоу «Пігмаліон»:

3. Допишіть речення: «Відкритий фінал п'єси — це...»
4. Чому комедія «Пігмаліон» Б. Шоу має таку назву?

Достатній рівень (по 2 бали)

1. Охарактеризуйте образ Елайзи Дулитл, визначивши своє ставлення до героїні.
2. Напишіть 3–4 тези до теми «Новаторство драматурга Б. Шоу».

Високий рівень (максимально 4 бали)

Виконайте одне із завдань.

1. Порівняйте творчість драматургів Г. Ібсена, А. Чехова та Б. Шоу.
2. Уявіть і опишіть картину «Елайза та Гіггінс у XXI столітті. Чи можлива подібна ситуація?»

Варіант II

Початковий та середній рівні (по 1 балу)

1. Кому з героїв п'єси Б. Шоу «Пігмаліон» належать слова: «Тільки ж я не грудка бруду під вашими ногами»?
 - а) Пані Пірс;
 - б) пані Гіггінс;
 - в) Елайзі Дулитл.

2. Запишіть по одному пункту до таблиці «Смішне та сумне у п'єсі Б. Шоу «Пігмаліон»».

Смішне	Сумне

3. Допишіть речення: «Інтелектуальна драма — це...»
 4. Заради чого взявся професор Гіггінс навчити Елайзу правильної вимови, пристойних манер?

Достатній рівень (по 2 бали)

1. Охарактеризуйте образ Гіггінса з п'єси Б. Шоу «Пігмаліон», визначивши своє ставлення до нього.
 2. Напишіть 3–4 тези до теми «Риси творчості драматурга Б. Шоу».

Високий рівень (максимально 4 бали)

Виконайте одне із завдань.

1. Порівняйте жіночі образи у світовій літературі XIX ст., знайдіть спільне та відмінне.
 2. Складіть діалог щодо фіналу п'єси Б. Шоу «Пігмаліон».

III. Домашнє завдання

Підготуватися до презентації творчого проекту «Мое відкриття літератури» або «Я та література».

IV. Підсумок уроку

УРОК 70

Тема. Підсумки роботи за рік. Літературне свято (презентація творчого проекту)

Мета: підсумувати результати роботи за рік, з'ясувати уподобання учнів, зацікавити їх літературною освітою, проаналізувати недоліки; розвивати навички самостійної індивідуальної та колективної роботи, роботи у творчих групах, удосконалювати вміння висловлювати свої думки, відстоювати їх, аргументувати, проводити паралелі з сучасністю; виховувати допитливість, прагнення до самоосвіти й самовдосконалення.

Оснащення: матеріали для презентації, елементи костюмів і декорацій; фрагменти кінофільмів, аудіозаписи; цікаві літературні твори, перелік літератури для читання влітку.

Тип уроку: нестандартний.

ХІД УРОКУ*

**I. Оголошення теми та мети уроку,
мотивація навчальної діяльності****II. Аналіз результатів тематичного оцінювання
та роботи учнів за рік****III. Основний зміст роботи****1. Презентація творчого проекту «Моє відкриття літератури»
(або «Я та література»)****а) Група «соціологів» зачитує результати опитування
(або анкети)***Анкета*

- 1) Чому ти надаєш перевагу — читанню книг чи перегляду кінофільмів?
- 2) Скільки книжок читаєш?
- 3) Книгам якої тематики надаєш перевагу (крім тих, що за програмою)?
- 4) Чи цікавишся ти поезією і якою саме (класичною, сучасною)?
- 5) Чи прислухаєшся ти до слів сучасних популярних пісень і що ти думаєш про їхній зміст?
- 6) У чому ти бачиш «плюси» й «мінуси» читання: а) художньої літератури; б) кінофільмів за класичними творами?
- 7) Чи примушують тебе переживати, замислюватися класичні художні твори, чи допомагають вони тобі в житті?

б) Інтерактивна вправа «Коло ідей»

Висловіть свою думку з питання: «Що сучасна молода людина може відкрити для себе в літературі минулих століть?» Покажіть це схематично. (Див. схему на наступній сторінці.)

**2. Закінчіть речення конкретним прикладом, твором
«Я відкрив для себе...»****3. Вікторина-інсценівка «Впізнай героя»**

- 1) Дівчина в плащі з червоною підкладкою, з прапором у руці, яка вперше відчула повагу громади. (*М'єтта з роману Е. Золя «Кар'єра Ругонів»*)

* Учитель може застосувати наведені далі етапи уроку на власний розсуд повністю або частково (або у будь-яких комбінаціях) залежно від рівня навчальних досягнень учнів.

**Що сучасна молода людина може відкрити
для себе в літературі минулих століть?**

- 2) Високий худий юнак з інтелігентним обличчям у дуже поганому одязі й з петлею під полою. (*Родіон Раскольников з роману Ф. Достоевського «Злочин і кара»*)
- 3) Вайлуватий, незграбний джентльмен, який в одну мить із позашлюбного сина перетворився на багатого спадкоємця, титулованого графа. (*П'єр Безухов із роману Л. Толстого «Війна і мир»*)
- 4) Безтурботна, ніжна красуня, яка заявляє про свій мужній вибір на користь людської гідності та перетворюється з люблячої матері й дружини на «жахливу» матір. (*Нора з драми Г. Ібсена «Ляльковий дім»*)
- 5) «Три чоловічих серця, по-різному створених». (*Квазімодо, Клод Фролло, Феб де Шатопер із роману В. Гюго «Собор Паризької Богоматері»*)
- 6) Гарна учениця, яка сама дечого навчила свого вчителя та збирається конкурувати з ним. (*Елайза Дулитл із п'єси Б. Шоу «Пігмаліон»*)
- 7) Дівчина, яка здійснила свою професійну мрію, що виявилася згодом не такою вже й привабливою, хоча їй і довелося пройти тяжкий шлях життєвих випробувань. (*Ніна Заречна із п'єси А. Чехова «Чайка»*)
- 8) Героїня, для якої перший світський бал став переламним моментом у житті. (*Наташа Ростова з роману Л. Толстого «Війна і мир»*)

- 9) Чоловік, який помер напівголодним у холодному домі, маючи незліченні багатства. (*Гобсек з однойменної повісті О. де Бальзака*)
- 10) Дівчина-танцівниця, яка загинула від того, кого найбільше в житті хотіла знайти і знайшла. (*Есмеральда з роману В. Гюго «Собор Паризької Богоматері»*)
- 11) Мужній воїн, який оцінив життя на смертельній межі під високим небом. (*Андрій Болконський з роману Л. Толстого «Війна і мир»*)
- 12) Французький юнак, який перейнявся ідеями революції і віддав за них життя. (*Сільвер із роману Е. Золя «Кар'єра Ругонів»*)

4. Впізнання та коментування ілюстрацій до вивчених творів, фрагментів кінофільмів, музичних творів

5. «На мене чекають...» (ознайомлення зі списком літератури для читання в 11-му класі)

Учитель. Прочитайте влітку великі програмові твори: Оскар Уайльд «Портрет Доріана Грея», Михайло Булгаков «Майстер і Маргарита», Бертольд Брехт «Життя Галілея».

Додаткова література для читання: Ануй Ж. «Жайворонок»; Беккет С. «Чекаючи на Годо»; Борхес Х. Л. «Оповідання. Есе»; Булгаков М. «Собаке серце»; Белль Г. «Очима клоуна»; Вульф В. «Місіс Деллоуей»; Гашек Я. «Пригоди бравого вояка Швейка»; Гессе Г. «Степовий вовк»; Голсуорсі Дж. «Сага про Форсайтів»; Джойс Дж. «Портрет митця замолоду»; Драйзер Т. «Американська трагедія»; Елюар П. «Поезії»; Замятін Є. «Ми»; Зоценко М. «Оповідання»; Ільф І., Петров Є. «Дванадцять стільців», «Золоте теля»; Манн Т. «Доктор Фаустус»; Набоков В. «Дар»; Орвелл Дж. «1984», «Скотоферма»; Пастернак Б. «Лікар Живаго»; Ремарк Е. М. «Три товариші»; Рюноске Акутагава «Новели»; Селінджер Дж. «Над прірвою у житті»; Сіменон Ж. «Записки Мегре»; Фолкнер В. «Ведмідь»; Чапек К. «Фабрика абсолюту».

6. Складання, випуск, презентація стіннівок, колажів, коміксів, кліпів, рекламних роликів та ін. за обраною тематикою (наприклад, реклама історичних творів та ін.)

Примітка. Учні об'єднуються в групи за літературними інтєрсами та виконують творчу роботу.

Приклад покадрового рекламного ролика:

- 1) людина з жовтим (золотистим) кольором обличчя ступає важкими брудними черевиками по світлих пухнастих килимах;
- 2) світські красуні пообіч намагаються усміхнутися;

- 3) голос за кадром: «Це не реклама хімчистки чи нового пілососа. Це Доля, Фатум, невідворотність того, хто своїм кумиром обрав його...»;
- 4) чоловік із замилюванням пересипає з руки в руку золоті монети;
- 5) голос за кадром: «Читайте повість “Гобсек” Бальзака, і вам не страшною буде влада золотого тільця».
7. Виразне читання напам'ять віршів улюблених поетів ХІХ ст. (наприклад Фета, Тютчева, Вітмена, Рембо та ін.)
8. Читання власних творів (есе, віршів, оповідань)

ІV. Підсумок уроку

Побажання одне одному «ланцюжком» (або в колі).

ЛІТЕРАТУРА

1. *Алексєєнко С. Г.* Система уроків за романом Ф. Достоєвського «Злочин і кара» // Зарубіжна література в школі. — 2009. — № 20 (116). — С. 10–16.
2. *Богдан Л.* Розгорнуте планування уроків за програмою 2001 року, 10 клас. — Х. : Ранок ; Веста, 2003. — С. 37–58.
3. *Бокова М. В.* Русская литература в 9 классе. — К. : Радянська школа, 1982.
4. *Бурцева С. О.* План-конспект уроку за романом Ф. М. Достоєвського «Злочин і кара». 10 клас // Зарубіжна література в школі. — 2009. — № 19 (115). — С. 2–7.
5. *Борщевский Ф. М.* Изучение творчества Н. А. Некрасова. — К. : Радянська школа, 1988.
6. *Буряк С.* А щастя було зовсім поруч. За драмою Г. Ібсена «Ляльковий дім». 10 клас // Зарубіжна література. — 2007. — № 10–11 (506–507), березень. — С. 44–47.
7. *Волощук Є.* Зарубіжна література. Хрестоматія : Посібник 10 клас. — К. : Вид. дім «Світ знань», 2004.
8. *Гордієнко О.* «Бий, дзвоне, з Нотр-Дам»... Система уроків за романом В. Гюго «Собор Паризької Богоматері». 9 клас // Зарубіжна література. — 2008. — № 5. — С. 4–14.
9. *Ги де Мопассан.* Собрание сочинений. — Т. 1. — М., 1992.
10. *Голуб О. Б.* План-конспект уроку зарубіжної літератури. 10 клас // Зарубіжна література в школі. — 2009. — № 17 (113). — С. 18–21.
11. *Гузь О.* Изучение-осмысление романа Ф. Достоевского «Преступление и наказание» в свете концепций М. Бахтина // Зарубіжна література. — 2007. — № 37–38 (533–534), жовтень. — С. 3–47.
12. *Гуменна О.* Проблема вільного життєвого вибору людини. За творами О. Кобілянської «Людина» та Г. Ібсена «Ляльковий дім» // Зарубіжна література. — 2007. — № 12 (508), березень.
13. *Доброва Є. К.* Зображення «влади золота» як руйнівної сили у повісті О. де Бальзака «Гобсек» // Зарубіжна література в школі. — 2006. — № 11–12 (35–36). — С. 31–38.
14. *Зарубіжна література* / За ред. О. С. Чиркова. — К. : Вежа, 1999.

15. *Клименко Ж. В.* «Дзеркало Америки» (Використання етнокультурологічного шляху аналізу твору при вивченні збірки В. Вітмена «Листя трави») // Зарубіжна література в школі. — 2009. — № 2 (98). — С. 2–6.
16. *Коваленко Н. М.* Матеріали до вивчення біографії Ф. М. Достоєвського // Зарубіжна література в школі. — 2009. — № 13–14 (109–110). — С. 46–50.
17. *Коваленко О. В.* Постаць Наполеона в історії людства та світової літератури. Інтегрований урок-семінар. 10 клас // Зарубіжна література в навчальних закладах. — 2004. — № 3, березень. — С. 24–27.
18. *Коломієць З.* «Ми — діти наших вчинків» (система уроків за романом В. Гюго «Собор Паризької Богоматері». 9 клас // Зарубіжна література. — 2008. — № 5. — С. 14–17.
19. *Корпань Т.* «Пігмаліон» — зразок драми-дискусії // Зарубіжна література. — 2008. — № 16 (560), квітень.
20. *Кушкова С. І.* Система уроків за п'єсою Г. Ібсена «Ляльковий дім» // Зарубіжна література в школі. — 2006. — № 17 (41). — С. 13–30.
21. *Логвин Г. П.* Космічний гуманізм (Уолт Вітмен «Листя трави». 10 клас) // Зарубіжна література в школі. — 2008. — № 23 (95). — С. 30–35.
22. *Логвин Г. П.* Трагічний ліризм (драма А. П. Чехова «Чайка»). Матеріали до уроків // Зарубіжна література в школі. — 2007. — № 10 (58). — С. 24–36.
23. *Логвин Г. П.* Чому Золя є нашим сучасником? (Е. Золя. Кар'єра Ругонів. 10 кл.) Матеріали до уроків коментованого читання // Зарубіжна література в школі. — 2007. — № 13–14 (61–62). — С. 11–25.
24. *Лысак Л. Ф.* «Вопрос, а не ответ — мое призванье». Урок-исследование интеллектуального начала в пьесе Г. Ибсена «Кукольный дом» // Русская словесность в школах Украины. — 2008. — № 2. — С. 39–42.
25. *Мещеряков М. І., Теміз Я. В., Халімон Є. В.* Зарубіжна література в схемах і таблицях. 5–4 кл. — Х. : Гімназія, Країна мрій™, 2002.
26. *Мухін В. О.* Вивчення зарубіжної літератури. 10 кл. Авторський урок. — Х. : Ранок ; Веста, 2002.
27. *Назарець В. М., Васильєв Є. М., Пелех Ю. В.* Система образів роману Л. Толстого «Війна і мир» // Зарубіжна література в школах України. — 2005. — № 10, жовтень. — С. 13–18.
28. *Некрасов Н. А.* Избранное. — М. : Худ. лит., 1975.

29. *Опульская Л. Д.* Роман-эпопея Л. Н. Толстого «Война и мир». — М. : Просвещение, 1987.
30. *Поколюдний Л. Д.* Віктор Гюго і його роман «Собор Паризької Богоматері» // Зарубіжна література в школі. — 2006. — № 4 (28). — С. 2–7.
31. *Пометун О., Пироженко Л.* Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання. — К. : А.С.К., 2004.
32. *Пронкевич О. В.* Зарубіжна література ХІХ ст. — К. : Педагогічна преса, 2004.
33. *Прокаев Ф. И., Долганов И. В., Кучинский Б. В.* Зарубежная литература в школе. — К. : Радянська школа, 1987.
34. *Сукач Л.* Париж розповідає. Матеріали до уроку — заочної подорожі. 9 кл. // Зарубіжна література. — 2008. — № 5, лютий. — С. 17–20.
35. *Розанова Л. А.* О творчестве Некрасова. — М. : Просвещение, 1988.
36. *Романовська Н. І.* Від квітникарки до герцогині. Матеріали до уроку з вивчення п'єси Б. Шоу «Пігмаліон» // Зарубіжна література в школі. — 2005. — № 3(27). — С. 15–17.
37. *Русская литература в 9 классе: Методическое пособие.* — М. : Просвещение, 1975.
38. *Терещенко М. Є.* Література на межі ХІХ–ХХ ст. 10 кл. // Зарубіжна література в школах України. — 2005. — № 10, жовтень. — С. 55–60.
39. *Ткачук Е. І.* Урок за повістю О. Бальзака «Гобсек» // Зарубіжна література в школі. — 2009. — № 13–14 (109–110). — С. 26–28.
40. *Толстой и наше время.* — М. : Наука, 1978.
41. *Томилиня Т.* Благо смешано со злом. По роману Ф. М. Достоевского «Преступление и наказание». 10 кл. // Зарубіжна література. — 2007. — № 15–16 (511–512), квітень.
42. *Томилиня Т.* Система образов. Трагикомедийная сущность пьесы (А. П. Чехов «Вишневый сад»). 10 кл.) // Зарубіжна література. — 2007. — № 15–16 (511–512), квітень.
43. *Трибой О.* «Три чоловічих серця, по-різному створених». Чоловічі образи роману В. Гюго «Собор Паризької Богоматері», 9 клас // Зарубіжна література в школі. — 2008. — № 8 (52). — С. 22–24.
44. *Теплинский М. В.* Изучение творчества А. П. Чехова в школе. — К. : Рад. школа, 1985.
45. *Чехов А. П.* Пьесы. — Ленинград : Детская литература, 1989.
46. *Шапіна О. Г.* Урок-портрет у 9 класі, присвячений роману В. Гюго «Собор Паризької Богоматері» // Зарубіжна література в школі. — 2007. — № 17 (65). — С. 23–28.

47. *Шиндлер М. Л.* Її називали «жахливою матір'ю». Генрік Ібсен «Ляльковий дім». 10 кл. // Зарубіжна література в навчальних закладах. — 1998. — № 2. — С. 15–17.
48. *Шутько Р. Б.* Джордж Бернард Шоу // Джерело педагогічної майстерності. Зарубіжна література : науково-методичний бюлетень. Вип. № 2 (29). — Х. : ХОН МІБО, 2002.
49. *Шухорова А.* Генрік Ібсен і його «Ляльковий дім» // Зарубіжна література. — 2003. — № 9 (313), березень. — С. 12–16.
50. *Якубова В.* Життєвий шлях жінки: вибір чи призначення? Моральні проблеми в драмі Г. Ібсена «Ляльковий дім». 10 кл. // Зарубіжна література. — 2008. — № 16 (560), квітень. — С. 3–6.
51. *Янковська М. П.* Два уроки за п'єсою Г. Ібсена «Ляльковий дім» // Зарубіжна література в школі. — 2006. — № 1 (25). — С. 17–19.

Навчальне видання

Серія «12-річна школа»

ПАРАЩИЧ Валентина В'ячеславівна
УСІ УРОКИ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ
10 клас

Навчально-методичний посібник

Головний редактор *В. С. Голяковська*

Коректор *О. М. Журенко*

Технічний редактор *О. В. Лебедєва*

Комп'ютерне верстання *Є. С. Островський*

Підп. до друку 15.01.2009. Формат 60×90/16. Папір газет.
Гарнітура Шкільна. Друк офсет. Ум. друк. арк. 20,0. Зам. № 10—01/18—05.

ТОВ «Видавнича група «Основа»».

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 2911 від 25.07.2007.

Україна, 61001 Харків, вул. Плеханівська, 66.

Тел. (057) 731-96-32. E-mail: zl@osnova.com.ua

Віддруковано з готових плівок ПП «Тріада+»

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1870 від 16.07.2007.

Харків, вул. Киргизька, 19. Тел.: (057) 757-98-16, 757-98-15.

